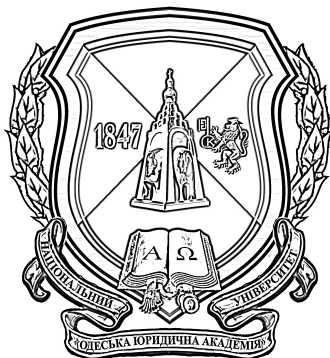


МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»



ОДЕСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний журнал

Випуск 6

Том 2

Одеса
2015

Головний редактор: Петлюченко Н.В.

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських та романських мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Заступник головного редактора: Мізецька В.Я.

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Відповідальний секретар: Артюхова А.О.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германських та романських мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Редакційна колегія:

Таранець В.Г. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри германських та романських мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Мамич М.В. – канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Ступак І.В. – д-р філол. наук, професор, декан факультету лінгвістики та перекладу, завідувач кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету

Образцова О.М. – д-р філол. наук, професор, декан факультету іноземних мов Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Морошану Л.І. – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри перекладу та мовознавства Міжнародного гуманітарного університету

Колгаєва І.М. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Національного університету імені І.І. Мечникова

Воробйова О.П. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Петренко О.Д. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри теорії мови та літератури, декан факультету іноземної філології Кримського федерального університету імені В.І. Вернадського

Валігура О.Р. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри східної філології Київського національного лінгвістичного університету

Селіванова О.О. – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Светозарова Н.Д. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри фонетики і методики викладання іноземних мов Санкт-Петербурзького державного університету (Росія)

Козлова Р.М. – д-р філол. наук, професор, професор кафедри російського, загального та слов'янського мовознавства Гомельського державного університету імені Франциска Скорини (Білорусія)

Крістіан Саллок – професор Інституту російської культури імені Лотмана, факультет філології, Рурський університет, м. Бохум (Німеччина)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 13.10.2015 р.)

Науково-практичний журнал «Одеський лінгвістичний вісник»
зареєстровано Державною реєстраційною службою України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 20331-10131 р.)

«Одеський лінгвістичний вісник» внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р. (Додаток № 8).

Сайт видання: www.oljournal.in.ua

УДК 811.161.2+811.351.32

Ветрова Е. С.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ У ДЗЕРКАЛІ МОНОТЕЇСТИЧНИХ ВІРУВАНЬ УКРАЇНЦІВ І ЛЕЗГІНІВ

Статтю присвячено вивченню особливостей репрезентації монотеїстичних вірувань у мовленнєвому етикеті українців і лезгинів. Особливу увагу приділено розгляду висловів побажального характеру з компонентом БОГ/АЛЛАХ, які відображають давні уявлення народів про Бога/Аллаха як про вищу силу, яка може або допомогти людині, або жорстоко покарати її за гріхи.

Ключові слова: релігійна свідомість, монотеїзм, ситуація спілкування, етикетні одиниці релігійного характеру, українці, лезгини.

Ветрова Э. С. Речевой этикет в зеркале монотеистических верований украинцев и лезгин. – Статья.

Статья посвящена изучению особенностей репрезентации монотеистических верований в речевом этикете украинцев и лезгин. Особое внимание уделяется рассмотрению высказываний-пожеланий с компонентом БОГ/АЛЛАХ, которые отражают древние представления народов о Боге/Аллахе как о высшей силе, которая может либо помочь человеку, либо наказать его за грехи.

Ключевые слова: религиозное сознание, монотеизм, ситуация общения, этикетные единицы религиозного характера, украинцы, лезгини.

Vetrova E. S. Speech etiquette from the point of view of monotheistic beliefs of the Ukrainians and the Lezgins. – Article.

The article deals with the verbal representations of religious images in the speech etiquette of the Ukrainians and the Lezgins. A special attention is paid to statements-wishes with component GOD/ALLAH, which reflect the peoples' ancient monotheistic ideas of the God/Allah as the highest power that either helps the man or punishes him for his sins.

Key words: religious views, monotheism, communicative situation, religious etiquette formulas, Ukrainians, Lezgins.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки характеризується прагненням учених вийти за межі структурного підходу до аналізу й інтерпретації мовних явищ, спробами осмислити їх крізь призму людини, її свідомість, мислення, духовну та практичну діяльність. Увага дослідників сьогодні зосереджується не на тому, як влаштована мова, а на тому, як вона функціонує, що зумовило формування нових лінгвістичних пріоритетів і векторів наукових пошуків. Становлення нової лінгвістичної парадигми, в основі якої лежить принцип антропоцентризму, стимулювало інтерес учених до проблеми співвідношення мови й культури, особливостей закріплення духовного досвіду народу в мовних поняттях і категоріях. С.Г. Тер-Мінасова зазначає: «Мова відображає не лише фізичні умови життя, природу, клімат, побут її носіїв, а й їхню мораль, систему цінностей, менталітет, національний характер, стосунки між людьми та багато іншого – усе те, що становить культуру в широкому, етнографічному розумінні цього слова» [10, с. 14].

Останнім часом у полі зору лінгвістів усе частіше опиняються мовленнєві явища, що містять інформацію про особливості релігійної свідомості представників різних етносів (роботи Н.Б. Мечковської, В.М. Мокієнка, А.К. Погребняка, Є.В. Сергєєвої, К.О. Тимофєєва, Л.О. Пустовіт, П.В. Мацьківа та інших авторів). При цьому увага вчених фокусується, як правило, на вивченні лексики та фразеології, тоді як інші мовленнєві явища, що містять інформацію релігійного характеру, досліджено недостатньо. Цікавим матеріалом для розгляду вербальної репрезентації релігійних уяв-

лень та образів є мовленнєвий етикет – мовна підсистема, у якій найбільш повно ідентифікується духовний досвід, національна самосвідомість нації, у тому числі й релігійна її складова. Однак, на жаль, проблеми відображення релігійного світогляду в одиницях мовленнєвого етикету тривалий час були незаслужено витісненими на периферію лінгвістики й суміжних із нею дисциплін та досі залишаються поза увагою вчених. Що стосується розгляду релігійної семантики етикетних форм у зіставному аспекті, то дослідження такого плану в лінгвістичній науці практично відсутні, що зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є зіставний аналіз етикетних формул, що відображають монотеїстичні вірування українців і лезгинів як носіїв різних релігійних ідеологій: християнства та ісламу.

У мовленнєвому спілкуванні українців і лезгинів висловлювання, що зберігають залишки релігійних вірувань, утворюють складну систему етикетних одиниць широкого семантичного діапазону. Більшість із них бере початок із глибини століть, коли вони виконували ритуально-магічні функції, забезпечуючи спілкування людини з вищими силами. Якщо на початкових стадіях розвитку суспільства мовленнєва поведінка українців і лезгинів регламентувалася язичництвом – стародавньою політеїстичною релігією, заснованою на антропоморфізації й анімізації навколишнього світу, то з розвитком суспільних відносин, зміцненням рабовласницького ладу та створенням монархій ушанування багатьох богів зводиться до монотеїзму – поклоніння одному Богу, головному, а пізніше – єдиному та всемогутньому. Віра

в єдиного Бога кардинально вплинула на всі сфери людського життя, у тому числі й спілкування. К. Армстронг зауважує: «Персоніфікований Бог допоміг монотеїстам оцінити священні й невід'ємні права особистості, виховав повагу до індивідуальних особливостей людини» [1].

Варто відзначити, що різні монотеїстичні релігії спочатку формувались не як філософські вчення, а як зведення правил і норм, що регулювали повсякденне, політичне й економічне життя людини. У священних книгах ісламу, християнства та інших світових релігій велика увага приділяється регламентації поведінки в різних ситуаціях спілкування. Так, наприклад, у Біблії знаходимо безліч приписів, які безпосередньо стосуються етикету людських взаємин: «У всьому вчиняйте з людьми так, як хочете, щоб вони вчиняли з вами» (Євангеліє від Матфея, 7:12); «Рабу ж Господа не слід сваритися, але бути привітним до всіх, шанобливим, незлобливим» (2-е Тимофію, 2:24); «Вітайте всіх братів цілуванням святим» (1-е Фессалонікійцям, 5:26); «За все дякуйте: бо така про вас воля Божа в Христі Ісусі» (1-е Фессалонікійцям, 5:18) тощо.

Норми поведінки мусульман, що регулюють усі сфери їхнього життя, закріплюються Кораном, Сунною пророка Мухаммеда, а також хадисами (священними книгами ісламу, що тлумачать висловлювання пророка Мухаммеда). Наприклад, у найбільш авторитетному й популярному серед мусульман збірнику хадисів «Аль-Джамі ас-Сахіх», складеному аль-Бухарі, наводиться хадис про те, що посланець Аллаха сказав: «Не увірує ніхто з вас до того часу, доки не стане бажати своєму брату (в ісламі) того ж, чого бажає самому собі» (Книга 2). В іншому хадисі зазначається: «Пророк, хай благословить його Аллах і вітає, велів нам робити сім речей <...> Він велів нам проводити поховальні ноші, відвідувати хворого, приймати запрошення, допомагати гнобленому, виконувати клятви, відповідати на привітання і висловлювати добрі побажання тому, хто чхає» (Глава 25). Наведені приклади свідчать про те, що етикетні норми в культурних традиціях обох народів мають глибоку релігійну основу. Біблія та Коран є головними писемними джерелами формування українських і лезгинських етикетних формул, які й сьогодні залишаються не просто усталеними словесними зворотами, елементами національної культури, даниною традиції, а фразами, що мають сакральне значення для кожної релігійної людини.

Монотеїстичні вірування українців і лезгинів вербалізуються в етикетних висловах, смисловим центром яких є компонент БОГ/АЛЛАХ. Варто відзначити, що уявлення про бога є ключовими в мовній свідомості й ритуальній комунікативній поведінці представників будь-якої монотеїстичної релігії, оскільки саме вони формують ціннісну основу національного світогляду, смислове інфор-

мативне ядро комунікації. Таким чином, можемо стверджувати, що БОГ – універсальна категорія людського буття, однак її втілення в різних мовних культурах має національно-специфічний характер.

В українській культурній традиції етикетні фрази з компонентом *Бог (Боже)* – обов'язковий атрибут щоденного спілкування. Це, як правило, вислови побажального характеру, які використовуються в різних комунікативних ситуаціях: привітання, прощання, подяки, вибачення, співчуття тощо. На широке розповсюдження цих давніх за походженням етикетних формул у мовленні українців уперше звернув увагу митрополит Іларіон: «Взагалі слово «Бог» сильно розгалужене в нас, а це вказівка, що воно старе і дуже поширене з глибокої давнини <...> З дуже давнього часу в нашій мові склалося багато виразів зі словом *бог*, які дійшли й до нашого часу: *бозна* – бог знає, *помагайбі* – помагай Боже, *спасибі* – спаси Боже, Бог вість, боронь Боже тощо. Цікаво, що в нас слово *бог* де-не-де змінилося на *біг*, а це вказує на його глибоку давність та засвоєність, бо, скажімо, Господь не змінилося в нас ніде на Госпідь» [6]. На поліфункціональність цих мовленнєвих одиниць в українській мові наголошують і сучасні дослідники. Н.Д. Бабич зауважує: «Ім'ям Бога клянуться і проклинають, застерігають і зупиняють, примиряють і вибачають, благословляють і дорікають, узагальнюють досвід предків і повчають з огляду на відповідальність перед майбутнім» [2, с. 122]. Варто відзначити, що в українських етикетних фразах, крім Бога, досить часто згадуються й інші ключові фігури християнства: *Ісус Христос* – син Бога Вседержителя, *Мати Божа* – мати Ісуса Христа. Цей факт підкреслює специфіку монотеїстичних вірувань українців, згідно з якими Бог – єдиний і всемогутній; однак у християнстві існують також інші об'єкти поклоніння. Смисловим центром багатьох українських висловлювань є також лексема *Господь* – одна з назв Бога в християн. Компоненти *Бог*, *Господь*, *Ісус Христос*, *Мати Божа* функціонують як рівноправні семантичні одиниці, що виконують однаково продуктивну роль у творенні етикетних формул різного функціонального навантаження.

Якщо в контексті християнського релігійного вчення «у зв'язку з впливом язичницьких культів Бог усвідомлюється як одна з істот, що керують усім сущим» [7, с. 11], то в ісламі стверджується, що «немає Бога, крім Аллаха» (Коран, 64:13), він – єдиний і неповторний творець світу. Усе життя мусульманина, у тому числі його мовленнєве спілкування, підпорядковуються саме цій формулі. У мовленнєвому етикеті лезгинів компонент *Аллах* входить до складу численних привітань, побажань, подяк, клятв тощо. У далекому минулому вони були невід'ємною частиною ритуальних молитов і замовлянь, за допомогою яких люди, починаючи чи завершуючи будь-яку справу, прагнули заручитися

підтримкою Всевишнього. Із часом ці мовленнєві формули втратили свої магічні функції та перетворилися на стереотипні фрази, які настільки міцно закріпились у мовній свідомості лезгинів, що сьогодні мало хто замислюється над їхнім глибоким релігійним змістом. Найбільш яскравими індикаторами давніх монотеїстичних уявлень українців і лезгинів є привітання й побажання з компонентом *Бог/Аллах*, які залежно від сфери функціонування можна поділити на три групи: трудові, святкові та повсякденно-побутові. Розглянемо їх детальніше.

1. Трудові привітання й побажання.

Згідно з давніми українськими звичаями людини, зайнятії на момент зустрічі певною роботою, завжди адресували особливі привітання й побажання. Більшість із них містить смисловий компонент *Бог (Боже), Господь (Господи)*. Одним із найбільш давніх і найчастіше вживаних упродовж багатьох століть в українській мові залишається привітання-побажання *Дай Боже!* На думку вчених, уперше воно зустрічається в Остромировому Євангелії (1056–1057 рр.), а також різноманітних жанрах давньоруської книжності (літописах, оригінальних і перекладних творах): *Дай Бог зрарива и спасения и отпуцения грехов творяцему благое* [8, с. 32–33]. Дослідник східнослов'янського привітання Н.С. Гребенщикова стверджує, що привітальне побажання Божої допомоги активно використовується в українській мові зі староукраїнського періоду, про що свідчить його поява в драматичних творах, зокрема, інтермедіях [5].

Фразу *Дай, Боже!* в українській мові можна вважати первинною, на основі якої пізніше сформувалися інші вислови релігійного змісту. Підтвердженням цього є велика кількість синонімів, що виникли під впливом діалектів: *Бог на (у) поміч!*; *Помагай Біг (Бог, Боже) Вам (тобі)!*; *Боже Вам помагай (поможи)!*; *Дай, Боже, щастя!* [13; 16]; *Дай, Боже, час і пору добру!*; *Дай, Боже, щоб робилося, не псувалося!*; *Дай, Боже, на прожиток!* [14], на що відповіддю було *Спасибі! Нехай і Вам Бог помага!* або *Дай, Боже, здоров'я!* [14; 15]. Функціонування цих привітань переважно в усній формі привело до різноманітних зрощень, що характерно для діалектного мовлення: *Пома(га)й-бо!*; *Помагайбі!*; *Помай Биг!*; *Помагайбіг!*; *Магайбі!*; *Богпоміч!*; *Дайбоздоровля!*; *Дай-бо здоровля!* [13] тощо. У лексикографічних працях вони, як правило, кваліфікуються як застарілі, хоча й сьогодні їх досить часто можна почути в мовленні сільських мешканців різних вікових категорій.

Варто відзначити, що в українському мовленнєвому етикеті побажання Божої допомоги спочатку адресувались лише тій людині, яка на момент зустрічі займалася певною трудовою діяльністю. Однак пізніше ці вислови розширили сферу свого функціонування та стали вживатись як привітання безвідносно до трудової ситуації. У зв'язку із цим

змінилась також фраза-відповідь: замість подяки почали використовувати одне з привітань (*Доброго здоров'я!*; *Дай, Боже, здоров'я!* тощо), що підтверджує традиційне українське прислів'я: *Яке «помагайбі!», таке й «доброго здоров'ячка!»* [14, с. 270].

В українській культурній традиції вибір тієї чи іншої етикетної формули визначався родом трудової діяльності адресата. Людям, які виконували різну роботу, адресувалися різні привітання й побажання:

– збирачам урожаю: *Дай, Боже, нам урожаю!*; *Благослови, Боже, в щасливу дорогу на лицарське жниво, і дай, Боже, щасливо повернутися!*; *Господи-Боже, помози легенько, добренько, щоб вижати хуленько!*; *Благослови і помози нам, Господи, у добру путь!*; *Дай, Боже, час добрий і пору в доброму здоров'ї пожать та й на той рік дождать!* [15, с. 264];

– косарям: *Дай, Боже, нам легко, весело цю траву знять!* (на що відповіддю було *Посилай, Господи!*). Жінки в цій ситуації вживали конструкцію *Дай, Боже, щоб нашим косарям і трава легко лягла, і коса брала!* [15, с. 252];

– збирачам сіна: *Дай Бог сей год убрать і на той діждать!*; *Здорові будьмо!* *Дай Бог у годину в добрім здоров'ї сіно упорать, гребовицю кінчить!* [15, с. 252];

– сіячам зерна: *Господи помози!* *Дай, Господи, час добрий!*; *Роди, Боже, на всякого долю – і на кривого, і на сліпого, і на бачущого, і на видючого!*; *Щоб було людям дати і продати!*; *Дай, Боже, в добрий час!* *Щоб Господь уродив хліб святий нам!* тощо. Завершення трудової діяльності, як правило, супроводжувалось фразою *Спасибі Богу за помогу!* [15, с. 258–259].

У мовленнєвому етикеті лезгинів людям, зайнятим на момент спілкування певною трудовою діяльністю, також адресується безліч привітань і побажань релігійного змісту. І це не є випадковим, адже словесна творчість лезгинів, як і українців, створювалась у тісному зв'язку із землеробством та мала виключно магічний, заклинальний характер [3, с. 17]. Первинними можна вважати фрази *Аллагь куьмек хьурай!*; *Квез (Ваз) Аллагьди куьмек (нуьсрет) гурай!* («Хай Аллах допоможе Вам (тобі)!»); *Це Аллах...!* («Дай Аллах...!») [11, с. 52], на основі яких сформувалася велика кількість синонімів: *Ваз Аллагьди кьуват гурай!* («Хай Аллах дасть тобі сили!»); *Я Аллагь ви гьилер галат тахІ-урай!* / *Я Аллагь ви гьилериз галатвал акунтуьурай!* («О Аллах, щоб твої руки не втомлювалися!»); *Куь кІвалахар Аллагьди вичи вилик кутурай!* («Хай Ваші справи будуть вдалимими!», букв. «Хай Аллах сам просуне вперед Ваші справи!») [11, с. 53]. Такі побажання є взаємними, тому передбачають відповіді-подяки: *Баркалла! Аллагьди ваз багьширай!* («Спасибі! Хай нагородить тебе Аллах!»); *Аллагьди Куьн шадаррай!* («Хай обрадує Вас Аллах!»);

Баркалла! Квез Аллагдади берекат гурай! («Спасибі! Хай Аллах дасть прибуток і Вам!»); *Къуй Аллагдадиз ван хъурай ви гафар! Къуй Куь крарни (квалахарни) дуьзмиши хъурай!* («Щоб почув Аллах Ваші слова! Хай підуть і Ваші справи благополучно!»); *Къуй Аллагдади Квез сагъ-саламатвал ва рагъм гурай!* («Хай Аллах дасть Вам здоров'я і добра!») [11, с. 53] тощо.

2. Святкові вітання й побажання.

Характерною особливістю святкових привітань і побажань є те, що вони вимовляються лише на найближчий рік, до наступного такого ж свята. Так, на Різдво й новорічні свята українці послуговуються фразою *Христос народився (родився, рождається)!*, яка передбачає репліку-відповідь *Славімо Його!* Поширені в мовленні українців і такі святкові побажання: *На щастя на здоров'я з Святвечором! Благослови, Боже, ще й цей Новий рік, щоби був щасливий кожний чоловік!; Нехай Бог дасть вам багато пшениці, багато жита, багато дітей!* [15] тощо. До цього часу зберігаються давні, відомі із часів язичництва, побажання у вигляді заклинань-прохань (*Роди, Боже, жито, пшеницю і всякую пашицю!* [14]), що органічно ввійшли в українські колядки та щедрівки, які виконуються під час Різдва й новорічних свят. Такі висловлювання являють собою синтез язичницьких і християнських уявлень українців.

Свято Пасхи в українській культурі має свої привітання й побажання. Серед них найуживанішим є *Христос воскрес!*, на що традиційною є відповідь *Воістину воскрес!* [14, с. 249; 15, с. 206]. В українській мові функціонує також більш архаїчна форма *Христос воскресє!*, яка відрізняється від *Христос воскрес!* не лише в граматичному, а й у семантичному плані. Дієслово *воскрес* недоконаного виду та вказує на завершеність дії в часі, тоді як дієслово *воскресе* свідчить про те, що Христос воскресає завжди, тобто має позачасовий статус. Традиція вимовляти фразу *Христос воскрес!* сягає ще апостольських часів, оскільки виражає радість, аналогічну радості апостолів, які дізналися про воскресіння Христа (Євангеліє від Матфея, 27:64, 28:6-7; Євангеліє від Луки 24:6, 24:34). З того часу слово *Христос* стало символом спасіння, страдництва, відродження.

Лезгинські висловлювання релігійного змісту вживаються під час найбільш значущих для кожного мусульманина свят: Ураза Байрам і Курбан Байрам. Вони безпосередньо пов'язуються з ідеями духовного вдосконалення та благородними вчинками. Ці свята прийнято відзначати добрими справами, виявляючи турботу про ближніх і співчуття до нужденних. При цьому як привітання й побажання використовуються спеціальні фрази, невід'ємною частиною яких є ім'я Аллаха: *Куь сив хуьнуьн сувар мубаракрай! Куьне хвейи сивер Аллагдади къабулрай!* («Зі святом Ураза Байрам! Хай

прийме Ваші чесні пости, Ваші жертвоприношення!»); *Куьн виши суваррихъ агакъррай!* («Хай Аллах помилує Вас за Ваші гріхи!»); *Квез Къурбанд сувар мубаракрай! И куьне авунвай къурбандар, садакъьяр Аллагдади къабулрай!* («Зі святом Курбанда! Хай Аллах прийме Ваші жертвоприношення!»); *Куь сувабар гзаф хъурай!* («Хай Аллах Вас береже від різних бід!») тощо.

У мовленнєвому етикеті обох народів етикетні висловлювання, що апелюють до Бога, часто використовуються в сімейній обрядовості. Так, з приводу весілля чи інших сімейних свят українці висловлюють побажання, в основі яких – зичення щастя, здоров'я, довгого віку: *Дай, Боже, разом двоє – щастя і здоров'я!; Дай, Боже, нашим молодцям віку довгого і здоров'я доброго!; Нехай вам Бог дає щастя, здоров'я і многи літа!; Дай же, Господи, нашим молодцям і щастячка, і здоров'ячка, і віку довгого та розуму доброго!; Дай, Боже, діждати онуків!; Дай вам, Боже, і внуків дочекатись!; Живіть з Богом!; Хай вас Господь піддержить на цім світі!; Дай (пошли) Боже много літ (на світі пожити)!; Пошли Вам Боже всього найкращого, а найпаче доброго здоров'я і довгого віку!; Хай тобі Бог дає вік – і щасливий і добрий!* [15, с. 314] тощо.

Етикетні висловлювання схожого змісту знаходимо також у лезгинському мовленнєвому етикеті: *Вазни Аллагдади сагъвал гурай!* («Дай Аллах тобі здоров'я!»); *Куьнни сагъвилелди яшамши хъурай!* («Дай Вам Аллах жити здоровими!»); *Ваз Аллагдади хъсанвилер гурай!* («Хай Аллах дасть тобі все найкраще!»); *Аллагдади ваз чехи бахтар гурай!* («Хай Аллах дасть тобі щастя!»); *Квез Аллагдади чандин сагъвални яргъи уьмуьрар гуй!* («Дай Аллах Вам здоров'я і довгого життя») [11, с. 53] тощо. Такі вислови є поліфункціональними, оскільки використовуються не лише у святкових ситуаціях, а й у повсякденно-побутовому спілкуванні.

3. Повсякденно-побутові привітання та побажання.

Про використання привітань релігійного характеру в повсякденному спілкуванні українців писав відомий український етнограф Я.Ф. Головацький: «Ввійшовши в хату або здивавшись, заодно кажуть: *«Слава Богу (слава Ісусу Христу)!*» Відповідають: *«На віки слава (слава во віки)!*» Або: *«Помагай Біг вам!*» Відповідають: *«Дай Боже здоров'я!»* Перший каже: *«Як ся маєте?»* Другий: *«Гаразд, Богу дякувати; ви собі як ся маєте?»* Перший: *«Гаразд, поки здорові, хвалити Бога»* [4]. Згадані вченим етикетні фрази міцно закріпились у традиційній практиці українського спілкування. Так, наприклад, представники Західної України й сьогодні у своєму щоденному спілкуванні часто використовують привітання *Слава Ісусу Христу!* (мешканці села – *Славайсу!*), на яке традиційною є відповідь *Слава навіки!* або *Навіки слава (амінь)!* [9]. Етикетні висловлювання *Помагай Біг!*, *Дай Боже здо-*

ров'я! [13] є поширеними в спілкуванні мешканців сільської місцевості.

У повсякденному спілкуванні українців функціонує чимало добрих побажань, що обслуговують різноманітні ситуації повсякденного життя. Так, людині, яка розпочинає певну справу, висловлюють побажання *З Богом!* або *Дай, Боже, добрий початок;* *Хай Мати Божя помилує!*; *Благослови, Боже (Господи)* [14, с. 68], які, згідно з давніми народними уявленнями, могли стати запорукою успіху. Вхід у нове помешкання супроводжується фразою *Дай, Боже, годину добру!* [16]. Людині похилого віку адресують *Причини Вам, Боже, віку!* [17] тощо. В українському мовленнєвому етикеті є також універсальні побажання на всі випадки життя: *Хай (Нехай)Бог (Господь) Вас (тебе) береже!;* *Дай, Боже, здоров'я (щастя, щасливу годину, довгого віку)!;* *Боже нам (Вам) помагай!* [13; 16] тощо.

Повсякденне спілкування лезгинів також відзначається високою орієнтацією на використання висловів побажального змісту. Так, релігійне забарвлення мають такі етикетні формули:

добрі побажання людині перед від'їздом: *Ви кІ-валахар Аллагьди тукІуьррай!* («Хай твої справи підуть на користь за допомогою Аллаха!»); *Куьнни Аллагьди хьсанвиліхь тухурай!* («Щоб Аллах привів тебе до кращого!»); *Хьсан, саламат рехь хьурай!* *Куьн Аллагьдал аманат хьурай!* («Щасливої дороги! Хай приведе Вас Аллах до кращого!») / «Щастя і благополуччя Вам у дорозі!»); *Куьн сагь-саламатдиз кІваліз агакьрай!* («Хай Аллах благополучно поверне Вас до Вашого дому!»). Вони передбачають відповідь *Куьнни сагьвилелди яшамиш хьурай!* («Дай Вам Аллах жити здоровими!») [11, с. 53];

побажання хворому: *Квез Аллагь куьмек хьурай!* («Хай Аллах допоможе тобі!»); *Ваз Аллагьди кьуват гурай!* («Щоб Бог дав тобі сили!»); *Аллагьди вичи ганвай тІал, фад алатдайди хьурай!* («Хай Аллах зробить, щоб Ваша хвороба швидко минулася!»); *Вичи вегьей тІал вичи алудрай!* («Хай полегшить (забере) Аллах Вашу хворобу!»); *Аллагьдиз вичиз язух атурай!* («Хай проявить Аллах до Вас співчуття!») (розм.)). Традиційною відповіддю на них є *Баркалла! Квезни Аллагьди куьмек гурай!* («Спасибі! Щоб Аллах допоміг і Вам!») [11, с. 52];

відповідь на привітання: *Квез Аллагьди сагьвал ва шадвал гурай!* («Хай Аллах дасть Вам здоров'я і радість на все життя!») [11, с. 53];

подяка: *Вазни Аллагьди сагьвал гурай!* («Дай Аллах і тобі здоров'я!»); *Балаяр бахтсузвилер вавай яргьа хьурай!* («Щоб біда й нещастя обходили тебе стороною!») / «Щоб ніколи не бачив горя!») [11, с. 53];

співчуття: *Куь кьейбурузни рагьметар гурай!* («Хай помилує Аллах і Ваших покійників!»); *Рагьметлу касдин яшар, куь аялрин яшаріхь агал хьу-*

вурай Аллагьди! («Хай додасть Аллах вашим дітям не дожити ним роки!») (розм.);

побажання перед їжею: *Бисмиллагь! (бисмиллагьи) рагьмани (рагьим)!* («В ім'я Аллаха Милостивого й Милосердного!») [11, с. 118].

Загальноновживаними є також інші висловлювання, які характеризуються поліфункціональністю: *Аллагьди вичи гудай ксарикай хьурай!* («Хай буду з тих, кого Аллах уважає святим!»); *Ваз Аллагьди регьим авурай!* («Хай Аллах помилує тебе!»); *Куь рикІиз Аллагьди сабур гурай!* («Хай Аллах заспокоїть Ваші серця!») [11, с. 53]; *Аллагьди чи гунагьрилай гьил кьачурай!* («Хай Аллах пробачить нас за наші гріхи!»); *Аллагьди агакьаррай!* («Хай виконає (донесе) це Аллах!»); *Аллагь валай (адалай, вичелай, квелай) рази хьуй (хьурай)!* *Егер ам иниз акьатайта, куьнени ам гьавурда тур!* («Хай Аллах буде задоволений тобою! Якщо ви побачите його, поясніть йому»); *Аллагьди ваз багьширай!* («Хай нагородить тебе Аллах!»); *Аллагьди Куьн (вун) шадаррай!* («Хай обрадує Вас (тебе) Аллах») [11, с. 53] тощо.

Разом зі стверджувальними конструкціями в лезгинській мові часто зустрічаються заперечні форми: *Аллагьди писвал дагурай!* («Хай не дасть Вам Аллах поганого!»); *Аллагьди писвал гунтавурай!* («Хай не допустить Аллах») [12] тощо. Як бачимо, у наведених прикладах актуалізуються уявлення лезгинів про Аллаха як носія абсолютної істини, істоту милосердну, здатну помилувати людину, пробачити її гріхи та навіть нагородити за добрі справи.

Як свідчить проведений аналіз, монотеїстичні вірування українців і лезгинів вербалізуються в етикетних висловах побажального характеру, смисловим центром яких виступають компоненти *Бог, Господь, Ісус Христос, Мати Божя* (в українській мові) та *Аллах* (у лезгинській мові). В обох культурах ці етикетні формули використовуються в схожих комунікативних ситуаціях (трудовах, святкових, повсякденно-побутових) і відображають спільні уявлення народів про Бога як про єдиного й всемогутнього творця Всесвіту, здатного як захистити, так і покарати людину, що свідчить про певну універсальність асоціативно-образного мислення українців та лезгинів. Водночас в усвідомленні ролі Бога в житті людини спостерігаються етнокультурні відмінності. Функціонування в складі українських етикетних формул інших, крім слова *Бог*, смислових компонентів свідчить про те, що в українській культурній традиції Бог сприймається як один з об'єктів поклоніння, одна зі священних стихій, які керують світом. У лезгинських етикетних висловах зі смисловим центром *Аллах* сконденсовано головну формулу ісламського віровчення: «Немає Бога, крім Аллаха, а Мухаммед його пророк». Отже, Аллах в уявленні лезгинів – єдиний та одноосібний творець усіх форм життя.

Література

1. Армстронг К. История бога. Тысячелетние искания в иудаизме, христианстве и исламе / К. Армстронг. – К. ; М. : София, 2004. – 496 с.
2. Бабич Н.Д. «Сила Божа» в народній фразеології / Н.Д. Бабич // Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : зб. наук.-дидакт. праць. – Чернівці : ВД «Букрек», 2009. – С. 118–123.
3. Ганиева А.М. Очерки устно-поэтического творчества лезгин / А.М. Ганиева. – М. : Наука, 2004. – 239 с.
4. Головацький Я.Ф. Слова вітання, благословенства, чемності й обичайності у русинів / Я.Ф. Головацький // Вінок русинам на обжинки : в 2 ч. / за ред. І.Ф. Головацького. – Відень, 1846–1847. – Ч. 2. – 1847. – С. 255–261.
5. Гребенщикова Н.С. История русского приветствия (на восточнославянском фоне) : [монографія] / Н.С. Гребенщикова. – Гродно : ГрГУ, 2004. – 306 с.
6. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу : [іст.-реліг. монографія] / митрополит Іларіон. – К. : АТ «Обереги», 1994. – 424 с.
7. Писарь Н.В. Дихотомия «Бог – дьявол» в древнерусской языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Н.В. Писарь. – Калининград, 2011. – 26 с.
8. Плешакова В.В. Традиционные формы русской речи как национальное достояние / В.В. Плешакова // Русский язык: прошлое и настоящее : тезисы докладов междунар. науч.-практ. конф. (22–25 мая 2000 г.) / РГПУ им. С.А. Есенина. – Рязань, 2000. – С. 32–33.
9. Скочиляс І.Я. «Слава Ісусу Христу!» – «На віки, амінь!» (до історії впровадження християнського привітання в Україні) / І.Я. Скочиляс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.patriyarkhat.org.ua>.
10. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 264 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

11. Гюльмагомедов А.Г. Словарь лезгинского языка / А.Г. Гюльмагомедов. – Махачкала : ИПЦ ДГУ, 2004. – 472 с.
12. Гюльмагомедов А.Г. Лезги чІалан фразеологиядин словарь / А.Г. Гюльмагомедов. – Махачкала : ДАГУЧПЕДГИЗ, 1975. – 152 с.
13. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
14. Українські приказки, прислів'я та інше: збірники О.В. Марковича та інших / спорудив М. Номись. – СПб., 1864. – 333 с.
15. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / упор., прим. та біогр. нариси А.П. Пономарьова, Т.В. Косміної, О.О. Боряк. – К. : Либідь, 1991. – 640 с.
16. Божий // Фразеологічний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/49/53393/356132.html>.
17. Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / упор. І.Я. Франко. – 2-ге вид. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006– . – Т. 1. – 2006. – 832 с. ; Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / упор. І.Я. Франко. – 2-ге вид. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006– . – Т. 2. – 2006. – 818 с. ; Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / упор. І.Я. Франко. – 2-ге вид. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006– . – Т. 3. – 2006. – 699 с.

УДК 811.111'37'373

Демчук А. И.

СРЕДСТВА ВЕРБАЛИЗАЦИИ СОЧЕТАЕМОСТИ ПРОСОДИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК РЕЧЕВОГО ГОЛОСА В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена исследованию англоязычных средств вербальной сочетаемости просодических характеристик речевого голоса. Анализируются различные типы сочетаемости мелодики, громкости, темпа, качества голоса, которые вербализуются в нескольких лексических единицах, изучается потенциал сочетаемости вербализаторов разных просодических параметров.

Ключевые слова: вербальная сочетаемость, просодическая характеристика (параметр), речевой голос, лексическая единица.

Демчук А. І. Засоби вербалізації сполучуваності просодичних характеристик мовленнєвого голосу в сучасній англійській мові. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню англомовних засобів вербальної сполучуваності просодичних характеристик мовленнєвого голосу. Аналізуються різні типи сполучуваності мелодики, гучності, темпу, якості голосу, які вербалізуються в декількох лексичних одиницях, вивчається потенціал сполучуваності вербалізаторів різних просодичних параметрів.

Ключові слова: вербальна сполучуваність, просодична характеристика (параметр), мовленнєвий голос, лексична одиниця.

Demchuk A. I. Means of the speaking voice prosodic characteristics combinatory verbalization in the modern English language. – Article.

The article studies means of the speaking voice prosodic characteristics verbal combinatory in the modern English language. Different types of the combinatory of melody, loudness, tempo, voice quality, which verbalize in several lexical units, are analyzed, combinatory potential of the speaking voice prosodic parameters nominative units are investigated.

Key words: verbal combinatory, prosodic characteristic (parameter), speaking voice, lexical unit.

Статья посвящена анализу средств вербализации сочетаемости просодических характеристик речевого голоса. Речевой голос определяется как совокупность просодических характеристик (далее – ПХ), которые отражают индивидуальные голосовые особенности говорящего и выступают в качестве манифестантов его эмоционального состояния [1, с. 97].

В центре исследования находится проблема изучения объективации невербальных параметров коммуникации, а именно вербализации сочетаемости ПХ (мелодики, громкости, темпа, качества голоса) в английском языке и письменной речи. В данном случае вербализация выполняет функцию компенсации отсутствующей звуковой материи.

На сегодня выполнен ряд исследований звукоминирующей лексики как коммуникативно значимой группировки лексического состава современного английского языка (Е.М. Жаркова); отдельных пластов английской лексики звучания, включающей звукоминирующую лексику, отражающую особенности произнесения (говорения), пения, а именно функционально-грамматического аспекта контекстуального варьирования глаголов, вводящих прямую речь (Е.О. Новицкая); фонационных глаголов как явления паралингвистики (Е.И. Павлова). Предметом изучения избирались синтаксические, лексические, семантические и функциональные особенности номинативных единиц с именем существительным «voice» (И.И. Серякова).

Актуальность нашего исследования определяется антропоцентрическими тенденциями современных лингвистических студий, в которых

язык рассматривается как система, составляющая неотъемлемую часть человеческого сознания и культуры. В свете данной тенденции необходимо обращение к языковому отражению звучания человеческого голоса как одного из видов чувственного восприятия, входящего в первичную систему телесных ощущений и связанного с наиболее глубинными пластами сознания. Актуальность исследования также обуславливается отсутствием работ, которые дали бы возможность получить целостное представление о вербальной репрезентации в современном английском языке феномена звучания голоса человека в процессе производства речи.

Целью статьи является выявление и анализ закономерности вербальной сочетаемости просодических характеристик речевого голоса в современном английском языке.

Результаты проведенного нами исследования показали, что в семантическом пространстве, отражающем восприятие звучания речевого голоса представителями английского языкового коллектива, лексические единицы (далее – ЛЕ) вербализуют конкретные просодические характеристики: мелодику, громкость, темп и качество голоса. Средства вербализации ПХ включают различные части речи: фонационные глаголы (далее – ФГ), прилагательные, наречия, существительные в определенной сочетаемости и синтаксических комбинациях. Просодические характеристики вербализуются на уровне сем, семем и словосочетаний.

В отличие от семных комбинаций, вербализованных в одной словесной единице, вербальная

сочетаемость ПХ представляет собой явление иного порядка, в частности, когда одна или несколько ПХ речевого голоса (две и более) вербализуются в нескольких словесных единицах.

Одна и та же просодическая характеристика может дублироваться либо на уровне семем, либо на уровне семы одной ЛЕ и на уровне ЛСВ другой. Такая сочетаемость представлена 14 типами, из которых 4 типа вербализуют одну ПХ, 8 типов – две ПХ, 2 типа – три ПХ. Это явление характерно для ЛЕ, вербализующих громкость, и в меньшей степени – ЛЕ, номинирующих замедленный темп. В этом случае один из вербализаторов выступает в роли интенсификатора. Например, фонационные глаголы, вербализующие громкость, сочетаются с ЛЕ, номинирующими ту же характеристику: *cried loudly, shouted loudly, whispered softly, whispered in a humble little voice*. Наречия и прилагательные интенсифицируют повышенную/пониженную громкость, которая уже номинирована соответствующими ФГ.

Что касается вербализаторов замедленного темпа, то здесь была отмечена регулярная сочетаемость существительного *drawl*, вербализующего протяжную манеру произнесения, с прилагательным-интенсификатором *slow (slow drawl)*.

Для ЛЕ, номинирующих мелодический компонент и качество голоса, дублирование оказалось нетипичным. Это объясняется тем, что мелодический компонент и качество голоса номинируются в основном прилагательными и наречиями. ФГ и в гораздо большей степени существительные значительно уступают им и по вариативности словаря, и по частоте словоупотреблений. Таким образом, вербализаторы упомянутых параметров ограничены в своей лексической и синтаксической сочетаемости.

Подобное явление также характерно для ФГ, вербализующих комбинации ПХ. В данном случае прилагательное или наречие дублирует на уровне семемы характеристику, номинируемую одной из сем ФГ. Тенденция к подобной сочетаемости была выявлена у ФГ, вербализующих мелодический компонент и громкость, громкость и качество голоса, громкость и темп, качество голоса и темп, а также у ФГ, вербализующих мелодический компонент, громкость и качество голоса.

ФГ, номинирующие громкость и качество голоса, были отмечены в сочетаниях с прилагательными и наречиями, вербализующими либо громкость, либо качество голоса.

Например: *Bannister was shaking. Barely audible, he mumbled. "I tore it up"* [9, с. 266]. В данном случае характеристика пониженной громкости голоса дублируется на уровне семантического компонента значения ФГ *to mumble (too quietly/soft)* и на уровне словосочетания *barely audible*.

ФГ, вербализующие громкость и высоту тона, сочетаются с ЛЕ, номинирующими либо гром-

кость, либо высоту тона. Например, ФГ *to scream* может сочетаться с наречием *shrilly*, прилагательным *high*, которые дублируют семантические компоненты значения ФГ *high, shrill*; в этом случае сема «повышенная громкость» затемняется, и на первый план выдвигается сема «высокий уровень голосового тона»: *"Don't you call me that!" Wharton screamed shrilly* [11, с. 80]. Если же данный ФГ сочетается с наречием, номинирующим повышенную громкость, то в этом случае на фоне характеристики высокого тона на первый план выдвигается характеристика повышенной громкости: *Elaine screamed so loudly <...> that he backed away a step* [12, с. 197].

ФГ *to howl*, вербализующий громкость и темп, отмечен в сочетании с прилагательным, вербализующим повышенную громкость: *Then, conscious of being ungrateful she howled even louder* [8, с. 362]. Прилагательное *louder* не только дублирует сему «повышенная громкость» глагола, но и передает изменение степени повышения громкости речевого голоса, на что указывает сравнительная степень.

ФГ, номинирующие мелодический компонент, громкость и качество голоса, могут сочетаться с вербализатором повышенной громкости: «<...> and *bellow* "Who's this then? Durr! Got yourself a young whippersnapper!" at the top of my voice» [10, с. 192]. В этом случае конструкция *at the top of my voice* выдвигает на первый план характеристику повышенной громкости на фоне низкого уровня голосового тона и грудного, «как из бочки», качества голоса.

Очевидно, что одна и та же ПХ дублируется на уровне семем, вербализующих конкретный параметр: громкость, темп, мелодический компонент, качество голоса. В этом случае наречия и прилагательные в сочетаниях с ФГ и существительными выполняют функцию интенсификаторов дублируемой ПХ. Когда параметр дублируется на уровне семы и на уровне семемы, сема всегда входит в состав значения ФГ, вербализующего две, редко три ПХ, а семема, «затемняя» остальные семы ФГ, выполняет функцию выдвижения дублируемой ПХ на первый план. При этом в качестве дублируемого параметра, как правило, выступает громкость. По всей видимости, это связано с тем, что при восприятии звучащего речевого голоса на слух на фоне трех других ПХ выделяется громкость, ее повышение либо понижение, которое фиксируется в сознании слушающего, а затем получает языковое отражение в подобной вербальной сочетаемости.

Вербальная сочетаемость двух просодических параметров является достаточно вариативной и представлена 20 типами. Количество вербализуемых ПХ может быть равно количеству слов, при этом ПХ вербализуются как на уровне семем, так

и на уровне сем. Как правило, такая вербальная сочетаемость типична для ЛЕ, вербализующих одну ПХ. Было выделено 17 типов подобной вербальной сочетаемости, 12 из которых включают ФГ – вербализаторы громкости.

ФГ, номинирующие громкость (*to cry, to shout, to whisper*, реже *to hiss, to exclaim*) сочетаются с вербализаторами таких ПХ, как мелодика, темп, качество голоса. Так, ФГ *to cry* сочетается с ЛЕ, номинирующими такие качества голоса, как хриплость (*cried hoarsely*), напряженность (*cried eagerly*), дрожание (*cried shakily (cried Mr. Smeeth, his voice trembling* [8, с. 136]), небрежность (*cried thickly*), небрежность и хриплость (*he cried in a thick, hoarse voice*); с наречиями, номинирующими скорость падения тона (*roughly, violently, abruptly, sharply, harshly*); с прилагательными, вербализующими высокий уровень голосового тона (*she cried, her voice shrill* [9, с. 91]); с наречиями, передающими ускоренный темп речи (*cried hastily*).

Остальные ФГ обладают меньшей вариативностью сочетаемости. ФГ *to shout* был отмечен в сочетании с наречием *gruffly*, вербализующим хриплое качество голоса, и с наречием *harshly*, передающим скорость падения тона. ФГ *to exclaim* сочетается с ЛЕ, номинирующими напряженное качество голоса (*exclaimed eagerly; his own voice tight with anger, James Howden exclaimed* [9, с. 24]).

ФГ *to whisper* зафиксирован в комбинациях с наречиями, вербализующими качества голоса (*whispered darkly* – шепотный голос сочетается с «мрачным» качеством голоса; *whispered hoarsely* – с хриплым качеством голоса); с наречием *sharply*, передающим скорость падения тона; с наречиями, обозначающими ускоренный темп (*swiftly, quickly*). ФГ *to hiss* сочетается с *tensely*, то есть пониженный уровень громкости комбинируется с напряженным качеством голоса.

Как видим, повышенная/пониженная громкость, вербализуемая ФГ, может сочетаться с любой из ПХ: мелодическим компонентом, темпом, качеством голоса.

Что касается ФГ, вербализующих темп, то здесь мы можем отметить сочетания с ЛЕ, номинирующими качество голоса и скорость падения тона.

Например, ФГ *to spit* сочетается с наречием *distinctly*, то есть убыстренный темп – с четким качеством голоса. Убыстренный темп и хриплое качество голоса вербализуются ФГ *pant* и наречием *hoarsely*. Например: *“Nasty-fucker, nasty-fucker, nasty-fucker”, the killer panted hoarsely* [12, с. 66].

ФГ *to rattle* (убыстренный темп) был отмечен в сочетании с наречием *sharply*, вербализующим скорость падения тона: *The party director’s voice rattled sharply in the receiver* [9, с. 64].

Как видим, ЛЕ, номинирующие один параметр, легко сочетаются с вербализаторами других ха-

рактеристик в различных комбинациях, при этом наибольшим потенциалом сочетаемости обладают номинаторы громкости. Для объяснения этого факта следует обратиться к частеречной дистрибуции средств вербализации ПХ речевого голоса. Громкость чаще вербализуется ФГ (54,0%), для качества голоса и мелодического компонента типичными средствами являются прилагательные (31,2%, 32,7%) и наречия (63,6%, 52,2%), для темпа – наречия (68,5%), что обуславливает такую синтаксическую сочетаемость, при которой громкость вербализуется ФГ, а другая характеристика – наречием либо прилагательным.

Иногда вербализаторы ПХ могут совпадать в количественном отношении, однако отличаться в качественном. Например: *“Overdoing it”, he muttered darkly at the loud speaker* [13, с. 334]. В данном случае вербализуется две ПХ, громкость и качество голоса, посредством двух ЛЕ. Однако ФГ *muttered* и наречие *darkly* вербализуют разные качества голоса: небрежное качество голоса передается на уровне семантического компонента значения ФГ, а «темное, мрачное» качество голоса – на уровне ЛСВ слова *darkly*. Следовательно, в качественном отношении мы наблюдаем большую вариативность (два различных качества голоса), хотя номинально количество ЛЕ и характеристик совпадает. В результате такого сочетания вербализованное звучание речевого голоса приобретает дополнительную окраску.

Были выделены случаи, когда количество номинируемых ПХ превышает количество вербализаторов, то есть когда два и более параметра заключены в одну словесную оболочку и передаются на уровне сем, а еще одна – на уровне слова (ЛСВ лексемы). Вербальная сочетаемость трех ПХ представлена 7 типами, а четырех ПХ – всего 2 типами.

Например, ФГ, вербализующие мелодический компонент и громкость, сочетаются с прилагательными и наречиями, номинирующими различные качества голоса: *murmured in a strangled voice, yelled casually, squawked tinnily*.

ФГ *to growl*, номинирующий глубокое качество голоса, низкий уровень голосового тона и длительность, был отмечен в следующей комбинации: *“The whole bloody world’s got a commitment problem,” growled Sharon in a guttural, almost Clint Eastwood voice* [11, с. 188]. Данный пример интересен прежде всего сочетанием ФГ *to growl* с прилагательным *guttural*, передающим гортанное качество голоса (*deep in the throat* [6]) и уточняющим семантический компонент *deep*, присутствующий в значении самого ФГ. Также обратим внимание на эпитет *Clint Eastwood*, характеризующий слово *voice* и отражающий конкретный стереотип звучания определенного голосового типа, существующий в сознании носителей английского

языка и одновременно носителей культуры англоговорящего мира, к которому принадлежит выдающийся актер и режиссер Клинт Иствуд. Индивидуальные особенности звучания голоса Клинта Иствуда, в частности гортанное качество голоса, низкий уровень голосового тона, известны практически любому представителю английского языкового коллектива. Таким образом, эпитет *Clint Eastwood voice* имплицитно дублирует сему ФГ *to growl "low"* – низкий уровень голосового тона и гортанное качество голоса, вербализованное прилагательным *guttural*.

ЛЕ, вербализующие одновременно три ПХ, имеют слабую способность к вербальной сочетаемости с четвертой характеристикой, а языковые средства, вербализующие сразу четыре ПХ, преимущественно самостоятельно функционируют в речи. В случае сочетания с другими ЛЕ семантический компонент, вербализующий одну из характеристик, занимает позицию ведущего или же какой-либо из вербализуемых параметров «затемняется».

Например, существительное *rumble* было зафиксировано в сочетании с ЛЕ, вербализующими качество голоса и громкость (*His voice was deep and quiet rumble* [8, с. 8]). В данном случае четыре просодических параметра вербализованы тремя ЛЕ: низкий уровень тона и длительность передаются на уровне сем значения существительного *rumble*; грудное качество голоса дублируется на уровне семы и на уровне слова *deep*; прилагатель-

ное *quiet* вербализует пониженную громкость, в то время как само существительное – повышенную громкость. Таким образом, с помощью прилагательного, номинирующего пониженную громкость, параметр повышенной громкости «затемняется», а на первый план выдвигается грудное качество голоса, низкий уровень голосового тона и длительность.

Следует отметить, что ФГ, номинирующие мелодический компонент + темп/длительность (*to twitter*; *to moan*), качество голоса + темп (*to babble*, *to crisp*), мелодический компонент + громкость + темп (*to wail*), а также ФГ, вербализующий четыре ПХ (*to rumble*), вообще не были зафиксированы в сочетаниях с вербализаторами других характеристик.

Таким образом, проведенный анализ англоязычных средств вербализации сочетаемости просодических характеристик речевого голоса позволяет сделать вывод, что чем больше ПХ вербализуется одновременно в одной словесной единице, тем слабее потенциал таких ЛЕ сочетаться с лексемами, номинирующими другие характеристики.

Отметим, что в целом в английской речи проявляется тенденция к вербализации одновременно не более двух ПХ в нескольких словесных единицах.

Перспективы исследования лежат в плоскости сравнительного анализа вербальной сочетаемости просодических характеристик речевого голоса в английском и украинском языках.

Литература

1. Демчук А.И. К обоснованию понятия «речевой голос» / А.И. Демчук // Записки з романо-германської філології : зб. наук. статей / ОНУ ім. І.І. Мечникова. – Вип. 25. – О. : Фенікс, 2010. – С. 91–98.
2. Жаркова Е.М. Семантическая характеристика звукономинирующей лексики современного английского языка / Е.М. Жаркова // Семантические механизмы в системе лексической номинации : сб. науч. трудов. – Вып. 335. – М., 1989. – С. 46–53.
3. Новицкая Е.О. Функционально-прагматический аспект контекстуального варьирования глаголов, вводящих прямую речь : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е.О. Новицкая ; МГПИИЯ им. М. Тореза. – М., 1985. – 24 с.
4. Павлова Е.И. Фонационные глаголы в современном английском языке как явление паралингвистики : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.И. Павлова. – Л., 1983. – 180 с.
5. Серякова И.И. Лексико-семантические и коммуникативно-функциональные особенности языковых единиц, описывающих невербальное средство «голос» в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.И. Серякова ; КГПИИЯ. – К., 1988. – 19 с.

Словари

6. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh : Pearson Education Ltd, 2000. – 2224 p.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford : Oxford University Press, 1982. – 1124 p.

Источники иллюстративного материала

8. Cooper J. Polo : [novel] / J. Cooper. – London : Corgi Books, 1992. – 766 p.
9. Hailey A. In High Places : [novel] / A. Hailey. – New York : Bantam Books, 1979. – 376 p.
10. King S. From A Buick 8 : [novel] / S. King. – New York : Pocket Books, 2002. – 487 p.
11. King S. Green Mile : [novel] / S. King. – New York : Pocket Books, 1999. – 544 p.
12. King S. The Dead Zone : [novel] / S. King. – New York : Signet, 2000. – 572 p.
13. Updike J. The Coup : [novel] / J. Updike. – Greenwich : Fawcett Publications, 1978. – 318 p.

УДК 811.111'38:22(045)

Жихарева О. О.

ЕКОКОНЦЕПТ ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ БІБЛІЙНОМУ ДИСКУРСІ: НАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено встановленню особливостей реалізації екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в англомовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана в контексті екології стосунків людини й Бога. Концепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розглядається як кластерне утворення, представлене в концептуальному просторі біблійного дискурсу концептами-складниками.

Ключові слова: біблійний дискурс, віра, екоконцепт, Євангеліє, кластерний концепт, концептуальні дескриптори, шлях праведності.

Жихарева Е. А. Экоконцепт ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ в англоязычном библейском дискурсе: нарративный аспект. – Статья.

Статья посвящена установлению особенностей реализации экоконцепта ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ в англоязычном Евангелии от Матфея, Марка, Луки и Иоанна в контексте экологии отношений человека и Бога. Концепт ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ рассматривается как кластерное образование, представленное в концептуальном пространстве библейского дискурса концептами-составляющими.

Ключевые слова: библейский дискурс, вера, экоконцепт, Евангелие, кластерный концепт, концептуальные дескрипторы, путь праведности.

Zhykhareva O. O. The ecoconcept WAY OF RIGHTEOUSNESS in English biblical discourse: a narrative perspective. – Article.

This paper focuses on the specificity of manifestations characteristic of the ecoconcept WAY OF RIGHTEOUSNESS in English Gospels by Matthew, Mark, Luke and John in the ecological context of the relations between people and God. Structurally, the concept WAY OF RIGHTEOUSNESS is viewed as a composite cluster represented in the conceptual space of biblical discourse by constituent concepts.

Key words: biblical discourse, faith, ecoconcept, Gospels, cluster concept, conceptual descriptors, way of righteousness.

Концепти ШЛЯХ і ПРАВЕДНІСТЬ були об'єктом детального лінгвістичного аналізу у вітчизняному й пострадянському дослідницьких середовищах на матеріалі різних жанрів і типів дискурсу. Так, концепт ПРАВЕДНІСТЬ розглядався в контексті релігійного й художнього дискурсів [1], зокрема, у біблійній книзі «Притчі царя Соломона» [7; 10]. Концепт ШЛЯХ вивчався в лінгвокогнітивному й етнолінгвістичному ракурсах у фольклорному тексті [11], тлумачився як концепт-міфологема [8] та біблійна метафора [3] в різних мовних картинах світу, зокрема й російській та українській [4; 12]. У зв'язку з розповсюдженням екологічного підходу до мови та дискурсу, у тому числі біблійного, із закладеною в ньому екологічною проблематикою нагальним питанням є реконструкція екоконцептів у відмінних дискурсивних контекстах. Такі контексти включають також англомовний біблійний дискурс із позиції його екологічності, коли актуалізуються такі концепти, як ШЛЯХ ДО ВІРИ [5] та ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, що є предметом статті.

Із цього постає актуальність обраної проблематики, яка визначається необхідністю більш детального дослідження екоконцептів та їх втілення в різних типах дискурсу, у тому числі біблійному, що спрямовується сучасною тенденцією мовознавства до включення концептів до сфери лінгвістичного аналізу.

Мета статті – встановити особливості актуалізації екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в англомовному біблійному дискурсі. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: 1) розкрити зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ;

2) з'ясувати специфіку вербалізації поняття праведності в англійській мові; 3) виявити складники смислової структури екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в оповідних подіях про Івана Хрестителя в англомовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана.

Об'єктом дослідження слугує екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, втілений в зазначених англомовних Євангеліях, а **предметом** – особливості його актуалізації в оповідях про Івана Хрестителя в цих біблійних текстах. **Матеріалом** дослідження слугує англомовна авторизована версія Біблії короля Якова [16].

З огляду на те, що дослідницький акцент у сфері когнітології, на переконання Н.П. Ізотової, «зміщується від аналізу одиничних концептів до розгляду концептуальних опозицій, гештальтних або складно структурованих концептів, а також систем концептів» [6, с. 113], на перший план останнім часом виходять різноманітні складні концепти. Деякі з них тлумачаться як кластерні [6, с. 113], оскільки не мають однослівного імені та актуалізуються в текстах і дискурсах за допомогою своїх складників (у нашому випадку – концептів-складників ШЛЯХ, ПРАВЕДНІСТЬ та ВІРА), унаочнюючи певні ознаки базового концепту, маніфестованого в комбінації відповідних концептуальних дескрипторів: РУХ ШЛЯХОМ, ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ та ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ. Кластерні концепти, як зазначає О.П. Воробйова, сприймаються «як певна ментальна єдність, в імені якої деякі концептуальні ознаки експлікуються, тоді як інші залишаються імплікованими» [2, с. 58].

В англomовному біблійному екодискурсі перші два концептуальні складники – ШЛЯХ і ПРАВЕДНОСТЬ – експліковані в імені цілісного екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, виокремлення якого мотивується, з одного боку, специфікою біблійного екодискурсу, спрямованого на підтвердження істинності віри в Бога, а з іншого – специфікою концепту ШЛЯХ, що полягає в його здатності метафорично відтворювати в біблійних текстах «образ дій людини та її моральні норми поведінки» [13, с. 958] в термінах правильно обраного шляху через віру й вірність Богу. Тому екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в аналізованих біблійних нараціях про Івана Хрестителя специфікується й набуває вигляду ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ ЧЕРЕЗ ВІРУ. Таким чином, шлях праведності тлумачиться як шлях, окреслений Богом, що досягається завдяки здійсненню вчинків, які доводять віру та вірність Богу, приводячи в результаті до усвідомлення й набуття праведності.

В обраній поняттєво-термінологічній системі цей екоконцепт належить до концептотеми «Людина та Бог». *Концептотема* є системною одиницею біблійного оповідання, що відтворює динамічний розвиток екоконцептів у певних біблійних ситуаціях, нараціях, окремих оповідних подіях, підтверджуючи наявність екологічної складової в структурі Біблії. *Екоконцепт* у нашому дослідженні визначається як ментальна одиниця, яка за допомогою відповідних концептуальних дескрипторів відображає екологічну складову концептотеми, виражаючись у дискурсі вербально. *Концептуальні дескриптори* виступають як схемні поширювачі екоконцепту, завдяки яким конкретна концептотема втілюється в біблійній оповіді.

Розглянемо докладніше екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в біблійних нараціях про Івана Хрестителя в англomовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана [16]. В англійській мові, як стверджує В.І. Карасик, поняття *праведність* позначається лексемою *righteousness* як «поведінка та внутрішній стан відповідно до релігійних установок віри в Бога, виконання божественних приписів, доброго ставлення до людей, відповідальності за свої вчинки» [7, с. 171]. У тлумачних словниках значення цієї вихідної лексеми – прикметника *righteous* (праведний) – включає такі семи, як «моральність» (morally good and fair [15, с. 1505]), «моральна стійкість» (morally upright [14]), «почуття справедливості» (strong feelings of anger when you think the situation is not morally right or fair [15, с. 1505]) і «безгрішність» (without guilt or sin [14]).

Біблійні оповіді, у яких актуалізовано зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, структурно побудовані в такий спосіб, щоб розкрити те, як людина внутрішньо доходить розуміння власного призначення, змінює своє оточення, осмислює

свої страждання, очищується від гріха й поліпшує власне життя. У Новому Заповіті зазначається, що саме таким ШЛЯХОМ ПРАВЕДНОСТІ йшов Іван Хреститель: *For John came unto you in the way of righteousness* (Mt 21:32) [16].

Концепт ШЛЯХ як складник екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розгортається в нараціях про Івана Хрестителя як людини, посланої Богом (*There was a man sent from God, whose name was John* (Jn 1:6) [16]), через чотири основні оповідні етапи: *початок шляху, мета шляху, розгортання шляху, результат проходження шляху*. Шлях праведності Івана починається в пустелі Іудейській (*In those days came John the Baptist, preaching in the wilderness of Judaea* (Mt 3:1) [16]) та пролягає через усю землю Йорданську (*he came into all the country about Jordan* (Lk 3:3) [16]), зокрема й місцевість Енон, що знаходиться поблизу міста Саліма. Останнє є важливим, оскільки в цій місцевості було багато води (*John also was baptizing in Aenon near to Salim, because there was much water there* (Jn 3:23) [16]), саме туди до Івана приходили на хрещення люди з усієї землі Іудейської та з Єрусалиму (*there went out unto him all the land of Judaea, and they of Jerusalem, and were all baptized of him in the river of Jordan* (Mk 1:5) [16]). Зазначений екоконцепт марковано в тексті топонімічними назвами пустелі (*Judaea*), окремої місцевості (*the land of Judaea*), річки (*Jordan*), а також дієсловами руху (*came, came into, went out*) та способу дії (*preaching, baptizing*), які вказують на етапи проходження шляху й характер діяльності проповідника.

Відразу ж на початку шляху сповіщається про мету – проповідування хрещенням покаяння для визнання та прощення гріхів (*preaching the baptism of repentance for the remission of sins* (Lk 3:3) [16], *were all baptized of him in the river of Jordan, confessing their sins* (Mk 1:5) [16]). Із цього вимальовуються концептуальні схеми, актуалізовані лексемами й сполученнями *repentance* (покаяння), *remission of sins* (відпущення гріхів), *confessing sins* (сповідання гріхів): ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЗАКЛИКОМ ДО ПОКАЯННЯ, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ПОЗБАВЛЕННЯМ ВІД ГРІХІВ.

Віра на шляху праведності була закладена Івану ще до його народження, на що вказують семантичні ознаки, які характеризують концептуальний дескриптор ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ: *праведні батьки; поява Янгола, який звістив про народження Івана; пророцтво Захарія; аскетичний спосіб життя Івана; відданість Богові*.

Батьки Івана були праведниками, які беззастережно виконували закони Божі (*they were both righteous before God, walking in all the commandments and ordinances of the Lord blameless* (Lk 1:6) [16]), тому Янгол приніс батькові Івана звістку, що його

неплідна дружина в похилому віці народить сина (*Elisabeth was barren, and they both were now well stricken in years* (Lk 1:7) [16], *thy wife Elisabeth shall bear thee a son* (Lk 1:13) [16]). Знаком для отримання Іваном праведності від самого народження була присутність поряд із ним Господа (*great in the sight of the Lord, filled with the Holy Ghost*), а для людей – радість (*joy, gladness*), яку вони відчули (*14. Thou shalt have joy and gladness; and many shall rejoice at his birth. 15. For he shall be great in the sight of the Lord, and shall drink neither wine nor strong drink; and he shall be filled with the Holy Ghost, even from his mother's womb* (Lk 1:14–15) [16]), дізнавшись, що в майбутньому багатьом із них Іван допоможе прийти до Господа (*many of the children of Israel shall he turn to the Lord their God* (Lk 1:16) [16]). Ключовою при цьому є лексема *turn to*, яка вказує на початок чогось нового («to start to do or use something new» [15, с. 1900]), у нашому випадку – повернення до Бога як свідчення віри в Нього, як мотивація до проходження шляху праведності.

У своєму пророцтві Захарій, священник і батько Івана, наголосив на тому, що буде підґрунтям віри Івана: він стане пророком, ходитиме перед Богом, прокладатиме дорогу для приходу Ісуса за допомогою хрещення людей і відпущення їхніх гріхів, а головним стане те, що цю віру буде дано йому Богом (*the prophet of the Highest*): 76. *Child, shalt be called the prophet of the Highest: for thou shalt go before the face of the Lord to prepare his ways; 77. To give knowledge of salvation unto his people by the remission of their sins* (Lk 1:76–77) [16]. Ісус також засвідчує, що Іван більше ніж пророк (*more than a prophet*), оскільки немає більшого пророка (*not a greater prophet*), що звучить як своєрідний панегірик: *I say unto you, and much more than a prophet* (Lk 7:26) [16]; *For I say unto you, Among those that are born of women there is not a greater prophet than John the Baptist: but he that is least in the kingdom of God is greater than he* (Lk 7:28) [16].

Спосіб життя Івана вказує на те, що він був повністю відданий Богові, оскільки для нього важливими були духовні цінності, а не матеріальні. Він носив одяг із верблюжої шерсті та ремінний пояс, його їжею були сарана й польовий мед: *John had his raiment of camel's hair, and a leathern girdle about his loins; and his meat was locusts and wild honey* (Mt 3:4) [16]. Увесь час Іван проводив у пустелі, де хрестив людей, тому пророк Ісаїя назвав його «голосом того, хто кличе в пустелі»: *As it is written in the book of the words of Esaias the prophet, saying, The voice of one crying in the wilderness* (Lk 3:4) [16].

Проаналізовані ознаки, що характеризують доказовість вірою, яка була необхідною умовою на шляху праведності, дозволяють реконструювати такі концептуальні схеми: ШЛЯХ ПРАВЕД-

НОСТІ Є ОСОБЛИВИМ СПОСОБОМ ЖИТТЯ, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ОТРИМАННЯМ ВІРИ ВІД БОГА.

Концептуальний дескриптор ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ, що сприяє актуалізації концепту ПРАВЕДНОСТІ як одного зі складників екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, маніфестується в оповіді про Івана експліцитно, через позначення певних дій, *пророкування* і *хрещення людей та Ісуса Христа*, які були необхідною умовою для того, щоб підготувати людей до прийняття Ісуса Христа.

Пророкування Івана про пришестя Христа й хрещення покаяттям виявляються через повчання (*other things in his exhortation preached he unto the people* (Lk 3:18) [16]), а також через сповіщення про прихід Ісуса Христа (*And preached, saying* (Mk 1:7) [16]), для якого Іван мав приготувати шлях.

Іван навчав людей, які приходили до нього хреститися, добрих справ: *Then said he to the multitude that came forth to be baptized of him* (Lk 3:7) [16]; *many other things in his exhortation preached he unto the people* (Lk 3:18) [16]. Він закликав «рід зміїний» (*generation of vipers*) до того, щоб вони своїми справами доводили, що «бажають принести покаяття» та таким чином показати бажання змінити «свій попередній, неугодний Богу спосіб мислення й поведінки» [9]. Оскільки моральні й етичні норми передаються з покоління в покоління, необхідно дотримуватись добрих справ не лише словами про те, що ми маємо гарних прабабків (*begin not to say within yourselves, We have Abraham to our father* (Lk 3:8) [16]), а й власними діями. Той, хто не чинить гарного, порівнюється з деревом, яке не дає доброго плоду, а тому буде знищене (*the axe is laid unto the root of the trees: every tree therefore which bringeth not forth good fruit is hewn down, and cast into the fire* (Lk 3:9) [16]). У своїх пророцтвах Іван зазначав, що необхідно допомагати тому, хто цього потребує (*He that hath two coats, let him impart to him that hath none; and he that hath meat, let him do likewise* (Lk 3:11) [16]); митникам він говорив, щоб не брали більше, ніж потрібно (*Exact no more than that which is appointed you* (Lk 3:13) [16]), а іншим радив нікого не обмовляти (*Do violence to no man, neither accuse any falsely; and be content with your wages* (Lk 3:14) [16]). Таким чином, щоб хреститися, людям необхідно було спочатку очиститись морально, «учинивши гідний плід покаяття» (*Bring forth therefore fruits meet for repentance*) (Mt 3:8) [16]). Із цього реалізується концептуальна схема ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЗАКЛИКОМ ДО ПОКАЯННЯ.

Пророцтво про Ісуса як наймогутнішого (*mightier*) звучить украй піднесено завдяки гіперболізованому вислову про те, що Іван навіть не гідний розв'язати на Його взутті ремінець (*There cometh one mightier than I after me, the latchet of*

whose shoes I am not worthy to stoop down and unloose (Mk 1:7) [16]). Тому якщо Іван хрестив водою, то Ісус хреститиме Святим Духом (*I indeed have baptized you with water: but he shall baptize you with the Holy Ghost* (Mk 1:8) [16]).

Особливо акцентуються відданість і послух Івана Хрестителя, який саме для цього прийшов як посланець (*messenger*), у Євангелії від Івана (*he should be made manifest to Israel, therefore am I come baptizing with water* (Jn 1:31) [16]); він мав приготувати Христові дорогу (*prepare thy way*): *This is he, of whom it is written, Behold, I send my messenger before thy face, which shall prepare thy way before thee* (Lk 7:27) [16]; *I am not the Christ, but that I am sent before him* (Jn 3:28) [16].

Відданість Івана підкреслюється висловами *He must increase, but I must decrease* (Jn 3:30) [16], *this my joy therefore is fulfilled* (Jn 3:29) [16], модальність яких імплікує ідею про те, що повинне відбутись звеличення Ісуса, а Іван слідуватиме за Ним, отримуючи радість від виконання всіх настанов шляхом пророцтва. Унаслідок цього люди були готовими прийняти свідоцтво Ісуса як підтвердження правдивості Господа, оскільки віра в Ісуса Христа дозволить отримати життя вічне (*He that hath received his testimony hath set to his seal that God is true* (Jn 3:33) [16]; *He that believeth on the Son hath everlasting life* (Jn 3:36) [16]), а хто не вірує, той життя вічного не побачить (*he that believeth not the Son shall not see life* (Jn 3:36) [16]). Отже, ключовий екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розкривається в зазначених оповідних подіях про пророцтво Ісуса Христа такими концептуальними схемами, як ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ПРИВЕРНЕННЯМ ДО ГОСПОДА, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ВІДДАНІСТЮ БОГОВІ.

Оповідний етап розгортання проходження шляху концепту-складника ПРАВЕДНІСТЬ через подієву ознаку хрещення людей та Ісуса Христа актуалізується у вислові *I indeed baptize you with water unto repentance* (Mt 3:11) [16] («хрещу вас водою на покаяння»). Тобто для того, щоб бути хрещеним, необхідно покаятись, визволитись від гріха, на що вказує лексема *repentance* («*remorse or contrition for past conduct or sin*» [14] – каяття за минулу поведінку або гріх), визначаючи, як стати на шлях праведності.

Хрещення Ісуса, порівняно з хрещенням людей, було не звичайним, оскільки під час його здійснення відбулося чудо: Дух Святий спустився у вигляді голуба (*the Spirit of God descending like a dove* (Mt 3:16) [16]; *the Holy Ghost descended in a bodily shape like a dove* (Lk 3:22) [16]); небо розкрилося

(*the heavens were opened* (Mt 3:16) [16]), а звідти було засвідчено голосом, що саме це улюблений Син Господа (*a voice from heaven, saying, This is my beloved Son* (Mt 3:17) [16]). Необхідність хрещення Ісуса визначається в Євангелії від Матвія цілком експліцитно (*for thus it becometh us to fulfil all righteousness* (Mt 3:15) [16]), а саме як привнесення у світ праведності. Отже, стає можливою реконструкція концептуальної схеми ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є НЕОБХІДНІСТЮ В ХРЕЩЕННІ.

Оповідний етап *результат проходження шляху* розгортання екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розкривається завдяки описам праведності й святості Івана, відповідно, і його відданості Богові, за словами Ірода, який саме тому боявся Івана: *For Herod feared John, knowing that he was a just man and an holy* (Mk 6:20) [16]. При цьому лексема *just* тлумачиться не просто як «справедливий», а як «правдивий і праведний» («*morally right; righteous*» [14]). Саме за цю праведність постраждав Іван, якого обезголовили; такою була ціна, яку він заплатив за свою вірність і праведність. Тому виводимо таку концептуальну схему: ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЖЕРТОВНІСТЮ.

Таким чином, зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ реконструюється в аналізованому біблійному екодискурсі насамперед зі спіранням на концепт-складник ВІРА, оскільки для того, щоб пройти певний шлях, досягти праведного життя, пізнати Бога, необхідно не просто мати віру, а щоразу зміцнювати й доводити її, навіть ціною власного життя. Дискурсивне втілення досліджуваного екоконцепту в оповідях про Івана Хрестителя відбувається через концептуальні складники ШЛЯХ, ПРАВЕДНІСТЬ, ВІРА, позначені відповідними концептуальними дескрипторами (РУХ ШЛЯХОМ, ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ, ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ) та деталізовані низкою нарративних подій (*праведні батьки; поява Янгола, який звістив про народження Івана; пророцтво Захарія; аскетичний спосіб життя Івана; відданість Богові; пророкування; хрещення людей та Ісуса Христа*), що відповідають етапам проходження шляху (*початок шляху, мета шляху, розгортання шляху, результат проходження шляху*).

Перспективним у межах розглянутої проблематики вважаємо дослідження реалізації в англomовному біблійному дискурсі екоконцепту ЖЕРТОВНІСТЬ, який, по-перше, належить до тієї самої концептотемати «Людина та Бог», а по-друге, поєднує у своїй структурі поняття праведності й відданості Богові.

Література

1. Ануфриєва О.И. Концепт «праведность» в религиозном и художественном дискурсах / О.И. Ануфриєва, Л.Б. Карпенко // Вестник Самарского государственного университета. – 2013. – № 8/1(109). – С. 78–82.
2. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О.П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 53–64.

3. Дубровська І.Б. Метафоризація концепту «життя» у Псалмах / І.Б. Дубровська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2005. – Вип. 2. – С. 352–355.
4. Дрыга С.Г. Концепт «ПУТЬ» в русской языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / С.Г. Дрыга. – Ставрополь, 2010. – 23 с.
5. Жихарева О.О. Екоконцепт ШЛЯХ ДО ВІРИ в англomовній книзі Буття: нарaтивний аспект / О.О. Жихарева // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 40–46.
6. Изотова Н.П. Репрезентація кластерного концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ крізь призму взаємодії його складників (на матеріалі англomовної біографічної прози ХХ століття) / Н.П. Изотова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Вип. 51. – С. 113–117.
7. Карасик В.И. Притчи Соломона: аксиология и стилистика / В.И. Карасик // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2013. – № 2(261). – С. 169–174.
8. Колесник О.С. Lingual representation of the mythic concept WAY / О.С. Колесник // Вісник Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2014. – Вип. 3(286). – С. 81–89.
9. Лопухин А.П. Толковая Библия, или комментарий на все книги Святого Писания Ветхого и Нового Завета / А.П. Лопухин. – 2-е изд. – Стокгольм : Институт перевода Библии, 1987. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lopbible.narod.ru/index.htm>.
10. Марниціна Е.С. Концепт Word в ветхозаветных притчах (на материале английского перевода Библии) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.С. Марниціна. – СПб., 2008. – 199 с.
11. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.С. Пальчевська. – Донецьк, 2006. – 20 с.
12. Радзієвська Т.В. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору і руху / Т.В. Радзієвська // Мовознавство. – 1997. – № 4/5. – С. 17–26.
13. Словарь библейских образов / Л. Райкен, Дж. Уилхойт, Т. Лонгман ; пер. с англ. Б.А. Скороходова, О.А. Рыбакова. – СПб. : Библия для всех, 2008. – 1423 с.
14. American Heritage Dictionary of the English Language. – 4 ed. – Boston : Houghton Mifflin Company, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com>.
15. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Longman, Pearson Education, 2009. – 2082 p.
16. The Holy Bible: King James Version. – New York : Ivy Books, 1991. – 1112 p.

УДК 811.111

Задерій І. Ю.

ЕФЕКТ САСПЕНСУ Й ВИРІШЕННЯ ЙОГО ДРАМАТИЧНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ

Статтю присвячено проблемі формування теоретичних підходів до аналізу поняття «саспенс». Проблему висвітлено з точки зору кінематографу, літературознавства, психології та лінгвістики та розглянуто в термінологічній системі науковців України, Росії й Західної Європи.

Ключові слова: саспенс, напруга, напружене очікування, страх, небезпека, ефект подиву, конфлікт.

Задерій І. Ю. Эффект саспенса и решение его драматических репрезентаций. – Статья.

Статья посвящена проблеме формирования теоретических подходов к анализу понятия «саспенс». Проблема освещена с точки зрения кинематографа, литературоведения, психологии и лингвистики и рассмотрена в терминологической системе ученых Украины, России и Западной Европы.

Ключевые слова: саспенс, напряжение, неожиданность, напряженное ожидание, страх, опасность, эффект удивления, конфликт.

Zaderiy I. Yu. The effect of suspense and determination of its dramatic representations. – Article.

The article is dedicated to the problem of formation of theoretical approaches to the analysis of the concept “suspense”. The issue is covered from the point of view cinematograph, literary studies, psychology and linguistics and deals with the terminological system of Ukrainian, Russian and West European scholars.

Key words: suspense, intensesness, effect of astonishment, fear, danger, unexpectedness, breathless expectation, conflict.

Лінгвостилістичний аналіз тексту є одним із найважливіших питань сучасної лінгвістики. Серед інших мовних засобів саспенс є одним із найбільш використовуваних синтаксичних засобів. У сучасній лінгвістиці відводиться місце вивченню складових одиниць художнього тексту, зокрема ефекту саспенсу.

У літературознавстві саспенсом називають художній ефект, спрямований на підтримку реципієнта художнього твору в емоційному стані напруженого очікування (як правило, очікування вирішення внутрішнього конфлікту тексту). Проте найбільш успішно цей ефект розкривається в кінофільмах. Саме тому кінорежисери коментують його як драматизацію подієвого матеріалу фільму, а також як найбільш інтенсивну подачу драматичних ситуацій (А. Хічкок, Ф. Трюффо). Лінгвіст Т. Юдіна наполягає на визначенні саспенсу як категорії напруги, яка у свою чергу є змістовною категорією художнього тексту, в основі якої знаходиться зображуваний у ньому конфлікт. Ця категорія реалізується в тексті певним набором лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, зумовлених авторською інтенцією, що створюють у читача концентрацію уваги й очікування вирішення конфлікту [4; 8]. За визначенням, запропонованим професором О. Воробйовою, як позатекстова, так і внутрішньотекстова напруга виникає в результаті сукупної дії принаймні чотирьох факторів: обмеженого доступу до релевантного знання; незвичайних, проте важливих емпатизуючих обставин; необхідності пошуку вирішення в проблемному просторі тексту; наявності навмисно й акцентовано відкладеного розв'язку дії [1; 2]. У свою чергу західноєвропейські дослідники намагаються пояснити «парадокс саспенсу». Учені стверджують, що напруга оповідання залишається дієвою навіть тоді, коли непевність нейтралізована, тому що в повторі глядачі/читачі напевне

знають, якою саме буде розв'язка (В. Бревер, Р. Герріг, Г. Клор, А. Коллінз).

Незважаючи на те, що ефект напруги в художньому тексті став предметом розгляду великої кількості праць, проблематику поняття «саспенс» і різних його проявів у тексті не можна назвати вичерпною, оскільки досі не приділено достатньої уваги цьому терміну в науково-практичних і теоретичних розвідках вітчизняних учених-лінгвістів, кіно- та літературознавців.

Мета статті полягає у висвітленні термінологічного апарату поняття «саспенс». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути визначення поняття «саспенс» як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників лінгвістики, літературознавства, психології та кінематографу; 2) дослідити особливості драматичних проявів ефекту «саспенс» у художньому тексті.

Відповідно до словникових визначень, які, імовірно, відображають конотативне використання слів, концепт «саспенс» має принаймні три відтінки значення: 1) стан невпевненості в сенсі сумніву й нерішучості; 2) стан, подібний до хвилюючої нерішучості; 3) стан приємного хвилювання з приводу очікуваної події. У такому випадку саспенс розглядається як досвід невпевненості, за якого гедоністичні можливості коливаються від найбільш пагубних до найбільш приємних [5, с. 107].

Термін «саспенс» усе частіше зустрічається у вітчизняній лінгвістиці й літературознавстві, проте досі немає вичерпного визначення цього поняття. В українській мові цей термін використовують лише щодо кінематографу й літератури. В англійській мові цей термін широко застосовують під час опису побутових і життєвих ситуацій. У словниках англо-американських довідкових видань визначаються схожі складові поняття: «uncertainty, anxiety», «anxiety or apprehension resulting from uncertainty» [14].

Варто зазначити, що в англійській мові це слово існує ще з XV ст. і походить від лат. «*suspensus*» – підвішений (завмерлий, застиглий, заклятий, напружений), тобто від початку «*suspens*» – це певний «підвішений стан», невідомість, непевність, неспокій, тривога, невирішеність [12]. У 1952 р. термін «*suspense*» вперше використали для визначення таких жанрів: *suspense thriller*, *suspense novel*, *suspense story*. Власне, *suspens* – один із найсильніших прийомів, що дозволяє захопити увагу читача, і навпаки, *suspens* по-справжньому починає працювати лише тоді, коли читач уже достатньо вжився в події в тексті. Видатними майстрами *suspensu* визнають А. Хічкока та С. Кінга (хоча витоки *suspensu* треба шукати набагато раніше, у так званій літературі «таємниці та страху», у відомих романах Г. Уолпола, А. Редклиф, Е. По, М. Стюарт та інших авторів).

Поняття «*suspens*» ввів у кінематограф А. Хічкок. Він часто пояснював, що таке *suspens*, порівнюючи його із шоком, несподіванкою. На його думку, *suspens* – це стан напруги, а напруга – це драматизація нарративного матеріалу фільму, а також найбільш інтенсивна подача драматичних ситуацій. Режисер вважає, що *suspens* є сильним інструментом володіння увагою глядача. Наприклад, персонаж виходить зі свого будинку, сідає в таксі та їде на залізницю. Це звичайна сцена зі звичайного фільму. Якщо ж перед тим, як сісти в таксі, ця людина дивиться на годинник і говорить: «Боже, який жах, завжди я спізнююсь на потяг!» – її подорож набуває напруги: кожен світлофор, кожне перехрестя, кожен поліцейський, кожен дорожній знак, кожен натиск на гальма будуть посилювати емоційну якість сцени [10].

Мистецтво створювати напругу – це одночасно й мистецтво «втягування» глядача у фільм. У сфері видовищності створення фільму – це гра для трьох: режисера, його фільму, глядачів. *Suspens*, наче білі камінці в казці «Хлопчик-із-пальчик» або прогулянка в казці про Червону Шапочку, стає в кіно поетичним засобом, призначення якого – схвилювати нас, змусити наше серце битися сильніше [10]. При цьому А. Хічкок розрізняє поняття «*suspens*» і «несподіванка», а також вказує, що для *suspensu* необхідно, щоб публіка знала про всі події, що відбуваються на екрані: глядач залучає відому йому інформацію до оцінки того, що відбувається. Це знання посилює напругу, з якою глядачі намагаються передбачити подальше розгортання дії. Такий ефект приєднується до переживань глядача про персонажа та є наслідком часткового ототожнення самого себе з ним [3, с. 128].

А. Хічкока називають *майстром suspensu* за те, що «*suspens*ові сцени» є незмінним атрибутом більшості його фільмів, за те, що він створював їх, майстерно використовуючи кінематографічні прийоми (монтаж, кути зйомки, крупні плани, незвич-

ні ракурси тощо). Ф. Трюффо говорив: «Кіно, створене А. Хічкоком, такою мірою концентрує увагу публіки на екрані, що арабські глядачі припиняють лузкати свої горішки, італійці забувають закурити цигарку, французи опиняються не в тому стані, щоб фліртувати із сусідкою і т. ін.» [3, с. 130].

Дослідниця О. Воробйова вказує на те, що поняття напруги, чи напруженого очікування (англ. *suspense*), у його застосуванні до художньої комунікації трактується двозначно. З одного боку, це експерієнціальний феномен – емоційна реакція читача на літературний текст або окремі його фрагменти, яка залучає проспективно орієнтовані, конфліктуючі між собою емоції надії та страху, пов'язані з ментальним (*cognitive*) станом невизначеності, відповідно до можливого вирішення тих чи інших подій художньої дійсності. З іншого боку, напруга – це емотивний компонент літературної оповіді, який вибудовує сюжет та окремі сюжетні ходи, завдяки яким розвиток подій набуває конфліктного й альтернативного характеру, висвітлює (*make salient*) можливість різних родієвих результатів, проте залишаючи цю можливість до певної міри нереалізованою [1, с. 123].

Когнітивні психологи А. Ортоні, А. Клор і Дж. Коллінс заклали основи найпростішого розуміння поняття *suspensu*. Наразі вчені дискутують про те, чи базується *suspens* на емоціях страху, надії або непевності. Вони стверджують, що страх – це відчуття незадоволення перспективою здійснення небажаної події, а надія, навпаки, – це відчуття задоволення перспективою здійснення бажаної події. Зазвичай люди відчувають *suspens*, коли вони перебувають у стані страху негативної розв'язки події, у стані надії щодо позитивної розв'язки тієї чи іншої ситуації; вони не можуть знати напевне, що трапиться в майбутньому. У реальному житті ми знаходимося в стані *suspensu*, гуляючи незнайомою, імовірно небезпечною околицею вночі. Ми боїмося, що хтось нападе на нас позаду, проте сподіваємося залишитися в безпеці, проте не знаємо напевне, що далі може трапитися [13].

Н. Керролл, продовжуючи попередню дискусію, переконує, що *suspens* вимагає лише розважальної невизначеності, а не фактичної. Він пропонує переконливий погляд на те, як ми могли б анулювати *suspens*. На його думку, навіть якщо ми знаємо, яким чином завершаться події, ми все ще фантазуємо щодо кінцівки. Учений впевнений, що навіть уявлення невизначеної розв'язки події достатньо для того, щоб привести нас у стан *suspensu*. Таким чином, він підтверджує достовірність своєї теорії: для виникнення *suspensu* потрібна лише розважальна невизначеність [6, с. 65].

А. Смутс відстоює бажано-неможливу теорію *suspensu*, у якій ідеться про те, що неможливість здійснення бажання, яке впливає на розв'язку внутрішньої події, є вкрай необхідною й достатньою

для створення саспенсу. А. Смутс наполягає на тому, що в будь-якому саспенсовому оповіданні та в будь-яких саспенсових ситуаціях у реальному житті ми можемо віднайти фактори, які частково унеможливають чийсь здібності, щоб задовольнити бажання, тобто фактори, які тимчасово припиняють чийсь дієвість. Він доводить, що навіть коли ставки високі, навіть коли будь-хто активно працює над реалізацією бажаної розв'язки, саспенсу може й не бути. А. Смутс поясняє, чому твори художньої літератури досить ефективні у створенні саспенсу і як саспенс стає можливим у відповідь художній літературі. Натомість розв'язка полягає в такому: на протигагу нашої зайнятості реальними ситуаціями, у яких ми можемо активно працювати над задоволенням бажання, ми є цілком безсилями [6, с. 168].

Р. Геріг впевнений у власній теорії «забування моменту-за-моментом». На відміну від попередніх пояснень, він переконує в необхідності стану невизначеності, невпевненості, нерішучості. На основі деяких уявних рис психолог заявляє про нездатність людей ефективно отримувати користь від знання розв'язки історії таким чином, щоб попередити саспенс. Учений пропонує еволюційно психологічне пояснення того, як це втілити на практиці. Він переконаний в тому, що еволюція ще не озброїла людство здібністю передбачати розв'язки повторюваних подій. Оскільки в природі не існує точно повторюваних подій, просто не існує й нагальної потреби розвивати таку здібність. Відповідно до цього «повторювачі» можуть відчувати саспенс, тому що, будучи захопленими історією, не усвідомлюють, як її можна завершити [9, с. 281].

Звертаючись до саспенсу в літературі, треба згадати слова визнаного класика К. Воннегута, який говорив про таку властивість письменників: «Неважливо, настільки милими й невинними є ваші герої, – нехай із ними трапляються жахливі речі. Тоді читачі побачать, із чого ці люди насправді зроблені» [7, с. 99].

Таким чином, одне з правил справжнього саспенсу – це максимальне занурення читача, його інформованість. Часто читач знає більше або принаймні не менше, ніж сам головний герой. Так, у першій частині «Гаррі Поттера» читачі дізнаються про батьків Гаррі, які трагічно загинули від руки злодія Волан-де-Морта, раніше самого Гаррі [11].

Іншою рисою саспенсу є велика кількість натяків або так званих «гачків», які зачіпають читачий інтерес. Автор весь час натякає, що відбувається щось особливе, хоча жодних значимих дій немає. Так, у книзі «Ребекка» Д. дю Морьє зовні царить спокійна атмосфера життя в старинній хатині. Проте кроваво-червоні рододендрони місіс Деверс, яка загадково переміщувалася будинком, хвилюючий шум моря весь час тримають читача в напрузі, тим самим передвіщаючи якусь катастрофу [5, с. 117].

У книзі «Кіно між пеклом і раєм» А. Мітта приділяє достатньо уваги питанню формування в читача саспенсу. Насамперед він розглядає той факт, що читач ніколи не буде відчувати хвилювання й бути в стані тривожного очікування стосовно героя, який йому не подобається. Саме тому створення саспенсу готується ще до початку написання художнього твору чи кіносценарію, ще на стадії формування плану. Насправді саспенс – настільки складне явище, що створення його вимагає від автора серйозних зусиль. Інколи навіть сам сюжет побудований таким чином, щоб викликати в читача саспенс. Адже саспенс – це фактично віддалений у просторі й часі вплив на психіку читача чи глядача [2, с. 304].

Крім того, значущим для цього стилістичного засобу є також шлях, який пролягає до саспенсу через чергу драматичних ситуацій. Історія виходить дійсно цікавою, коли герой сюжету потрапляє в безвихідні ситуації, які вимагають мобілізації його моральних і фізичних сил, проявлення найкращих якостей його характеру. Саме коли головний герой змагається з могутнім антагоністом або з нездоланими зовнішніми обставинами, читач, який симпатизує головному герою, починає переживати разом із ним. Звичайно ж, це відбувається лише за умови, що мета, яку переслідує головний герой, для читачів близька та зрозуміла [2, с. 305].

Зазвичай для виклику стану емоційної напруги в читача автор залучає такий прийом: навмисне повідомляє або показує читачу смертельну небезпеку, яка підстерігає головного героя, а потім холодно-кровно заводить його в небезпечну ситуацію. Читач, який знає про смертельну загрозу героя, відчуває саспенс, оскільки знаходиться саме в тому стані тривожного очікування та хвилювання за долю небайдужого йому персонажа [2, с. 306].

Крім розглянутого способу, існує ще один, який призводить до виклику в читача закритого саспенсу, або ефекту подиву. Ефект подиву виникає тоді, коли ні головний герой, ні читач не знають про смертельну небезпеку, що наближається. Подія відбувається несподівано й викликає в читача короточасний шоківий сплеск – ефект подиву. Прикладом може стати момент у фільмі жахів, який начебто нічого страшного не передвіщає, а потім на героя неочікувано хтось нападає.

Різниця між саспенсом та ефектом подиву полягає також у подовженості: якщо саспенс певною мірою можна розтягнути в часі, то подив – це одномоментний епізод. У своїх творах автори варіюють ці прийоми, чергуючи закритий і відкритий саспенс, не даючи можливості читачу звикнути до одного з них і втратити відчуття напруги.

Термін «саспенс» можна розглядати також з іншої точки зору. Коли ми вживаємо це поняття, то найчастіше маємо на увазі популярний жанр художньої літератури, пов'язаний із містичними

подіями та пригодами. У такому випадку слово «саспенс» асоціюється зі злістю, жорстокістю й багатьма конфліктними ситуаціями. Проте цей термін може набути й більш функціонального значення, звертаючись до процесу, до того особливого стану, який відбувається між читачем і книгою, яку він читає [2, с. 306].

Досить влучним у цьому сенсі є визначення Д. Дейчіса, який пропонує таку дефініцію: «Саспенс – це посилення інтересу читача до того, що трапиться надалі в тексті, який є деякою мірою необхідним для будь-якої драми й для більшості творів художньої літератури» [7, с. 65]. У цій точці зору науковий інтерес можуть викликати два елементи. По-перше, найважливіша роль у такому процесі належить читачеві, тому що лише завдяки йому розвивається те саме «посилення інтересу». По-друге, ми обговорюємо процес, який проходить через сюжетні лінії декількох традиційних жанрів, як «серйозних», так і «популярних» [7, с. 66].

Залучення читача до тексту зазвичай має безліч форм, проте, незважаючи на природу його участі, безперечно, це повинно бути вираженням певної «турботи». М. Родель визначає саспенс як «мистецтво примусу читача хвилюватися через події в тексті», твердження, що починається в необхідному місці в тексті із залученням читацької реакції [7, с. 83].

Відповідно до художнього тексту саспенс є тією напругою, яка виникає внаслідок зображуваного в ньому конфлікту. Дослідниця Т. Юдіна підкреслює, що учасниками художнього конфлікту стають персонажі літературного твору. Їх взаємовідносини та психологічний стан у момент розвитку конфлікту характеризуються напругою [4, с. 10]. Напруга у

свою чергу як текстова категорія співвідноситься із читацьким сприйняттям, оскільки художній текст за своєю природою – відкрита система, яка об'єктивується через сприйняття читачем. Найбільш чітко ефект саспенсу представлений у жанрах психологічної, детективної та пригодницької прози.

Читаючи «Дракулу» Б. Стокера, ми насправді не можемо голосно пробурмотати: «Ось де він тепер!», коли граф з'являється в одному зі своїх смертельних виглядів, проте реакція відбувається принаймні на субвербальному рівні, оскільки вираження напруги вибудовується саме в нас і, відповідно, тримає нас у стані саспенсу [7, с. 87]. Ф. Уїтні описує цю дію з точки зору намірів успішного письменника: «Ми хочемо запитати в читачів про те, що тут відбувається, що далі буде, куди ми прямуємо» [7, с. 88]. Мова йде, звісно ж, про те, що автор може зобразити історію, побудовану навколо найбільш тривожних парадоксів або навіть навколо найбільш загрозливих небезпек, і все одно він втрапить свого читача, якщо йому не вдасться змусити їх хвилюватися про подальшу долю героїв.

Маючи на увазі перевагу проекції «від читача до автора», можна вивести три основні положення, які б охарактеризували поняття саспенсу:

1) ефект саспенсу відбувається лише за умови, що читач залучений до тексту;

2) певною мірою саспенс залежить від затримки дії й від основної ідеї твору;

3) бажання продовжувати читання, тобто посилення інтересу до того, що далі трапиться. Саспенс залежить переважно від того, про що розповіли читачу, ніж від того, про що він бажає дізнатися. Чим більше знає читач (звісно ж, не знаючи всього), тим більше він прагне дізнатися [7, с. 81].

Література

1. Воробьева О. Сюжетное напряжение сквозь призму конфликта ментальных пространств (опыт концептуального анализа) / О. Воробьева // Когнитивная семантика : материалы 2-ой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике (11–14 сентября 2000 г.). – Тамбов : Тамбовский гос. ун-т, 2000. – Ч. 1. – С. 123–125.
2. Митта А. Кино между адом и раем / А. Митта. – М. : Издательский дом «Подкова», 1999. – 480 с.
3. Трюффо Ф. Кинематограф по Хичкоку / Ф. Трюффо. – М. : Книга по требованию, 2012. – 226 с.
4. Юдина Т. Категория напряженности и средства ее выражения / автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Филология» / Т. Юдина ; Ленинградский гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена, 1990. – 13 с.
5. Brewer W. The nature of narrative suspense and the problem of rereading / W. Brewer // Vorderer P. Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses and empirical explorations / P. Vorderer, W. Hans, M. Friedrichsen. – Mahwah : Lawrence Erlbaum. 1996. – P. 107–127.
6. Carroll N. Toward a theory of film suspense / N. Carroll // Persistence of Vision. – 1984. – V.1. – № 1. – P. 65–89.
7. Dove G. Suspense in the formula story / G. Dove. – Ohio : Bowling Green University, 1989. – 137 p.
8. Is there a Paradox of Suspense? A Reply to Yanal // British Journal of Aesthetics. – 2008. – № 37. – P. 168–174.
9. The Desire-Frustration Theory of Suspense // British Journal of Aesthetics. – 2008. – № 66. – P. 281–291.
10. Аронсон О. Библиотека сценариста. Хичкоковский саспенс как кинематографический нарратив / О. Аронсон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://4screenwriter.wordpress.com/2010/02/04/aronson-hitch-2/>.
11. Корж Д. Саспенс или правила писателя-саспенс / Д. Корж [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blikportal.com/publ/masterklass/saspensilipravilapisatelja-sadista/1-1-0151>.
12. Эйдис М. Что такое саспенс? / М. Эйдис [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://os.colta.ru/cinema/events/details/36170/?expand=yes#expand>.
13. The Paradox of Suspense // Stanford Encyclopedia of philosophy. – 2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://plato.stanford.edu/entries/paradox-suspense>.
14. Новый словарь иностранных слов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/ita_rus/110906/%D1%81%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81.

Ірчишина М. В.

НАУКОВА РЕФЛЕКСІЯ ПАРТИЦИПА В ГРАМАТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

Досліджено зміни маятникового характеру в сприйнятті партиципа в системі частин мови на різних етапах формування граматичної традиції. Проаналізовано праці видатних лінгвістів минулого та сьогодення, присвячені вивченню своєрідності й неоднозначності морфологічних категорій.

Ключові слова: партицип, система частин мови, сприйняття, маятникові зміни.

Ірчишина М. В. Научная рефлексия партиципа в грамматической традиции. – Стаття.

Исследованы изменения маятникового характера в восприятии партиципа в системе частей речи на разных этапах формирования грамматической традиции. Проанализированы труды выдающихся лингвистов прошлого и настоящего, посвященные изучению своеобразия и неоднозначности морфологических категорий.

Ключевые слова: партицип, система частей речи, восприятие, маятниковые изменения.

Irchyshyna M. V. Scientific reflection of participle in grammar tradition. – Article.

The given article deals with the investigation of changes of pendulous nature in perception of participle as a part of speech system throughout different stages of grammar tradition development. Works by noted linguists of the past and the present, devoted to the research of specificity and ambiguity of morphological categories, are being analysed in the article.

Key words: participle, parts of speech system, perception, pendulous changes.

В англійській граматичній традиції на особливу увагу заслуговує такий клас слів, як партиципи (participle), щодо категоріальної приналежності якого й нині ведуться дискусії, що обумовлює актуальність дослідження. Об'єктом дослідження є класифікація частин мови на ранніх етапах становлення граматики як науки, предметом – партицип як особлива категорія в системі лексико-граматичних класів слів. Метою роботи є демонстрація зміни сприйняття партиципа впродовж розвитку граматичної традиції за допомогою схем і розкриття глибинного змісту такої неоднозначної частини мови, як партицип, для кращого розуміння її властивостей.

Традиційно партиципи визначають як клас слів, які поєднують у собі ознаки дієслова (мають відносні ознаки часу та способу) і прикметника (надають ознаку предметів, через що часто виконують синтаксичну роль означення). Подібне визначення партиципу було надано ще античними граматистами, адже саме тоді розпочалися спроби систематизування одиниць мови за певними принципами.

У грецькій граматичній науці вперше стоїки на позначення партиципа створили термін *μετοχη*. На їхню думку, він займає проміжну позицію між дієсловом та іменем і не є окремою частиною мови. Як зазначає Н.Н. Ликова [7, с. 37], вони називали партицип «відмінковим дієсловом». На той час частини мови, які ми нині називаємо іменником і прикметником, вважалися однією частиною мови – ім'ям (ονομα), тому на рис. 1 ці частини мови поєднані [8, с. 162]. Якщо графічно зобразити систему частин мови, отримаємо:



Рис. 1. Позиція партиципа в системі частин мови стоїків

Представник Олександрійської школи Діонісій Фракієць трактує партицип як окрему частину мови, хоча й користується терміном стоїків *μετοχη*. На його думку, партицип не можна зараховувати до дієслова, оскільки він відмінюється за відмінками, і не можна відносити до імені, тому що він має властивості дієслова [5, с. 216–220]. Партицип відокремлюється й оформлюється в окрему частину мови. Він трактується як самостійна частина мови, що має ознаки дієслова й іменника.

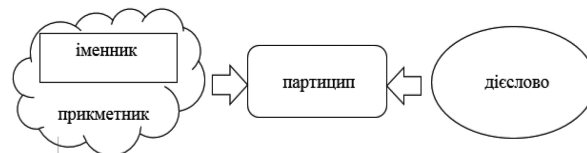


Рис. 2. Позиція партиципа в Олександрійській системі частин мови

Подібної схеми додержувались і в більш пізній період, а Олександрійську систему частин мови було канонізовано. Римський грамастик Марк Теренцій Варрон, наслідуючи грецьку граматичну традицію, вважав партицип самостійною частиною мови. Варрон спирався на вчення стоїків щодо «природного зв'язку слова з предметом», тому виділяв саме чотири класи слів, які мають бути проаналізовані: імена – слова, які змінюються за відмінками; дієслова – слова, що змінюються за часами; партиципи – що змінюються як за відмінками, так і за часами; прислівники, які не змінюються взагалі [5, с. 62; 6, с. 26].

Прісціан (прибл. 526–527 рр. н. е.) вважав, що партицип займає проміжну позицію між ім'ям і дієсловом, а через властивість партиципа утворювати часи та змінюватися за відмінками і родами не може трактуватися як дієслово. Він визначав партицип як частину мови, яка вживається замість

дієслова, маючи рід і відмінок подібно до імені й акцидентії дієслова, крім осіб і способів [12].

Підкреслює зв'язок між іменником і дієсловом також Елій Донат (IV ст. н. е.), чие ім'я в середньовіччі в Європі та на Русі пов'язували з латинською граматику. У його вченні, як зазначає Н.Н. Ликова, увага акцентувалася на тому, що партицип пов'язаний і з іменем, і з дієсловом, тому що від імені запозичує категорії роду й відмінку, а від дієслова – категорії часу та стану, від обох – категорію числа й будову [5, с. 253; 7, с. 36].

Наслідуючи традиції багатотомної граматики Прісціана, школа модистів висуває нову теорію частин мови, засновану на так званих «модусах» (засобах позначення). Провідний діяч Т. Ерфуртський виділяв категорії субстанції, якості й відношення. З категорією відношення він пов'язував незмінні частини мови, а з категоріями субстанції та якості – різні частини мови [4, с. 158]. Партицип сприймається як самостійна частина мови, яка має певні акцидентії дієслова й іменника та відрізняється від дієслова характером свого відношення до іменника (таблиця).

Таблиця

Класифікація частин мови за Т. Ерфуртським

Субстанції	визначені	іменники	
	невизначені	займенники	
Якості	внутрішні	непроцесуальні	прикметники
		процесуальні	партиципи
	зовнішні	дієслова	

Продовжуючи традиції античності та середньовіччя, модисти розглядають партицип як особливу частину мови, яка відрізняється від дієслова, адже має спільний із ним модус буття (modus esse), а також характером свого відношення до субстанції. На відміну від дієслова, партицип прилягає до субстанції. Саме завдяки «неприляганню до субстанції» партицип, на відміну від дієслова, може вступати в безпосередній зв'язок з іменем, що виступає в ролі підмета [11].

Епоху Просвітництва традиційно пов'язують із новітніми поглядами на дійсність. Змінилася також роль партиципа в понятійній системі. «Грамматика Пор-Рояля» називає дві групи слів залежно від їхньої ролі в реченні: слова на позначення «об'єктів думки» та для «природного способу, за допомогою якого ми виражаємо наші думки впродовж їх поєднання» [3, с. 22]. Отже, до першої групи можна віднести імена, артиклі, займенники, прикметники, партиципи, прислівники та прийменники, а до другої – дієслова, сполучники та вигуки. Особливу увагу приділяли дієсловом, у значенні яких вбачали двокомпонентність: дієслово-

зв'язка й ад'єктивний компонент (літати = е + літаючий), що з точки зору англійської граматичної традиції є поєднанням дієслова з партиципом. У такий спосіб партицип розглядається вже не лише як окрема частина мови, що має спільні ознаки дієслова й іменника, а входить до складу дієслова й розглядається як його складова, яка запозичує ад'єктивні якості прикметника.



Рис. 3. Позиція партиципа в системі частин мови Пор-Рояля

З розвитком лінгвістики й новими спробами створити таку граматичну модель, яка б задовольняла потреби всіх мов у XVIII ст., партицип змінює своє місце в системі частин мови, виходячи зі складу форм дієслова. Е.Б. де Кондільяк (1715–1780 рр.) поділив частини мови на необхідні (обов'язкові), які своєю універсальністю забезпечують функціонування будь-якою мови, та випадкові (необов'язкові), які відсутні в деяких мовах. До першої групи належать іменники та прикметники, до складу яких включено артиклі й партиципи, дієслова та прийменники; до другої – прислівники, займенники, сполучники та вигуки [4, с. 185]. Партицип зміщується в сторону іменних частин мови, виходячи зі складу дієслівних форм, проте зберігається акцент на його ад'єктивній природі (рис. 4).

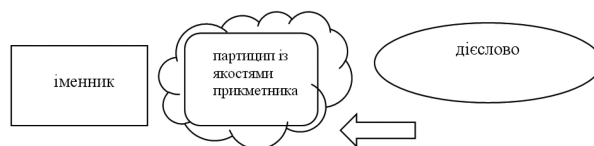


Рис. 4. Позиція партиципа в системі частин мови Е.Б. де Кондільяка

На думку англійського вченого Дж. Херріса (1709–1786 рр.), частини мови розподіляються на головні та другорядні, проте основна відмінність полягає в їх здатності виражати певний зміст самостійно. До головних частин мови [13, с. 29] він відносив субстантиви (іменники та займенники) та атрибутиви (дієслова, прикметники, партиципи та прислівники) [2, с. 217], які у свою чергу поділялися на атрибутиви першого (прикметники, дієслова, партиципи) та другого порядку (прислівники) [13, с. 191]. При цьому партицип пояснюється як частина мови, яка поєднує лише дві з трьох ознак дієслова (час та ознака), у той час як прикметник має лише одну (ознака). На цьому етапі партицип більше не пов'язується з імен-

ником, вважаючи його ближчим до дієслова та прикметника, поєднуючи в такий спосіб класифікацію частин мови з їх синтаксичною роллю. На рис. 5 можна побачити, що партицип є на третину прикметником та на дві третини дієсловом.

Подібну схему можна застосувати також із метою зображення поняття Л. Тен'єра (1893–1954 рр.) в «Основах структурного синтаксису». Він зазначає, що більшість прикметників походить від партиципів, а самі партиципи називає «формою дієслівного походження» [9, с. 199], яка часто функціонує як прикметник [1, с. 282]. Якщо порівняти схему Дж. Херріса та Л. Тен'єра зі схемою Е.Б. де Кондільяка, стає очевидним рух партиципа в напрямі дієслова.

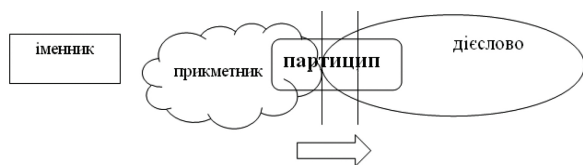


Рис. 5. Позиція партиципа в системі частин мови Дж. Херріса та Л. Тен'єра

А. Мейє (1866–1936 рр.) проводить паралель між партиципами та формами минулого часу слабких дієслів [10, с. 108]. Це дає йому підставу вважати, що партицип більшою мірою є дієслівною формою. Якщо зобразити це графічно (рис. 6), схема нагадуватиме систему Пор-Рояля (рис. 3). Партицип знову характеризується як дієслівна форма.

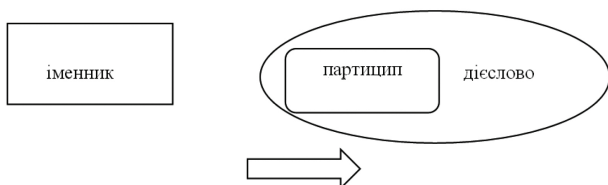


Рис. 6. Позиція партиципа в системі частин мови А. Мейє

Англійські дослідники кінця XIX – поч. XX ст. по-різному трактують особливості партиципів. Автор однієї з перших поважних граматик Г. Суїта (1845–1912 рр.) зазначає, що вербоїди, до яких належать і партиципи, походять від дієслів і зберігають властивість займати вільну позицію в реченні, проте зазвичай використовуються в кінці підрядного або незалежного речення. На думку Г. Суїта, партицип є одночасно означенням до підмета та певним чином прикладкою до дієслова-присудка, якщо використовується з неперехідним дієсло-

вом руху або відпочинку: *he came running, he lay sleeping* [16, с. 122].

З приводу неоднозначності трактування поняття «партицип» висловлюються Р. Кверк і співавтори праці «Comprehensive grammar of the English language», С. Грінбаум, Дж. Ліч і Я. Свартвік. Сама назва «партицип», яка походить від англ. *participate* – «брати участь», відображає той факт, що ця форма «бере участь» у переліку як дієслівних, так і прикметникових властивостей [15, с. 75]. Автори підкреслюють дієслівне походження партиципів, хоча приділяється також увага ад'єктивним властивостям партиципа та партиципним прикметникам, із якими повністю збігається форма партиципів [15, с. 170].

Видатний американський когнітивіст сучасності Р.У. Ленекер розглядає приклади з партиципом із когнітивної точки зору. Наводячи приклад зі складеним присудком, який поєднує в собі партицип і допоміжне дієслово, він наголошує на тому, що партицип сприймається як похідна від дієслова форма [14, с. 283].

Якщо систематизувати основні положення Г. Суїта, Р. Кверка та Р.У. Ленекера щодо основних характеристик та особливостей партиципа, його позиція в системі частин мови матиме такий вигляд, як на рис. 7.



Рис. 7. Позиція партиципа в системі частин мови Г. Суїта, Р. Кверка та Р.У. Ленекера

Отже, можна зробити висновок, що впродовж становлення граматичної традиції партиципи отожднювали з різними частинами мови, надаючи їм різних, інколи цілком протилежних визначень. Як окрему частину мови та як складову інших його вивчали від античних часів, проте партицип має тенденцію до маятникової зміни свого положення щодо інших частин мови в сприйнятті людини, а саме переходить від дієслова до прикметника (рідше – іменника) та навпаки. На думку вчених сучасності, партицип є окремою частиною мови, що має риси як дієслова, так і прикметника, та має дієслівне походження. Однак не виключено, що в майбутньому партицип, згідно з алгоритмом свого руху, повернеться до складу дієслова. Тому представлена точка зору не лише розкриває багатогранність змісту партиципа як частини мови, а й дає змогу сподіватися на перспективність його подальшого вивчення.

Література

1. Алпатов В.М. История лингвистических учений : [учебное пособие] / В.М. Алпатов. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 368 с.
2. Амирова Т.А. История языкознания / Т.А. Амирова, Б.А. Ольховиков, Ю.В. Рождественский. – М. : Академия, 2003. – 672 с.
3. Березин Ф.М. История лингвистических учений : [учебник для филол. спец. вузов.] / Ф.М. Березин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1984. – 319 с.

4. Даниленко В.П. Общее языкознание и история языкознания : [курс лекций] / В.П. Даниленко. – М. : Наука, 2009. – 272 с.
5. История лингвистических учений. Древний мир / ред. А.В. Десницкая, С.Д. Канцельсон ; Академия наук СССР Институт языкознания - Ленинград : Наука, 1980. – 260 с.
6. Замятина И.В. Причастие как двуприродная грамматическая форма / И.В. Замятина // Вестник МГОУ. Серия «Русская филология». – 2009. – № 3. – С. 26–30.
7. Лыкова Н.Н. История языкознания в текстах и лицах : [учебное пособие] / Н.Н. Лыкова. – М. : Флинта ; Наука, 2010. – 192 с.
8. Лукин О.В. Терминология теории частей речи: античные истоки / О.В. Лукин // Ярославский педагогический вестник. Серия «Гуманитарные науки». – 2012. – № 1. – Т. 1. – С. 23–28.
9. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер ; пер. с франц., ред. Г.В. Степанов (пред.) и др. ; вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.
10. Мейе А. Основные особенности германской группы языков / А. Мейе ; пер. с фр. и под ред. с предисл. и примеч. В.М. Жирмунского. – изд. 2-е, стереотип. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 168 с.
11. Перельмутер И.А. Грамматическое учение модистов. История лингвистических учений. Позднее Средневековье / И.А. Перельмутер. – М., 1991. – С. 7–66.
12. Сусов И.П. История языкознания : [учебное пособие для студентов старших курсов и аспирантов] / И.П. Сусов. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 1999. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.ru/TEXTBOOKS/yazykoznanie.txt>.
13. Harris J. Hermes or A Philosophical Inquiry Concerning Universal Grammar / J. Harris. – London : Forgotten Books, 2013 – 490 p.
14. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar / R.W. Langacker. – Stanford : Stanford University press, 1987. – Vol. 1 : Theoretical prerequisites. – 516 p.
15. Quirk R. A comprehensive grammar of the English language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – Longman : NY, 1985. – 1779 p.
16. Sweet H. A New English Grammar Logical and Historical / H. Sweet. – London, 1903. – Vol. 2. – 186 p.

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено особливості аргументації в судовому англійському дискурсі. Способом реалізації аргументації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці та мовленнєві конструкції, фактори екстралінгвістичного характеру й аргументативні стратегії, які використовуються та враховуються аргументатором із метою максимального переконуючого впливу на адресата.

Ключові слова: аргументація, аргументативний дискурс, юридичний дискурс, судовий дискурс, мовні засоби аргументації.

Коваль Н. Е. Грамматические средства реализации аргументации в судебном дискурсе. – Статья.

В статье исследуются особенности аргументации в судебном английском дискурсе. Способом реализации аргументации является аргументативный дискурс, включающий языковые единицы и конструкции, экстралингвистические факторы и аргументативные стратегии, которые используются аргументатором с целью максимального убеждения адресата.

Ключевые слова: аргументация, аргументативный дискурс, юридический дискурс, судебный дискурс, лингвистические средства аргументации.

Koval N. Ye. Grammatical means of argumentation in the legal discourse. – Article.

The article focuses on the problem of argumentation in English legal discourse. Argumentation is evaluated within argumentative discourse, with reference to its linguistic, logical, social, cognitive and psychological peculiarities. Argumentative strategy and its components used to provide evidence and persuade an addressee of the legal documents are examined.

Key words: argumentation, argumentative discourse, legal discourse, judicial discourse, linguistic means of argumentation.

Зростання інтересу до проблем аргументації відбулося ще в 60-х роках ХХ століття й пов'язане з іменами Х. Перельмана, С.Е. Тулміна, Ю. Райке. На передній план вийшли питання про природу феномена аргументації, про місце й роль людського «я» в аргументативній діяльності, теми аргументації та свободи, аргументації й доказів, аргументації та міжособистісних відносин.

Аргументація як загальнофілософське поняття є комплексом засобів мовного вираження, дослідження яких не може обмежуватися замкнутим колом вивчення внутрішньорівневих відносин між об'єктами мови. Воно потребує визначення екстралінгвістичних факторів, які впливають на особливості функціонування в певному вербальному оточенні. Теорія аргументації – це підхід, який об'єднує як вимоги логіки, так і вимоги лінгвістики щодо ґрунтового аналізу комунікації. Логіка зорієнтована на формальну частину мислення, лінгвістика – на вербальне спілкування. Теорія аргументації прагне встановити формальні процедури, що конкретизують спілкування. Аргументація при цьому, за словами Г.Г. Почепцова, визначається як соціальна, інтелектуальна й вербальна активність, що служить тому, щоб довести або спростувати думку, що складається з низки висловлювань і спрямована на отримання схвалення від аудиторії [8, с. 33]. Дискурс як канал реалізації аргументаційних зусиль демонструє переплетення норм мови, логіки, риторики та психології. Дискурс дозволяє зрозуміти співвідношення, яке виникає між мовними одиницями й концептами, які їх денотують, а також співвіднести концептуальний зміст із формами його мовної реалізації. Оскільки в дискурсі на передній план виходять соціальні й антропологічні параметри комунікації, кожний тип дискурсу орієнтований

на прагматичний аспект спілкування, на реалізацію ілюкутивної функції.

Використання мови як інструмента переконання переводить аргументацію в комунікативний процес, метою якого є заміщення когнітивного та/або аксіологічного дисонансу між аргументатором і реальним або гіпотетичним адресатом. А.Д. Белова зазначає, що стратегічна мета аргументації – переконання адресата аргументатором – вказує на діалогізм як засіб організації аргументації, наявність постійного й необхідного зворотного зв'язку, інтерактивний характер аргументації [3; 6].

Дослідження останніх років зосереджені на таких питаннях теорії аргументації, як особливості аргументативного дискурсу (А.Н. Баранов, А.Д. Белова) [1; 2; 3]; співвідношення аргументації та логіки (А.А. Івін) [6]; особливості аргументації в різних видах дискурсу (Н.М. Коваль, Л.Г. Ряполова, Т.А. Скуратовська та інші) [7; 9; 10]; структури аргументації, взаємозв'язок теорії аргументації й риторики (О.Н. Зарецкая) [5].

Теорія аргументації привертає особливу увагу завдяки своїй практичній спрямованості. Вона не відкидає ті чи інші приклади як неіснуючі, а навпаки, намагається включити їх у свою структуру. Однак на цьому етапі теорії аргументації все ще бракує власної теоретичної бази, якщо вона претендує на принципово власну позицію в науці, оскільки ні логіка, ні теорія мовленнєвих актів не можуть відігравати роль подібної бази, тому що вони є окремими напрямками зі своїми власними завданнями й цілями.

Вивчення впливу різноманітних позалінгвальних факторів на усне мовлення, на відбір мовних одиниць спілкування стає дедалі актуальнішим у сучасних дослідженнях із теорії дискурсу та теорії аргументації. Незважаючи на довгу історію

вивчення особливостей аргументації, деякі питання залишаються дискусійними й майже зовсім не дослідженими. Це стосується також аргументації в судовому дискурсі. Новітні теорії аргументації в середині ХХ сторіччя розроблялися на основі саме судової моделі, а під час дослідження структури аргументації процедури та прийоми, застосовувані під час судових дебатів, розглядалися як відповідні стандарти

Мета нашого дослідження – проаналізувати структуру англомовних текстів протоколів судових засідань, дослідити мовну конструкцію викладу судового дискурсу та визначити основні граматичні засоби реалізації аргументації в судовому дискурсі.

У процесі аргументації мовець реалізує себе як особистість, демонструє свою мовну й комунікативну компетенцію. На способи аргументації представленої інформації впливають також культурні норми та категорії мовних і концептуальних картин світу. Така концепція дає можливість об'єднати традиційний системноцентричний і відносно новий антропоцентричний підходи до вивчення мовних явищ, поглиблюючи в такий спосіб загальнотеоретичні уявлення про сутність граматичних категорій і їхню інтерпретацію. Аргументація передбачає максимально ефективне й цілеспрямоване використання мовних засобів, що регулюється, з одного боку, безпосередньою комунікативною інтенцією мовця й нормами мовленнєвої поведінки, які переважають у соціумі, а з іншого – граматику відповідної мови. Специфіка вибору засобів аргументації визначається особливостями ситуативної оптимізації аргументативних актів, комунікативною компетенцією співрозмовників.

Способом реалізації аргументації в комунікації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці й мовленнєві конструкції, невербальні компоненти й фактори екстралінгвістичного характеру, які використовуються та враховуються аргументатором із метою максимально переконуючого впливу на реципієнта.

В аргументативному дискурсі стратегія переконання полягає у взаємодії інформації, що надходить (мета якої переконати), з усією системою установок, цілей і мотивації особистості.

Юриспруденція належить до числа аргументативно-активних сфер. Мова юриспруденції становить вузькоспеціальну терміносистему, яка сформувалася паралельно з інститутом права, а отже, може певною мірою вважатися частиною самої юридичної системи. Проте, крім терміносистеми, сучасне право базується на аргументації, теорії переконання.

Судовий дискурс має свою сферу функціонування, особливості реалізації, а отже, виступає різновидом інституційного дискурсу. У певних

стереотипних ситуаціях, що закріплені за тими чи іншими суспільними, політичними, правовими інститутами, існують чітко визначені ритуальні правила поведінки та межі, вихід за які є досить обмеженим. Таким ситуаціям-сценаріям притаманний високий ступінь передбачуваності, що впливає на організацію аргументації й мовні засоби її реалізації в дискурсі.

Аргументаційно необхідні аспекти організації дискурсу відтворюються не тільки на лексичному мовному рівні, а й на рівні граматики. Закони граматики й синтаксису містять у собі правила людського мислення. Оскільки аргументація як різновид ментальної діяльності базується на психічних і розумових процесах, притаманних свідомій діяльності, то можна вважати, що механізм аргументації використовує принципи когнітивні складові процесу пізнання, а саме онтологізацію знання в його різноманітних втіленнях (*знання факту, думка про нього, розуміння*). Вони у свою чергу є провідними орієнтирами для пошуку відповідних мовних структур, що використовуються в аргументації.

Дискурсні риси актуалізуються залежно від функціонального призначення тексту та його комунікативно-прагматичних намірів. Оскільки право – це насамперед вираження волі, то юридичним текстам, зокрема судовим, притаманний стилістичний відтінок директивності з власними виражальними засобами. Судовому письмовому дискурсу властива безособовість, за винятком свідчень, викладених від першої або третьої особи. Наявність значної кількості безособових речень із директивною семантикою свідчить про функцію волевиявлення в судових документах.

Імперативність притаманна текстам протоколів судових засідань, і головна роль у її реалізації належить модальним дієсловам. Модальні дієслова мають деякі особливості, які виникають не тільки у зв'язку з їхнім традиційним використанням у певних дискурсах, а й у силу тих семантичних відтінків, яких ці дієслова набувають в аналізованих юридичних дискурсах. Розглянемо такий приклад: основне використання дієслова *shall* передає значення зобов'язаності, наказу, спонукання. У такому значенні дієслово *shall* широко вживається в законодавчих актах і положеннях.

У силу шаблонного характеру законодавчого й судового дискурсів семантична різноманітність модального дієслова закріплюється в кожному окремому дискурсі. У результаті аналізу судових текстів зроблено висновок, що дієслово *shall*, на відміну від розповсюдженого значення зобов'язаності в законодавчих документах, має більшу семантичну різноплановість. *Shall* може вживатися в значенні декларативності, беззаперечного дотримання приписів документа, що зближує його з дієсловом *must*. Наприклад:

«*The Interstate Commerce Commission shall endeavor to reach conclusions unanimously...*» [12, с. 148].

Спонування, відмінне від наказу, будується на феномені аргументації. Процес аргументаційного спонування є непрямим вираженням інтенції адресанта щодо мовленнєвих і немовленнєвих дій адресата. Неімперативне спонування, можливе для мовного інструментарію й відмінне від способів механічного спонування, реалізується в дискурсі. Таким чином, *shall*, незважаючи на його варіативність (теперішній час, майбутній час, категоричну форму – *повинен*), має основне значення зобов'язаності, обов'язковості. Винятком є лише його синонімічність із дієсловом *may*, коли категоричність нейтралізується. Основне значення модального дієслова *may* – висловлення дозволу на здійснення певної дії. За допомогою цього дієслова виражається можливість виконання чи невиконання будь-якої дії, що залежить від обставин, які актуалізуються в тексті за допомогою підрядних речень умови, способу дії тощо. Наприклад:

«*The title may pass, if the parties so agree, where the statute of frauds does not interpose, without delivery, and property may be delivered with the understanding that the title shall not pass until some condition is performed*» [12, с. 102].

У судових документах зустрічаються випадки, коли дієслово *may/might* вживається також із послабленим значенням, особливо в підрядних реченнях умови, мети й підрядних допустових. У таких випадках конструкція *may/might* + *інфінітив* розглядається як модальна конструкція, а не аналітична форма дієслова:

«*A valid contract may be conditioned upon the happening of an event, even though the event may depend upon the will of the party, who afterwards seeks to avoid its obligation*» [12, с. 229].

«*What might or might not happen to her after the sale formed no element in the contract*» [12, с. 106].

Дієслово *may/might* у наведених прикладах вживається для вираження припущення чи певного ступеня впевненості в малоімовірності дії. Варто зазначити, що дієслово *may* в поєднанні з перфектним інфінітивом функціонує також для позначення припущення в минулому:

«*If the mutual mistake had simply related to the fact whether she was with calf or not for one season, then it might have been a good sale, but the mistake affected the character of the animal for all time, and for its present and ultimate use*» [12, с. 104].

Особливої уваги заслуговують певні моменти застосування багатофункціональних дієслів *should* і *would* у судових документах. Ці дієслова вживаються як допоміжні: а) для узгодження часу в підрядних додаткових реченнях, для вираження майбутнього часу; б) для утворення аналітичної форми умовного способу. Подібні конструкції пе-

редають значення припущення, яке залежить від певних обставин. Дієслова *should* і *would* у судових текстах можуть також вживатись як модальні дієслова, зберігаючи своє основне смислове навантаження:

«*Owner should be compelled to compensate Builder for expenditures actually made in reliance on the unsigned agreement*» [12, с. 43].

Як показало дослідження, дієслово *should* у протоколах судових засідань може бути синонімом дієслів *shall*, *must*, *have to* в значенні зобов'язаності. Дієслово *would* у значенні небажання, протидії намаганням щось здійснити вживається в судових документах нечасто. *Will/would* використовується в протоколах судових засідань як модальне дієслово, яке передає намір, рішучість, готовність до чогось.

Дієслово *would*, як і дієслово *may/might*, утворює низку ввідних безособових конструкцій, якими, як правило, починається речення:

it would be held + підрядне додаткове;

it would be + інфінітив дієслова:

«*I hardly think it would be held, either at law or in equity, by any one, that the seller in such case could rescind the contract*» [12, с. 105].

Використання вищезазначених конструкцій у записах протоколів судових засідань свідчить про традиційний усталений характер та офіційність цього типу дискурсу, який певною мірою обмежений сферою застосування.

Вживання значної кількості модальних дієслів у межах одного речення не є випадковим для судового документа. Такі дієслова спонукають до дії та вказують на її обов'язковість. Наприклад:

«*The Judge ought, therefore, to have told the jury, that, upon the facts then before them, they ought not to take the loss of profits into consideration at all in estimating the damages; there must therefore be a new trial in this case*» [12, с. 14].

Стандартизація викладу проявляється не лише в доборі лексичних засобів та уніфікованого граматичного оформлення опису типових ситуацій, значну роль відіграють також граматичні конструкції. У практику укладання протоколів судових засідань увійшло активне вживання пасивної форми, часто із займенником *it* у ролі підмета. У протоколах судових засідань зустрічаємо приклади таких речень:

«*It is argued that the spot, on which the building is to be erected, is not designated with precision in the contract...*» [12, с. 561].

«*By an agreement in writing dated April 11, 1960, it was agreed that the plaintiff should sell and the defendants should purchase for \$1100 the freehold property which immediate...*» [12, с. 561].

У процесі аналізу судових документів виявлено додаткові можливості вживання пасивних конструкцій. Найбільш характерною причиною вико-

ристання пасиву є структурно-логічне оформлення письмового судового дискурсу. Оскільки чіткість побудови й аргументативний стиль викладу притаманні цьому типу дискурсу, під час укладання текстів важливим є дотримання логічної побудови тексту й добору таких конструкцій, які здатні реалізувати ці риси. Точність і логічна послідовність викладу приводять до певного логіко-структурного оформлення тексту з використанням чітко визначених мовних засобів. Пасив у цьому випадку відіграє достатньо важливу роль, наприклад:

«...*The judgment of the court below must therefore be reversed, pursuant to the agreement of the parties*» [12, с. 201].

«*The delivery of the shaft at Greenwich was delayed by some neglect; and the consequence was, that the plaintiff did not receive the new shaft for several days after they would otherwise have done...*» [12, с. 12].

Наведені приклади дають можливість зробити висновок про те, що чіткість мовного оформлення, яка є однією з провідних рис судового дискурсу, вимагає об'єктивності викладу, тобто опис подій представлено не від особи мовця, а від імені держави й органів правосуддя, що знаходить відповідний прояв у вживанні пасивної форми викладу.

Наступною причиною використання пасивних конструкцій у судових документах є ланцюгова модель викладу, характерна для аргументації в судовому дискурсі. Це також пов'язано зі способами побудови логічно організованого тексту. Ланцюговий спосіб викладу часто вживається для переліку фактів справи, під час наведення аргументів і доказів, наприклад:

«*It was in fact as absolute as it could well be made, and I know of no precedent as authority by which this court can alter the contract thus made by these parties in writing, - interpolate in it a condition by which, if the defendants should be mistaken in their belief that the cow was barren, she could be returned to them and their contract should be annulled*» [12, с. 106].

Отже, за допомогою ланцюга пасивних конструкцій у поєднанні з модальними дієсловами *could* та *should* автору тексту вдається передати послідовність і логічність думки, а також обґрунтувати аргументованість висновку. Принагідно зауважимо, що такий спосіб викладу за допомогою пасивних конструкцій є характерним і для законодавчого дискурсу, де ланцюгова послідовність спостерігається між окремими частинами, пунктами й підпунктами статей законів і законодавчих актів.

Для вираження офіційності судовим доку-

ментам властиве використання синтаксичної перервності, так званого «розірваного» присудку (*discontinuous verb phrase*), про що свідчать приклади із записів протоколів судових засідань:

«*But this case does not require a consideration of the general question; for, in any view, the person making the offer may always, if he chooses, make the formation of the contract which he proposes depend upon the actual communication to himself of the acceptance...*» [12, с. 290];

«*...it is fairly obvious that No. 1 may in some situations be preferred because it creates less risk that the contract will be held void for uncertainty*» [12, с. 85].

За допомогою синтаксичної перервності в реченнях актуалізується додаткова інформація, яка сприяє реальному викладу справи й об'єктивному відтворенню фактів. У граматичному оформленні документів реалізується намір до автоматизації та стандартизації мови, викликаний прагненням до максимальної економії зусиль і часу – ознаками ефективності комунікації.

Стереотипність і консерватизм вживання граматичних засобів є більш помітними, на відміну від вживання лексичних засобів. Кореляція граматичних одиниць різних частин мови й синтаксичної організації речення створює стилістичне забарвлення, що надає тексту певного комунікативного спрямування й забезпечує логіко-семантичну адекватність мовлення. У судовому дискурсі за допомогою граматичних засобів забезпечуються інтелектуально-комунікативна та регульовально-волонтеративна функції. Утворюється певна система, у якій наявність того чи іншого мовного засобу є чітко обумовленою. Опущення чи невикористання одного елемента такої системи зумовлює втрату дискурсних рис, а отже, і цілісності всієї системи.

Смислова організація дискурсу тією ж мірою, що й інші аспекти когнітивної інфраструктури дискурсу, впливає на його аргументаційне звучання та спонукальну дієвість. У свою чергу актуальне членування дискурсу сприяє виділенню інформації, важливої для переконання та спонукування до дії. Поза залежністю від логічної чи психологічної орієнтованості процесу аргументації кожен акт аргументації зокрема та аргументативний дискурс у цілому реалізуються за допомогою різних мовних засобів. Саме тому лінгвістичний аналіз аргументації дає можливість зрозуміти сутність аргументації як логіко- та лінгвопсихологічного феномена мислення.

Література

1. Баранов А.Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / А.Н. Баранов. – М., 1990. – 48 с.
2. Баранов А.Н. Лингво-прагматические механизмы аргументации / А.Н. Баранов // Рациональность, рассуждение, коммуникация. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 22–41.
3. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К., 1997. – 311 с.

4. Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; пер. с англ. С.С. Медведевой. – М. : Прогресс, 1989. – 321 с.
5. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е.Н. Зарецкая. – М. : Дело, 2002. – 480 с.
6. Ивин А.А. Основы теории аргументации / А.А. Ивин. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 351 с.
7. Коваль Н.М. Прагматична роль суспільно-політичного дискурсу та реалізація комунікативної інтенції мовця / Н.М. Коваль // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : КНЛУ, 2003. – Вип. 9. – С. 136–142.
8. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – К. : Вид. центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
9. Ряполова Л.Г. Аргументація в спонукальному дискурсі: Дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Л.Г. Ряполова. – К., 1993. – 192 с.
10. Скуратовська Т.А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Т.А. Скуратовська ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2002. – 196 с.
11. Dijk T.A. Strategies of Discourse Comprehension / T.A. van Dijk, W. Kintsch. – New York : Academic Press, 1983. – 418 p.
12. Braucher R. Basic Contract Law. American Case Book Series / L.L. Fuller, R. Braucher. – Minnesota : West Publishing Co., 1984. – 998 с.

УДК 811.111'01:81'42

Ковбаско Ю. Г.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВНИХ ДВОКОНСТИТУЕНТНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Статтю присвячено вивченню дієслівних двоконституентних конструкцій у сучасній англійській мові. Проведено аналіз співвідношення структурних конституентів і семантичних компонентів у межах таких одиниць. Запропоновано поділ на ідіоматизовані, частково фосилізовані та нефосилізовані конструкції.

Ключові слова: фразове дієслово, дієслівно-часткова конструкція, фосилізація, ідіоматизація.

Ковбаско Ю. Г. К проблеме изучения глагольных двуконституентных конструкций. – Статья.

Статья посвящена изучению глагольных двуконституентных конструкций в современном английском языке. Проводится анализ соотношения структурных конституентов и семантических компонентов в рамках таких единиц. Предложено деление на идиоматизированные, частично фоссилизированные и нефоссилизированные конструкции.

Ключевые слова: фразовый глагол, глагольно-частичная конструкция, фоссилизация, идиоматизация.

Kovbasko Yu. H. To the problem of studying verb two-constituent constructions. – Article.

The article deals with the investigation of verb two-constituent constructions in PDE. The analysis of correlation between structural constituents and semantic components has been carried out. The division of constructions into idiomatized, partially fossilized and unfossilized has been proposed.

Key words: phrasal verb, verb-particle construction, fossilization, idiomatization.

Постановка проблеми. На сьогодні в лінгвістиці все більшого поширення набувають дослідження частин мови в межах функціонально-дискурсивної парадигми, спрямовані не тільки на аналіз семантики лексичних одиниць, а й на функціонування цих одиниць у дискурсі в поєднанні їх внутрішніх і зовнішніх аспектів. Такий підхід сприяє виникненню й реалізації лексичними одиницями власного транспозиційного потенціалу, що розглядається нами як здатність слів (і самостійних, і службових) без зміни морфологічних показників реалізовувати функціональну семантику інших частин мови відповідно до синтаксичних моделей речення й інтенції мовця. Відповідно, основою функціональної семантики є поєднання лексичної семантики, того лексичного значення, що притаманне їй як репрезентанту свого класу, та дискурсивної семантики – значення одиниці, яке надається їй у дискурсі.

Об'єктом дослідження виступають дієслівні двоконституентні конструкції в системі сучасної англійської мови, а **предметом** – їхні внутрішні й зовнішні функціонально-семантичні характеристики. **Метою** є вивчення взаємозв'язку між внутрішніми й зовнішніми функціонально-семантичними характеристиками конструкцій.

Актуальність дослідження дієслівних двоконституентних конструкцій пояснюється, по-перше, відсутністю єдиного трактування, тобто різні дефініції використовуються на позначення одних і тих самих одиниць; по-друге, невизначеністю граматичної приналежності їх другого конституента.

Б.С. Хаймович вказує: «Це **складні (composite) дієслова**, утворені з дієслова й лексико-граматичного слова-морфеми» [7, с. 119].

Інше визначення надає І.В. Арнольд, аналізуючи **фразові дієслова**, що «формується зазвичай з односкладових дієслів та елементів, які тракту-

ються як «прислівники», «прийменникові прислівники», «постпозиційні одиниці прислівникового походження», «постпозитиви» чи навіть «постпозиційні префікси» [1, с. 120].

На думку О.І. Смирницького, це «**дієслівно-адвербіальні фразеологічні одиниці**, що розуміються як поєднання дієслів із категоріями прислівників – так званими прийменниковими прислівниками» [6, с. 212].

Н.М. Амосова, І.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов розглядають такі конструкції як «**єдиний комплекс дієслів із постдієслівними десемантизованими одиницями** (постпозитивами)» [3, с. 89].

О.С. Кубрякова визначає їх як аналітичні дієслівні лексеми, що є комбінацією двох елементів, які утворюють семантичну й функціональну єдність за структурної роздільної оформленості елементів і збереження кожним із них поняттєвої номінативності та які інтерпретують особливе сприйняття часу та простору в єдиному хронотопі [5, с. 286].

Л.С. Бархударов аналізує їх як «**словосполучення дієслова та прийменникового доповнення**» [2, с. 93].

У роботах Р. Джекендоффа такі конструкції досліджуються як «**поєднання перехідних/неперехідних дієслів із дієслівними частками**, які можуть вважатися або окремими лексичними одиницями, або утворювати нову ідіоматичну одиницю разом із дієсловами» [16, с. 69].

П. Кук та І. Стівенсон розглядають конструкції як такі, що «поєднують **дієслово із часткою**, що належить до обмеженого переліку одиниць, та які можуть передавати різноманітні метафоричні й аспектуальні значення» [11, с. 45]. Л.Дж. Брінтон зауважує, що це «поєднання дієслова та частки, комбінація яких може нести неочевидне значення, що не є сумою значень складових конституентів» [9, с. 96].

Е. Редфорд стверджує, що в таких конструкціях має місце «поєднання дієслова та прийменникової частки» [19, с. 300].

М. Еленбаас аналізує «дієслівно-часткову конструкцію» як комбінацію лексичного дієслова й дієслівної частки, якою зазвичай є односкладове слово, схоже на прийменник, однак синтаксично відмінне від останнього» [12, с. 1].

Р. Квірк та інші визначають їх як «багатослівні сполучення, що складаються з дієслів і часток, представлених прийменниковими прислівниками, та функціонують як єдине ціле» [20, с. 1150].

Такі структурні й семантичні розбіжності у визначеннях, на нашу думку, зумовлені дискурсивною й діахронною мотиваціями, що сприяє вивченню типологічних закономірностей таких конструкцій у руслі теорій граматики й лексикалізації. Адже для того щоб встановити, чому граматична структура побудована таким чином, необхідно зрозуміти як вона функціонує в реальному дискурсі; для аналізу сучасного явища необхідним є дослідження його походження та становлення.

З огляду на об'єкт дослідження, представлено дієслівними двоконституентними конструкціями в англійській мові, треба вказати на поєднання різних систем, адже нова одиниця формується на основі сполучуваності лексичного та граматичного конституентів. Проте визначальним, на нашу думку, є новостворений вихідний елемент і система, до якої він належить. Так, на думку К. Лемана, «зміни, які репрезентують перехід «у систему лексикону» чи відбуваються «всередині неї», є прикладами лексикалізації, а зміни, що представляють перехід «у граматичну систему» чи відбуваються «всередині неї», належать до граматики» [17, с. 16]. Відповідно, виникнення дієслівних двоконституентних конструкцій необхідно розглядати в межах процесу лексикалізації, оскільки новостворена одиниця є частиною лексичної системи та лексикону.

Лексикалізація традиційно розуміється як явище, що «охоплює всі процеси, які ведуть до виникнення нової лексичної одиниці» [14, с. 22], чому, з точки зору Н. Хіммельмана, сприяє п'ять основних шляхів лексикалізації, а саме: універбація (univerbation), фосилізація (fossilization), виникнення дериваційних афіксів (emergence of derivational formatives), розщеплення (splits), моделі лексикалізації (lexicalization patterns), серед яких останній спосіб не є провідним і вказується тільки заради повноти переліку [14, с. 27].

Новоутворена одиниця характеризується єдиним семантичним значенням, яке формується під час поєднання спільних компонентів у семантичних структурах конституентів конструкції, а процес лексикалізації поширюється саме на комбінацію конституентів, а не на кожен із них зокрема. Саме це дозволяє нам говорити про актуалізацію

двох найуживаніших процесів лексикалізації, а саме універбацію й фосилізацію [14, с. 28], які й формують основу дієслівних двоконституентних конструкцій. Універбація розглядається як загальний структурний пересув у мові, процес формування нової лексеми з двох чи більше існуючих, що можуть продовжувати функціонувати в мові незалежно одна від одної, під час якого фрази перетворюються в слова [14, с. 27; 13, с. 94].

Фосилізація, на нашу думку, є наступним кроком у процесі лексикалізації, який фіксує в мові одиницю, утворену шляхом універбації. Цей процес передбачає приєднання продуктивного словотвірного конституента (чи морфеми) до самостійного конституента (кореня слова чи слова), а значення сформованої лексичної одиниці неможливо виокремити шляхом застосування граматичних/лексичних правил, відповідно до чого така одиниця займає власну окрему нішу в лексиконі [18, с. 122]. Водночас аналіз мовного матеріалу вказує на те, що в деяких випадках можливим є встановлення конституентів – основного слова й допоміжної лексеми (чи кореня та морфеми, якщо мова йде про морфемний рівень); в інших випадках такий аналіз не припустимий. Це свідчить про існування ступенів фосилізації одиниць і, відповідно, ступенів їх лексикалізації. Найвищим проявом фосилізації виступає ідіоматизація одиниці – набуття нею нового значення, що не може бути простежене зі значень її конституентів [8, с. 390], тобто семантика одиниці не базується на семантиці її компонентів. Таке значення є сталим, а самі одиниці є цілісними й занесеними в словник. Так, дієслівна двоконституентна структура «**Take after**» перебуває на завершальній стадії лексикалізації – ідіоматизації одиниці, адже наразі має єдину структурну форму та значення: *to look like or behave like an older member of your family* [21, с. 297]. У процесі лексикалізації саме цей компонент ідіоматизувався та став провідним, тоді як інший (*to begin to follow somebody quickly in order to catch them* [21, с. 297]) вважається застарілим і зникає з вжитку. Графічно модель ідіоматизованої конструкції можна відобразити таким чином:

Con. 1 (FSM) + Con. 2 (FSM) = LU (FSM+FSS),

де Con – constituent;

LU – lexical unit;

FSM – fixed semantic meanings;

FSS – fixed syntactic structure.

Модель 1. Побудова ідіоматизованої конструкції

Зауважимо, що не завжди дієслівні двоконституентні конструкції проходять усі стадії лексикалізації, адже значення конституентів можуть бути достатньо вузькими та не створювати умов для семантичної багатозначності. Наприклад, конструкція «**Frown on**» завдяки обмеженій семантиці головного конституента (*to frown – to make an*

angry, unhappy, or confused expression, moving your eyebrows together) має тільки один компонент – *to disapprove of* [21, с. 107], тобто одразу ж зазнає повної фосилізації без творення частково фосилізованих форм, що зникають у процесі розвитку мови.

Проміжним етапом фосилізації виступають конструкції, чий значення можна отримати на основі їх конститuentів. Оскільки такі одиниці перебувають на проміжній стадії фосилізації та є частково ідіоматизованими, то відзначається фіксація семантики тільки їх конститuentів, однак не значення конструкції в цілому. Тобто під час фосилізації значень конститuentів зберігається семантична багатозначність, на що передусім впливає семантика другого конститuenta, а функціонування конструкції залежить винятково від контексту ситуації. Прикладом частково фосилізованої лексичної одиниці є дієслівна двоконституентна структура «**Come along**», що реалізує 5 семантичних компонентів, 2 з яких наразі виходять з ужитку. Отже, спостерігається звуження семантичної багатозначності конструкції, що призводить до фосилізації решти компонентів:

- *to arrive or become available;*
- *to go somewhere with someone;*
- *to make progress or get better in quality, skill or health;*
- *used for telling someone in an impatient way to do something quickly (old-fashioned);*
- *used for telling someone that you do not believe or accept what they are saying (old-fashioned)* [21, с. 297].

Таким чином, відбувається скорочення кількості семантичних компонентів дієслівної конструкції; структурні зміни на синтаксичному рівні відсутні, що в подальшому може сприяти ідіоматизації одного компонента. Для наочності пропонуємо таку модель:

Con. 1 (FSM) + Con. 2 (FSM) = LU (UFSS+UFSS),
де UFSS – unfixed semantic meanings;
UFSS – unfixed syntactic structure.

Модель 2. Побудова частково фосилізованої конструкції

Початковий етап фосилізації, а відповідно, і лексикалізації дієслівних двоконституентних структур, на нашу думку, характеризується існуванням «багатозначних» дієслівних двоконституентних конструкцій, де ні значення першого конститuenta, ні другого, ні конструкції загалом не є фосилізованим (сталим), тобто існує семантична багатозначність. На цьому етапі в синтаксичну структуру конструкції можливо включити інші додаткові елементи, наприклад іменникові фрази тощо, які уточнюватимуть її семантичний компонент, а отже, сприятимуть багатозначності загалом.

Р. Джекендоф визначає подібні конструкції як «розривні дієслівно-часткові ідіоми» [16, с. 73].

Наприклад, дієслівна двоконституентна структура «**Give up**» є нефосилізованою, адже характеризується семантичною багатозначністю:

- *stop doing something that has been a habit;*
- *stop being friendly, end relationships;*
- *stop doing something;*
- *surrender, stop trying;*
- *sacrifice or dedicate time, etc. to something;*
- *allow someone to sit in your chair; take your place, etc.;*
- *allow or give away a run while pitching* [21, с. 122].

Крім того, вона характеризується можливими синтаксичними змінами в структурі:

- *give up on – lose faith in or stop believing in something or someone; Stop feeling hope;*
- *give up to – denounce, report to authorities;*
- *give yourself up to – surrender to the police or authorities; dedicate time, energy, etc., to something;*
- *give it up to/for – applaud* [21, 122].

Схематично це відображається так:

Con. 1 (UFSS) + Con. 2 (UFSS) = LU (UFSS+UFSS).

Модель 3. Побудова нефосилізованої конструкції

Можемо припустити, що в процесі лексикалізації таких одиниць ступінь їх фосилізації зростає, семантична багатозначність скорочується, доки конструкція не набуває єдиного значення та не заноситься в лексикон як стала й ідіоматизована.

На синтаксичному рівні конститuentами виступають лексичні одиниці, наприклад дієслово та прийменник/частка/прислівник тощо (див. нижче), які в ході лексикалізації утворюють нову сталу, фосилізовану (ідіоматизовану) одиницю, значення якої неможливо отримати на основі окремого аналізу її конститuentів. Різницю між **фосилізованими, частково фосилізованими та нефосилізованими** конструкціями можна продемонструвати такими співвідношеннями: **на рівні семантичної багатозначності лексичної конструкції:** чим вищий ступінь фосилізації, тим нижчий рівень семантичної багатозначності та навпаки; **на рівні синтаксичної структури:** чим вищий ступінь фосилізації, тим більшою (нерозривною) є комбінація дієслова й прийменника та навпаки.

Щодо проблеми встановлення типу другого конститuenta, то вона полягає в тому, що одиниці **by, for, on, upon** тощо як частини мови належать винятково до категорії прийменників, однак завдяки власному транспозиційному потенціалу можуть функціонувати також як прислівники чи частки [4, с. 120]. Водночас функціонування прийменників у ролі прислівників чи часток вказує винятково на транспозицію їх значення, однак не на перехід одиниці з однієї категорії в іншу або існування омонімів. Дієслівні двоконституентні конструкції

не тільки структурно містять два чи більше константи, а й поєднують їх семантичні компоненти. Тобто значення другого конститuenta є не менш важливим, ніж першого (дієслова). Саме це не дає змоги описувати другий конститuent як частку, яка є насаперед «одиницею, що належить до функціональної категорії й позначає конкретні граматичні функції, а отже, не має змістового значення» [20, с. 380]. Як доводить аналіз фактологічного матеріалу, константи дієслівних двоконституентних конструкцій несуть змістове, а не функціональне навантаження, порівняймо:

- *look for – try to find;*
- *look into – research, investigate;*
- *look in – make a quick visit;*
- *look back – think about the past.*

Різниця між вищенаведеними дієслівними двоконституентними конструкціями полягає саме в семантичному навантаженні, яке вони несуть, і ця різниця створюється завдяки другому конститuentу, що завдяки власній семантиці уточнює/модифікує значення цілого виразу. У випадку із часткою як функціональною частиною мови, що не несе змістового навантаження, це було б неможливим.

Що стосується поєднання в таких конструкціях дієслова та прислівника, то, на нашу думку, такий підхід немає достатнього обґрунтування, адже другий конститuent конструкції (такі одиниці, як *by, for, on, upon* тощо) характеризується не тільки наявним семантичним компонентом, а й неможливістю зазнавати морфологічних змін чи функціонувати як самостійний член речення, а отже, є прийменником, а не прислівником [4, с. 120].

Виходячи із цього, доцільним, на нашу думку, є розмежування термінології, оскільки визначення «фразові дієслова», «дієслівно-прийменникові конструкції», «дієслівно-часткові поєднання», «складні дієслова» тощо позначають один і той самий тип конструкції. У лінгвістиці поняття «фразове слово» – це одиниця, що має структуру фрази,

однак синтаксично функціонує як слово [10, с. 145]. Отже, фразове дієслово можна трактувати як поліконституентну одиницю, що складається з дієслова й прийменника, синтаксично функціонує як дієслово та є семантично однозначною. Тобто з огляду на вищенаведену класифікацію процесу лексикалізації (універбації й фосилізації) термін «фразове дієслово» треба застосовувати до ідіоматизованих (повністю фосилізованих) одиниць, адже саме в них неможливим є поділ на константи, а конструкція виступає єдиним цілим як із точки зору синтаксису, так і семантики.

Водночас частково фосилізовані та нефосилізовані конструкції не становлять собою фіксованого єдиного цілого, оскільки на семантичному рівні є багатозначними, а на синтаксичному рівні допускають структурну модифікацію. Відповідно, у цьому випадку перевагу треба надавати терміну «дієслівно-прийменникова конструкція», який вказує на здатність одиниці до виокремлення власних конститuentів. Схожу думку висловлюють Р. Хадлстон та Дж. Пуллум, вказуючи, що термін «фразове дієслово» є помилковим, адже не весь вираз є дієсловом, а тільки певні константи (лексеми) [15, с. 146].

Висновки. Таким чином, «фразовими дієсловами», на нашу думку, доцільно називати конструкції, що пройшли процес лексикалізації, а отже, є повністю фосилізованими (ідіоматизованими) та функціонують на семантичному й синтаксичному рівнях як єдине ціле. «Дієслівно-прийменникові конструкції» треба вважати лексичні одиниці, що знаходяться в процесі лексикалізації, є частково чи майже не фосилізованими та допускають виокремлення декількох конститuentів на синтаксичному рівні та компонентів на семантичному рівні.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення шляхів формування й реалізації транспозиційного потенціалу прийменниками в конструкціях різного типу.

Література

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка / И.В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1986. – 296 с.
2. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка / Л.С. Бархударов. – М. : Высшая школа, 1966. – 199 с.
3. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. – М. : «Высшая школа», 1981. – 285 с.
4. Ковбаско Ю.Г. Парадигма категорій слів у сучасній англійській мові / Ю.Г. Ковбаско // Наукові записки. Серія «Філологічні науки». – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. – Кн. 1. – С. 118–122.
5. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – М. : Филологический ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1998. – 260 с.
7. Хаймович Б.С. Теоретическая грамматика английского языка / Б.С. Хаймович, Б.И. Роговская. – М. : Высшая школа, 1987. – 298 с.
8. Akimoto M. The Idiomaticization and Grammaticalization of Complex Prepositions / M. Akimoto // Lacus Forum. – Claremont : Graduate University, 2009. – P. 389–397.
9. Brinton L.J. The Structure of Modern English / L.J. Brinton. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2000. – 335 p.

10. Carstairs-McCarthy A. An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure / A. Carstairs-McCarthy. – Edinburgh : EUP, 2002. – 151 p.
11. Cook P. Classifying Particle Semantics in English Verb-Particle Constructions / P. Cook, S. Stevenson // Proceedings of the Workshop on Multiword Expressions: Identifying and Exploring Underlying Properties. – Sydney : Association for Computational Linguistics, 2006. – P. 45–53.
12. Elenbaas M. The Synchronic and Diachronic Syntax of the English Verb-Particle Combination / M. Elenbaas. – Utrecht : LOT, 2007. – 339 p.
13. Hickey R. Tracking Lexical Change in Present-Day English / R. Hickey // Corpus Linguistics by the Lune. – Frankfurt : Peter Lang, 2003. – P. 93–105.
14. Himmelmann N.P. Lexicalization and Grammaticalization: Opposite or Orthogonal? / N.P. Himmelmann // What Makes Grammaticalization? A Look from its Fringes and its Components. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2004. – P. 21–42.
15. Huddleston R. The Cambridge Grammar of the English Language / R. Huddleston, G.K. Pullum. – Cambridge : CUP, 2002. – 1842 p.
16. Jackendoff R. English Particle Constructions, the Lexicon, and the Autonomy of Syntax / R. Jackendoff // Verb-Particle Explorations. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 67–94.
17. Lehmann Ch. Grammatikalisierung und Lexikalisierung / Ch. Lehmann // ZPSK. – Berlin, 1989. – Vol. 42. – P. 11–19.
18. Lehmann Ch. Thoughts on Grammaticalization / Ch. Lehmann // Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt. – Erfurt, 2002. – 171 p.
19. Radford A. An Introduction to English Sentence Structure / A. Radford. – Cambridge : CUP, 2009. – 445 p.
20. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Grammar / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvic. – L. : Longman, 2000. – 1779 p.
21. Oxford Phrasal Verbs Dictionary. – Oxford : OUP, 2001. – 378 p.

УДК 811.111373.7

Кравцова І. І.

СТАНОВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ В СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті описано основні етапи дослідження загальної фразеології. Розглянуто основні праці й обґрунтовано актуальність аналізу фразеології англійської мови в спортивному дискурсі. У статті також розглянуто проблеми спортивної фразеології, описані науковцями протягом останніх років.

Ключові слова: спортивна фразеологія, загальна фразеологія, фразеологізм, ідіома, семантика, дискурс.

Кравцова И. И. Становление английской фразеологии в спортивном дискурсе. – Статья.

В статье описаны основные этапы изучения общей фразеологии. Обозначены основные труды, и обоснована актуальность анализа английской фразеологии в спортивном дискурсе. В статье также рассмотрены проблемы спортивной фразеологии, которые были описаны учеными за последние несколько лет.

Ключевые слова: спортивная фразеология, общая фразеология, фразеологизм, идиома, семантика, дискурс.

Kravtsova I. I. Evolution of English phraseology in sports discourse. – Article.

The article provides the description of the main stages of the study of general phraseology. The most popular areas of research and the importance of English sports discourse phraseology analysis are identified. The article is also dedicated to the description of the problems of sports phraseology that were studied by the scientists in recent years.

Key words: sports phraseology, general phraseology, phraseological unit, idiom, semantics, discourse.

Фразеологічний аспект англійської мови на сучасному етапі розвитку є важливою та наразі активно досліджуваною проблемою. Постійна поява та запровадження великої кількості нових фразеологічних одиниць, зокрема спортивних фразеологізмів, потребує створення системного підходу до вивчення складу й аналізу структури та основних ознак англійської фразеології в спортивному дискурсі.

Актуальність статті зумовлена динамічністю й різноплановістю системи англійської спортивної фразеології, її постійним поповненням новими словами й виразами, а також змінами значення вже існуючих фразеологічних одиниць.

Досліджуючи проблеми фразеології, учні-лінгвісти розглядали різні аспекти цієї науки. Фразеологія вивчалась із теоретичної, типологічної та прагматичної точок зору [11; 12]; проводився корпусний аналіз і дискурс-аналіз фразеологічних одиниць [8; 12]; розглядався культурологічний аспект фразеології, було визначено роль фразеології в лексикографії [11; 13]; описано фразеологічну семантику й досліджено особливості порівняльної фразеології [7; 9]. Така велика кількість і різноманітність спектру досліджень фразеології та фразеологічних одиниць свідчать про те, що дослідження фразеологічного аспекту мови вимагає комплексного підходу до його вивчення, оскільки фразеологізми є об'єктом вивчення багатьох галузей лінгвістики.

Метою статті є аналіз напрацювань науковців у межах загальної фразеології та фразеології спортивного дискурсу задля виявлення малодосліджених і невивчених аспектів цієї галузі лінгвістики.

Предметом фразеології як науки є дослідження природи фразеологізмів і їх ознак, а також виявлення закономірностей їх функціонування в мові. Проблеми фразеології та фразеологічних одиниць стали предметом вивчення багатьох нау-

ковців. Поряд із поняттям фразеологічної одиниці існує також поняття ідіоми. До ідіом відносяться найбільш стійкі й неподільні мовні звороти, що передають єдине поняття, значення якого не залежить від змісту складових елементів виразу. Ученими були розглянуті проблеми структури ідіом (О.І. Смирницький, К. Качіарі, М. Еверерт, А. Шенк, С. Рісман), їхній соціокультурний аспект (М. Говвар, С. Віко), функціональні особливості (О.А. Коновалова), проблеми інтерпретації й перекладу (С.К. Кубашичева) тощо. Серед науковців не існує єдиної думки щодо розмежування цих двох понять. Ідіоми нерідко відносять до одного з видів фразеологічних одиниць. Узагальнюючи підходи до визначення фразеологізму, вважаємо, що фразеологізм – це семантично пов'язане сполучення слів, яке виникає в мові в результаті метафоризації його значення та відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції.

Один із перших основоположників теорії фразеології Ш. Баллі дійшов висновку, що фразеологічні сполучення слів становлять особливу групу в системі мови. Він вважав, що такі неподільні мовні звороти можна порівняти з хімічними сполуками, для яких характерна однакова функціональна єдність [1, с. 60]. Такі припущення Ш. Баллі пізніше лягли в основу теорії еквівалентності фразеологічної одиниці слову. Із часів Ш. Баллі дослідження фразеології значно активізувалися. З розвитком фразеології як лінгвістичної науки перед науковцями постала важлива проблема – еквівалентність слова та фразеологізму. Дійсно, велика кількість фразеологізмів за багатьма показниками подібна до слів, однак більшість лінгвістів, зокрема Н.Н. Амосова, Н.М. Бабкін, В.П. Жуков, О.В. Кунін, О.І. Смирницький, Н.М. Шанський, із цією концепцією не погодились. Суттєво важливим елементом семантики фразеологізму є оцінна здатність, його модальність,

тоді як для смислової структури слова яскраво виражена модальність менш характерна.

Велику увагу семантиці сталих словосполучень у своїх працях приділяв В.В. Виноградов. Він розглядав фразеологізми як лексичні комплекси, яким притаманна особлива семантична своєрідність. В.В. Виноградов запропонував класифікацію фразеологічних одиниць за ступенем їхньої вмотивованості, яка досі не втратила своєї актуальності й часто застосовується лінгвістами. Академік описав основні ознаки, характерні для фразеологізмів, вказуючи на те, що від простих словосполучень їх відрізняє семантична єдність, відтворюваність і неподільність [2, с. 60].

О.І. Смирницький розрізняв такі поняття, як фразеологізм та ідіома. На його думку, до фразеологізмів треба відносити ті сполучення, які втратили свою метафоричність. На противагу їм лінгвіст описує ідіоми як одиниці з яскравим стилістичним забарвленням і вираженою метафоричністю. О.І. Смирницький запропонував поділ фразеологічних одиниць на класи за структурним і морфологічним типами будови.

О.В. Кунін описав у своїх працях систему методів вивчення фразеологічних одиниць, визначив критерії стійкості фразеологізмів, системність фразеології й питання фразеологічної семантики. О.В. Кунін використовував поняття структурно-семантичної моделі під час аналізу фразеологізмів, а також вивчав типи фразеологічного переосмислення значення.

Фразеологізми-метафори становлять найчисленнішу групу фразеологізмів англійської мови [5]. Метафоричний тип фразеологічного переосмислення, на думку багатьох фразеологів, є найбільш розповсюдженим. Із цим твердженням погоджується В.М. Мокієнко, зазначаючи, що метафора є фактором творення образності.

Вагомий внесок у розвиток фразеологічної науки зробив Є.Д. Поливанов. Він першим запропонував розглядати фразеологію як окрему лінгвістичну дисципліну. Згодом цю думку підтримав Б.О. Ларін, аргументуючи свою позицію тим, що фразеологія тісно пов'язана з такими лінгвістичними дисциплінами, як лексикологія, семантика, граматики, фонетика, стилістика, історія мови, етимологія, лінгвістика тексту й загальне мовознавство. Дані лексикології, наприклад, дають можливість охарактеризувати природу фразеологізмів. Розроблена в семантиці теорія лексичного значення допомагає виявляти семантичну специфіку фразеологізмів і виділяти різні типи значення у сфері фразеології [3, с. 107]. Морфологія допомагає встановити, чи зберігають слова в складі фразеологізмів свої морфологічні особливості. Оскільки фразеологія оперує одиницями різних структурних типів, у тому числі фразеологізмами зі структурою словосполучення або речення, дані

синтаксису є важливими для пояснення граматичної специфіки цих зворотів, їхньої граматичної структури й функцій [3, с. 107]. Словам у складі фразеологізмів притаманне певне фонетичне оформлення, проте в процесі розвитку воно може набувати певних змін, які можуть бути пояснені за допомогою фонетики. Не можна оминати також стилістичний потенціал фразеологізмів, адже їх використання засвідчує багатство й образність мови. Дані етимології та історії мови важливі під час етимологічного аналізу фразеологізмів. Аналіз мовної актуалізації фразеологізмів спирається на теорію лінгвістики тексту. У розробці системно-структурного підходу до фразеології використовуються розділи загального мовознавства [7]. Отже, об'єкт фразеології настільки широкий, складний і специфічний, що його дослідження безперервно постачає нові дані для збагачення багатьох лінгвістичних дисциплін.

Протягом останніх двадцяти років спектр перспектив дослідження фразеологічних одиниць значно розширився. Однією з причин зростаючого інтересу до вивчення фразеологізмів є тенденція до вивчення мови як ментального феномену в сучасній лінгвістиці, а також актуальність проведення міждисциплінарних досліджень [10, с. 13]. У традиційному підході до дослідження мови, на думку М. Омажич, фразеологізми розглядалися як винятки з правил, як особливі сполучення з нестандартним значенням, які вживаються мовцями в тих випадках, коли не можна підібрати необхідні відповідники. Ще одна сучасна тенденція – це вивчення мови не в її ідеальному стані, а у вжитку, тобто в дискурсі [17, с. 1–2].

М. Омажич зазначає, що сучасні дослідження в галузі фразеології характеризуються за чотирма основними напрямками: класична теорія, що має на меті встановлення системи дескриптивних категорій; більш культурно орієнтований підхід, що звертається до антропологічного й культурного аспекту мови; когнітивний підхід і практичний підхід, зокрема корпусні дослідження, лексикографія, вивчення й викладання іноземних мов [17, с. 2]. Корпусні та лексикографічні дослідження базуються на неоферсіанській лексичній теорії, акцент якої спрямовано на визначення частотності та сполучуваності одиниць. З іншого боку, узагальнюючі й теоретичні підходи відображають потребу у вивченні контекстуальних і прагматичних особливостей фразеологічних одиниць. Основною метою є їх опис і вивчення характерних особливостей [17, с. 2].

Вагомий внесок у фразеологію становлять праці Д.О. Добровольського та Е. Пііраінен, у яких описано міру використання когнітивної теорії метафори під час аналізу ідіом і фразеологізмів. Вони дійшли висновку, що ця теорія не охоплює всіх особливостей цих сполучень, оскільки вони

мають відмінне від художніх метафор когнітивне й комунікативне навантаження [10, с. 57]. Д.О. Добровольський та Е. Пііраїнен вважають, що когнітивна теорія метафори бере до уваги не всі важливі аспекти семантичної та прагматичної основи фразеологічних одиниць [10, с. 58]. Вони стверджують, що під час порівняння виразів із переносним значенням у різних мовах виявляється низка когнітивних і семантичних закономірностей, проте водночас на образний компонент по-різному може впливати культура кожної з мов, особливо тоді, коли ці мови не мають близької спорідненості. Порівняння образних висловів декількох різних мов не дозволяє звернути увагу на всі сталі вирази, оскільки багато з них не мають відтінку метафоричності.

Очевидно, що фразеологія – важливий розділ мовознавства, тому лінгвісти активно працюють над дослідженням пов'язаних із нею проблем. У галузі спортивної фразеології також було здійснено важливі дослідження, тому що спорт становить невід'ємну частину людського життя й діяльності. Оскільки цей тип фразеологізмів є одним із найбільш розповсюджених у повсякденному спілкуванні, а також часто вживаним у газетному, художньому й інших видах дискурсу, ми не можемо не підкреслити актуальності вивчення їх типології та функціональної парадигми.

На думку А.В. Савченко, основними джерелами походження одиниць англійської фразеології спортивного дискурсу є професійна сфера «людей спорту», а також популярні яскраві й образні висловлювання спортивних журналістів [6, с. 221]. Можна стверджувати, що подібні висловлювання функціонують, щоб привертати увагу, представляти інформацію та різноманітні ідеї в нестандартній формі. Основна мета таких перетворень – це створення нових яскравих образів, стилістичних контрастів, іронічного ефекту. Володіючи великим образним та експресивним потенціалом, новоутворені мовні одиниці стають відносно стійкими та все частіше виходять за межі винятково спортивної сфери, значно збагачуючи фонд загальної фразеології [9, с. 221].

Вживання фразеологічних одиниць у спортивному дискурсі широко поширене у Великобританії, США та інших англомовних країнах. Це пов'язано з великою популярністю численних видів спорту серед народів цих країн.

Варто зазначити, що фразеологічні одиниці англійської мови в спортивному дискурсі дуже часто мають високий рівень вмотивованості. Нерідко можна простежити синхронний зв'язок із буквральними значеннями компонентів. Це пояснюється тим, що зникнення певної реалії (у цьому випадку втрата популярності певним видом спорту) порушує зв'язок між фразеологічною одиницею та її прототипом, що виводить фразеологічну

одиницю з уживання, тому що її значення перестає бути зрозумілим [16]. У багатьох випадках, не знаючи правил того або іншого виду спорту, неможливо зрозуміти значення похідних із нього фразеологізмів. Наприклад, фразеологізм *on the sideline* (поза грою, поза бічною лінією ігрового поля) пов'язаний із грою у футбол чи баскетбол. Оскільки нам відомо, що ті, хто знаходиться за межами поля, безпосередньої участі в грі не беруть, то значення цього фразеологізму видається цілком вмотивованим і зрозумілим. Однак буквральні значення компонентів фразеологічної одиниці не завжди збігаються зі значенням цілого виразу. Це стосується не лише спортивних, а й інших фразеологізмів.

Широке поширення в сучасній англійській мові фразеологізмів саме спортивного походження робить вивчення цього пласта фразеології відкритим для поглибленого вивчення.

Сучасний спорт – це складне та специфічне утворення: крім власне професійних, у ньому відображаються риси багатьох сфер життя сучасного суспільства, зокрема політики, економіки, бізнесу тощо [9, с. 221].

Проблему перекладу спортивних фразеологізмів розглядає А.Г. Кошик. Переклад фразеологічних одиниць можна здійснювати за допомогою правил таких методів: пошуку еквіваленту, пошуку аналогу, калькування, описового перекладу, комбінованого перекладу. Під час перекладу фразеологічних одиниць спостерігаються явища антонімії, синонімії й омонімії [4]. Значна кількість фразеологічних одиниць спортивної фразеології має антонімічну пару, наприклад *go nap* (перемогти) [18] та *take a hammering* (потерпіти поразку) [18]. Це обумовлюється специфікою спортивних змагань: перемога однієї зі сторін одночасно означає поразку іншої, будь-яка дія однієї зі сторін негайно викликає протилежну дію суперницької сторони [4]. Явище синонімії фразеологічних одиниць у спортивній фразеології менш розвинене, проте все ж синонімічні пари існують, наприклад *make a clean sweep, get the better* (здобути перемогу). Невелика кількість синонімічних пар пов'язана з відмінностями в правилах різних видів спорту, а також із вимогою до максимальної однозначності фразеологізмів і неможливістю подвійного трактування. Явище омонімії не поширене у фразеології спортивного дискурсу [4]. Як зазначено вище, це зумовлене тим, що для фразеологічних одиниць у спортивному дискурсі характерний стійкий дериваційний зв'язок зі спортивними виразами, які у свою чергу тісно пов'язані з правилами того чи іншого виду спорту. Для точного перекладу спортивних фразеологізмів обов'язковою умовою є однозначність трактування спортивних правил для того, щоб виключити можливість появи суперечливої або неоднозначної ситуації [4].

Також певним аспектам англійської фразеології в спортивному дискурсі присвячені роботи лінгвістів [4; 6; 16]. Наприклад, класифікацію професійної спортивної термінології за походженням наводить К.А. Нікітіна. Семантику й функціонування англійських фразеологічних одиниць у спорті описують А.А. Литвин, А.С. Андреева, Н.А. Кожобекова. Корпусним дослідженням футбольної фразеології присвячена праця С. Метуда.

Оскільки попередні дослідження англійської фразеології в спортивному дискурсі не мають комплексного характеру та обмежуються вузькою

сферою дослідження, на нашу думку, було б доцільно детальніше розглянути англійські спортивні фразеологізми, розробити підхід до аналізу цих одиниць мови, описати семантичні особливості спортивних фразеологізмів і відобразити характерні риси функціональної парадигми спортивної фразеології в сучасному англійському дискурсі. Результати детального аналізу спортивних фразеологізмів зможуть доповнити, уточнити та вдосконалити загальну теорію фразеології та такі важливі її аспекти, як семантика, прагматика, стилістика тощо.

Література

1. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли ; под ред. Е.Г. Эткинда. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 392 с.
2. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 310 с.
3. Влахов С.В. Непереводимое в переводе / С.В. Влахов, С.С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
4. Кошик А.Г. Відтворення англійських спортивних фразеологізмів в українському перекладі / А.Г. Кошик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://confcontact.com/2013_04_17/18_Koshyk.htm.
5. Кунин А.В. Английская фразеология: теоретический курс / А.В. Кунин. – М., 1970. – 343 с.
6. Литвин А.А. Семантика та функціонування англійських фразеологічних одиниць на позначення поняття «удар» у спортивній грі волейбол / А.А. Литвин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2009. – Вип. 11. – С. 269–273. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2009_11_47.pdf.
7. Мікрюков О.О. Фразеологія в лінгвістичній системі мови / О.О. Мікрюков, О.В. Рубан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2013/Philologia/3_139382.doc.htm.
8. Никитина К.А. Профессиональная спортивная фразеология: классификация по происхождению / К.А. Никитина // Молодой ученый. – 2013. – № 9. – С. 459–461.
9. Савченко А.В. Фразеология сферы спорта как пример языковой игры / А.В. Савченко // Вестник СПбГУ. Серия 9. – 2014. – Вып. 1. – С. 221–227.
10. Arsenteva E. Phraseology in Multilingual Society / E. Arsenteva. – Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2014. – 226 p.
11. Colson J.P. Cross-linguistic phraseological studies: An Overview / J.P. Colson // Phraseology: An interdisciplinary perspective / edited by S. Granger and F. Meunier. – Amsterdam : John Benjamins, 2008. – 423 p.
12. Dobrovolskij D. Idioms: motivation and etymology / D. Dobrovolskij, E. Piirainen // Yearbook of Phraseology. – 2010. – P. 73–96.
13. Granger S. Phraseology: An interdisciplinary perspective / S. Granger, F. Meunier – Amsterdam : John Benjamins, 2008. – 423 p.
14. Gries S.Th. Phraseology and linguistic theory: a brief survey / S.Th. Gries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.linguistics.ucsb.edu/faculty/stgries/research/2008_STG_PhraseologyLingTheory_Phraseology.pdf.
15. Khachaturyan R. Anthropocentrism in English and Russian Phraseology / R. Khachaturyan // Research on Humanities and Social Sciences. – 2015. – № 4. – P. 14–17.
16. Matuda S. Football Phraseology: A Bilingual Corpus-Driven study / S. Matuda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comet.fflch.usp.br/sites/comet.fflch.usp.br/files/u30/113_Euralex_2010_8_MATUDA_Football%20Phraseology_A%20Bilingual%20Corpus-Driven%20study.pdf.
17. Omazić M. Introduction: WHY, WHAT and HOW in phraseology / M. Omazić // Jezikoslovlje (1331–7202). – 2005. – № 6. – С. 1–5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://Jezikoslovlje_1_06_1_001_Omazić.pdf.
18. Siefring. J. Oxford Dictionary of Idioms / J. Siefring. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.

COMICS IM DEUTSCHUNTERRICHT

This article intends to give a definition of comics. Various comic types are presented and tasks for teaching German with comics are presented. There will be tasks for the level A1 as well as for higher levels. As an interesting variety in teaching, comics are very interesting for the students. The article begins with theoretical considerations and ends with practical tips for teaching.

Key words: comics, literature teaching, tasks

Ланге А. Комікси в процесі навчання. – Стаття.

У статті подано визначення поняття «комікс», а також розглянуто різні види коміксів і завдання на їх основі, які можуть бути використані на заняттях як для студентів із рівнем знань А1, так і з більш високими рівнями. Комікси урізноманітнюють навчальний процес і пробуджують інтерес у студентів.

Ключові слова: комікси, заняття з літератури, завдання.

Ланге А. Комиксы в процессе обучения. – Статья.

В статье дается определение понятия «комикс», а также рассматриваются разные виды комиксов и задания на их основе, которые могут быть использованы на занятиях как для учащихся с уровнем знаний А1, так и с более высокими уровнями. Комиксы вносят разнообразие в учебный процесс и пробуждают интерес у студентов.

Ключевые слова: комиксы, занятия по литературе, задания.

1. Vorbemerkungen zur Arbeit mit Comics bzw. Bildergeschichten im Deutschunterricht

Bevor verschiedene Comicarten vorgestellt werden, zunächst einige Vorbemerkungen zur Arbeit mit Bildern im Unterricht.

1.1. Bilder im Fremdsprachenunterricht

Lernen kann sowohl mit Bildern als auch mit Text passieren. "Ein Bild ist <...> immer verständlich, im Gegensatz zu einem Text in unbekannter Sprache. Hierdurch lassen sich Brücken bauen, erste Gemeinsamkeiten aufzeigen, Einstiege ermöglichen" [10, c. 3]. Ganz so eindeutig, wie Jost und Scherling die Interpretierbarkeit von Bildern beschreiben, ist es nicht, da Bilder durchaus mehrere Bedeutungen haben können, was die Arbeit mit ihnen so interessant macht. Bilder als Illustrationen begegnen uns überall: Als Werbung, im Fernsehen, auf der Straße und in Zeitungen. Die Arbeit mit Bildern und deren Interpretation, aber auch deren potentielle Manipulationsgefahr, sollte zu einer Grundbildung des Menschen gehören und deswegen an Schulen und Universitäten unterrichtet werden. "Bilder aktivieren die affektive Seite des Lernens, erhöhen die Aufmerksamkeit der Lernenden und schaffen so eine besonders intensive Form der Motivation" [11, c. 3]. Die Arbeit mit Bildern eignet sich besonders gut zu einer Binnendifferenzierung: Es können schwachen Lernern einfacherer Aufgaben gestellt werden, wobei Lerner, die ein höheres Sprachniveau haben, anspruchsvollere Aufgaben bekommen. Eine Möglichkeit, mit Bildern zu arbeiten, ist zum Beispiel die Analyse einer Karikatur. Genauso denkbar wären Filmanalysen und Zeitungsschauen. In diesem Artikel soll es um das Bild in Zusammenhang mit einem Text gehen, den Comic.

1.2. Comics im Fremdsprachenunterricht

Über die Arbeit mit Comics gibt es bereits viel Material und Didaktisierungen. An dieser Stelle sollen auf einige grundlegende Probleme bzw. Überlegungen aufmerksam gemacht werden. Man dürfe beispielsweise nicht die Augen davor verschließen, so Diethelm Ka-

minski, dass ca. 80% der Jugendlichen wahl- und kritiklos Comics konsumierten [6, c. 3]. Diese hohe Zahl der Comicleser birgt ein großes Potential an Lesern, die mit dem Medium bereits bestens vertraut sind. "Die Schule (bzw. auch die Universität) würde pädagogische Chancen verspielen, wollte sie nicht versuchen, aus der Not eine Tugend zu machen und die jungen Leser rechtzeitig zu größerer Distanz, kritischer Haltung und sorgfältigerer Lektürewahl zu erziehen" [6, c. 3]. Bildergeschichten könnten darüber hinaus noch der Fantasie genügend Raum lassen, Frust über den schulischen Aufsatz entgegen wirken und das bildgestützte Erzählen anregen [6, c. 6]. Diethelm Kaminski bezeichnete in seiner Monografie 1987 Comics als "Schatzkammer" [6, c. 7] und ermunterte seine Lehrerkollegen dazu, sich mit dem Medium im Unterricht zu beschäftigen. "Allerdings sollte man sich vorher genau überlegen, wie und wann man eine Bildergeschichte einsetzt" [6, c. 7]. Das gilt für alle Comics. Diese Vorarbeit ist nicht zu unterschätzen. Es genügt nicht, den Lernern einen Comic zu präsentieren und danach zu hoffen, sie würden sich den Sinn allein erschließen. Eine gute fundierte Didaktisierung und ein Konzept bzw. ein Plan, wohin man mit den Lernern möchte und welche Lehren sie aus dem Comic ziehen soll bzw. welchen Sinn der Comic in dem jeweiligen Unterrichtsabschnitt hat, sind wichtig. Comics sollten nicht als Selbstzweck gelesen werden um die Schüler zu unterhalten oder abzulenken.

2. Was sind Comics?

Über die Frage, wie der Comic zu definieren sei, könnten wir stundenlang philosophieren. Je nach wissenschaftlicher Definition (die eine schließt mehr ein, die andere mehr aus) können Comics unterschiedlich beschrieben werden. Einige Wissenschaftler gehen davon aus, dass alle Formen des narrativen Bildes bereits als Comic zu werten ist, was auch die Bilderbögen und Bildergeschichten aus dem 19. Jahrhundert einschließen würde. Für diesen Artikel gilt die Definition, dass Bild und Text miteinander verknüpft sein müssen, d.h. es

sollte ein Bild mit gewissen Textanteilen geben [1, c. 14]. "Since comics and comic strips have been erroneously regarded as a communication medium intended exclusively for children and youngsters – people failing to realize that most comic readers are adults" [7, c. 7]. Diese Aussage von 1986 verdeutlicht, dass damals wie heute Comics das gleiche Problem haben: Sie werden vorrangig als Kinderliteratur behandelt. In den letzten Jahren tauchte außerdem noch der Begriff der *Graphic Novels* auf. Mit der Graphic Novel versucht man einem altbekannten Comicproblem aus dem Weg zu gehen: Comics seien nur etwas für Kinder. Indem das eigene Werk als Graphic Novel bezeichnet wird, wird außerdem der narrative Aspekt in den Vordergrund gestellt. Es soll zeigen, dass es sich um einen "seriöseren Comic" handelt, nicht um ein Kinderbuch. Meist sind Graphic Novels abgeschlossene Geschichten, während Comics eher in Heftformen existieren und endlos fortgesetzt werden können. Jedoch sollte auch darauf hingewiesen werden, dass der Name "Graphic Novel" als Marketingbegriff auftauchte, um eben die kinderhaften Comics nicht als Abschreckungsmerkmal zu haben.

Grundsätzlich gilt bei Comics: Die Form diktiert nicht den Inhalt! Nur weil es sich um einen Comic handelt, muss der Inhalt nicht lustig oder trivial sein. In diesem Artikel werden Graphic Novel und Comic als Synonyme behandelt.

3. Cartoons als Sprech Anlass für Niveau A1

Bevor man sich im Unterricht mit ganzen Comics beschäftigt, die meist lang und schwer verständlich sind, fangen wir mit Cartoons an. Comics sind meist umfangreich und bestehen aus mehreren Bänden. Cartoons sind so genannte "Ein-Bild-Witze" [1, c. 326]. Sie haben den Vorteil, dass sie zwar auch comicitartig angelegt sind, aber nur aus einem Bild bestehen, das meist eine Pointe hat. Der Witz verdichtet sich so auf ein Bild. Beispiele sind NICHTLUSTIG von Joscha Sauer, Ruthe und Uli Stein mit seinen Mäusen. Diese Cartoons sind kurzweilig und meist leicht zu verstehen. Die Witze sind oft sprachlicher Art, manchmal aber auch Situationskomik. Ebenfalls für Anfänger geeignet sind Cartoongeschichten, zum Beispiel von Jutta Bauer ("Schaf Selma" und "Ich ging durch die Hölle"). "Cartoongeschichte" ist ein von mir selbst gewählter Begriff, da die beiden kurzen Bücher nicht als Comics bezeichnet werden können. Sie besitzen nicht die typische Panel-Struktur eines Comics, sondern sind eher Cartoons aneinandergereiht und zu einem Buch verdichtet. Diese Cartoongeschichten sind sehr schnell zu lesen und zu besprechen. Jutta Bauers Geschichten haben eine lineare Handlung, die auch Sprachanfänger nachvollziehen können. Die Sätze, die den Cartoons beigelegt sind, sind kurz und leicht verständlich. Frank Flöthmanns "Grimms Märchen ohne Worte" stellen einen Sonderfall im Comicgenre dar, weil es hier eben keine Verbindung zwischen Text und Bild gibt, sondern die Märchen nur mit Piktogrammen und Bildern nach erzählt werden. Bekannte deutsche Märchen werden

ohne Worte dargestellt. Das Witzige an diesen Märchen ist das teilweise andere Ende oder eine ungewöhnliche Wendung, die im Originalmärchen eigentlich nicht vorkommt. Dadurch bieten sich Vergleiche an. Einfache Bildergeschichten für Anfänger (wobei man hier wieder diskutieren könnte, ob das noch ein Comic ist) sind die Geschichten von "Vater und Sohn" von E.O. Plauen. Diese Geschichten sind ohne Worte und stellen eine Begebenheit dar, die oft eine Pointe hat und auf das Leben übertragbar ist. "Die Wahl fiel fällt schnell auf Vater und Sohn, weil erkannt wurde, dass sich aus diesem Thema viele Motive und Geschichten würden entwickeln lassen" [8, c. 10]. Franz Eppert hat ein Lehrbuch geschrieben, wie man diese Geschichten im Deutschunterricht benutzen kann. Es können Fragen zu den Handlungsmotiven von Vater und Sohn gestellt werden und die Moral der Geschichte(n) kann im Unterricht besprochen werden. Der Vorteil der Geschichten ist die universale Verständlichkeit, diese Geschichten werden auch in anderen Ländern verstanden, ohne dass viele Worte verloren werden müssen. Diese Worte können dann im betreffenden Fall von den Studenten bzw. Lernern ergänzt werden. Eine lohnenswerte Aufgabe bei der Arbeit mit Comics ist das "Spekulieren". Man gibt den Lernern einen Comic, der ohne Worte ist, und lässt sie rätseln: Um welche Situation handelt es sich? Wie geht es weiter? Das ist auch beim Ende oder Anfang einer Geschichte sinnvoll. Genauso kann ein einzelnes Bild besprochen werden. Die Standardaufgabe, die Sprechblaseninhalte zu entfernen und sie nachschreiben zu lassen, ist nicht die einzige produktive Aufgabe mit Comics. Man kann auch, nach der handlungs- und produktionsorientierten Methode für den Literaturunterricht, Paralleltexte schreiben lassen bzw. die Position einer handelnden Person einnehmen. Comichandlungen können in einen literarischen Text umgeschrieben werden und umgekehrt. Genauso ist ein Theaterspiel der Comichandlung denkbar oder eine filmische Interpretation. Im Folgenden werden verschiedene Comicarten vorgestellt, die sich für eine Arbeit im Deutschunterricht besonders lohnen würden. Die Auswahl der Comics ist rein subjektiv und hat bei dem unübersichtlichen Markt keinen Anspruch auf Vollständigkeit.

4.1. Comics als Biografie

In den letzten Jahren sind, besonders zu Jubiläen und anderen Gedenktagen, Comicbiografien zu berühmten Menschen erschienen. Diese können als Alternative zum schnöden Text zur Einführung der Biografie genutzt werden. Ein Ausschnitt aus dem Leben kann als Comic gezeigt werden. Interessant für Lehrer ist, dass meist nach dem Comic noch biografische Informationen, Lebensläufe und Photos zu den betreffenden Personen folgen. Horus W. Odenthal veröffentlichte 2005 *Schiller! Eine Comic-Novelle*. Darin zeigt er den Lebensweg Schillers vom unbekanntem Schreiberling zum weltbekanntem Dichter. Anlass für diesen Comic war eine bestimmte Frage des Zeichners. "Wie sah Schiller

denn nun wirklich aus?“ [2, c. 54]. Der Zeichner habe das Deutsche Literaturarchiv besucht und ihm sei bei dem Gang durch die Reihen aufgefallen, dass es kaum bildliche Darstellungen von Schiller gäbe. [2, c. 54] Der Zeichner habe sich schließlich nicht ans Original gehalten. “Die Entwürfe zu seiner Physiognomie habe ich irgendwann hingeschmissen, mir in Marbach seine Totenmaske angesehen und mich einfach entschlossen, ihn Bild für Bild neu zu erfinden“ [2, c. 55]. *Goethe – die Comic Biografie* enthält zwei Teile und wurde vom Autor Friedemann Bedürftig und den beiden Künstlern Christoph Kirsch und Thomas von Kummant erstellt. Sie “ist ein zusammen mit dem deutschen Goethe Institut realisiertes Projekt mit dem Ziel, den bedeutendsten deutschen Poeten, Lyriker und Dramatiker in einer modernen, unterhaltsamen und auch menschlichen authentischen Form nahezubringen“ [3]. In dieser Biografie geht es auch um die Freundschaft zwischen Goethe und Schiller. Außerdem wird Goethes Leben mit dem Fauststoff verbunden, was den Comic besonders interessant, aber auch gleichzeitig schwierig zu behandeln macht.

Beide Schriftstellercomics zeigen auch, wie ernst mittlerweile der Comic als Literaturgenre in Deutschland genommen wird: Der Schiller-Comic wurde mit dem Schiller Nationalmuseum und dem Deutschen Literaturarchiv angefertigt, am Goethe-Comic war das Goethe-Institut beteiligt. Diese Kooperationen zeigen, dass sich nicht nur einzelne Zeichner mit den Schriftstellerbiografien beschäftigen, sondern dass sie dabei prominente Unterstützung erhalten. Doch nicht nur Schriftsteller sind das Ziel von Comic-Biografien, sondern auch Politiker. Ein Beispiel dafür ist die Comic-Biografie von *Willy Brandt*, gezeichnet von Ingrid Sabisch und Heiner Lünstedt. Der Friedensnobelpreisträger, der besonders für seinen Kniefall am Warschauer Ghetto im Jahr 1970 berühmt ist, kam 1913 in Lübeck als Herbert Frahm zur Welt. Nach dem Comic gibt es eine Aufstellung aller darin vorkommenden Figuren. Im Nachwort schreibt Dr. Hans-Jochen Vogel, dass für ihn die Comic-Adaption schon etwas gewöhnungsbedürftig sei. “Die (Comic-Adaption) aber wohl viele Menschen leichter erreicht als ein gedrucktes Buch mit vielen hundert Seiten. Das schon deshalb, weil der, um den es geht, in den Zeichnungen und auch in dem, was ihm und seinen jeweiligen Partnern in den Mund gelegt wird, stets sehr anschaulich präsent ist“ [4, c. 111]. Im Comic kommt dieser Kniefall auch vor, eine Aufgabe für den Unterricht wäre die Reaktionen auf ihn zu zeigen, da Brandt danach interviewt wird, ob er denn den Fall geplant habe oder nicht. Die Biografie-Comics eignen sich zum Herausfinden von bestimmten Lebenssituationen bzw. bestimmten Ereignissen. Diese können mit dem historischen Originaltext/-foto verglichen werden zur Anschaulichkeit genutzt werden.

4.2. Literaturadaptionen

Der Begriff “Literaturadaption” ist eigentlich nicht ganz richtig. Comic ist bekanntlich auch eine Literaturform, d.h. also es wird ein literarischer Text in ei-

nen anderen literarischen Text transformiert, wobei die Gattungen wechseln. Einen regelrechten Boom in den letzten Jahrzehnten haben die Literaturadaptionen erlebt, d.h. Comics über Romane, Novellen oder Dramen, die es vorher schon gab und die bekannt sind. Diese Comics zeichnen sich durch eine teilweise Übernahme von Originalzitaten aus, die Handlung des Originals wird kopiert oder verändert. Das bietet sich für Vergleiche an: Comic und Originaltext können nebeneinander gelesen und verglichen werden. *Faust – der Tragödie erster Teil* von Flix sieht einem Reclam-Buch, in dem der Originaltext sonst klassischerweise erscheint, sehr ähnlich. Dort ist zum Beispiel Faust derjenige, der sagt, er sei der Geist, der stets verneine, obwohl im Original Mephistopheles diese Zeilen sagt. Hier lohnt sich ein Vergleich, weil Wagner im Comic ein Rollstuhlfahrer ist (noch dazu wird er als Afroamerikaner dargestellt) und das eine völlig andere Handlung hineinbringt. “Gut – weil Flix eine schreiend komische Geschichte erzählt. Das geht Goethes Vorlage ab, so burlesk auch manches darin sein mag. Im “Faust” von Flix dagegen herrscht der pure Slapstick, wenn Mephisto den lieben Gott einen guten Mann sein lässt“ [5, c. 13]. *Die Verwandlung* nach Franz Kafka, in einen Comic umgesetzt von Corbeyran Horne, ist eine Graphic Novel, die in einer dunklen Grundfarbe gehalten wurde und die Verwandlung von Gregor Samsa in eine Kakerlake zeigt. Während im Originaltext nur von einem “ungeheuren Ungeziefer” die Rede ist, ist im Comic das Ungeziefer sehr explizit als Kakerlake dargestellt, wird detailgetreu gezeigt und interessanterweise wird die Graphic Novel erst dann besonders farbenfroh, als Gregor tot ist. Aus den Reaktionen im Unterricht muss ich jedoch sagen, dass viele auch sehr abwertend und abwehrend auf die Bilder der Kakerlake reagiert haben. Diese Graphic Novel ist also mit Vorsicht zu genießen. Literaturadaptionen bieten sich besonders bei Philologie-Studenten an. Diese haben meist den nötigen Hintergrund über die Literatur parat. Wenn die Studenten das Original nicht kennen, kann es auch nachteilig sein, nur den Comic zu benutzen, was das Beispiel von Flix’ *Faust* zeigt. Dann sind die Studenten nach der Lektüre der Meinung, Wagner sei ein Rollstuhlfahrer gewesen und Faust habe als Taxifahrer gearbeitet.

4.3. Geschichtscomics

Die Diskussion, was ein Geschichtscomic ist und wie dieser zu definieren sei, ist auch unter Fachleuten umstritten. In diesem Artikel wird als Geschichtscomic ein Comic bezeichnet, der sich mit historischen Themen beschäftigt. Meist basieren solche Comics auf realen Ereignissen und sind oft auch autobiografisch. In einigen Comics stehen zudem Hintergrundinformationen zu den realen Ereignissen. Diese Comics sollten mit einem Geschichtsbuch eingeführt werden und zur “Veranschaulichung” genutzt werden. *Grabenkrieg* von Tardi beruht zwar auf historischen Tatsachen, nämlich dem Ersten Weltkrieg, die Geschichte selbst ist jedoch, so stellt der Künstler in seinem Vorwort

klar, frei erfunden. Mit teilweise drastischen und schockierenden Bildern versucht Tardi, den Schrecken des Krieges zu verdeutlichen. Gerade mit jungen Lernern sollte vorsichtig umgegangen werden. Um in das Thema einzuführen, sollte unbedingt ein Geschichtsbuch benutzt werden, um die Lerner nicht mit der bloßen Bildergewalt zu überfordern. Als Veranschaulichung kann der Comic jedoch gute Dienste leisten, zumal er mit seiner schwarz-weißen Aufmachung eine düstere Stimmung transportiert. Die inzwischen siebenteilige Serie *Unter dem Hakenkreuz* von Jean-Michel Beuriot und Philippe Richelle gilt als einer der Klassiker im deutschen Geschichtsbuchcomic. Es werden die Ereignisse rund um den Nationalsozialismus erzählt. Martin Mahner ist der Protagonist der Reihe, er verliebt sich 1932 in eine Jüdin, ist Widerständler und schließlich in der Wehrmacht. Die persönlichen Erlebnisse des Protagonisten machen die teilweise sehr abstrakten historischen Fakten greifbar und authentisch. Besonders in den letzten beiden Jahren, im Zuge des Gedenktages 25 Jahre Mauerfall, kommen immer mehr Comics über die DDR auf den Markt. Mawils *Kinderland* gilt als besonders authentisch und auch Nadia Buddes *Such dir was aus, aber beeil dich* zeigt eine Kindheit in der DDR. Simon Schwartz' *drüben* erzählt die autobiografische Geschichte der Ausreise aus der DDR von Schwartz' Familie. *Da war mal was...* von Flix, worin er seine Kindheit erzählt. "Doch nach dem Abdruck kam ich vermehrt mit Freunden und Bekannten über dieses Thema ins Gespräch und es stellte sich heraus, dass auch sie erzählenswerte Erinnerungen an jene Zeit hatten" [9, c.132].

5. Sachcomics

Es gibt auch Comics, die keine Unterhaltungsfunktion haben, zumindest nicht primär, sondern eine Bildungsfunktion. So ein Comic ist der Sachcomic. Für die Lerner ist er sicher schwer verständlich, obwohl versucht wird, wissenschaftliche Erkenntnisse auch für Laien verständlich zu präsentieren. *Klima – kriegen wir die Kurve? Die große Transformation* ist beispielsweise ein Comic, in dem acht Wissenschaftler zu Wort

kommen, die in Interviews ihre Meinung zu den aktuellen Klimaveränderungen sagen. Gezeigt werden sollte, wie Comics im Unterricht benutzt werden können, um Dinge zu illustrieren oder um Sachverhalte einzuführen. Dabei sollte nie der Comic selbst im Mittelpunkt stehen, sondern eher das Thema mit dem Comic illustriert werden. Konkrete Aufgaben mit Comics werden im nächsten Kapitel besprochen.

6. Einige praktische Aufgaben mit Comics im Unterricht

Oben wurde bereits auf das Spekulieren als Methode hingewiesen. "Bilder können auf kleinstem Raum eine Fülle von Informationen enthalten, die dazu einladen, entdeckt, benannt und beschrieben zu werden – auch wenn die Sprachkenntnisse noch gering sind" [11, c. 11]. Einzelne Panels können beschrieben werden. Genauso eignen sich die nacheinander stehenden Bilder zur Herstellung eines Sinnzusammenhangs, der sprachlich ausgedrückt werden soll. Was passiert zuerst? Was danach? Die sprachliche Relation zwischen einzelnen Ereignissen ist ein relevanter Lernschritt für die Studenten und wird in Prüfungen wie dem Test DaF und der DSH unbedingt benötigt. Ausdrucksstarke Bilder können auch, als Unterrichtsaufgabe, selbst in einen Comic umgewandelt werden. Dazu kann den Lernern Sprechblasen, Traumblasen oder ähnliche Papierschnipsel gegeben werden, die dann kommunikativ zur Situation zugeordnet werden können. Dadurch setzen sich die Lerner mit dem Bild auseinander und überlegen, welche Worte zu der Situation passen könnten. Dabei müssen sie auch Sprachstil und Rhetorik der betreffenden Figuren beachten. Die Lerner arbeiten produktiv und aktiv mit dem Text und setzen sich mit seinem Inhalt auseinander. Ein großes Hemmnis, das hat sich im Unterricht gezeigt, ist das selbst Malen eines Bildes. Viele Lerner genießen sich und der gesamte Prozess wird mit einem großen Gelächter seitens aller Beteiligten begleitet, man lacht über andere und eigene Zeichnungen. Dabei sollte der Lehrer darauf achten, dass der Lernprozess weiterhin fair und gelassen bleibt, damit kein Klima der Angst entsteht.

Literatur

1. Weinkauff B.D. Comics. Geschichte einer populären Literaturform seit 1945. – Beltz Verlag : Weinheim und Basel, 1990. – 390 c.
2. Horus: Schiller! Eine Comic-Novelle // Ehapa comic collection. – Köln, 2005. – 56 c.
3. [Elektronische Ressourcen]. – Zugriffsmodus : http://www.egmont-comic-collection.de/index.php/cat/c183_goethe_%C2%96_die_comic-biographie.html.
4. Sabisch I. Willy Brandt. Sein Leben als Comic. Knesebeck Verlag / I. Sabisch, H. Lünstedt. – München, 2013. – 111 c.
5. Flix: Faust. Der Tragödie erster Teil / C. Verlag. – Hamburg, 2014. – 95 c.
6. Kaminski D. Bildergeschichten. Aufgaben und Übungen / D. Kaminski. – München, 1987. – 174 c.
7. Silbermann A. Comics and Visual Culture: Research Studies from ten Countries / A. Silbermann. – Berlin, 1986. – 264 c.
8. Ohser E. Politische Karikaturen, Zeichnungen, Illustrationen und alle Bildergeschichten Vater und Sohn / E. Ohser. – Südverlag : Konstanz, 2000. – 344 c.
9. Flix: Da war mal was. – Hamburg, 2009. – 123 c.
10. Jost W. Karikaturen im Unterricht. Mensch und Energie. Goethe Institut Inter-Nationes / W. Jost, Th. Scherling. – München, 2003. – 36 c.
11. Dreke M. Üben mit Bildern A1-B1. Langenscheidt / M. Dreke, S.P. Salgueiro. – Berlin ; München, 2004. – 95 c.
12. Schwerlin T. Mit Bildern lernen / T. Schwerlin, H.-F. Schuckall. – Berlin, 1992. – 191 c.

УДК 81'373.7:59:(811.161.1+811.112.2)

Ланина А. Н.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С ЗООСЕМИЗМАМИ, ВОСХОДЯЩИЕ К ЛИТЕРАТУРНЫМ ИСТОЧНИКАМ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКОВ)

Статья посвящена исследованию фразеологизмов с зоосемизмами в русском и немецком языках, которые восходят к литературным произведениям. Особое внимание уделяется рассмотрению библейских и басенных текстов, способствующих активному развитию интернационального фразеологического фонда обоих языков.

Ключевые слова: фразеологизмы с зоосемизмами, литературные источники, интернационализмы.

Ланина Г. М. Фразеологізми із зоосемізмами, які походять від літературних джерел (на матеріалі російської й німецької мов). – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню фразеологізмів із зоосемізмами в російській та німецькій мовах, які походять від літературних творів. Особливу увагу приділено розгляду біблійних і басенних текстів, що сприяють активному розвитку інтернаціонального фразеологічного фонду обох мов.

Ключові слова: фразеологізми із зоосемізмами, літературні джерела, інтернаціоналізми.

Lanina A. M. Phraseological units with zoosemisms, going up to literary sources (in the Russian and German languages). – Article.

The article is devoted to the study of phraseological units with zoosemisms in the Russian and German languages, which go up to literary works. Special attention is paid to consideration of biblical and fable texts that contribute to active development of international phraseological fund of both languages.

Key words: phraseological units with zoosemisms, literary sources, internationalisms.

Возникновение фразеологизмов обусловлено процессом познания представителями того или иного сообщества самых разнообразных явлений действительности, природных, социокультурных и духовно-мировоззренческих. Формирование интернационального фразеологического фонда языков происходит не только по линии независимого возникновения сходных фразеологических единиц (далее – ФЕ) под действием различного рода лингвистических универсалий, но и по «лингвомиграционной линии» [9, с. 46]. Особую роль в обогащении интернациональной фразеологии играют, несомненно, литературные произведения писателей и поэтов. Благодаря их речевому творчеству, речевому мастерству фразеологический фонд языка постоянно пополняется, оказывая существенное влияние на развитие фразеологии, что и обуславливает **актуальность** настоящего исследования.

Целью статьи является исследование фразеологизмов с зоосемизмами, которые восходят к литературным источникам (на материале русского и немецкого языков).

Из памятников письменности, имевших наибольшее влияние в области интернациональной фразеологии на различные языки, древнейшими являются библейские тексты [7, с. 49; 8, с. 31–32]. Библия – самая популярная книга человечества, многократно читаемая и повторяемая на церковных службах, на семейных чтениях. Значимость текстов, входящих в Священное Писание, общеизвестна: в совокупности они оказали огромное влияние на мировую культуру и духовную жизнь всего человечества. Библейские фразеологизмы отличает высокая нравственная составляющая, которая знакома и понятна многим людям. Общеизвестные библейские события имеют четко выраженную поучительность, смысл которой

выражают фразеологизмы. Для русской культуры наиболее ценными являются тексты перевода Евангелий, а затем и всей Библии, выполненные в IX веке Кириллом и Мефодием. Особую роль в трансляции представлений новой христианской культуры играют библейские фразеологизмы, представляющие собой цитаты из Священного Писания или устойчивые сочетания, возникшие на базе библейских сюжетов.

Фактический материал свидетельствует о том, что ФЕ с зоосемизмами соотносятся с совокупностью религиозно-нравственных установок и представлений, отражающих разные стороны человеческой жизни. Например, с их помощью подчёркивается неспособность восприятия христианского учения: рус. *отделить овец от козлищ* «отделять вредное от полезного, плохое от хорошего» [13, с. 405] – нем. *die Schafe von den Böcken trennen* (букв. овец от козлищ отделять) [24, с. 1296]; рус. *волк в овечьей шкуре* «человек, прикрывающий свои дурные намерения, действия маской добродетели; лицемер» [20, с. 76]; *знать волка и в овечьей шкуре* [15, с. 232] – нем. *ein Wolf im Schafspelz / Schafsfell / Schafskleid sein* (букв. быть волком в овечьей шкуре) [21, с. 811]; осуждается отступление человека от Бога: рус. *заблудшая овца* «сбившийся с правильного жизненного пути человека» [19, с. 431] – нем. *ein verirrtes Schaf* (букв. заблудшая овца) [25, с. 405]; порицается неспособность ответить за свои грехи и проступки: рус. *козёл отпущения* «человек, на которого сваливают ответственность за чужую вину, ошибки и проступки» [20, с. 200] – нем. *der Sündenbock* (букв. козёл отпущения) [24, с. 1586]; осуществляется призыв к покорству и послушанию: *агнец Божий* (послушный) «олицетворение кротости, непорочности» (Библ.) [19, 11] – нем. *Lamm Gottes* (букв.

агнец Божий) «эмблема христианства; часть литургии» [22] и пр.

Как показывает исследованный материал, в русском и немецком языках существует немало «параллельных библеизмов» (по терминологии Э.М. Солодухо), что обусловлено единством Священного Писания европейских и славянских народов вплоть до 1054 года, после чего произошло окончательное разделение Церкви на Римско-католическую на Западе с центром в Риме и Православную на Востоке с центром в Константинополе. А.В. Григорьев отмечает, что «при переводе библейских фразеологизмов славяне, опираясь на богословские толкования Восточных Отцов Церкви, стремились при этом передать семантику и внутреннюю форму древнееврейских соответствий слов, входящих в состав фразеологизмов, чтобы в сознании говорящего возник ясный образ, лежащий в основе устойчивого выражения» [1, с. 25].

Незначительные же расхождения в объёме, компонентном составе или в форме устойчивых библейских выражений обусловлены переводческими причинами (на европейские переводы Священного Писания повлияла Вульгата (то есть латинский перевод Библии, сделанный в IV в. Иеронимом), в то время как славяне использовали тексты византийской традиции). Например: рус. *золотой телец* «золото; деньги и их власть» [19, с. 680] и нем. *das Goldene Kalb anbeten; um das Goldene Kalb tanzen* (букв. поклоняться золотому телёнку; танцевать вокруг золотого телёнка) в значении «очень высоко ценить значение, силу денег» [24, с. 793]. Однако это не затрагивает «основного принципа спасения во Христе» [6, 327] и, по утверждению Э. М. Солодухо, «свидетельствует о действии универсалий человеческого существования, в частности об общности ассоциативного образного мышления носителей привлекаемых языков, позволившей достигнуть одинаковых логико-образных и логико-фразеологических идей» [9, с. 94].

Особое место в нашей картотеке занимают интернациональные фразеологизмы с зоосемизмами, образное основание которых восходит к басенному фонду языка. Такие фразеологизмы хранят память об Эзопе – легендарном древнегреческом баснописце. Он был рабом, поэтому не мог говорить открыто и должен был облекать свои истории о человеческих пороках и слабостях в иносказательную форму. Позднее так называемый «эзопов язык» помогал человеку выражать свои мысли и протесты в сюжетах из жизни животных, птиц и рыб. Особенностью басенного жанра является его универсальность: сюжет басни может быть актуален в разное время и подходить к любому моменту, несмотря на то, что в настоящее время данный жанр практически исчез из литературы. Аллегория, лежащая в основе басенного рассказа, способствует порождению множества смыслов и неисчерпаемости его интерпретаций.

К фразеологизмам с зоосемизмами, которые берут своё начало из басен, относятся следующие: рус. *пригреть змею на груди* «оказывать помощь, покровительство человеку коварному, считать его своим другом и испытать вследствие его предательства глубочайшее разочарование» [18, с. 82] – нем. *eine Schlange am Busen nähren* (букв. змею на груди пригреть) [19, с. 1357]. Выражение взято из басни Эзопа, в которой молодой крестьянин пригрел змею под своей рубашкой, а позднее она его укусила [14, с. 134]; *курица, несущая золотые яйца* «о долговременном прибыльном деле» [16, с. 61] – нем. *das Huhn, das goldene Eier legt, schlachten* (букв. убить курицу, которая несёт золотые яйца) «безрассудным или неосторожным способом лишиться фундамента своего благосостояния» [24, с. 752] (фразеологизм возник на основе басни Эзопа «Гусыня, несущая золотые яйца», в которой корыстолюбивый человек зарезал свою гусыню, несущую золотые яйца, с целью найти большее богатство внутри неё [14, с. 89]); *гора родила мышь* «употребляется, когда говорят о больших надеждах, но малых результатах, о том, кто обещает многое, но даёт очень малое» [13, с. 130] – нем. *der Berg kreißte und gebar eine Maus* (букв. гора мучилась в родах и родила мышь) [21, с. 98] и др.

В некоторых случаях фразеологизмы с зоосемизмами, основанные на одном и том же сюжете басни, имеют незначительные расхождения в русском и немецком языках. Например, басня «Лисица и виноград», в которой голодная лисица после длительных стараний достать виноград говорит, что он ещё зелёный. На основе данной басни в русском языке образован фразеологизм *смотреть как лиса на виноград* «быть ограниченным в возможностях» [16, с. 33], а в немецком языке *er macht es wie der Fuchs mit den Trauben* (букв. он делает это как лиса с виноградом) «он скрывает поражение» [24, с. 482]; *dem Fuchs sind die Trauben zu sauer* (букв. лисе виноград слишком сладок) «кто-то делает вид, будто не хочет что-то иметь, хотя в действительности же хочет, только не может этого достичь» [24, с. 1634–1635].

Сюжет басни мог быть «подстроен» под свою культуру, что отчётливо показал ещё Л.В. Щерба на примере басни «Ворона и сыр», где у Эзопа героем был *ворон* с мясом, у Ляфонтена – *ворон* с сыром (во Франции сыр можно было найти в каждом крестьянском дворе), у И.А. Крылова – *ворона* и сыр. Такой факт обусловлен самой природой рукописного предания: «канонического текста басен Эзопа не существовало, каждый переписчик чувствовал себя в какой-то мере и редактором текста и свободно заменял не понравившиеся ему слова и обороты новыми». Помимо этого, появление сыра в клюве «русской» вороны автор объясняет с религиозной точки зрения, вставляя приписку «*Бог послал*», поскольку в России только богатые и знатные люди

могли себе позволить есть сыр: вороне просто откуда было его унести или стащить [5, с. 134–136].

Немалую роль в формировании морально-нравственных жизненных установок играют фольклорные тексты, в которых, как правило, изображена «не историческая действительность в прямом и точном смысле этого слова, а народное отношение к ней, определённый тип и способ её понимания и художественной обработки» [10, с. 178]. Пословицы и поговорки являются важной частью фразеологического фонда, тесно связанной с русской национальной культурой, в них отражается русская народная мудрость, в их семантике сохранена и накоплена богатейшая материальная и духовная культурная информация.

Паремиологический фонд является регулярным «донором» для создания ФЕ с зоосемизмами как в русском, так и в немецком языках. Например, рус. *гоняться за двумя зайцами* «стремиться выполнить сразу два разных дела» [20, с. 116] – нем. *er läuft zwei Hasen nach* (букв. он гонится за двумя зайцами) «про того, кто всегда хочет всё одновременно сделать» [24, с. 670]. Фразеологизм возник из пословицы *за двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь*. Рассмотрим теперь фразеологическую единицу *как с гуся вода* (из пословицы *как с гуся вода, небывалые слова*): 1) «кому нипочём, безразлично; не производит никакого впечатления, никак не действует на кого-либо»; 2) «легко, быстро, бесследно исчезает, забывается и т. п. что-либо кем-либо» [20, с. 73]. Выражение употреблялось в заговорах, текстах, которые по суеверным представлениям имели целебную силу. Слова «как с гуся вода, с меня сухота (то есть печаль, болезнь)» могли вылечить человека, помочь ему [5, с. 45].

Во фразеологизмах с зоосемизмами нашли отражение литературно-публицистические слои, проявляющиеся в виде прямых цитаций, реминисценций, аллюзий. Примечательно, что данный пласт зоофразеологии относится к самым непродуктивным и имеет единичные совпадения в русском и немецком языках, например: *как кот в сапогах* «о смешном, забавном до нелепости человеке, надевшем чрезмерно большую, не по ноге обувь» [17, с. 191] (из сказки Ш. Перро «Кот в сапогах») – нем. *der gestiefelte Kater* (букв. обутой в сапоги кот) [23] и др.

Таким образом, абсолютное большинство фразеологизмов с зоосемизмами, которые восходят к текстам художественных произведений, являются безэквивалентными в нашем материале. Например, в русском языке *как свинья в ермолке* «о грубом, наглom и жестоком человеке, пытающемся приличной одеждой или напускными манерами произвести о себе положительное впечатление» [17, с. 383] (из повести Н.В. Гоголя «Ревизор»); *блоху подковать* «обнаружить удивительную изобретательность, выдумку в каком-либо деле» [13, с. 47] (из рассказа Н.С. Лескова «Левша»); *синяя птица*

«символ счастья; то, что воплощает для кого-либо высшее счастье» [20, с. 368] (из пьесы М. Метерлинка «Синяя птица»).

В немецкой картотеке зафиксирован фразеологизм *Gut gebrüllt, Löwe!* (букв. Хорошо прорычал, лев!) «точно сказано, метко подмечено» [21, с. 132] (из комедии В. Шекспира «Сон в летнюю ночь»), который является заимствованием из английского языка.

Отдельно следует сказать о калькировании как одном из путей интернационализации зоофразеологизмов по линии заимствования. В.П. Жуков отмечает: «Фразеологические единицы иноязычного происхождения чаще всего переходят в русский язык в результате калькирования – покомпонентного межъязыкового перевода» [2, с. 103–104]. Так, германизмами в сфере анималистической фразеологии считаются такие: рус. *знать как пёструю собаку* [17, с. 537] – нем. *bekannt sein wie ein bunter Hund* (букв. быть известным как пёстрая собака), то есть «быть отовсюду знаменитым» [24, с. 757]; рус. *Вот где собака зарыта!* [17, с. 537] – нем. *Da liegt der Hund begraben!* (букв. Вот где собака зарыта!) в значении «это суть дела, из которой исходит причина трудностей» [21, с. 354].

К фразеологизмам с зоосемизмами, пришедшим из латинского языка, относится *белая ворона* «человек, резко выделяющийся чем-либо среди окружающих его людей, отличающийся чем-либо, непохожий на них» – нем. *eine weiße Krähe* (букв. белая ворона) [24, с. 877]; *ein weißer Rabe* (букв. белый ворон) [24, с. 1217]. Латинские выражения *alba avis*, *alba corvus* восходят к 7-й сатире римского поэта Ювенала (ок. 60–127) [13, с. 98]. Фразеологизм *ворона в павлиньих перьях* «человек, тщетно пытающийся казаться более важным, значительным, чем он есть на самом деле, старающийся играть более важную, не свойственную ему, роль» [20, с. 79] – нем. *eine Krähe mit Pfauenfedern* (букв. ворона с павлиньими перьями) [24, с. 423]. Выражение имеет античные корни: лат. *calvus comatus* [24, с. 878] и т. д.

Проанализированный материал показывает, что фразеологизмы с зоосемизмами в русском и немецком языках отражают *ментальную культуру* [11, с. 15; 12, с. 42] каждого из языков, характерное для того или иного этноса мировоззрение и миропонимание. Изучение своеобразия фразеологического фонда родного языка неизбежно приводит к открытию факта неравномерности изучаемых явлений по отношению к чужому языку: «лингвистическое богатство неодинаково распределяется между языками» [4, с. 12].

М.П. Кочерган подчёркивает: «Универсалии и уникалии – два полюса на шкале подобий и отличий языков. Нет языков, которые не имели бы общих признаков со всеми другими языками, но и не существует языков, которые не имели бы собственных, присущих только им черт» [3, с. 55].

Литература

1. Григорьев А.В. Источниковедение истории русской библейской фразеологии : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А.В. Григорьев. – М., 2008. – 40 с.
2. Жуков В.П. Русская фразеология / В.П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – 310 с.
3. Кочерган М.П. Основы зівставного мовознавства : [підручник] / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высших учеб. зав.] / В.А. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
5. Мокиенко В.М. Образы русской речи: историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии / В.М. Мокиенко. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. – 280 с.
6. Поснов М.Э. История Христианской Церкви. Православие и современность / М.Э. Поснов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/138134>.
7. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 279 с.
8. Солодухо Э.М. Вопросы сопоставительного изучения заимствованной фразеологии / Э.М. Солодухо. – Казань : КГУ, 1977. – 159 с.
9. Солодухо Э.М. Проблемы интернационализации фразеологии (на материале яз. слав., герм. и роман. групп) / Э.М. Солодухо. – Казань : Изд-во КГУ, 1982. – 168 с.
10. Чистов К.В. Фольклор и этнография / К.В. Чистов // Введение в этнолингвистику : [курс лекций и хрестоматия]. – 2-е изд., испр. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – С. 174–184.
11. Dobrovolskij D.O. Zur Theorie der Phraseologie : Kognitive und kulturelle Aspekte / D.O. Dobrovolskij, E. Piirainen. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2009. – 211 S.
12. Posner R. Kultur als Zeichensystem. Zur semiotischen Explikationen kulturwissenschaftlicher Grundbegriffe / R. Posner // Kultur als Lebenswelt und Monument. – Frankfurt a. M. : Fischer, 1991. – S. 37–74.
13. Ашукин Н.С. Крылатые слова. Литературные цитаты. Образные выражения / Н.С. Ашукин, М.Г. Ашукина. – М. : Гослитиздат, 1955. – 668 с.
14. Басни Эзопа / пер., ст. и коммент. М.Л. Гаспарова. – М. : Наука, 1968. – 321 с.
15. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык ; Медиа, 2003– . – Т. 1 : А–З. – 2003. – 699 с. ; Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык ; Медиа, 2003– . – Т. 2 : И–О. – 2003. – 779 с. ; Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык ; Медиа, 2003– . – Т. 3 : П. – 2003. – 555 с. ; Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык ; Медиа, 2003– . – Т. 4 : Р–Я. – 2003. – 688 с.
16. Козлова Т.В. Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных / Т.В. Козлова. – М. : Дело и Сервис, 2001. – 208 с.
17. Мокиенко В.М. Словарь сравнений русского языка / В.М. Мокиенко. – СПб. : Изд-во Норинт, 2003. – 608 с.
18. Русское культурное пространство : [лингвокультурологический словарь] / под ред. И.В. Захаренко, В.В. Красных, Д.О. Гудкова. – М. : Гнозис, 2004. – 320 с.
19. Фёдоров А.И. Фразеологический словарь русского литературного языка (около 13000 фразеологических единиц) / А.И. Фёдоров. – 3-е изд., испр. – М. : Астрель ; АСТ, 2008. – 878 с.
20. Фразеологический словарь русского языка (свыше 4000 словарных статей) / [колл. авт. : Л.А. Войнова, В.П. Жуков, А.И. Федоров] ; под ред. А.И. Молоткова. – 2-е изд., стереот. – М. : Советская энциклопедия, 1968. – 543 с.
21. Duden. Das Standardwerk zur deutschen Sprache : in 12 Bänden // Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. – 2. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich, 1998– . – Bd. 11. – 1998.
22. Duden Das große Wörterbuch der deutschen Sprache Idiomatik [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.amazon.de/Duden-W%C3%BCrterbuch-deutschen-Sprache-Studienausg/dp/3411703601>.
23. Redensarten – Index. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, feste Wortverbindungen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.redensarten-index.de/suche.php>.
24. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten : in 3 Bd. / L. Röhrich. – 3. Auflage. – Herder ; Freiburg ; Basel ; Wien, 1991. – Bd. 1 : A – Hampelmann. – 2006. – 638 S. ; Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten : in 3 Bd. / L. Röhrich. – 3. Auflage. – Herder ; Freiburg ; Basel ; Wien, 1991. – Bd. 2 : Hanau – Saite. – 2006. – 1273 S. ; Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten : in 3 Bd. / L. Röhrich. – 3. Auflage. – Herder ; Freiburg ; Basel ; Wien, 1991. – Bd. 3 : Salamander – Zylinder. – 2006. – 1910 S.
25. Wolf F. Moderne deutsche Idiomatik. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen / F. Wolf. – Berlin : Max Hueber Verlag, 2001. – 1038 S.

CORRELATION OF THE INTENDED AND REFERENTIAL MEANINGS

The focus of study is the correlation implicative meaning (intention) of the speaker in the event of statements and inferential value of listening, which is formed in the course of his "perception" of this statement. Verbs "manage" and "fail" serve as an indicator of the interaction.

Key words: *implicative value, speaking, inference value, listener, semantics, corps, discourse, component structure.*

Михайленко В. В. Кореляція імплікативного та інференційного значення. – Стаття.

У фокусі дослідження знаходиться кореляція імплікативного значення (наміру) мовця під час виникнення висловлювання та інференційного значення слухача, яке формується в нього в процесі «прочитання» зазначеного висловлювання. Дієслова «manage» і «fail» слугують індикатором такої взаємодії.

Ключові слова: *імплікативне значення, мовець, інференційне значення, слухач, семантика, корпус, дискурс, компонентна структура.*

Михайленко В. В. Корреляция импликативного и инференциального значения. – Статья.

В фокусе исследования находится корреляция импликативного значения (намерения) говорящего при возникновении высказывания и инференциального значения слушающего, которое формируется у него в процессе «восприятия» указанного высказывания. Глаголы «manage» и «fail» служат индикатором такого взаимодействия.

Ключевые слова: *импликативное значение, говорящий, инференциальное значение, слушатель, семантика, корпус, дискурс, компонентная структура.*

Introduction. Dynamic semantics of natural language can be seen as part of a larger construct: the study of how information in general is structured and exchanged. Such a study brings together results from diverse fields such as computer science, cognitive psychology, logic, linguistics, and artificial intelligence. The dynamic viewpoint has considerable merit here, and employs results that have been developed with an eye to other applications. This paper explores the interplay of conventional and interactional factors in the interpretation of utterances. It develops a formal framework, dynamic pragmatics [19], in which pragmatic inferences arise as contextual entailments in a dynamic system in which information states are updated with information about the occurrence of utterance events (in contrast to dynamic semantics, where information states are updated with the content of linguistic expressions). In this way, the framework is able to faithfully model Gricean pragmatic inference as interlocutors' reasoning about each other's utterance choices. The framework of dynamic pragmatics sheds a new light on the nature of conversational implicature, and language use in general [18, p. 6]. Grice (1975) presented his theory of conversational implicature, he had in mind the speaker-meaning-as-intention. The speaker means something by uttering X when s/he intends the addressee to produce a response, recognizing that this production of a response is what the speaker intends [11, p. 147–177]. This view is further supported by Grice's account of rational communicative behavior. It is reflected in his cooperative principle and maxims of conversation which capture the predictability of speaker's meaning, some aspects of which are context-free and some context-bound. The fact is that grammars seek to describe the structure of a sentence in isolation [10] from its possible settings in linguis-

tic discourse (written or verbal) or in non-linguistic contexts (social or physical) [17, p. 173–175], however it may lead to establishing pseudo-semantics of the sentence. This research is an attempt to capture the meaning of one of implicatures expressed by the phrase or composite predicate [3, p. 99–103] with implicative verbs *manage* or *fail* in discourse typology selected from the British National Corpus and W. Somerset Maugham's discourse represented by the novel "The Moon and Sixpence".

The "implicative predicate", according to Yu.O. Artemenko, is a unit of different structures functioning as a "predicate complicater" in the sentence [1, p. 1]. On the grammatical level it is a part of the compound modal verbal predicate, where the first constituent is a semantically bilateral construct. We agree that, on the one hand, it is an implicative indicator for the speaker [1, p. 5], but, on the other hand, we suggest, it is an indicator of the addressee's inferential meaning. The notion of "intention" introduced by S. Levinson (1983) is perfected as a pragmatic style that helps communicators to mutually understand each other [20]. Consequently, implicature may be considered as a universal linguistic phenomenon. If we can prove that inference of implicature exists in the text fragments chosen for the investigation, then we can assume its universal existence, see the author's latest publication [25]. There is a gap between the author's intended meaning and the reader's inference initiated by the scholars [8, p. 335–359]. The reader's ability to understand the author's intended meaning from his/her linguistic expression requires a certain investigator's approach to interpret a particular case in discourse. The approach suggested is based on the focus change in the complex predicate analysis, that is in all the preceding papers the predicate semantics was described as a unity, while we believe that pragmatic

semantics is concentrated in the first constituent that must be a pivot of the reader's inference description. Ahmet Mustafa, for instance, describes the hearer's ability to interpret a discourse written or spoken in the framework of pragmatics [24, p. 37].

Discussion. A pragmatic inference (also known as an inductive inference) is one which is likely to be true because of the state of the world. According to the Cognitive atlas inferences are made when a person (or machine) goes beyond available evidence to form a conclusion. On the contrary, we set an objective to prove the addressee's grounds. Unlike deductive inferences, pragmatic (inductive) inferences do yield conclusions that increase the semantic information over and above that found in the initial premises. J. Austin [2] made the first more concrete step towards the explanation of pragmatics impact on communication by introducing the concepts of speech act and of illocutionary force developed later by Searle. In the meantime H.P. Grice [11, p. 147–177] concentrated on describing the difference between “what is said” by the author and “what is meant” by the reader discussed in the works by P. Cole, J. Morgan, 1975 [9]. He realized that full understanding an utterance the interlocutors must share general knowledge of the world, contextual knowledge, knowledge of communicative principles. These principles can be described as common expectations in a given communicative situation between rational human beings. S. Levinson (1983) states that the notion of implicature provides some explicit account of how it is possible to mean more than what is literally expressed in the conventional sense of the linguistic expression uttered [20; 14, p. 515–521]. K. Bach and J.M. Saul reveal what components of the speaker's meaning are not components of what is implicated [5, p. 1–23; 27, p. 347–372]. We dare to express the following hypothesis “the grammatical meaning of the sentence with the given predicate is declarative – the constant value; the speaker's intended meaning is failure (fail): success (manage); the addressee's inferential meaning (try); and the pragmatic sentence meaning is perfective (can/could): imperfective (cannot/couldnot)”. We shall further concentrate our attention primarily on revealing and interpreting the addressee's meaning.

Investigation. The componential analysis reveals that lexemes that have a common range of meaning constitute a semantic domain – we may say that a semantic field or domain is a tool to categorise the world, see: the Whorf hypothesis [31, p. 25–37] or the theory of linguistic relativity, the notion that the diversity of linguistic structures affects how people perceive and think about the world has been a canonical topic of American linguistic anthropology. Such a domain is characterized by the distinctive components that differentiate individual lexemes in the domain from one another, and also by features shared by all the lexemes in the domain, for instance the lexeme *man-*

age shares a common component “*administer*” with lexemes *run, handle, rule, direct, conduct, command, govern, administer; oversee, supervise, preside over, superintend, organize, use, handle, govern, regulate*. Though if we select another component like “*succeed*” then the lexeme *manage* together with lexemes *cope, get on, carry on, get through, make out, perform, do, deal with, achieve, carry out, undertake, cope with, accomplish, contrive, finish off, bring about or off, control, guide, handle, master, dominate, manipulate* can organize another semantic domain. Likewise the component of the lexical meaning of the verb *fail* “inability” relates the following lexemes to one semantic domain: *fall flat, break, break down, conk (out), crash, cut out, die, decline, fade, weaken, deteriorate, dwindle, sicken, degenerate, give out, stall, collapse, crater, flame out, flop, flunk, fold, founder, miss, strike out, tank, wash out, collapse, neglect, desert*. And the component “*let down*” can be the dominant one of another domain: *disappoint, break one's promise to, dash someone's hopes, fall short of someone's expectations; neglect, desert, abandon, betray, be disloyal to, be unfaithful to, break faith with, flunk, screw up, wash out, underperform, not make the grade, not come up to scratch, underachieve, not come up to the mark*. Similarities in componential representations of different words determine their semantic relations to one another [23, p. 49]. In the 1930s, the structuralist notion of paradigmatic sense relations was applied to an approach called a lexical field theory. Based on research in historical semantics, J. Trier (1931) introduced the term “**lexical field**” (or semantic field) that he defined as a set of semantically related words whose meanings delimit each other [29, p. 417–427].

Evidently, the number of possible domains (*manage* – 6; *fail* – 9) depends on the number of common components in the lexical meaning shared by the given verbs. The question arises whether the verbs *manage* and *fail* are polysemantic words or they can be classified into separate units according to the differential features of the lexical meaning of each verb. They have been analyzed through this method in terms of a number of distinct elements or components of meaning. Names of J.J. Katz and J.A. Fodor are prominently associated with Componential Theory [17, p. 170–210] who tried to describe words in terms of relatively small sets of general elements of meaning which some are also called “Universals”.

The componential structure of the lexeme *fail* meaning is based on its definition registered in Oxford English Dictionary. First, we shall start with the etymological analysis of the lexeme *fail* to outline its semantic structure in dynamics development comes. It was borrowed from OF *faillir* “to be wanting”, “miss” Modern French *faillir* “to miss”, *falloir* impers. “to be wanting”, “to be necessary”, see: Portuguese *faillir*, *falhir*, Old Spanish *fallir* (in Modern Spanish replaced by the derivative form *fallecer*, Latin. type *fallescere*),

Catalonian, Old Portuguese *falir* (Modern Portuguese *falecer*), Italian *fallire* developed from vulgar Latin *fallire* (for classical Latin *fallere* “to deceive”), used absolutely in sense “to disappoint expectation”, “be wanting” or “defective”. The Old French verb was also adopted by Middle High German *vêlen* (Modern German “fehlen”), Dutch *feilen*, Old North *feila* (Etymological Dictionary). So the original Old English meaning of *fail* is “to be / become deficient or be absent or wanting”. In Middle English the meaning of “to be wanting / to complete a specified quantity” prevails, though a component “to fall short in performance or attainment” began to develop. In Early Modern English this meaning stabilized into “to be inadequate or insufficient”; now only of something necessary or desirable (coinciding with sense 5); often in present and past participle with noun or pronoun, as *failing this* “in default of this” (see: failing). Since its borrowing the lexeme *fail* has developed the following components due to its functioning in various distributions and discourse registers: *to fall off in respect of vigour or activity; to come short of obtaining or meeting with (an object desired), or of accomplishing or attaining (a purpose, etc.)* (1225); *to be at fault; to miss the mark, go astray, err* (1290); *to be abortive or unproductive* (1297); *not to render the due or expected service or aid; to be wanting at need* (1300); *to have a deficiency or want; to lack* (1306); *to be unsuccessful in an attempt or enterprise; to come short of performing one's duty or functions* (1340); *to be or become deficient; to prove deficient upon trial; to come short of; to miss, not to obtain* (1375); *to be wanting or deficient in (an essential quality or part)* (1389); *to leave undone, omit to perform, miss (some customary or expected action)* (1393); *to come to an end, expire of a period of time* (1399); *to become extinct; to die out, lose vitality, pass away (of odour, sound)* (1400); *to deceive, cheat* (1590); *to die* (1613); *to disappoint (expectation)* (1634); *to cease to speak of* (1650); *to become insolvent or bankrupt* (1682); *to fall ill* (1875); *to be unsuccessful in* (1884); *to fail safe: of a mechanical or electrical device or machine, aircraft, etc.* (1948; 1971). Componential approaches reduced complex meanings to a finite set of semantic “building blocks” [23, p. 49]. We can differentiate two nuclear components “to be wanting” and “to fall short in” which are able to form two microfields in the macrofield “failure”.

In the discourse typology based on the British National Corpus analysis the following distributional formulae of the lexeme *fail* can be revealed, e.g.:

- a) NP + VP (SOMETHING + FAIL + to + VERB);
- b) NP + VP (SOMEBODY + FAIL + to + VERB);
- c) NP + Neg + VP (SOMEBODY + NOT + FAIL + to + VERB).

H.P. Grice (and others) has offered an analysis of speaker-meaning and a reduction of sentential meaning to speaker-meaning [13, p. 213–223]. In the process of the content-analysis we shall try to differen-

tiate between the speaker's meaning with the help of the verbs *fail* in the preposition to Vinf and the recipient's meaning with the help of the verb *try* as a tool of semantic interpretation, e.g.:

1. Either no insulin is produced (Type 1 diabetes) or the muscle, liver, and fat cells fail to respond to insulin (Type 2). A3Y 130. → The muscle, liver and fat cells [try but] do not manage to respond to insulin.

2. Too many people fail to report crimes because they consider the police inefficient; we need to restore police efficiency in order to increase the reportage rate. CHL 82. → Too many people [tried and] did not manage to report.

3. When she did not come, he became angry, remembering the last time she had failed to arrive, on her wedding day. B7C 2153. → She [tried but] did not manage to arrive.

4. If an architecture fails to take over the mainstream computer market in its first ten years, it's not likely ever to do so. CTV 124. → An architecture [tries but] does not manage to take over the mainstream computer market.

5. Of course, some people fail to comprehend all four process aspects. B2F 1388. → Some people [do not try and] do not manage to comprehend.

6. This, of course, caught the attention of many journalists, and St Mary's did not fail to provide them with information. ARF 344. → St Mary's [tried and] managed to provide.

Thus we have decomposed the semantics of the predicate into (1) the sentence meaning: *declarative or fact*, (2) the speaker's (implicative) meaning: *failure/success*, (3) the recipient's (inferential) meaning: *trial*, and (4) pragmatic meaning “*perfective/imperfective action*” [14, p. 515–521; 15, p. 21–31; 28, p. 439–460]. Using the lexeme *fail* the speaker expresses his failure, and the hearer can point out whether the speaker *tried* or *did not*. The quantitative analysis of the *fail* used in the literary fragments in the British National Corpus reveals its high frequency: *failed/has failed/had failed* (9129); *fail* (3328); *failing* (2221); *fails* (1843).

In W. Somerset Maugham's discourse the predicate includes a Neg constituent to underline the imperfective aspect of the action in the following distributional formulae can be:

- a) NP + Neg + VP (SOMETHING + COULD + HARDLY/NEVER + FAIL + to + VERB);
- b) NP + Neg + VP (SOMETHING + NEVER/NOT + FAIL + to + VERB);
- c) NP + Neg + VP (SOMEBODY [NEVER] + FAILED + to + VERB).

7. I thought it could hardly have failed to strike them that there was something incongruous in him. (Ch. 15). → If it tried it could manage.

8. I smiled, for his appearance, so rotund and yet so startled, could never fail to excite a smile, and then as I came nearer I noticed that he seemed singularly

disconsolate. (Ch. 27). → It [tried and] managed to excite.

9. I have never failed to read the Literary Supplement of *The Times*. (Ch. 2). → I [tried and] managed to read.

The obligatory distribution of the lexeme *fail* is its combinability with the Vinf [7, p. 39–70]. Thus, in the context the recipient reveals two components in the lexeme semantic structure of *try* and *manage*. The speaker's intended meaning actualizes the sentence presupposition of success, see history of the point [1, p. 4–5; 21; 22, p. 371–388].

We consider the verbs *fail* and *manage* may constitute a pair of semantic conversive opposition – negative constituent: positive constituent. Therefore we can interpret *fail* as “negative manage”, and *manage* as “positive manage”.

The next part of our investigation will be focused on the semantics of the composite predicate expressed by the VP → Manage + Vinf in the declarative sentence. In order to intergrate the lexical meaning with the phrasal meaning J.J. Katz and J.A. Fodor introduced the notion of *projection rules* by which a semantic components of a lexeme “project up” the phrasal tree to give the meanings of phrases and, eventually the meaning of the sentence [17, p. 170–210]. Such approach helped us to reveal four types of the sentence meaning with the composite predicate under study.

According to the OED entry the original French verb lexeme *manage* was borrowed into Late Middle English with the meaning “handle”: recorded earlier than the cognate “manage” noun, and probably directly Italian *maneggiare* “to handle”, especially “to manage” or “train” (horses) = Spanish *manejar*, French *manier*: vulgar Latin type *manidiāre*, Latin *man-us* (Italian, Spanish *mano*, French *main*) “hand”. Although the etymological form *manege* appears in the earliest example, the ending was, as in *-n.*, already in the 16th c. assimilated to the common suffix *-age*. The form *menage* in early examples is taken from the noun; but in the late 17th and early 18th c. it was chiefly used where the sense closely approaches that of the French *ménager* “to use carefully, to husband, spare”, French *ménage household*. This French verb certainly influenced the sense-development of the English word: there are frequent instances of *manage* (as well as of *menage*) which can only be regarded as conscious Gallicisms (Oxford English Dictionary).

Words are used in context and a substantial part of the meaning is derived from the context in which it is used. Due to the lexeme *manage* use in various genres and distributions it began to develop or rather actualize the following components which are recorded in the texts: *direct* (1561), *conduct* (1579), *handle* (1586), *operate* (1591), *control* (1594), *govern* (1609), *work out* (1627), *succeed in accomplishing* (1638, 1722, 1854), *administer* (1649), *deal* (1649),

could (1655), *move* (1695), *bring somebody to consent* (1706), *take care of* (1715), *equip* (1720), *tackle* (1722, 1825), *organize, act as* (1928), *carry* (1997). Here you can see the dynamic semantics of the verb lexeme *manage* where the year of its record is defined.

All the referred components of the lexeme semantic structure in the language system are represented in discourse by their corresponding lexemes which can be classified into various lexical semantic fields or domains. S. Wyler (1992) makes a very subtle distinction: a lexical field is “a structure formed by lexemes” while a semantic field is “the underlying meaning which finds expression in lexemes” [33, p. 19–21]. The theory of the lexical field or word-field theory was initiated by J. Trier, 1931 in his research; the main idea is that words acquire their meaning through their relationships to other words within the same word field (“Bedeutungsfeld” or ein “Sinnbezirk”) – and extending the sense of one word narrows the meaning of neighboring words. The words which are part of a lexical field enter into sense or meaning relationships with one another [29, p. 417–427]. Each word delimits the meaning of the next word in the field and is delimited by it; that is, it marks off an area or range within the semantic domain. We believe that a redistribution of semantic components of the lexemes in the field occurs. Their semantic structures are verified in discourse wherein components undergo shift: nucleus → periphery and periphery → nucleus due to the author's intention, lexeme distribution, and discourse register. L. Wittgenstein expressed the idea that language must decide how to express an underlying concept so that it can be shared by both a speaker and a hearer [32, p. 5]. The concept “dealing” can be verbalized by the lexemes: “to deal with (something) usually skillfully or efficiently”: *to deal with (something) usually skillfully or efficiently, address, contend (with), cope (with), field, grapple (with), hack, manage, maneuver, manipulate, negotiate, play, swing, take, treat, engineer, finesse, jockey; bring off, carry off, carry out, get off, pull; command, direct, guide, steer; control, micromanage, regulate, run; react (to), respond (to)* which can organize the Lexical-semantic field “succeeding (dealing) successfully”. The term “semantic domain” or “semantic field” has always been closely linked to componential analysis. A semantic domain is defined by E. Nida as a group of meanings which share a number of semantic features or components [26, p. 174]. In linguistics a semantic domain is defined as a lexical set with related meanings, which form a conceptual network or mosaic, which can be analyzed in terms of componential analysis into distinctive features. A lexical semantic domain corresponds to what cognitive linguistics describes as a cognitive category. The minds of human beings tend to assign everything that is perceived in the world around us to categories.

Most of this categorization process happens automatically and unconsciously. Lexical semantic domains deal with the paradigmatic relations between a lexical item and other members of the same category. We consider the components “to deal with” and “to carry” to be dominant and are able to form two micro lexical-semantic fields within the macro lexical-semantic field of ‘management.

Further on we shall select the text fragments with the composite predicate which includes *manage* and combines with the infinitive. Look at the examples extracted from the text fragments (The British National Corpus) which mirror the following distributions:

a) NP1 + Neg + VP + NP2 (SOMEBODY + MANAGE + to VERB + SOMETHING);

b) NP1 + Emph + VP + NP2 (SOMEBODY + DO (emphatic) MANAGE + to VERB + SOMETHING);

c) NP1 + Mod + VP + NP2 (SOMEBODY + COULD + MANAGE + to VERB + SOMETHING).

10. Sometimes she even manages to go for a drink or meal with friends. ADR 1007. → She [tries and] does not fail to go for a drink.

11. Despite a few mechanical mishaps, loyal George manages to overcome the challenge and deliver the family to Rome. ABE 432. → George [tries and] does not fail to overcome the challenge.

12. None of the defendants cleared on appeal have managed to find new jobs in the City, and Mr Reed, who at 45 should be at the height of his career, says he has not tried. CBX 924. → None of the defendants [tried and] failed to find new jobs.

13. They never manage to engage the reader at any level except the cerebral. CAG 2114. → They [try and] fail to engage the reader.

14. During the early months of the season I catch my breath a bit, but the body is wonderfully adaptable and I do manage to reach parts of the loch others never cover. AS7 888. → I [try and] do not fail to reach.

The combination of Neg + Vmanage is interpreted by “fail” as coversives have a common semantic component “successful: unsuccessful event”. There is a sufficient number of cases illustrating interchangeability and interdependency of the conversives “fail: manage” in the discourse typology as well as the author’s discourse. The quantitative analysis of the use of the lexeme *manage* in the text fragments registered reveals its lower frequency: the *managed* (7320), *manage* (3958 + *could manage* (277)), *managing* (3411), *manages* (646) than that of *fail* in The British National Corpus. In the process of the content-analysis of the sentences with the composite predicate *manage* + Vinf we could differentiate between the speaker’s meaning with the help of the verbs *manage* and the recipient’s meaning with the help of the verb *try* as a tool of semantic interpretation.

A contextual semantic domain corresponds to what cognitive linguistics describes as a cognitive frame or cognitive context. Whereas lexical seman-

tic domains deal with the paradigmatic relations between a lexical item and other members of the same category, contextual semantic domains focus on the syntagmatic relationships between a lexical item and other lexical items used in the same context or cognitive frame. In W. Somerset Maugham’s discourse the lexeme *manage* occurs in the following distributions:

a) NP1 + VP + NP2 (SOMEBODY + MANAGE + to VERB + SOMETHING);

b) NP1 + VP + NP2 (SOMETHING + MANAGE + to VERB + SOMETHING).

15. She asked me what I had been doing with myself during the summer, and with this help I managed to make some conversation till tea was brought in. (Ch.8). → I [tried and] did not fail to make some conversation.

16. The experience of life shows that people are constantly doing things which must lead to disaster, and yet by some chance manage to evade the result of their folly. (Ch. 33). → People [try and] do not fail to evade.

17. Their life in its own way was an idyl, and it managed to achieve a singular beauty. (Ch. 23). → It [tried and] did not fail to achieve.

The concept “successful event” is expressed by the perfective *manage* representing the speaker’s intended meaning, the hearers’ referential meaning is represented by “*not fail*” because the speaker *tried*. Another problem with J. Katz’s approach and classical approach in general became clearer in the 1970s when a series of experiments showed that word meanings are not usually as precise as “necessary and sufficient conditions” make them out to be. Instead meanings are often imprecise and “context specific”. J. Katz and J. Fodor were also interested in such properties of “readings” as synonymy, analyticity, anomaly, and truth conditions, as well as the actual content of the “reading” [18, p. 170–210]. Word meanings may have fuzzy “boundaries”, meaning that a word denotation may be hard to specify exactly [23, p. 51].

Consequently, the hearer infers his/her “reading” of the phrase of the type *manage to achieve* when “the subject tried much and did not fail to operate”, that is imperfective *manage* or “could”, and *fail to cooperate* when “the subject tried much but did not manage”, that is imperfective *manage* or “could not”.

Research conclusions and perspectives. The hearer infers his/her “reading” of the phrase of the type *manage to operate* when “the subject tried much and did not fail to operate”, that is “could”, and *fail to cooperate* when “the subject tried much but did not manage”, that is “could not”). The composite (modal) predicate *manage/fail* + Vinf helps to differentiate four types of meaning: sentence meaning, speaker’s (intended) meaning: *manage/fail*, recipient’s (referential) meaning *try* and sentence pragmatic meaning (perfective “can/could”: non-imperfective “cannot/could not”). The grammatical meaning of the sen-

tence remains a constant value: declarative which can be differentiated in terms of J. Austin – J. Searle.

The given investigation cannot be complete without a contrastive analysis of the referred composite

predicates, for instance, in the English and the author's second language to prove the validity of the implicative verb notion and the suggested analysis of its meaning.

References

1. Артеменко Ю.О. Дієслівні індикатори імплікатур в англійському дискурсі: структурно-семантичний та лінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Ю.А. Артеменко. – Х., 2015. – 20 с.
2. Austin J.L. How to Do Things with Words / J.L. Austin. – 2-nd ed. – Cambridge : Harvard University Press, 1975. – 168 p.
3. Appel A.W. Predicate Implication and Subtyping / A.W. Appel et al. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 120 p.
4. Ariel M. Defining Pragmatics / M. Ariel. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 330 p.
5. Bent K. Meaning, Speech Acts, and Communication / K. Bent // Harnish R.M. Introduction to Part I. Basic Topics in the Philosophy of Language / R.M. Harnish (edr.). – New Jersey : Prentice-Hall, 1994. – P. 1–23.
6. Bach K. Saying, Meaning and Implicating / K. Bach // Cambridge Handbook of Pragmatics / K. Bach and K.M. Jaszczolt (eds.). – Cambridge : Cambridge University Press, 2012. – P. 47–68.
7. Bower C. The Typological Implications of Bardi Complex Predicates / C. Bower // Linguistic Typology. – 2010. – Vol. 14. – Issue 1. – P. 39–70.
8. Clark H.H. Semantics and comprehension / H.H. Clark // Current Trends in Linguistics / T.A. Sebeok (edr.). – Vol. 12. – The Hague : Mouton, 1974. – P. 335–359.
9. Cole P. Syntax and Semantics / P. Cole, J.L. Morgan (eds.). – Vol. 3 : Speech Acts. – New York : Academic Press, 1975. – 406 p.
10. Fries C. The Structure of English / C. Fries. – London : Lowe and Brydone, LTD, 1951. – 320 p.
11. Grice H.P. Utterer's Meaning and Intentions / H.P. Grice // The Philosophical Review. – 1969. – № 78. – P. 147–177.
12. Grice H.P. Logic and Conversation / H.P. Grice // Cole P. Syntax and Semantics / P. Cole, J.L. Morgan (eds.). – Vol. 3 : Speech Acts. – New York : Academic Press, 1975. – P. 41–58.
13. Grice H.P. Studies in the Way of Words / H.P. Grice. – Cambridge ; London : Harvard University Press, 1989. – Vol. 78. – Issue 2. – P. 213–223.
14. Haviland S.E. What's new? Acquiring New Information as a Process in Comprehension / S.E. Haviland, H.H. Clark (eds.) // Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. – 1974. – Vol. 13. – P. 515–521.
15. Just M.A. Drawing Inferences from the Presuppositions and Implications of Affirmative and Negative Sentences / M.A. Just, H.H. Clark // Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. – 1973. – Vol. 12. – P. 21–31.
16. Karttunen L. Implicative Verbs / L. Karttunen // Language. – 1971. – Vol. 47. – P. 340–358.
17. Katz J.J. The Structure of a Semantic Theory / J.J. Katz, J.A. Fodor // Language. – 1963. – Vol. 39. – № 2. – P. 170–210.
18. Lauer S. Towards a Dynamic Pragmatics / S. Lauer. – Stanford : Stanford University, 2013. – 309 p.
19. Leech G.N. Principles of Pragmatics / G.N. Leech. – London ; New York : Longman, 1983. – 257 p.
20. Levinson S.C. Pragmatics / S.C. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 438 p.
21. McCawley J.D. Everything that Linguists Have Always Wanted to Know about Logic... But Were Ashamed to Ask / J.D. McCawley. – Chicago : University of Chicago Press, 1993. – 633 p.
22. McCawley J.D. Presupposition and Discourse Structure / J.D. McCawley // Syntax and Semantics / D. Dinneen, Ch. Kyu Oh (eds.). – Vol. 2. – New York : Academic Press, 1979. – P. 371–388.
23. Murphy L.M. Lexical Meaning / L.M. Murphy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 250 p.
24. Mustafa Ahmet Mustafa Shazali. The Interpretation of Implicature: A Comparative Study between Implicature in Linguistics and Journalism / Ahmet Mustafa Shazali Mustafa // Journal of Language Teaching and Research. – 2010. – Vol. 1. – № 1. – P. 35–43.
25. Mykhaylenko V.V. Inferential Semantics of Historical "Be-Perfect" / V.V. Mykhaylenko // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2015. – № 16. – С. 135–139.
26. Nida E.A. Componential Analysis of Meaning / E.A. Nida. – The Hague : Mouton, 1975. – 269 p.
27. Saul J.M. What is said and psychological reality: Grice's project and relevance theorists' criticisms / J.M. Saul // Linguistics and Philosophy. – 2002. – Issue 25. – P. 347–372.
28. Strawson P.F. Intention and convention in speech acts / P.F. Strawson // The Philosophical Review. – 1964. – Vol. 73. – Issue 4. – P. 439–460.
29. Trier J. Sprüche Felder / Jost Trier // Zeitschrift für Deutsche Bildung. – 1932. – Heft 8. – S. 417–427.
30. Vosniadou S. Drawing Inferences from Semantically Positive and Negative Implicative Predicates / S. Vosniadou // Journal of Psycholinguistic Research. – 1982. – Vol. 11. – № 1. – P. 77–93.
31. Whorf B.L. Language, Mind and Reality / B.L. Whorf // Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf / J.B. Carroll (ed.). – Cambridge : MIT Press, 1956. – P. 25–37.
32. Wittgenstein L. Remarks on Colour / L. Wittgenstein ; G.E.M. Anscombe (ed.) ; L.L. McAlister and M. Shattle (trans.). – Oxford : Basil Blackwood, 1977. – 63 p.
33. Wyler S. Colour and Language: Colour Terms in English / S. Wyler. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1992. – 203 p.

УДК 81'37

Моргунова О. О.

КАУЗАТИВНІ ПОСЕСИВНІ ДІЄСЛОВА ІЗ СЕМАНТИЧНОЮ ОЗНАКОЮ КІЛЬКІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБ'ЄКТА

Стаття містить порівняльний опис семантики каузативних посесивних дієслів із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта в англійській та українській мовах на основі формул тлумачення.

Ключові слова: каузативні посесивні дієслова, формула тлумачення, посесивний об'єкт.

Моргунова О. О. Каузативные посесивные глаголы с семантическим признаком количественной характеристики объекта. – Стаття.

Статья содержит сравнительное описание семантики каузативных посесивных глаголов с семантическим признаком количественной характеристики объекта в английском и украинском языках на основе формул толкования.

Ключевые слова: каузативные посесивные глаголы, формулы толкования, посесивный объект.

Morgunova O. O. Causative possessive verbs with the semantic feature of the object quantitative characteristic. – Article.

The article presents the comparative description of the semantics of causative possessive verbs with the semantic feature of the object qualitative characteristic in English and Ukrainian based on the interpretation formulae.

Key words: causative possessive verbs, interpretation formulae, possessive object.

У статті розглянуто каузативні посесивні дієслова (далі – КПД) із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта в англійській та українській мовах. Актуальність роботи обумовлена відсутністю докладного аналізу каузативних посесивних дієслів на матеріалі англійської та української мов і необхідністю типологічного опису цих дієслів у двох різноструктурних мовах. Мета статті – встановлення спільних і відмінних характеристик у семантиці каузативних посесивних дієслів із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта в англійській та українській мовах. Об'єктом дослідження є КПД англійської та української мови. Предметом дослідження є семантика цих дієслів.

Теоретичним підґрунтям дослідження послугували праці відомих сучасних лінгвістів. Категорія каузативності розглядається в роботах Ю.Д. Апресяна, О.О. Холодовича, Дж. Лайонза, В.П. Недялкова, Г.Г. Сильницького та інших. Категорії посесивності присвячено наукові розвідки О.В. Бондарка, В.Д. Каліуценка, О.М. Селіверстової, К.Г. Чинчлей та інших. Значний теоретичний і практичний внесок у розробку питань взаємодії різних мовних категорій, типології зв'язків і їхньої реалізації в контексті зробили О.В. Бондарко, А.П. Загнітко, І.В. Мельчук та інші. Проте не всі аспекти цих категорій у сучасній лінгвістиці вивчені достатньо. Аналіз наукової літератури з окресленої проблеми свідчить про те, що в сучасній лінгвістиці фактично відсутні роботи із зіставного вивчення КПД різноструктурних мов, зокрема таких, як англійська й українська, що й визначає актуальність цієї роботи.

Аналіз практичного матеріалу в дослідженні здійснено на основі формул тлумачення (далі – ФТ) із використанням структурної семантичної мови [1; 3; 4].

Укладення ФТ відбувається на основі семантичної інформації, яка існує в глибинній структурі

дієслівних значень і підрозділяється на загальну характеристику дії й додаткову, вираженої конкретизуючими семантичними ознаками (далі – КСО). Додаткова семантична інформація представлена двома видами: предикатна, яка означає характер дії (темпоральність, локативність, мету дії), та аргументна (кількісна характеристика об'єкта та суб'єкта дії, характер об'єкта, який набувається) [2].

Однією з груп каузативних посесивних дієслів є дієслова із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта «частина Z». Значення дієслів цієї групи можуть бути виражені такою ФТ: «X виконує дію V над Z щодо Y, розділивши Z на частини // у результаті // Y має частину Z».

До дієслів цієї групи в англійській мові належать КПД: *to share, to distribute, to divide, to impart, to dole*, а також похідні від дієслів *to divide, to share* і *to dole*, утворені постпозитивним засобом, лексеми *to divide up, to share out, to dole out*. Значення цих дієслів в англійській мові тлумачаться так: *to share* – *to let someone have or use something that belongs to you* [14] – «дозволяти комусь мати або використовувати щось, що належить тобі». Наприклад:

(1) *As a kid he'd never shared his toys* [14]. – «Коли він був дитиною, він ніколи не ділився своїми іграшками».

У реченні (1) факультативним і невираженим є Y – реципієнт КПС. Проте, як показує практика, Y може вживатися із цим дієсловом і в однині, і в множині.

Наведеній вище формулі тлумачення відповідає дієслово *to share* з післялогом у його третьому значенні: *to share out* – *to divide something between two or more people* – «розподіляти щось поміж двома або трьома людьми»:

(2) *At his death, his property was shared out between his children* [14]. – «Після його смерті його майно було розподілено між його дітьми».

Семантика КПД *to share out* передбачає вживання Y в множині. У прикладі (2) Y – діти X-а, який тричі виражений посесивним займенником *his* – «його».

Подібне значення може виражати й дієслово *to share*, що підтверджує такий контекст:

(3) *Yet it is from their houses that the reigning dynasties which have shared between them the waters of the earth are sprung* [14]. – «І це саме з їх сімей з'явилися правлячі династії, які розподілили водні простори землі між собою».

Приклади (1), (3) свідчать про різницю в кількісній характеристиці реципієнтів. Якщо КПД *to share* може прислужувати іменник, який виражає Y, як в однині, так і множині, то для дієслова *to share out* характерною є сполучуваність з іменником тільки в множині для експлікації Y.

Дієслово *to distribute*, на відміну від попередніх КПД, має додаткову КСО способу дії «заплановано» – 1) *to share things among a group of people, especially in a planned way* – «розподіляти речі між групою людей, особливо коли це заплановано». Синонімом цього дієслова в такому значенні є *to give out*:

(4) *A handout or employee brochure with the basic facts can be distributed* [14]. – «Роздатковий матеріал або брошура з основними фактами для співробітників можуть бути роздані».

(5) *Medical supplies have been distributed among families affected by the epidemic* [14]. – «Медичні препарати було розповсюджено серед сімей, які постраждали від епідемії».

(6) *It lessens a woman's opinion of a man when she learns that his admiration is so pointedly and generously distributed* [10, с. 285]. – «Думка жінки про чоловіка погіршується, коли вона дізнається, що його захоплення так цілеспрямовано й щедро розподіляється між кількома особами».

До цієї групи належить ще один КПД цього дієслова, що має таке тлумачення: 2) *to supply goods to shops and companies so that they can sell them* – «забезпечувати товаром магазини та компанії для того, щоб вони їх продавали».

Що стосується дієслова *to divide*, а також його синоніма *to divide up*, то їх значення в цій групі передаються так: (3) *to separate something into parts and share them between people* [14] – «ділити щось на частини та розподіляти їх поміж людьми»:

(7) *There was no trouble in this, in so far as Cowperwood was concerned, except that it divided the stock very badly among these various individuals, and left him but a comparatively small share <...>* [11, с. 416]. – «Не було проблем, якщо справа стосувалася Каупервуда, крім випадків, коли акції розподіляли нерівноцінно серед різних осіб, а йому залишалася лише невелика частка».

(8) *You are to pay all expenses, and any ivory or other valuables we may get is to be divided between*

Captain Good and myself [13, с. 48]. – «Тобі потрібно оплатити всі витрати, а слоновою кістку та інші цінності, які ми можемо отримати, треба розподілити між капітаном Гудом та мною».

Як і інші КПД цієї групи, дієслова *to divide* та *to divide up* містять кількісну характеристику посесивного об'єкта Z (декілька частин) і реципієнта Y. У прикладі (7) Z – *the stock* – «акції», *a comparatively small share* – «невелика частка» виражає частину від цілого.

Дієслово *to impart*, яке також має семантичні ознаки КПД цієї групи, має два значення. Значення першого з них – 1) *to give a particular quality to something* [14] – «надавати особливу якість чомусь»:

(9) *With just that extra pinch of shrewdness and decision imparted by long residence in a new country, Val had seen the weak point of modern breeding* [12]. – «Маючи ту частку кмітливості та рішучості, яка з'явилася у нього після тривалого проживання в цій країні, Вел побачив слабкі місця в сучасній системі виховання».

У тлумачному словнику семантичне наповнення другого значення визначається так: 2) *to give information, knowledge, wisdom etc to someone* [14] – «давати інформацію, знання, мудрість та ін. комусь»:

(10) *He gave vent to a prodigious whistle, as I imparted the news* [9, с. 324]. – «Він засвистів від подиву, коли я передав йому новини».

(11) *Yet the knowledge imparted to him by the chambermaid was rankling in his mind* [10, с. 594]. – «Проте знання, передані йому покоївкою, були для нього болісними спогадами»;

(12) *Stires had called only a few days after he closed his doors and imparted a significant bit of information* [11, с. 730]. – «Стайерс зателефонував тільки через декілька днів після того, як він зачинив двері й передав важливу інформацію».

Особливістю КПД *to impart* є його сполучуваність із посесивним об'єктом, вираженим абстрактними іменниками. Про це свідчить дефініція дієслова, яка містить КСО щодо посесивного об'єкта *information, knowledge, wisdom etc* – «інформація, знання, мудрість тощо». Підтвердженням цього є приклади вживання цього дієслова в реченнях (10), (11), (12), у яких Z – *the news* – «новини», *the knowledge* – «знання», *a significant bit of information* – «важлива інформація». КПД *to impart* виражає семантику дієслів названої групи не у всіх випадках, а лише в тих, коли ПО, виражений абстрактними іменниками, набуває категорії однини за рахунок комбінування з такими словосполученнями *a bit of, a piece of* та іншими.

Синонімічний ряд цих дієслів включає КПД *to dole* – *to give something (esp. money and food in small quantities) to more than one person* [14] – «давати щось (особливо гроші та їжу в невеликій кількості) більше, ніж одній особі», наприклад:

(13) *Its board has adopted a streamlined procedure for doling out emergency loans* [14]. – «Рада затвердила спрощену процедуру з видачі невеликих швидких займів».

Специфіка значення дієслова *to dole* згідно зі словниковою дефініцією та вживанням у контексті свідчить про наявність додаткових конкретизуючих СО: характеру об'єкта («гроші або їжа»), кількісної характеристики об'єкта («у невеликій кількості») (приклад 13)). Наявність названих компонентів значення КПД *to dole* відрізняє його від інших дієслів цієї групи. Уживання інших дієслів із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта «частина Z» у цьому лексико-семантичному контексті неможливо, тому що відношення, які виражають ці лексеми, відрізняються за характером об'єктів, а також за їх кількістю.

В українській мові це семантичне відношення виражено дієсловами *ділити, розділяти, розподіляти, паювати, поділяти*.

Дієслово *ділити* має три значення цієї групи: *ділити*: 1) розподіляти між ким-небудь; 3) давати кому-небудь частину чогось свого; 4) здавати карти [6, с. 305]:

(14) *<...> заохочує нас ділити наше земне добро з тими, хто цього потребує, щоб зискати скарби на небі <...>* [8, с. 7].

Четверте значення дієслова *ділити* є специфічним, тому що містить вказівку на об'єкт, на який спрямовано дію, – «карти». Значення цього дієслова містить конкретизуючу СО характеру об'єкта. Якщо мати на увазі, що кожна карта є частиною колоди, то семантика цього дієслова може бути представлена ФТ, що передає відношення КПД із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта «частина Z».

Це відношення передає також дієслово *розділяти* – 3) розподіляти між ким-небудь, даючи або призначаючи кожному відповідну частину // Давати кому-небудь частину свого, ділитися чимось [6, с. 1240], наприклад:

(15) *<...> розділяти нашу культурну спадщину з усіма людьми, незалежно від їх раси й етнічного походження <...>* [8, с. 7].

До цієї групи дієслів належить і КПД *розділятися* – 3) розподіляти між собою (спільне господарство, майно й т. ін.) [6, с. 1240], *розподіляти, розподілити* – 1) ділити щось між ким-, чим-небудь, даючи кожному окрему частку [6, с. 1258]:

(16) *Кожного вечора староста все мусив переміряти й розподіляти підлогу та парувати людей наново, бо прибували нові люди* [5, с. 240].

В українській мові значення КПД із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта «частина Z» передається також дієсловом *паюватися* – 1) ділитися між собою чим-небудь [6, с. 895], яке відзначається специфікою об'єкта, який належить паюванню. Це може бути «земля, гроші, рухоме й нерухоме майно» [6, с. 895].

У дієслова *поділяти* перше значення включає дві конкретизуючі семантичні ознаки: 1) конкретизуючу СО характеру об'єкта «рухоме й нерухоме майно»; 2) КСО мети дії «для створення власного самостійного господарства»: *поділяти* – 1) розподіляти що-небудь між кимось // дати кожному його частку рухомого й нерухомого майна для створення власного самостійного господарства; 2) віддавати кому-небудь частину чогось свого [6, с. 1009].

КПД *поділяти* має ще одне значення, подібне до другого: *поділятися, поділитись* – «віддавати кому-небудь частину чогось свого» [6, с. 1009]. Це можна побачити й у контексті:

(17) *У Крошки в руці бублик. Вані він дуже смакує, але Крошка не хоче поділитись. Тоді Ваня, як найстарший, одсилає її додому* [7, с. 49].

Результати дослідження КПД цієї групи представлено в таблиці 1.

Аналіз КПД цієї групи виявив, що:

1) відношення КПД із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта «частина Y», яке передає ФТ: «X розподіляє посесивний об'єкт Z на частини Z. X каузує певну кількість Y-ків =

Таблиця 1

Підтипи посесивного об'єкта із семантичною ознакою «частина Z» в англійській та українській мовах

№ з/п	Дієслова Підтипи ПО	Англійська мова	Українська мова
1.	«будь-яка річ»	<i>to share, to distribute, to divide, to impart, to dole, to divide up, to share out, to dole out</i>	<i>ділити, розділяти, розподіляти, паювати, поділяти</i>
2.	«якість»	<i>to impart</i>	–
3.	«інформація, знання»	<i>to impart</i>	–
4.	«гроші»	<i>to dole, to dole out</i>	<i>паювати</i>
5.	«їжа»	<i>to dole, to dole out</i>	–
6.	«земля, нерухоме майно»	–	<i>паювати</i>
7.	«речовина»	<i>to share, to divide</i>	<i>ділити</i>
8.	«невелика кількість»	<i>to dole, to dole out</i>	–

У мати частину Z», де n – певна кількість реципієнтів, $n > 1$;

2) в англійській мові ці відношення виражають 10 значень дієслів *to share, to distribute, to divide, to impart, to dole, to share out, to dole out*. Значення дієслів *to distribute* та *to impart* передають по два КПД, інші мають по одному КПД, які передають відношення, особливі для дієслів цієї групи. Ці дієслова відзначаються специфікою КСО характеру об'єкта. Загальна кількість КСО характеру об'єкта – 8 (див. таблицю). Це «товар», що виражено в семантиці дієслова *to distribute* (див. приклад 17); «якість», що входить до значення КПД *to impart*. Значення цього дієслова включає також КСО характеру об'єкта «інформація, знання» (див. приклади 12, 13, 14). Це такі КСО характеру об'єкта, як «гроші, їжа», та кількісної характеристики об'єкта «невелика кількість» (КПД *to dole*) (див. приклад 15);

3) в українській мові кількість КПД цієї групи до 3) в українській мові кількість КПД цієї групи дорівнює восьми. Найбільшою кількістю КПД (3) характеризується значення дієслова *ділити*. КПД *поділяти/поділятися/поділитися* передають два значення, на інші дієслова – *розділяти(ся), розподіляти/розподілити, паюватися* – припадає по одному значенню, які передають семантику КПД із семантичною ознакою кількісної характеристи-

ки об'єкта «частина Y». Ці дієслова характеризуються три КСО характеру об'єкта: «карти» – КПД *ділити*; «земля, гроші, рухоме та нерухоме майно» – КПД *паюватися*; «рухоме й нерухоме майно» – КПД *поділяти* (див. таб. 1). До особливостей дієслів цієї групи в обох мовах належить їх нейтральна стилістична характеристика;

4) аналіз семантичної сполучуваності свідчить, що з дієсловами групи із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта в ролі ПО вживаються тільки назви неістот, серед яких конкретні імена складають більшість (95 одиниць, або 85%, в англійській мові; 180 одиниць, або 100%, в українській мові). На абстрактні імена припадає значно менша частка (18 одиниць, або 15%, в англійській мові). Кількісний розподіл у групі конкретних імен демонструє таку градацію: збірні імена (56 одиниць, або 46%, в англійській мові; 128 одиниць, або 71%, в українській), предметні (36 одиниць, або 29%, в англійській мові; 40 одиниць, або 22%, в українській) та речовинні імена (3 одиниць, або 10%, в англійській мові; 12 одиниць, або 7%, в українській). Абстрактні імена включають абстрактні поняття (10 одиниць, або 8%, в англійській мові) та якості, властивості (8 одиниць, або 7%, в англійській мові). КПД цієї групи демонструють приблизно однакові тенденції щодо їх семантичної сполучуваності з різними ПО в досліджуваних мовах.

Література

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М.: Наука, 1966. – 294 с.
2. Гордон Е.Я. Каузативные глаголы в современном русском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е.Я. Гордон. – М., 1981. – 22 с.
3. Селивестрова О.Н. Компонентный анализ многозначных слов / О.Н. Селивестрова. – М.: Наука, 1975. – 289 с.
4. Kaliuščenko V.D. Typologie denominaler Verben / V.D. Kaliuščenko. – Tübingen, 2000. – 253 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Багрянний І.П. Сад гетсиманський / І.П. Багрянний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlib.in.ua/ukrayinska_literatura/bagryanu_ivan_ravlovych/sad_getsymanskyu-284/?page=142.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінськ: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Винниченко В.К. Записки Кирпатого Мефістофеля / В.К. Винниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlib.in.ua/ukrayinska_literatura/volodymyr_kyrylovych/zapysky_kurpatogo_mefistofelya-510/?page=31.
8. Українське православне слово. – 2007. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uocofusa.org/files/publications/UOW/2007/UOW-2007-04.pdf>.
9. Christie A. The Mysterious Affair at Styles / A. Christie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mybebook.com/download_free_ebook/cristie-agatha-1890-1976_ebooks/the-mysterious-affair-at-styles/ebook5373.html.
10. Dreiser Th. Sister Carrie, a novel / Th. Dreiser [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mybebook.com/download_free_ebook/dreiser-theodore-1871-1945_ebooks/sister-carrie/ebook7686.html.
11. Dreiser Th. The Financier / Th. Dreiser [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mybebook.com/download_free_ebook/dreiser-theodore-1871-1945_ebooks/the-financier-a-novel/ebook7685.html.
12. Galsworthy J. Awakening. To Let / J. Galsworthy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mybebook.com/download_free_ebook/galsworthy-john-1867-1933_ebooks/awakening-to-let/ebook9652.html.
13. Haggard H. Rider. King Solomon's Mines / H. Rider Haggard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mybebook.com/download_free_ebook/haggard-h-rider-henry-rider-1856-1925_ebooks/king-solomon-s-mines/ebook10989.html.
14. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com>.

УДК 811.112.2(089.3)

Онщенко Н. А.

ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ ЕПТОНІМІВ-ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ LIEBE/КОХАННЯ В КРЕОЛІЗОВАНОМУ ЖАНРІ СКРАПБУКІНГУ

У статті розглядається проблема німецькомовних ептонімів і виконання ними естетичної функції в креолізованому жанрі скрапбукінгу та скрап-листівок із позицій еколінгвістики. Екстралінгвальний шлях реалізації цієї функції відводить ептонімам репетиційну або адитивну роль щодо зображення. Лінгвальний аспект представлено концептуальними метафорами контейнерного, орієнтаційного та онтологічного типу.

Ключові слова: еколінгвістика, ептонім, концепт, скрапбукінг, скрап-листівки.

Онщенко Н. А. Эстетическая функция эпонимов-вербализаторов концепта LIEBE/ЛЮБОВЬ в креолизированном жанре скрапбукинга. – Статья.

В статье рассматривается проблема немецкоязычных эпонимов и выполнение ими эстетической функции в креолизированном жанре скрапбукинга и скрап-открыток с позиций еколингвистики. Экстралингвальный путь реализации этой функции отводит эпонимам репетиционную или аддитивную роль по отношению к изображению. Лингвальный аспект представлен метафорами контейнерного, ориентационного и онтологического типа.

Ключевые слова: концепт, скрапбукинг, скрап-открытки, еколингвистика, эпоним.

Onishchenko N. A. Aesthetic function of eponyms verbalizing the concept LIEBE/LOVE in the creolized genre of scrapbooking. – Article.

The paper discusses the issue of eponyms in German and their aesthetic function in the creolized genre of scrapbooking and scrap cards from the point of view of ecolinguistics. The extralinguistic way to acquire this function lets the eponyms play a repetitive or an enhancing role to the picture. The linguistic aspect is represented by conceptual container, orientational and ontological metaphors.

Key words: concept, ecolinguistics, eponym, scrapbooking and scrap cards.

Лінгвістика завжди знаходилася в пошуку нових парадигм, інструментарій яких розкривав би нові риси мовних і мовленнєвих явищ. Наприкінці ХХ століття поряд із пануючим антропоцентризмом виникла еколінгвістика – міждисциплінарний напрям, породжений соціо-, психо- та когнітивною лінгвістикою. Проте, на відміну від емерджентних просторів, модель лінгвістичної екології передбачає не лише опис «соціального та психологічного стану мови, а й вплив цього стану на власне мову» [24]. На думку автора терміна Е. Хаугена, екологія мови – це вивчення взаємодії будь-якої мови та її оточення [22, с. 57]. В еколінгвістиці прийнято розрізняти два напрями: екологічну лінгвістику, яка переносить на мовознавство терміни та методику екологічних досліджень, і мовну екологію, яка розглядає відображення мовою екологічних тем, спираючись на методи мовознавства.

Для еколінгвістики в цілому характерний системний підхід, антиредукціонізм, міждисциплінарність. Еколінгвістичний аналіз співвідносить лінгвістичні дані із ситуацією мовлення й характеристиками мовного соціуму. Мовні явища описуються як взаємопов'язані, взаємозалежні та такі, що взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем, яке впливає на мовну поведінку індивіда й визначає динаміку взаємодії [19, с. 173; 15, с. 891].

За масштабом і характером досліджуваних явищ виділяють інтер-, інтра- та транслінгвальний напрями еколінгвістики. Об'єктом вивчен-

ня в транслінгвальному напрямі є, зокрема, цитування іноземних джерел, використання одиниць, засобів, реалій однієї мови в контексті іншої [5]. Одними з таких одиниць, сутність яких полягає в їхній цитованості, є ептоніми – крилаті вирази, які довгий час вживаються не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідкувати або довести [20, с. 12; 14, с. 3]. Навіть не будучи запозиченими з інших мов, ептоніми становлять проблему з'ясування причин та особливостей процесу набуття мовленнєвою одиницею мовних ознак, проблему перетину та взаємодії фразеологічних і текстових характеристик. Таким чином, вивчення характеристик ептонімів стає актуальним у межах еколінгвістики, у її когнітивному й соціальному аспектах.

Об'єктом цього дослідження є німецькомовні ептоніми як результат взаємодії мови й позамовних чинників ептонімізації, зокрема такі, що вербалізують концепт LIEBE/КОХАННЯ. Предмет становлять характеристики цих ептонімів у креолізованому жанрі скрапбукінгу. **Метою** дослідження є з'ясування умов, за яких згадані ептоніми реалізують гармонізуючу (естетичну) функцію (оскільки під екологічністю мови дослідники часто розуміють її гармонічність [17]).

Ептонім, за Л.П. Дядечко, – це слово чи вираз, засіб готового вираження думки, що несе на собі «печатку авторства» та здатний до дериваційних процесів [7, с. 140–141], що відрізняє його від нестійких цитат. Для переходу цитати

до категорії ептонімів вона має відповідати критеріям, визначеним для кодифікації словниками та збірками крилатих виразів: цитата має бути загальновідомою й актуальною за змістом; має широко вживатися протягом певного часу; має бути асоційованою з літературним джерелом або історичною особистістю хоча б вірогідно [21, с. 12–13]. Мовні й мовленнєві прояви сутності ептоніму мають наслідок у диференційних характеристиках цих одиниць: ептоніми є відносно стійкими й відтворюваними, з потенціалом до граматичних і семантичних трансформацій, стилістичною маркованістю, експресивними, такими, що інтегруються в контексти різних мовленнєвих жанрів і набувають у них специфічних функцій.

Досі у фокус дослідження ептонімів потрапляли їх семантичні (В.П. Берков, О.В. Беркова), структурно-функціональні характеристики (А.П. Коваль, В.В. Коптілов, Т.В. Сазбандян, Н.М. Шарманова), дериваційні спроможності (Л.П. Дядечко), жанрово-стилістичні характеристики (Т.І. Манякіна), особливості відтворення та сприйняття носіями мови (О.С. Мамонтов, С.Є. Михайлова), інтертекстуальні зв'язки (С.Д. Сорокіна, Є.В. Землянська), ідеографічні риси (С.С. Шкварчук). Перспективним є вивчення прагматичних характеристик ептонімів, які становлять важливу ознаку стійких цитатних фраз, оскільки в них запрограмовано певний прагматичний ефект: оцінний, спонукальний, а часто й ідеологічний вплив на адресата [18, с. 9]. Із цього постають головні функції ептонімів: когнітивно-категоризуюча (притаманна списочним масивам ептонімів), аргументативно-персуазивна та фатична (у дискурсі), орнативна (листівки, скрепбукінг, елементи дизайну) [16, с. 204]. Остання – вона ж естетична, або поетична, або гармонізуюча функція – є такою, що традиційно виділяється серед функцій мови (порівняймо, наприклад, шість мовних функцій Р.О. Якобсона [6, с. 565]). Сутність естетичної функції полягає у відповідності форми та змісту естетичним потребам мовця. Г.В. Сйгер і В.М. Епштейн називають її гедоністичною функцією та зазначають, що часто вона сполучається з когнітивною (під час читання художніх творів) [9, с. 9].

Майже в чистому виді естетична функція ептонімів реалізується в переважно невербальному жанрі скрапбукінгу. Під скрапбуком розуміють певним оригінальним чином декорований альбом, який складається з окремих аркушів або розворотів, об'єднаних певною думкою, вираженою фотографіями й підписами до них [4]. Як правило, альбом присвячено якійсь одній тематиці, наприклад перший рік життя дитини, відпустка або, як у випадку нашого матеріалу, знакові події із життя закоха-

них (весілля, річниця знайомства тощо). Існує тенденція до оформлення саморобних листівок у стилі скрапбукінгу. З технічної точки зору для скрап-оформлення використовуються особливі матеріали, оскільки альбоми та листівки розраховані на довге зберігання. Особливою складовою під час підготовки скрапбуку є так звані Journaling – примітки та коментарі до фотографій; це може бути коротка весела історія, перелік місцевостей і подій, філософські думки та крилаті вирази [4]. Примітки пишуться від руки або на комп'ютері із використанням стилізованих шрифтів, кольорів тощо. Існують навіть рекомендовані для скрапбукерів збірки цитат і крилатих виразів [3]. Таким чином, ептоніми набувають особливого значення в конструюванні жанру скрапбукінгу.

З огляду на неоднорідність представленої в скрапбуках інформації користуємося терміном «мультимодальність», визначаючи сліом за А.О. Кібриком модус як канал передачі інформації [12, с. 3]. Мультимодальність, яка є скоріше не теорією, а полем для досліджень [23], передбачає рівноцінність усіх своїх рівнів і реалізацію головного принципу симультаності за одночасної наявності сукцесивності (принципово для інтеракції) [8, с. 27] та відповідно потребує багаторівневого аналізу. Інформація, що передається за посередництва скрапбукінгу, сконцентрована переважно у візуальному каналі, який, однак, має складну структуру й може бути розщеплений на декілька каналів [13, с. 140]. Для скрапбукінгу це зображення та текст, що його супроводжує. Оскільки метою скрапбуків і скрап-листівок є викликання позитивних спогадів та емоцій, тип креолоізації цих текстів такий, що модальні ключі вербальних та іконічних засобів збігаються, «гармонують» один з одним [1, с. 32]. Найчастіше ці тексти зображувально-центричні (за класифікацією Е.Е. Анісімової [1, с. 16]), де провідна роль належить зображенню, а вербальна частина лише доповнює, конкретизує. За співвідношенням обсягу інформації в зображувальній і вербальній частині скрапбуків і скрап-листівок ептонімам може належати репетиційна, адитивна, проте не опозитивна роль, тому що суперечка між зображенням і текстом не відповідає принципам гармонії та викликає іронічний, сатиричний ефект, тому не властива цьому типу тексту.

На рис. 1 зображено скрап-листівку, на якій малюнок доповнює текст – цитату з драми «Der Sohn der Wildnis» австрійського письменника Ф. Гальма: «Zwei Seelen, ein Gedanke, zwei Herzen und ein Schlag!». Злиття двох душ і сердець воедино підкреслено зображенням пари молодят як єдиного цілого, причому графічна форма двовірша повторює форму сукні нареченої.



Рис. 1. Zwei Seelen, ein Gedanke, zwei Herzen und ein Schlag! (F. Halm)

Інколи оформлення скрап-сторінки не містить однозначно декодованих зображень, проте ідея цитати підкреслена іншими засобами реалізації мультимодальності: кольором, шрифтом і стилізованою рамкою, яка нагадує яскравий феєрверк, тим самим доповнюючи цитату Й.В. Гете (рис. 2):



Рис. 2. Die Liebe ist wie das Leben selbst, kein bequemer und ruhiger Zustand, sondern ein großes, ein wunderbares Abenteuer (J.W. von Goethe)

Найчастішими елементами креолізації на зоровому каналі сприйняття в скрапбуках та скрап-лістівках є зображення квітів (рис. 3) або серця (рис. 6). Квіти символізують життєву силу й радість життя, кінець зими та нещастя, перемогу над смертю.

Інший дієвий спосіб передачі інформації зоровим каналом – колір. Найтиповіші кольори для скрап-лістівки та сторінок, присвячених темі кохання, – блакитний, червоний і білий.

Блакитний колір є слабонасиченим, легким, нагадує стихію повітря, приємну прохолоду. У колористиці він символізує чистоту, розум, постійність і ніжність (рис. 3 та рис. 4).



Рис. 3. Das Glück ist das einzige, das sich verdoppelt, wenn man es teilt (A. Schweitzer)

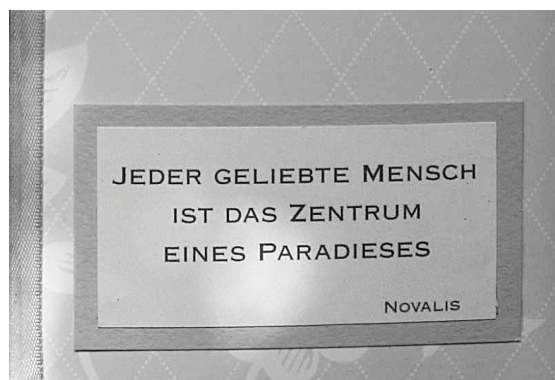


Рис. 4. Jeder geliebte Mensch ist das Zentrum eines Paradieses (Novalis)

Червоний колір є власне кольором кохання та пристрасті. Сімейне щастя він означає в сполученні з білим (рис. 5 та рис. 6), який символізує повноту, цілісність, єдність, легкість.

Серед власне мовних засобів реалізації естетичної функції треба виділити метафоричне втілення концепту ЛІБЕ/КОХАННЯ, оскільки з точки зору роботи мозку виникнення нових зв'язків може виступати «певним інтегруючим чинником і мати нейробіологічну цінність, що проявляється в гармонізуючій, об'єднуючій і надбудовуючій функції цього процесу» [11, с. 116]. Гармонізуюча дія метафори пояснюється тим, що метафора – це «вторгнення синтезу в зону аналізу, уявлення в зону поняття, уяви в зону інтелекту, одиничного в зону загального, індивідуальності в країну класів» [2, с. 19]. В еколінгвістичному під-



Рис. 5. Es ist Unsinn – sagt die Vernunft.
Es ist was es ist – sagt die Liebe (E. Fried)



Рис. 6. Wenn nicht jetzt, wann dann?
(D. Höhner)

ході концептуальна метафора розглядається поряд із пареміями й афоризмами як носій культурологічної концептуальної інформації [10].

Цитати на скрапбуках і листівках містять пряму номінацію концепту КОХАННЯ/LIEBE, а також номінації концептуальних метонімії КОХАННЯ СЕРЦЕ/HERZ (приклад 1), ЩАСТЯ/GLÜCK (приклад 2), ДИВО/WUNDER (приклад 3), ПАРА/PAAR (приклад 4):

(1) *Drum prüfe, wer sich ewig bindet, ob sich das Herz zum Herzen findet* (F. Schiller);

(2) *Einen Augenblick des Glücks wiegt Jahrtausende des Nachruhms auf* (Friedrich II oder Friedrich der Große);

(3) *Die wahre Lebenskunst besteht darin, im Alltäglichen das Wunderbare zu sehen* (P.S. Buck);

(4) *Darin besteht die Liebe: Dass sich zwei Einsame beschützen und berühren und miteinander reden* (R.M. Rilke).

В ептонімах, що є частиною креолізованого тексту скрапбуку, концептуальна метафора КОХАННЯ виступає:

а) контейнерною:

(5) *Was aus Liebe getan wird, geschieht immer jenseits von Gut und Böse* (F. Nietzsche);

(6) *In der Liebe versinken und verlieren sich alle Widersprüche des Lebens. Nur in der Liebe sind Einheit und Zweiheit nicht in Widerstreit* (R. Tagore);

б) орієнтаційною (показуючи ВЕРХ через опосередковані номінації *Sonne, Paradies, Himmel = Liebe*);

(7) *Jeder geliebte Mensch ist der Mittelpunkt eines Paradieses* (Novalis);

(8) *Sonne kann nicht ohne Schein, Mensch nicht ohne Liebe sein* (J.W. von Goethe);

(9) *Wo ich Liebe sehe, ist mir immer, als wäre ich im Himmel* (J.W. von Goethe);

в) онтологічною (КОХАННЯ є ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ (приклад 10), БАГАТСТВО (приклад 11), ІНСТРУМЕНТ (приклад 12), ТЕРИТОРІЯ (приклад 13), РОСЛИНА (приклад 14), РІДИНА (приклад 15), ЖИВА ІСТОТА (приклад 16));

(10) *Die Liebe ist so unproblematisch wie ein Fahrzeug. Problematisch sind nur die Lenker, die Fahrgäste und die Straße* (F. Kafka);

(11) *Wenn ich hasse, so nehme ich mir etwas; wenn ich liebe, so werde ich um das reicher, was ich liebe* (F. Schiller);

(12) *Schön ist eigentlich alles, was man mit Liebe betrachtet* (Ch. Morgenstern);

(13) *Wer liebt, lebt da wo er liebt, nicht da wo er lebt* (A. Augustinus);

(14) *Lass die Liebe in Deinem Herzen wurzeln, und es kann nur Gutes daraus hervorgehen* (A. Augustinus);

(15) *Ein Tröpflein Liebe ist mehr wert als ein Sack voller Gold* (F. von Bodelschwingh);

(16) *Liebe hat kein Alter, sie wird ständig neu geboren* (B. Pascal).

Широкий спектр концептуальних метфор, реалізованих в ептонімах у скрапбуках і листівках, а також їхній мультимодальний характер, представлений переважно частковою креолізацією тексту, доводять високий гармонізуючий потенціал ептонімів і виконання ними естетичної функції. Перспективним для подальших студій є вивчення реалізації естетичної функції ептонімами з іншими ключовими концептами, а також уточнення інших функціональних можливостей ептонімічних утворень.

Література

1. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолізованных текстов) : [учебное пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов] / Е.Е. Анисимова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
3. Беликова Е.С. Советы по написанию заметок к фотографиям / Е.С. Беликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://harbar.ru/scrapbook/scrapbook0007.htm>.

4. Беликова Е.С. Что такое Скрапбук? / Е.С. Беликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.harbar.ru/scrapbook/scrapbook0001.htm>.
5. Бернацкая А.А. О трех аспектах экологии языка / А.А.Бернацкая [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russian.slavica.org/article433.html>.
6. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
7. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : Изд-во Киевского университета, 2002. – 293 с.
8. Егорченкова Н.Б. Стратегический потенциал мультимодальной интеракции в медиа-политическом дискурсе / Н.Б. Егорченкова // Вестник Томского государственного университета. Серия «Филология». – 2014. – № 5(31). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://journals.tsu.ru/uploads/import/1091/files/5%2831%29_024.pdf.
9. Ейгер Г.В. Образ языка и образ биологического вида с позиций общей теории развивающихся систем и теории уровней научного знания / Г.В. Ейгер, В.М. Эпштейн // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – № 1155. – С. 6–11.
10. Иванова Е.В. Эколингвистика и роль метафоры при описании экологических проблем / Е.В. Иванова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/091/32.pdf>.
11. Казимилова Е.С. Метафора и аналогия: междисциплинарный подход / Е.С. Казимилова // Человек вчера и сегодня: междисциплинарные исследования. – М. : Иф РАН, 2008. – С. 111–119.
12. Кибрик А.А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2. – С. 3–21.
13. Кибрик А.А. Мультимодальная лингвистика / А.А. Кибрик // Когнитивные исследования. Серия IV. – М. : ИП РАН, 2010. – С. 134–152.
14. Коваль А.П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А.П. Коваль, В.В. Коптилов. – К, 1975. – 335 с.
15. Нарушева Д.А. Эколингвистика как раздел языкознания / Д.А. Нарушева // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 4–5. – С. 890–893.
16. Оніщенко Н.А. Ептоніми як засіб формування комунікативної компетенції: когнітивно-дискурсивний підхід / Н.А. Оніщенко // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у вузі : [колективна монографія] / під ред. В.Г. Пасинок. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 191–218.
17. Пылаева Е.М. Эколингвистика как новое направление в языкознании XXI века / Е.М. Пылаева // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. – 2011. – № 5. – С. 106–113.
18. Сорокина С.Д. Функционирование немецких цитатных устойчивых фраз в публицистических и художественных текстах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / С.Д. Сорокина ; МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1984. – 26 с.
19. Суховерхов А.В. Современные тенденции в развитии эколингвистики / А.В. Суховерхов // Язык и культура. – 2014. – № 3(27). – С. 166–175.
20. Büchmann G. Geflügelte Worte / G. Büchmann. – Frankfurt/Main : Ullstein, 1990. – 546 S.
21. Duden. Zitate und Aussprüche / Hrsg. G. Drosdowski. – Bd. 12. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1993. – 827 S.
22. Haugen E. The Ecology of Language / E. Haugen // The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment / ed. by A. Fill and P. Muhlhauser. – London ; New York : CONTINUUM, 2001. – P. 57–67.
23. Multimodal Studies // Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains /ed. by K.L. O'Halloran, B.A. Smith. – New York ; London : Routledge, 2011. – 270 p.
24. Steffensen S.V. Ecolinguistics: the state of the art and future horizons / S.V. Steffensen, A. Fill // Language Science. – 2013. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dx.doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.003>.

Джерела ілюстративного матеріалу

25. Scrapbook Werkstatt. Inspirationen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrapbook-werkstatt.de>.
26. Scrapbook Layout [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://german.fansshare.com>.
27. Germany Scrapbooking [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrapbook.com>.
28. Cards Scrapbook [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pinterest.com>.
29. Hochzeitskarten [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bastelzimmer.blogspot.com>.

УДК 811.111'373

Панченко С. А.

РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ ТЕЛЕДИКУРС В МАТРИЦЕ ДИСКУРСОВ РУССКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается особый вид современного дискурса – развлекательный дискурс, представленный на телевидении. Проанализированы существующие подходы к дефинированию понятия дискурса и его типологии. Определено место развлекательного теледискурса в указанной типологии.

Ключевые слова: дискурс, классификация, институциональный дискурс, развлекательный дискурс, теледискурс.

Панченко С. А. Розважальний теледискурс у матриці дискурсів російської мови. – Стаття.

У статті розглянуто особливий вид сучасного дискурсу – розважальний дискурс, представлений на телебаченні. Проаналізовано існуючі підходи до дефінування поняття дискурсу та його типології. Визначено місце розважального теледискурсу у вказаній типології.

Ключові слова: дискурс, класифікація, інституційний дискурс, розважальний дискурс, теледискурс.

Panchenko S. A. Entertaining TV discourse in the Russian discourse matrix. – Article.

The article deals with a special type of contemporary discourse – entertaining discourse, presented on TV. The existing approaches to the discourse notion definition and its typology. The place of entertaining discourse in the given typology is defined.

Key words: discourse, classification, institutional discourse, entertaining discourse, TV discourse.

В данной статье в общем виде рассматривается проблема классификации существующих дискурсов. Эта проблема находится в русле важнейших исследований, поскольку увеличение в телеэфире доли разнообразных зрелищных форматов, тенденция к поиску разнообразия развлекательных программ, усиление присутствия медийных персон на экране, «облегченность» информационного вещания, повышенная интерактивность развлекательного сегмента вещания, проникновение игровых форм в прежде недостижимых для подобных постановочных приемов жанрах и форматах требуют детального изучения лингвистической компоненты теледискурса.

А.А. Леонтьев отмечал: «Радио и телевидение входят в дом человека и тем самым несут в себе известную интимность» [5, с. 51]. Это утверждение, зафиксировавшее тенденции развития телеречи в 70-х гг. XX в., сегодня приобретает особую актуальность, хотя на современном телевидении многое изменилось в отношениях между ведущими и слушателями. В настоящее время диалогичность, будучи основным свойством любой коммуникации, принимает характер интерактивности – главного принципа взаимодействия автора и адресата как в современных СМИ, так и в Интернете. Однако в связи с развитием дискурсивного анализа акцент в исследовании медиакоммуникации смещается от изучения телеречи к изучению теледискурса.

Теоретической опорой исследования являются работы Э. Бенвениста, М. Фуко, У. Мааса, Т.А. ван Дейка, А.Н. Кудлаевой, М.Л. Макарова, В.Е. Чернявской и других лингвистов по общей теории дискурса, исследования Л.П. Крысина, В.И. Карасика, М.М. Бахтина, К.А. Долинина, О.Я. Гойхмана, Т.И. Надейной, В.З. Санникова, посвященные проблемам теории коммуникации и дискурсивных категорий; материалы Е.Н. Галичкиной, Д.В. Галкина, Л.Ю. Иванова, С.Н. Михайлова и других ис-

следователей по теории виртуального дискурса; работы отечественных и зарубежных исследователей, определивших принципиальные подходы к рассмотрению и изучению медиадискурса, в частности труды Э.Г. Багирова, М.А. Бережной, Ю.А. Богомолова, Р.А. Борецкого, П. Бурдые, В.М. Вильчека, Р.Д. Копыловой, Г.В. Кузнецова, Н. Лумана, М. Маклюэна, В.О. Михалковича, С.А. Муратова, О.Ф. Нечай, В.С. Саппака, А.Л. Сокольской, В.С. Хелемендика, В.А. Шкуратова, А.Я. Юровского и ряда других исследователей.

Функционирование телевидения в контексте политических и социальных реалий современного российского государства рассматривается в трудах таких исследователей, как И.М. Дзялошинский, В.В. Егоров, И.И. Засурский, А.Г. Качкаева, В.Д. Попов, С.С. Смирнов, В.Л. Цвик и другие. Они анализировали концентрацию СМИ, создание крупных медиаструктур, призванных комплексно решать как проблему экономической состоятельности телебизнеса, так и реализовывать единую информационную политику в существующих условиях правового регулирования профессиональной деятельности.

Несмотря на внушительный перечень релевантных для нашего исследования работ, **нерешенной остается проблема** типологического описания развлекательного теледискурса и определения его места в системе других дискурсов.

Целью статьи является выявление места развлекательного теледискурса в матрице существующих дискурсов. Для достижения данной цели нужно решить такие **задачи**, как анализ существующих определений понятия дискурса; сопоставление существующих классификаций дискурсов; определение понятия развлекательного теледискурса.

Дискурс – категория лингвистики текста, тесно связанная с понятиями речи и текста. Понятие первоначально получило название и развитие в трудах Э. Бенвениста, З. Харриса и М. Фуко. Э. Бенвенист

понимал под дискурсом речь, присваиваемую говорящим, противопоставляя ее объективному поведению. Выделяя в высказывании «самый акт, ситуации, в которых он реализуется, средства его осуществления» [1, с. 313], он подчеркивал, что «говорящий присваивает формальный аппарат языка и выражает свой статус говорящего посредством специальных показателей, с одной стороны, и с помощью различных вспомогательных приемов, с другой стороны. В целом же акт высказывания характеризуется подчеркиванием устанавливаемого в речи отношения к партнеру, будь он реальным или воображаемым, индивидуальным или коллективным» [1, с. 313, 316].

По мнению американского лингвиста З. Харриса, дискурс – это простое сцепление фраз, непрерывное высказывание. Исходя из этого определения, он считал, что те подходы, которые применяет дескриптивная лингвистика при рассмотрении предложения, можно использовать и применительно к дискурсу. З. Харрис впервые использовал термин «discourse analysis» в 1952 г. в одноименной статье, подразумевая под ним «метод анализа связанной речи», предназначенный «для расширения дескриптивной лингвистики за пределы одного предложения в данный момент времени и для соотнесения культуры и языка» [цит. по: 6, с. 91].

Дискурс в трактовке М. Фуко представляет собой «множество высказываний, принадлежащих одной формации» [цит. по: 8]. При этом под высказыванием понималось не собственно вербальное высказывание, а некий сегмент человеческого знания. Интерес и цель дискурсивного анализа, по М. Фуко, заключались в том, чтобы определить историческое место каждого дискурсивного события. Экстралингвистические факторы, таким образом, выдвигались на первый план и являлись определяющими по отношению к лингвистическим.

Концепция М. Фуко легла в основу развития немецкой школы дискурсивного анализа (У. Маас, З. Егер, Ю. Линк, Р. Водак), где приоритетной стала уже собственно языковая сторона этого процесса. У. Маас определяет дискурс как соответствующую языковую формацию по отношению к социально и исторически определенной общественной практике. Границы дискурса устанавливаются, таким образом, относительно некоторого периода времени, сферы человеческой практики, области знаний, типологии текста и некоторых других параметров. Сам дискурс как совокупность тематически общих текстов характеризуется не их количественным составом, а качественным, воспринимаясь как языковое отражение определенной социокультурной, политической и идеологической практики.

В современной теории дискурса выделяют более широкий и более узкий подходы к пониманию этого явления. Так, Т.А. ван Дейк дает следующие определения дискурсу. В широком смысле дискурс –

коммуникативное событие, происходящее между говорящим, слушающим (наблюдателем и др.) в процессе коммуникативного действия в определенном временном, пространственном и прочем контексте. Это коммуникативное действие может быть речевым, письменным, иметь вербальные и невербальные составляющие. Типичные примеры – дружеская беседа, диалог между врачом и пациентом, чтение газеты. В узком смысле выделяют только вербальную составляющую коммуникативного действия и говорят о ней далее как о тексте или разговоре. В этом смысле термин «дискурс» обозначает заверченный или продолжающийся «продукт» коммуникативного действия, его письменный или речевой результат, который интерпретируется реципиентами [10].

В конце 70-х – начале 80-х гг. в лингвистике развивается тенденция к размежеванию понятий дискурс и текст при сохранении тесной связи между ними. В.А. Звегинцев, Ю.С. Степанов рассматривают текст как фрагмент дискурса, как его базовую единицу. Н.Д. Арутюнова, П. Серии определяют дискурс как целый текст или совокупность объединенных каким-либо признаком текстов. Е.С. Кубрякова и О.В. Александрова определяют дискурс как «именно когнитивный процесс, связанный с реальным речеобразованием, созданием речевого произведения; текст же является конечным результатом процесса речевой деятельности, выливающимся в определенную законченную (и зафиксированную) форму. Текст может трактоваться как дискурс только тогда, когда он реально воспринимается и попадает в текущее сознание воспринимающего его человека» [3, с. 19].

А.Н. Кудлаева понимает дискурс как «не само речевое поведение, а результат речевого поведения, представляющий собой речь в классическом понимании Л.В. Щербы и обусловленный, как и вся речевая деятельность, совокупностью социокультурных и ситуативных факторов, влияющих на коммуникацию» [4, с. 50].

Дискурсивный анализ заключается в рассмотрении содержательно-смысловой и композиционно-речевой организации текста с учетом психологических, социальных, политических, национально-культурных, прагматических и других факторов. Таким образом, «проникновение в глубинную структуру текста <...> осуществляется через обращение к специфическому социально-историческому контексту» [4, с. 129].

Разные подходы к определению сущности дискурса (собственно лингвистический, структурный, социолингвистический, прагматический и др.) позволяют выделить типы дискурса и категории, характеризующие его свойства.

По мнению А.Н. Кудлаевой, в структуре дискурса выделяются иерархически связанные элементы. Общий дискурс – это «совокупность всего говори-

мого и понимаемого в определенной конкретной обстановке в ту или иную эпоху жизни данной общественной группы» [9], то есть «все коммуникативное пространство» [4, с. 50]. А.Н. Кудлаева отмечает: «Общий дискурс может быть подразделен по тематически-ситуационному принципу на более частные дискурсы. В свою очередь частный дискурс состоит из дискурсов, которые можно рассматривать как нечто говоримое на одну общую заданную тему в конкретный непрерывный промежуток времени. В этом более узком смысле дискурс – завершённое речевое произведение, которое называется конкретным дискурсом. В конкретном дискурсе как результате речевой деятельности можно выделить его составляющие – тексты» [4, с. 51].

Изменение общей темы-ситуации в конкретном дискурсе происходит только при наличии совокупности экстралингвистических и лингвистических факторов, в то время как признаком завершения частного дискурса являются те коммуникативные условия, которые ограничивают продолжение данной ситуации во времени и в пространстве.

В.И. Карасик разграничивает личностно-ориентированный и статусно-ориентированный дискурсы: «В первом случае в общении участвуют коммуниканты, хорошо знающие друг друга, раскрывающие друг другу свой внутренний мир» [2, с. 232]. Личностный (персональный) дискурс представлен двумя типами: бытовой (обиходный) и бытийный дискурс. Специфика бытового дискурса состоит в стремлении максимально сжать передаваемую информацию, поэтому актуальной является лишь многообразная оценочно-модальная квалификация происходящего. Бытийный дискурс предназначен для нахождения и переживания существенных смыслов и основан на художественном и философском постижении мира. «Статусно-ориентированный дискурс представляет собой институциональное общение, то есть речевое взаимодействие представителей социальных групп или институтов друг с другом, с людьми, реализующи-

ми свои статусно-ролевые возможности в рамках сложившихся общественных институтов, число которых определяется потребностями общества на конкретном этапе его развития» [2, с. 232].

Важными характеристиками дискурса является сфера общения (бытовая или профессиональная), сочетание временных и пространственных рамок, коммуникативная среда (в нашем исследовании – русскоязычная).

Тематическое единство является одним из определяющих элементов структуры дискурса, обеспечивающих его стабильность. Анализируя, например, развлекательный дискурс, мы можем выделить в нем архитему «юмор».

Понятие теледискурса может быть определено лишь с учетом экстралингвистических факторов телекоммуникации. Среди этих факторов наиболее значимыми, то есть дискурсообразующими, ученые считают следующие: дистантность, наличие визуализации, массовость зрительской аудитории, всеохватность (всепроницающая способность), скорость передачи информации, а также особенности эфирного времени, в частности необратимость, одномоментность, линейность и непрерывность. Все это предопределяет языковую неоднородность теледискурса [7, с. 37].

Таким образом, исследование существующих определений и классификаций дискурса позволяет нам сделать **вывод** о том, что развлекательный теледискурс – это совокупность всего говоримого и понимаемого в определенной телевизионной программе с целью создания эффекта развлечения. Это статусно-ориентированный дискурс, представляющий собой институциональное общение. Сферой общения его можно считать бытовую, опосредованную с помощью определенных технических средств; актуален он и в широкой коммуникативной среде телезрителей.

Перспективу дальнейшего исследования мы видим в анализе типичных лингвистических средств воплощения развлекательного теледискурса.

Литература

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
4. Кудлаева А.Н. Типы текстов в структуре дискурса : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / А.Н. Кудлаева. – Пермь, 2006. – 329 с.
5. Леонтьев А.А. Психолингвистическая проблематика массовой коммуникации / А.А. Леонтьев // Психолингвистические проблемы массовой коммуникации. – М. : Наука, 1974. – С. 43–52.
6. Макаров М.Л. Интерпретативный характер дискурса в малой группе / М.Л. Макаров. – Тверь, 1998. – 200 с.
7. Нестерова Н.Г. Коммуникативно-прагматическая специфика спонтанного радиодискурса / Н.Г. Нестерова // Вестник Томского гос. ун-та. Серия «Филология». – 2009. – С. 37–41.
8. Чернявская В. Е. Дискурс как фантомный объект: от текста к дискурсу и обратно? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no3-2011/cernavskaa-v-e>.
9. Щерба Л.В. Литературный язык и пути его развития / Л.В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. – М. : Учпедгиз, 1957. – 320 с.
10. Dijk T. Critical Discourse Analysis / T. van Dijk [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.discourses.org>.

УДК 81'253:(808.7+61)

Поворознюк Р. В.

ГРОМАДСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД У СИСТЕМІ УСНОГО МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено дослідженню громадського перекладу як різновиду усного медичного перекладу. Проаналізовано методологічне підґрунтя громадського перекладу, комунікативно-прагматичні параметри його теоретичної моделі та чинники, що впливають на адекватність відтворення інформації.

Ключові слова: медичний переклад, громадський переклад, комунікативна модель, методики відтворення інформації, координування комунікації.

Поворознюк Р. В. Общественный перевод в системе устного медицинского перевода. – Статья.

Статья посвящена исследованию общественного перевода как разновидности устного медицинского перевода. Проанализированы методологические основы общественного перевода, коммуникативно-прагматические параметры его теоретической модели и факторы, влияющие на адекватность воспроизведения информации.

Ключевые слова: медицинский перевод, общественный перевод, коммуникативная модель, методики воспроизведения информации, координирование коммуникации.

Povoroznyuk R. V. Community interpreting within the frameworks of medical interpreting. – Article.

The article deals with community interpreting as an element of medical interpreting generic system. The paper analyzes methodological foundations of community interpreting, communicative and pragmatic parameters of its theoretical model and factors affecting the adequacy of rendering.

Key words: medical interpreting, community interpreting, communicative model, methods of rendition, communicative coordination.

Постановка проблеми. Таксономія перекладацької діяльності традиційно спиралася на такі чинники: 1) сферу комунікації або жанрову приналежність текстів, що є об'єктом перекладу (дипломатичний, судовий, інституційний переклад тощо); 2) модус (усний, письмовий переклад); 3) техніку виконання (синхронний, послідовний, переклад з аркуша); 4) професійну підготовку виконавця (професійний, *ad hoc*); 5) напрям (односпрямований, зворотний, переклад через посередництво третьої мови тощо). Проте загальне гуманістичне спрямування сучасної науки змусило дослідників звернути увагу на відносини рівності й нерівності учасників, що лежать в основі комунікативної ситуації усного перекладу, розстановку сил, що визначається не стільки лінгвістичними, скільки культурними й соціо-економічними характеристиками комунікантів. В основі медичного перекладу лежить принцип сприяння вразливим суб'єктам (пацієнтам) в отриманні підтримки (у вигляді ліків, інформації, медичного страхування) з боку державної установи або особи, наділеної компетенцією та професійним авторитетом (лікаря). Тому логічно, що в його системі зародився громадський напрям, який знаходиться в гіперо-гіпонімічних відносинах з усним послідовним перекладом, проте спрямовується на забезпечення прав соціально незахищених груп населення.

Метою статті є окреслення статусу громадського перекладу в системі усного медичного перекладу, опис комунікативної ситуації, що уможливує його здійснення, специфічної ролі й компетенції громадського перекладача. Оскільки в Україні ще не було робіт, присвячених вивченню цього напрямку перекладацької діяльності, дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми спираємось на результати іноземних розвідок, оскільки громадський переклад в Україні – явище нове й практично не описане. Натомість у світі його статус є настільки незаперечним, що видавництво «John Benjamins Publishing Company» з 1997 р. регулярно друкує збірники серії «The critical link», які включають матеріали щорічних міжнародних конференцій громадських перекладачів. Серед провідних теоретико-методологічних спрямувань можемо назвати такі:

1) дослідження комунікативно-прагматичних чинників, що зумовили виділення громадського перекладу в окремий вид усного медичного перекладу (С. Ваденсьйо [18], Л. Кайрнкросс [4], Р. Робертс [15], М. Советр [17]);

2) визначення статусу громадського перекладу щодо інших напрямів перекладацької діяльності (Н. Гарбер [6], Б. Гарріс [7], Р. Робертс [16]);

3) громадський переклад як міжкультурне посередництво (К. Анджелеллі [1], Р. Путш [12]);

4) критерії адекватності громадського перекладу (Д. Бейкер та інші [2], Б. Девідсон [5], Дж. Кауферт і Р. Путш [9], Р. Ріваденейра та інші [14]).

Сучасні науковці стверджують, що діяльність громадського перекладача не вписується в модель «невидимого провідника змісту» (М. Редді [13]), а характеризується високим ступенем творчої свободи та обумовлює статус перекладача як повноправного учасника медичної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 1990-х рр. професія усного медичного перекладача у світі вважалась неprestижною. Займалися медичним перекладом переважно білінгви без спеціальної освіти. Через відсутність теоретичних студій, які описували комунікативно-прагматичні параметри ситуації медичного перекладу,

стандарти й етичні принципи, що є підґрунтям цієї професії, було повністю скопійовано з юридичного або конференційного різновидів перекладацької діяльності.

Саме конференційному перекладу теоретична методологія усного медичного перекладу завдячує метафорою «перекладач як невидимий провідник змісту» (*invisible conduit*) [13]. Ця метафора засновується на твердженні, що кожне висловлювання має лише одне значення, яке не змінюється внаслідок співтворчості комунікантів. Концепція «невидимого перекладача» передбачає відсутність взаємодії перекладача з мовцем (участь перекладача обмежується переключенням мовних каналів), відсутність прямої взаємодії між комунікантами (вони не зчитують невербальні сигнали співрозмовника), переклад відбувається у своєрідному вакуумі з повним ігноруванням соціокультурних чинників, які приносять у комунікацію співрозмовники та перекладач.

Натомість концепція видимого перекладача обумовлює наділення його додатковими функціями. Серед них, наприклад, посередництво, що визначається як допомога особам, які не володіють офіційною мовою/мовами, в отриманні рівних із корінним населенням можливостей [16, с. 13]. Перекладач-посередник зважає на соціоекономічний контекст комунікації, сповіщає реципієнта про існуючі перспективи забезпечення його прав і свобод. Якщо ж перекладач асоціює себе з носієм офіційної мови/мов, він бере на себе функцію нагляду (*gatekeeping*), лише передаючи іншому комунікантові інформацію, проте не допомагаючи отримати доступ до пов'язаних із нею перспектив [5]. Визначення громадського перекладу як міжкультурної діяльності накладає на перекладача обов'язки служити речником, міжкультурним посередником, представником і захисником інтересів клієнта [4, с. 7].

Дж. Кауферт і Р. Путш додали до названих функцій договірну та командну функції, що підкреслюють необхідність для перекладача співпрацювати з пацієнтом (його родиною) та інституцією (медичним закладом). Учені наголошують: «Медичний переклад часто є містком, що поєднує віддалені культури, соціальні класи й мовні осередки. Він не схожий на діяльність судового перекладача або перекладача, який працює на ділових зустрічах чи міжнародних перемовинах. Щоб забезпечити порозуміння між сторонами, медичний перекладач вдається до культурного посередництва, тлумачення та залагодження непорозумінь, якщо такі виникають» [9, с. 75].

Активна участь перекладача в комунікативній ситуації «медична консультація» стає очевидною за наявності одного (чи декількох) таких проявів: 1) перекладач представляється на початку консультації, тим самим заявляючи про себе як про

співтворця комунікативного контексту; 2) перекладач встановлює правила та регулює інформаційний обмін (реалізація наглядової функції); 3) перекладач пояснює чи перефразовує медичні терміни/концепти; 4) перекладач змінює реєстр комунікації; 5) перекладач фільтрує інформацію перед тим, як донести її реципієнтові; 6) перекладач стає на бік однієї зі сторін, ототожнює себе з нею; 7) перекладач займає місце однієї зі сторін у комунікації [1, с. 67].

Науковці не раз зазначали, що медичні консультації, під час яких пацієнт з обмеженим володінням мовою намагається порозумітись із лікарем, відбуваються набагато повільніше та мають нижчу інформативність, ніж консультації, у яких співрозмовники належать до одного мовного середовища [12; 14]. Послуги професійного перекладача – не єдиний вихід. Медичні заклади покладаються також на білінгвів-лікарів чи ординаторів, білінгвів серед молодшого медперсоналу, які перекладають безкоштовно; білінгвів серед співробітників медичного закладу, які здійснюють переклад додатково до основних обов'язків, отримуючи за це окрему платню; переклад телефоном (його надають такі компанії, як «CugaCom», «CLI», «AT&T» тощо).

Більшість медичних закладів Європи та США обирають послуги «громадських» перекладачів (*community interpreting*). У різних країнах застосовуються різні терміни на позначення цієї професії, хоча всі вони включають лексеми, що належать до семантичного поля «суспільство» або «культура». Так, у Великій Британії надають перевагу словосполученню *public service interpreting*, у Канаді – *cultural interpreting (interprétation culturelle)*, оскільки концепт *public service* у свідомості канадців є еквівалентом владних структур, або істеблішменту. В Австралії *community-based interpreting* є визначенням перекладацької діяльності, спрямованої на задоволення потреб суспільства, проте до неї не належать юридичний і судовий напрями перекладу.

Методологічне спрямування досліджень також позначається на назві об'єкта: деякі науковці (як і С. Ваденсьйо) говорять про «діалогічний переклад» (*dialogue interpreting*), маючи на увазі комунікацію, що відбувається в державних установах і службах, натомість інші роблять акцент на міжкультурній складовій перекладацької діяльності (*cultural interpreting, cross-cultural interpreting*) [15]. Французький дослідник М. Советр наполягає на розмежуванні термінів *interprétation* (конференційний переклад, переважно синхронний) та *interprétariat* (переклад у громадській сфері, послідовний) [17, с. 36].

Громадський переклад – це особливий різновид усного послідовного двостороннього перекладу, що здійснюється в безпосередній близькості до

учасників комунікації або телефоном. Громадський переклад завжди ініціюється державною установою (лікарнею, поліцією, митницею тощо), має чітко виражений регулятивний та інституційний характер і спрямовується на забезпечення прав соціально незахищених груп населення (емігрантів, представників національних меншин).

Особливості громадського перекладу є такими:

- громадський перекладач відтворює зміст співбесіди, у якій одна зі сторін є співробітником державної служби, а інша потребує допомоги цієї служби;

- клієнт переживає певну соціально-економічну кризу;

- непорозуміння між сторонами, якщо їх не залагожено перекладачем, призведуть до погіршення якості життя клієнта або притягнення державної службовця до юридичної відповідальності;

- сторони не володіють спільною мовою та майже нічого не знають про культуру, до якої належить співрозмовник;

- державний службовець обіймає авторитетну позицію, від нього залежить рішення про надання клієнтові допомоги, а отже, він керує також комунікативним процесом [6, с. 16].

До кінця ХХ ст. громадський переклад здійснювали особи без спеціальної освіти й підготовки (родичі, білінгви-співробітники тощо). Саме тому в науковій літературі досі подекуди зустрічаються ототожнення громадського перекладу з *ad hoc interpreting*, *liaison interpreting* (*interprétariat de liaison*, *interprétariat de contact*) і навіть *escort interpreting* у значенні «супровідний переклад, переклад як супроводження». Лише протягом останнього десятиліття особливий статус громадського перекладу отримав визнання, що привело до появи Національних стандартів із надання послуг громадського перекладу (у Канаді) та Коду професійної етики громадського перекладача (у Європі, США). Останнім часом спостерігається бурхливий розвиток підготовчих курсів, що надають сертифікати громадським перекладачам у країнах, у яких іммігранти становлять значну частку населення.

Для громадських перекладачів, які працюють у медичному закладі, важлива хоча б елементарна обізнаність у медичних питаннях, прагнення допомогти лікарю в оцінці стану пацієнта та вміння розговорити пацієнта, змусивши його відверто ділитись із лікарем інформацією про симптоматику, а також сприйняттям концептів «хвороба» й «здоров'я», забарвлених культурними стереотипами. У такому разі довіра пацієнта зростатиме, тому він із більшою ймовірністю виконуватиме рекомендації лікаря, тобто демонструватиме прихильність до лікування (*compliance*). Однак залучення перекладача може мати й негативні наслідки. Участь у комунікації третьої особи змушує пацієнта та

лікаря щоразу відволікатись, розривати зоровий контакт, що призводить до відчуження з боку пацієнта та стає на заваді збору анамнезу, оскільки лікар не може читати невербальні сигнали, які могли б вказати на існування (чи відсутність) хвороби. Д. Бейкер і співавтори довели, що пацієнти, які спілкувались із медичним працівником через перекладача, рідше усвідомлюють свій діагноз, проте звинувачують у своєму незнанні медпрацівника (буцімто їм надали недостатньо чітку інформацію) та частіше вважають медпрацівника байдужим, неввічливим і навіть недобрим [2].

Суперечливість оцінок ефективності медичного перекладу пояснюється насамперед своєрідністю комунікативної моделі медичного перекладу, яка відрізняється як від моделі монолінгвального контакту «лікар – пацієнт», так і від аналогічної моделі судового чи конференційного перекладу (за основу беремо модель К. Анджелеллі [1, с. 35–39]).

Професійна діяльність судового перекладача є суворо регламентованою: допускається лише буквальний переклад (*verbatim*), відсутня будь-яка комунікативна взаємодія з підсудним. Якщо перекладач бачить, що підсудний не знайомий із тим чи іншим юридичним терміном, для його тлумачення він повинен попросити дозволу в судді [11].

Особливості конференційного перекладу (під час ділової зустрічі, перемовин) постають з обставин комунікативної події: мовлення є переважно монологічним або послідовністю монологів, що чергуються із запитаннями й відповідями.

Робота в ізолюваній кабіні додатково обмежує контакти синхронного перекладача із зовнішнім світом та іншими учасниками комунікації, налаштовуючи його на режим монологічного мовлення.

Комунікативні функції (зокрема, запитання) контекстуалізуються через обставини комунікативної події [8, с. 111]. Таким чином, запитання, які є елементами допиту свідка, мають на меті зовсім інший результат, ніж запитання, які є елементами медичної консультації. У першому випадку відповіді найчастіше вже відомі, необхідно лише підтвердити чи спростувати їх, у другому ж відповіді допомагають сформувати діагностичну картину та розробити план лікування хворого.

Як судовий, так і конференційний переклад майже не дають перекладачеві простору для мовленнєвої творчості й вияву самостійності через високий ступінь урегульованості комунікативних ситуацій. Натомість дискурс медичних консультацій має ознаки як спонтанної, так і регламентованої («спланованої») комунікативної діяльності [10]. Медична консультація відкривається фазою «розпізнавання», під час якої лікар і пацієнт ведуть жваву дискусію на загальні теми, формують враження одне про одного, при цьому їхня комунікативна активність (розподіл реплік) є приблизно рівноцінною. Фаза «розпізнавання» змі-

нюється детальним розпитуванням пацієнта про його скарги, коли лікар перебирає ініціативу на себе. Загалом П. Бірн і Б. Лонг вирізняють 6 фаз медичної консультації як комунікативної події: 1) встановлення контакту з пацієнтом; 2) розпитування про причину його візиту; 3) фізичний огляд або перевірка мовленнєвих функцій (під час порушення мовленнєвої діяльності); 4) роз'яснення пацієнтові його стану; 5) детальна розповідь про терапевтичні засоби або діагностичні процедури, які знадобляться в майбутньому; 6) завершення консультації [3].

Обставини комунікації, зокрема присутність сторонніх свідків, безумовно позначаються на поведінці учасників будь-якого дискурсу. Судовий і конференційний переклад мають ознаки публічної діяльності, а отже, відкритий характер, тоді як більшість монолінгвальних медичних консультацій відбуваються за зачиненими дверима, у присутності лише найближчих родичів хворого. Присутність перекладача змушує учасників змінювати поведінку (лікаря – говорити повільніше, робити паузи між репліками, адресуючи їх швидше перекладачеві, ніж пацієнтові; перекладача – перепитувати пацієнта, чи він зрозумів сказане, чи знайомий йому той або інший термін, змінювати реєстр, якщо порозуміння так і не було досягнуто; пацієнта – встановлювати зв'язок не лише з лікарем, а й із перекладачем, якщо зв'язок не може бути встановлений, приховувати інформацію). Ситуація медичної консультації забезпечує перекладача великим дискурсотворчим ресурсом, комунікативною свободою, проте покладає на нього не меншу відповідальність.

Сцена комунікації в розумінні Д. Хаймса визначається як культурний контекст, психологічні налаштування учасників [8, с. 55]. У монолінгвальній ситуації контакту учасники (лікар і пацієнт) усувають непорозуміння шляхом перемовин та уточнення суперечливих параметрів. У комунікативній ситуації, коли учасники говорять різними мовами, лише перекладач здатний «зчитати» психологічне налаштування мовців і забезпечити залагодження непорозумінь. Однак в усному медичному перекладі, на відміну від судового чи конференційного перекладу, допускається активне втручання перекладача в комунікацію (посередництво, наглядова функція).

Кожен учасник комунікативної події має низку очікувань: пацієнти прагнуть бути вислуханими, лікар прагне отримати повний анамнез, необхідний для встановлення діагнозу й призначення лікування, а перекладач прагне забезпечити комунікацію між сторонами. Однак емоційний стрес (як у пацієнта, так і в лікаря), дефіцит часу (у лікаря), недостатня мовна чи предметна компетенція (у пацієнта) призводять до комунікативного блоку, вихід із якого може знайти лише перекладач.

Учасниками монолінгвальної медичної консультації є дві сторони. Перекладач виконує цілий діапазон ролей (наглядача, наставника, тлумача, посередника, підсумовувача), які переходять одна в одну з перебігом комунікації.

Цілями комунікантів є наміри, результат, якого вони очікують від комунікативної події. Різниця культурних контекстів комунікантів може поставити під загрозу результат самої монолінгвальної події. Проте зі збільшенням кількості учасників, які до того ж належать до різних мовно-культурних осередків, розширюється палітра можливих результатів комунікативної події через зіткнення їхніх цілей. Перекладач має чітко усвідомлювати наміри сторін, оскільки від них залежить результат комунікації; при цьому тонка варіативність комунікативних цілей часто є очевидною лише для експерта (наприклад, консультація, під час якої медик переконує пацієнта погодитись на операцію, здійснюється з використанням тих самих стратегій і тактик, що й консультація в межах підготовки пацієнта до операції) [1, с. 36].

Неправильно витлумачити можна не лише мовленнєву поведінку, а й значущі невербальні сигнали співрозмовника в ситуації зіткнення культур, характерній для спілкування лікаря та пацієнта, які належать до різних мовно-культурних осередків (наприклад, представники східних культур уникають прямого візуального контакту).

Важливим аспектом є також **форма та зміст повідомлення**. Оскільки громадський переклад здійснюється в безпосередньому контакті з учасниками, медичний перекладач може скласти думку про їхню мовну й культурну компетенцію та, відповідно, вносити зміни в зміст і форму повідомлення, щоб зробити його більш зрозумілим.

Форма мовлення (*forms of speech*) є специфічною: з трьох учасників комунікативної ситуації медичного перекладу лише перекладач поділяє з двома іншими мову, при цьому за бажанням запроваджуючи мовленнєві акти, відсутні в усному тексті мовця, який він перекладає.

У монолінгвальній медичній консультації обидві сторони усвідомлюють **норми комунікативної взаємодії та інтерпретації**, дотримуються їх, щоб не ставити під загрозу порозуміння, зберігати ієрархію тощо. Особи, які належать до різних мовно-культурних осередків, можуть мати різне розуміння оптимальної комунікативної взаємодії та по-різному витлумачувати комунікативні вчинки протилежної сторони. Так, жителі Південної Європи (Італії, Іспанії, Португалії тощо) та Латинської Америки звикли говорити одночасно зі співрозмовником, перебиваючи його. Перекладач у цій ситуації має не лише виконувати функцію культурного посередника, а й звести до мінімуму принесення зі свого боку норм, чужих для інших учасників.

Щодо методик відтворення діалогічного мовлення, характерних для комунікативної ситуації громадського перекладу, С. Ваденсьйо обґрунтовує таку типологію: близьке, скорочене, розширене, субститутивне відтворення [18, с. 108]. Особливими випадком є узагальнене (*summarized rendition*) відтворення декількох оригінальних висловлювань. Багатокомпонентне відтворення (*multi-part rendition*) передбачає відтворення оригінального висловлювання в декілька етапів, коли перекладач переривають інші учасники комунікативного процесу, тому він змушений перекладати їхні репліки, відволікаючись від попереднього фрагменту. Нульове відтворення (*zero rendition*) полягає у вилученні оригінального висловлювання, тоді як *non-rendition* (пропонуємо ситуативний відповідник «додавання») є продуктом самостійної творчості перекладача, додавання фрагментів або цілих висловлювань, відсутніх в оригіналі. Наприклад, якщо прямий переклад репліки лікаря не приносить очікуваного результату (розуміння пацієнтом свого стану), перекладач вдається до парафраз, субституцій або експлікативів. Так, *clear liquid diet* перетворюється в перекладі на «(споживання) води, бульйону, яблучного соку замість твердої їжі» [1, с. 77]. Метою додавання (*non-rendition*), на думку С. Ваденсьйо, є координування перекладачем комунікативного процесу [18, с. 109].

Координування має свою таксономію. Імплицитне (наглядове – *gatekeeping*) координування передбачає виправлення перекладача після фальш-старту, повтор репліки після того, як його перервали інші учасники комунікації; експлицитне координування складають прохання перекладача до однієї зі сторін роз'яснити зміст репліки, які є можливими лише під час здійснення послідовного перекладу (на відміну від синхронного), мета-коментарі перекладача щодо комунікативних намірів співрозмовників, спроби перекладача змінити напрям комунікації [18, с. 107–108].

К. Анджелеллі вказує, що перекладач завдячує зростанням своєї комунікативної свободи, позірності (*visibility*) насамперед соціальним чинникам, таким як етнічна приналежність пацієнта, рівень його освіти, соціоекономічний статус тощо [1, с. 77].

Висновки. Таким чином, громадський переклад є особливим напрямом мовленнєвої діяльності з унікальним набором комунікативно-прагматичних ознак. Ототожнення його моделі з рушійними механізмами судового й конференційного перекладу (інституційним характером, регулятивністю, монологічністю) призводить до формування концепту «невидимого перекладача», що не відповідає функціям нагляду, посередництва й захисту інтересів клієнтів, властивим цьому напрямку.

Діалогічна взаємодія сторін, яку відтворює громадський перекладач, як і міжкультурні аспекти комунікації, характерна для усного медичного перекладу в сучасному мультиетнічному світі. Сертифікація й система професійної підготовки громадських перекладачів сприяє зростанню авторитету професії, яку раніше асоціювали з непрофесійністю (*ad hoc*).

Складники комунікативної ситуації громадського перекладу в найзагальнішому вигляді віддзеркалюють універсалії перекладацького процесу, проте етнокультурні особливості та соціоекономічний статус учасників наповнюють універсалії новим змістом.

Громадський переклад має власну таксономію методик відтворення й координування. Ці методики відображають основні етапи медичної консультації, проте дають перекладачеві змогу не копіювати дискурсивні стратегії й тактики лікаря, а ставати співтворцем комунікативної події.

Вважаємо громадський переклад надзвичайно перспективним напрямом міжкультурного співробітництва з огляду на процеси глобалізації та мультикультуралізму. На жаль, в Україні громадський переклад досі здійснюється особами без спеціальної освіти (*ad hoc* перекладачами), що неодмінно позначається на якості кінцевого продукту та підриває довіру реципієнтів. Організація спеціальних курсів і сертифікація громадських перекладачів згідно з міжнародними стандартами професійної практики є необхідними елементами державотворення, оскільки культурна інклюзивність характеризує демократичну європейську модель, до якої прагне Україна.

Література

1. Angelelli C. Medical interpreting and cross-cultural communication / C. Angelelli. – New York : Cambridge University Press, 2004. – 153 p.
2. Baker D. Interpreter use and satisfaction with interpersonal aspects of care for Spanish-speaking patients / D. Baker, R. Hayes, J. Fortier // *Medical Care*. – 1998. – Vol. 36(10). – P. 1461–1470.
3. Byrne P. Doctors talking to patients: A study of the verbal behavior of general practitioners consulting in their surgeries / P. Byrne, B. Long. – London : Royal College of General Practitioners, 1976. – 194 p.
4. Cairncross L. Cultural Interpreter / L. Cairncross. – Toronto : Ministry of Citizenship and Culture, 1989. – 145 p.
5. Davidson B. Questions in cross-linguistic medical encounters: the role of the hospital interpreter / B. Davidson // *Anthropological Quarterly*. – 2001. – Vol. 74(4). – P. 170–178. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://muse.jhu.edu>.
6. Garber N. Community Interpretation: A Personal View / N. Garber // *The Critical Link 2: Interpreters in the Community* / R. Roberts et al. (eds.). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1998. – P. 9–21.

7. Harris B. Foreword. Community interpreting – Stage two / B. Harris // *The Critical Link 2: Interpreters in the Community* / R. Roberts et al. (eds.). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1998. – P. 1–5.
8. Hymes D. Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach / D. Hymes. – New York : Routledge, 2013. – 261 p.
9. Kaufert J. Communication through interpreters in healthcare: Ethical dilemmas arising from differences in class, culture, language, and power / J. Kaufert, R. Putsch // *Journal of Clinical Ethics*. – 1997. – Vol. 8(1). – P. 71–87.
10. Levy E. A social-pragmatic account of the development of planned discourse / E. Levy // *Human development*. – 1999. – Vol. 42(5). – P. 225–246.
11. Code of ethics and professional responsibilities / National Association of Judiciary Interpreters and Translators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.najit.org/about/NAJITCodeofEthicsFINAL.pdf>.
12. Putsch R. Cross-cultural communication: The special case of interpreters in health care / R. Putsch // *Journal of American Medical Association*. – 1985. – Vol. 254(23). – P. 3344–3348.
13. Reddy M. The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language / M. Reddy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reddyworks.com/reddy-writes/the-conduit-metaphor/132-orginal-1979-conduit-metaphor-article?showall=1&limitstart=>.
14. Rivadeneyra R. Patient centeredness in medical encounters requiring an interpreter / R. Rivadeneyra, V. Eldlerkin-Thompson, R. Silver, H. Waitzkin // *American Journal of Medicine*. – 2000. – Vol. 108. – P. 470–474.
15. Roberts R. Community interpreting today and tomorrow / R. Roberts // *The Critical Link: Interpreters in the Community* / S. Carr et al. (eds.). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1997. – P. 7–26.
16. Roberts R. An assessment tool for community interpreting / R. Roberts // *Connections. Proceedings of the 36th Annual Conference of the American Translators Association* (November 8–12, 1995, Nashville, Tennessee) / P. Krawutschke (ed.). – Medford : Information Today Inc., 1995. – P. 135–145.
17. Sauvêtre M. De l'interprétariat au dialogue a trois. Pratiques européennes de l'interprétariat en milieu social / M. Sauvêtre // *The Critical Link 2: Interpreters in the Community* / R. Roberts et al. (eds.). – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1998. – P. 35–49.
18. Wadensjo C. Interpreting as interaction / C. Wadensjo. – New York : Routledge, 2013. – 312 p.

Приходько Г. І.

АКСІОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті розглядається питання аксіологічного аспекту фразеологічних одиниць. Особлива увага приділяється ролі оцінкового компонента в семантичній структурі ідіом. Також підкреслюється важлива роль соціально-культурної складової фразеології в процесі концептуалізації.

Ключові слова: оцінка, фразеологічна одиниця, семантична структура, соціально-культурний.

Приходько А. И. Аксиологические параметры фразеологических единиц. – Статья.

В статье рассматривается вопрос, связанный с аксиологическим аспектом фразеологических единиц. Особое внимание уделяется роли оценочного компонента в семантической структуре идиом. Также подчеркивается важная роль социально-культурной составляющей фразеологии в процессе концептуализации.

Ключевые слова: оценка, фразеологическая единица, семантическая структура, социально-культурный.

Príhodko A. I. Axiological parameters of phraseological units. – Article.

This article deals with the question of axiological aspect of phraseological units. Special attention is paid to the role of evaluatory component in the semantic structure of idioms. The important role of socio-cultural component of phraseology in the process of conceptualization is stressed in the paper.

Key words: evaluation, phraseological unit, semantic structure, socio-cultural.

Сьогодні сучасна лінгвістична наука приділяє велику увагу сферам людського сприйняття навколишнього світу. Когнітивна лінгвістика має важливі наукові та практичні завдання, охоплює широке коло понять. Одним із важливих аспектів сприйняття людиною навколишньої дійсності є аксіологічний. Аксіологія у вузькому розумінні тісно співвідноситься з оцінкою. А оцінка у свою чергу є однією з найбільш значущих категорій у мовній діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ціннісне ставлення людини, тобто ціннісний аспект взаємодії особистості та навколишньої дійсності, знаходить відображення й закріплюється в мові, у мовних структурах на рівні значень слів, словосполучень, речень, висловлювань. У процесі комунікації людина, висловлюючи свою думку чи розповідаючи про які-небудь події, не може повністю абстрагуватись від свого ставлення до висловлюваного, тому так чи інакше формулює власний погляд на події. Зв'язок мови із життям і психологією людини проявляє себе насамперед у формуванні категорій оцінки.

Однією з форм репрезентації оцінних феноменів є фразеологічні одиниці, які характеризуються складною семантичною структурою, є мовними знаками вторинної номінації, мають здатність відображати навколишній світ, що дозволяє розглядати їх як засіб його пізнання. Отже, фразеологічний фонд мови становить значний інтерес для когнітивної науки – сфери людського життя, яка С.М. Кравцовим визначається як «наука про знання й пізнання, про результати сприйняття світу та предметно-пізнавальну діяльність людей, накопичені у вигляді осмислених і систематизованих даних» [1, с. 219].

Метою статті є дослідження оцінного аспекту фраземіки.

Фразеологізми заповнюють прогалини в лексичній системі мови, оскільки остання не може повністю забезпечити найменування освоєних людиною нових сторін навколишньої дійсності. Фразеологічні одиниці функціонують у мові також як окремі слова, оскільки в їх номінації закладено одне семантичне значення. Основною ознакою, що відрізняє фразеологізм від вільного словосполучення, є його здатність функціонувати як готова цілісна одиниця в процесі комунікації. Для всіх типів фразеологізмів характерна усталеність, семантичні ускладнення, морфологічна й синтаксична фіксованість.

Фразеологічні одиниці є найбільш складними й суперечливими мовними знаками. Це обумовлює актуальність дослідження сутності цього мовного феномена та потребує комплексного вирішення, що враховує специфіку семантичних, структурних і стилістичних властивостей фразеологізмів, а також еволюційних процесів, які відбуваються у сфері фразеології.

Загальновідомим є факт, що понятійна система, якою ми користуємось щодня, відбивається в лексичному складі мови. Вона нерозривно пов'язується з культурою носіїв мови, тому є етносемантично маркованою. Цілком природно, що зазначеною специфікою національної культури є така сфера лексичної системи, як фразеологія, складовою частиною якої є паремії: прислів'я, афоризми, приказки. Таким пареміям притаманні емоційно-оцінні відтінки, що виникають у мовленні на основі їхнього основного семантичного змісту.

Однією з головних, категоріально істотних ознак фразеологізмів є наявність особливого, експресивного, цілісного фразеологічного значення, якому властиві певні специфічні особливості, що відрізняють його від лексичного та дозволяють виділитись у самостійне поняття, яке розкриває суть фразеологічної системи. На відміну від

лексичного фразеологічне значення, як правило, пов'язується предметами чи явищами, які позначаються не прямо, а опосередковано, тобто значення більшості фразеологічних одиниць є генетично похідним.

Фразеологізми створюються не для називання нових явищ, а для конкретизації та образно-емоційної оцінки предметів, явищ, подій, які вже поійменовано в мові. Важливою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний фактор, який взаємодіє з об'єктивним. Суб'єкт, оцінюючи предмети чи явища, спирається на власне ставлення до об'єкта оцінки, а також на стереотипи й уявлення про об'єкт і шкалу оцінок. Якщо в лексиці можна спостерігати не лише емоційну, а й раціональну оцінку, то у фразеології оцінка майже завжди носить емоційний характер.

Більшість фразеологічних одиниць містять не лише основну, а й додаткову інформацію. Це обумовлюється тим, що дуже багато фразеологізмів утворюються в результаті вторинної номінації для більш експресивного або більш емоційного позначення понять і явищ, які вже позначені словами чи вільними словосполученнями.

Конотативна модальність фразеологічних одиниць орієнтується на образ, наприклад: *make a pig of oneself, a hog at the table, hog in armour, pigs in clover*. Значення в усіх наведених випадках – «вести себе як свиня», тобто володіти такими ж якостями («брудний», «підлий», «низький»). За шкалою оцінок такі фразеологізми входять лише в негативний діапазон. Необхідно відзначити, що серед фразеологічних одиниць, як і серед лексичних, превалюють лексеми з негативною конотацією. Наприклад: *put one's tale between one's legs* – злякатися, піджати хвіст; *hate smb. like poison* – смертельно ненавидіти кого-небудь; *get smb's goat* – розлютити кого-небудь; *agree like cats and dogs* – жити як кішка із собакою.

Експресивно-оцінне ставлення до предмета, дії, вчинку, явища може створюватись наявністю в компонентному складі фразеологізмів слів-компонентів, які поза межами фразеологічної одиниці несуть емоційно-оцінне навантаження. Найбільш виразними в цьому випадку можна вважати фразеологізми, у яких мотивуючим компонентом виступає зоонім (як у наведених прикладах).

Анімалізація відображає національну своєрідність фразеологічних одиниць. Такі фразеологізми тісно пов'язуються з побутом, історією, культурою народу, його віруваннями й уявленнями. У них більше, ніж у будь-яких інших фразеологізмах, відтворюється лінгвокраїнознавчий аспект. Негативна оцінка в подібних фразеологічних одиницях превалює, наприклад: *a snake in the grass, the biggest frog in the pond, an ass in lion's skin*.

В особливу групу фразеологізмів можна виділити ідіоми, що характеризуються переосмислен-

ням лексико-граматичного складу й наявністю цілісної номінативної функції. До них приєднуються сполучення-фразеосхеми, у яких відбувається переосмислення синтаксичної будови та визначається частина лексичного складу, а інша частина заповнюється в контексті. До таких належать мовні штампи, прислів'я, приказки, крилаті вислови. Прийоми їх використання є найрізноманітнішими: і без зміни значення, складу, форми (тобто в узуальному значенні), і з різними авторськими оновленнями (форми, семантики, складу, заміною компонентів), тобто в їх контекстуально-мовленнєвому оказіональному варіанті.

Завдяки оказіональним змінам створюється яскравий стилістичний прийом, так званий ефект нездійснених надій, оживають стерті образи, посилюється експресивність фразеологізмів, сила їх емоційного впливу, унаслідок чого відновлюється порушена рівновага.

Особливий інтерес із позиції аксіологічної цінності фразеологічних одиниць мають паремії, у яких як відмінна ознака використовується метафоричність загального сенсу. Прислів'я та приказки мають, крім прямого, буквального значення, також переносне, що стосується характеру людей, життєвих ситуацій та умов. Семіологічні паремії такого типу є елементами конотативної системи, тобто такої системи, у якій план вираження є знаковою системою та складається зі значущих двопланових одиниць, що мають свій власний план вираження й план змісту, наприклад: *that's enough to puke a buzzard (really disgusting); I could chew nails and fart tacks (extremely agitated); I am as mad as spit on a griddle (I am extremely angry)*. Аналізуючи подібні паремії, можна з упевненістю сказати, що частина слів у їхньому складі вживається в прямому значенні, а частина (найчастіше щодо реальних чи потенційних фразеологізмів) семантично переосмислюється.

Поряд із прикметниками зі значенням позитивної оцінки *good, marvelous, splendid* виникає фразеологізм *as good as gold*, у якому позитивна оцінка може розглядатись як така, що має найвищий ступінь. Для позначення чогось хорошого, корисного, цінного поряд із вільними словосполученнями *a good thing, something which is valuable* з'являється фразеологізм *quite the potato*. Фразеологізми утворюються не для називання певних нових феноменів, а для конкретизації й образно-емоційної оцінки предметів, явищ, дій, якостей, уже названих у мові.

Категорія оцінки функціонує в стійких висловах, демонструючи експресивність, образність і стилістичне розмаїття. Однак, незважаючи на інтенсивний розвиток фразеологічних досліджень, відчувається недостатня кількість робіт, присвячених усебічному розкриттю словосполучень, які становлять фразеологічну систему мови, з огляду

не лише на когнітивний, а й на лінгвокультурологічний та аксіологічний аспекти аналізованого явища.

Оцінні значення знаходять обов'язкове вираження за допомогою мовних засобів. Відомо, що оцінка може бути представлена двома видами: епістемічною та аксіологічною. У межах аксіології виділяємо оцінний і дескриптивний компоненти, а в оцінці – раціональний та емоційний. Епістемічна оцінка відображає рівень пізнання онтологічних взаємозв'язків («знати/представляти»). Аксіологія базується на визначенні значущості об'єкта, предмета, ознаки для суб'єкта та виражається на оцінній шкалі в діапазоні «добре/погано».

На лексичному рівні оцінні значення виражаються в діапазоні меліоратив/пейоратив. Оцінне ставлення мовного колективу до слова, а отже, і до поняття, що стоїть за ним, є соціально обумовленим та значною мірою емоційним за своєю природою. Реалізація цього відношення здійснюється за допомогою різнорівневих мовних одиниць. Однак найбільш частотними репрезентаторами оцінок виступають усе-таки лексичні одиниці.

Не можна обійти увагою й актуалізацію емоцій за допомогою фразеологізмів, оскільки фразеологізми роблять мовлення колоритним, підвищують його емоційне сприйняття, а також завдяки своїй образності й виразності можуть надати різноманітну інформацію в аспекті країнознавства [3, с. 160].

Розглядаючи емоційну оцінку, не варто забувати, що фразеологічні одиниці в мовленні не є ізольованими, залежать від інших компонентів, їх

значення тісно пов'язується з контекстом. Емоційний тон висловлювання передбачає вибір мовних засобів для вираження позамовного змісту, крім того, він може змінити емоційне забарвлення експресивного фразеологізму, вжитого в цьому контексті, тобто «перефарбувати» його. Тому один і той же фразеологізм може вживатись у мовленні з різними видами емоційної оцінки. Конкретне розшифрування емоції відбувається лише в тексті за допомогою інтонації в усному мовленні або широкого контексту в письмовому мовленні.

Інтерес у плані вираження оцінки становлять фразеологічні одиниці субстандартної лексики, які характеризуються експресивністю, що формується завдяки їх образній основі. Під такою лексикою розуміють сукупність семантико-стилістичних ознак мовної одиниці, що забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті засобом суб'єктивного вираження ставлення адресанта до висловлювання. Аналіз таких фразеологізмів із позиції наявності в їхній семантичній структурі всіх елементів конотативного аспекту значення виявив той факт, що вони можуть мати різний набір конотацій.

Висновки. Подальше дослідження оцінного аспекту фраземіки має безпосередньо пов'язуватись із вивченням етносоціокультурного плану цього феномена, оскільки фразеологічні одиниці є згорнутими «національно-культурними текстами» [2, с. 292], що відображають специфіку менталітету народу та своєрідність його національної культури.

Література

1. Кравцов С.М. Фразеология и когнитивная лингвокультурология / С.М. Кравцов // Фразеология и когнитивистика : матер. I Междунар. научн. конф. (г. Белгород, 4–6 мая 2008 г.). – Белгород, 2008. – Т. 2. – С. 219–223.
2. Плотникова Л.И. Национально-культурная специфика фразеологических инноваций / Л.И. Плотникова // Фразеология и когнитивистика : матер. I Междунар. научн. конф. (г. Белгород, 4–6 мая 2008 г.). – Белгород, 2008. – Т. 2. – С. 289–293.
3. Ягер И. Лингвострановедческое комментирование культурного компонента русских фразеологизмов / И. Ягер // Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – М., 1979. – С. 160–169.

УДК 811.161.2'373(045)

Семашко Т. Ф.

ПЕРЦЕПТИВНИЙ І НЕПЕРЦЕПТИВНИЙ ЗМІСТ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СМАКОВОГО МОДУСУ СПРИЙНЯТТЯ

Етнокультурні стереотипи чуттєвого сприйняття є конденсатом соціально-групового досвіду та міцно пов'язуються в українській культурній традиції з певними явищами навколишньої дійсності. Надійним джерелом інформації вивчення етностереотипів є лексикографічні праці.

Ключові слова: чуттєве сприйняття, смаковий модус перцепції, вербальна репрезентація, етнокультурні стереотипи.

Семашко Т. Ф. Перцептивное и неперцептивное содержание этнокультурных стереотипов вкусового модуса восприятия. – Статья.

Етнокультурные стереотипы чувственного восприятия выступают конденсатом социально-группового опыта и прочно связаны в украинской культурной традиции с определенными явлениями окружающей действительности. Надежным источником информации изучения этностереотипов являются лексикографические работы.

Ключевые слова: чувственное восприятие, вкусовой модус перцепции, вербальная репрезентация, этнокультурные стереотипы.

Semashko T. F. Perceptual and nepertseptual content of ethnic stereotypes gustatory perception mode. – Article.

Ethnic stereotypes of sensory perception are the condensation of social and group experiences and strongly linked to the Ukrainian cultural tradition with certain phenomena of reality. Reliable source of information for their study have lexicographical work.

Key words: sensory perception, gustatory mode of perception, verbal representation, ethnic stereotypes.

Кожна людина потребує класифікації вражень, які надходять із зовнішнього світу, і вибіркової реакції на них. Це закон адаптації та необхідна умова для кодування й організації нових програм діяльності, яку виконують особистісні установки. Відповідно, будь-який феномен навколишнього світу спочатку сприймається органами чуття (ми бачимо, чуємо, відчуваємо тощо), потім логічно осмислюється, після чого відбувається його категоризація. Сказане продукує пошук нових шляхів вирішення центральних проблем функціонування мови в контексті безперервно поновлюваних знань про її ментальну основу, зумовлює залучення когнітивного підходу до вивчення мовних явищ, постульованого розумінням того, що мовні проблеми не можна розв'язати без урахування принципів, що визначають і регулюють пізнавальну діяльність людини, як перспективи бачення мови в її різноманітних зв'язках з усіма мисленевими й пізнавальними процесами [4, с. 3].

У межах такого підходу перцептивні стереотипи розглядаються як репрезентанти результатів процесів концептуалізації та категоризації, системи застосовуваних оцінок, соціально закріплених поглядів на світ, які виникають у людській свідомості під час освоєння дійсності та дослідження яких уможливує розкриття глибинних процесів виникнення й сприйняття мовлення.

З огляду на структурну та структурно-семантичну організацію стереотипів сенсорного сприйняття відомості про них можуть бути отримані лише за умови вивчення динаміки становлення системи мовних фактів; відповідно, їх вивчення має вестись як у синхронічному, так і в діахронічному аспектах одночасно, оскільки, як стверджує Є. Курилович, «будь-який повний синхронний опис мови не може обійтись без поняття архаїз-

му та інновації» [5, с. 401]. Таке вивчення можна здійснити лише за умови залучення до аналізу лексикографічних джерел.

Одним із джерел лінгвістичного матеріалу української літературної та живої мови ХІХ – початку ХХ ст. є «Словарь української мови» Б. Грінченка (далі – СУМГ), що слугує опертям для спеціальних лінгвістичних розвідок. На матеріалах цього словника здійснюється вивчення окремих семантичних груп словникового складу мови, що є традиційними в українському мовознавстві.

Ідея системності лексики отримала загальне визнання та знайшла своє втілення в розвідках українських лексикологів О. Волинкіної, Н. Грицак, Т. Гуцуляк, Г. Занько, Н. Зубець, О. Кабиш, Н. Костюк, С. Кульчицької, Т. Марченко, Л. Масенко, Л. Самойлович, М. Скаб, І. Смольянінової, О. Федунівич-Швед, Л. Шутової та інших. Повне ж дослідження історії лексичного складу української мови не можливе без з'ясування історії сенсорного фрагменту словникової презентації мови ХІХ ст., що лишився на периферії лінгвістичних досліджень (І. Іншакова).

Ставимо за мету виділити, описати та проаналізувати етнокультурні стереотипи сенсорного сприйняття певної історичної доби, заґрунтовані на смакових перцептивних реакціях, що як результат своєрідного відбиття світу етнічною свідомістю підтримують і генерують характерні риси етносу, систему групових етнокультурних норм і цінностей. Розгляд етнокультурних стереотипів із сенсорним компонентом допоможе встановити історію окремих слів, системні відношення, зміни в семантиці лексем, розвиток вторинних значень, що у свою чергу сприятиме висвітленню історії досліджуваної семантичної групи в усій її складності й багатогранності, дозволить охарактеризу-

вати місце та роль стереотипів-образів сенсорного сприйняття в лексичній системі української мови.

Сучасні філологічні дослідження визнають сенсорно-перцептивний аналіз першим рівнем категоризації дійсності, актом, який задає первинні параметри сприйняття й осмислення світу та здійснюється на підставі специфіки дії п'яти перцептивних модусів. До системи відчуттів, що є складовою сенсорної системи індивіда, разом із зором і слухом, запахом і дотиком належить смак. Густативні сенсорні відчуття як складові сенсорної системи індивіда носять більш суб'єктивний характер і зберігають відчутніший зв'язок з емоційним станом людини (смак аксіологічний та суб'єктивний: людину цікавлять смаки й запахи не самі по собі, а лише в тому сенсі, у якому вони приносять їй задоволення/незадоволення [6, с. 61–63]). Результати такої гедоністичної (спрямованої на задоволення, насолоду) інтерпретації перцептивної інформації відображаються на мовному рівні у вигляді вербальних об'єктивацій.

Роль густативного сприйняття в житті людини традиційно залишається менш значимою, ніж роль інших відчуттів, зокрема зору й слуху, які можуть протікати, не викликаючи емоційних переживань, і носять більш об'єктивний, диференційований характер. Однак, як зазначають науковці, смак відіграє важливу функцію захисних реакцій організму на зовнішні подразники, має велике емоційно-психологічне значення для людини [1, с. 3]. Ми поділяємо думку А. Костяєва, що смак є таким же «значимим для людини, як щастя чи надія, оскільки він причетний не просто до пізнання, а до самого буття, до самого існування «Я» [3, с. 49]. Подібним є висловлювання Е. Кондільяка: «Смакові відчуття впливають на людину сильніше, ніж запахи, і визначають її стан більше, ніж звуки, оскільки необхідність у харчуванні робить для людини смак більш необхідним» [2, с. 234].

Лексика смакового сприйняття є кількісно достатньо обмеженою, підтвердженням чого є функціонування в мові XIX ст. незначної кількості номенів на позначення смакових відчуттів. Письмові пам'ятки підтверджують, що з давніх часів люди розрізняли солодкий, гіркий, кислий і солоний смаки. Проте така чотирикомпонентна координатна схема смакового сприйняття є дуже приблизною. Так, за матеріалами СУМГ у системі смакових назв досліджуваного періоду можна виділити ядерну зону, яку утворюють прикметники *гіркий*, *солодкий*, і периферійну, до якої належать ад'єктиви *кислий*, *медовий*, *смаковитий*, *осолодуватий* та їхні похідні; умовно до означеної зони відносимо іменник *смак*, що є видовою назвою. Відповідні номінації протиставляються у свідомості мовців як назви різних смаків, смислові відношення між якими не зводяться ні до антонімічних, ні до градаційних; саме вони, маючи ви-

сокий ступінь продуктивності, у результаті різних мовленнєвих процесів формують етнокультурні стереотипи різного ступеня перцептивності.

Аналіз атрибуцій номенів лексико-семантичного поля «смак» можливий лише за умови з'ясування їх сполучуваності з об'єктами референції. З огляду на це вважаємо за доцільне простежити, з якими саме контекстуальними партнерами відповідні лексеми виявляють стандартні синтагматичні зв'язки. Наявність стандартних зв'язків між окремими ознаками й класами субстантивів свідчить про наявність закономірностей утворення стійких синтагматичних моделей. При цьому фіксуємо каркас усталених сполучень (*гіркі сльози*, *гірке ридання*, *гірка праця*, *гірка скорбота*), які набули статусу стереотипних образів у мові попереднього періоду, тому нами розглядатися не будуть.

Матеріали СУМГ свідчать про домінуючу позицію ад'єктива *гіркий* щодо творення етнокультурних стереотипів у межах густативного модусу перцепції. Зокрема, спостережено, що відповідний прикметник виявляє стандартні зв'язки з конкретними (*полин*, *хата*, *шаг* (дрібна монета), *губа*) та абстрактними (*доля*, *життя*, *гостина*, *світ*, *голос*, *слово*, *схливання*, *горювання*) іменниками, що є базою творення як власне перцептивних, так і неперцептивних стереотипів із різною негативною аксіологією.

Так, вихідна густативна ознака лежить в основі ботанічної назви *гіркий полин* («трав'яниста або напівкущова рослина родини складноцвітих із міцним запахом і гірка на смак» [8, т. 7, с. 68]), який до того ж в українській лінгвокультурі споконвіку був еталоном ознаки «гіркий». Проте заглибленість у зміст сполучення виявляє глибоке чуттєве коріння сфери гендерних стосунків, що у свою чергу зумовлює ментальне прочитання сполуки: «непрості взаємини з представниками протилежної статі», «гіркота інтимних стосунків» (*Волила б я гіркий полин їсти, як з тобою на посаді сісти* [7, т. 3, с. 283]), що продукує подальший значеннєвий ряд «нелюбий, немилий суджений», «сум», «печаль», «душевні муки», «важка доля» (*Ой в нелюба гірка губа, ще й гірша полиночку* [7, т. 3, с. 283]). Відповідне значення семантично вмотивоване й підкріплене сполученням *гірка губа* на фоні порівняння з *гірше полиночку*, у якому зменшено-пестлива форма нівелює негативну маркованість рослини. А оскільки наші пращури вірили в магічну силу полину (використовували його також у народній медицині), то із цього постає додаткова сема «відворотна сила» (*Вона її напувала гірким полином* [7, т. 3, с. 283]) щодо всякої нечисті, зокрема, у Зелені свята проти русалок і мавок.

Результатом поєднання сенсорної та абстрактної характеристик є узагальнений стереотипний

номінативний образ *гіркий* «який зароблений важкою працею» (*Та синові за гіркого (шага) медяник купила* [7, т. 1, с. 285]), у якому об'єкт оцінки мається на увазі. При цьому сенсорне значення смакового компонента («гіркий на смак», «неприємний») переростає в сенсорно-ментальні «який вимагає великого напруження, великих зусиль», «обтяжливий», «надмірний». Як і у випадку із субстантивом *гірка* (*Не дає перевести дихання і через край гіркої (долі) наливає* [7, т. 1, с. 285]) «нешасливий», «безрадісний», «сповнений фізичних і моральних мук, страждань», перехід сенсорного до абстрактного на відповідній ділянці мовної системи продукує розвиток етнокультурних стереотипів соціальної сфери, що заґрунтовані на псевдогустативній ознаці. Серед таких можна назвати сполучення, що є узагальненим образом долі української дівчини, жінки: *гірке горювання* (*Панське кохання – гірке горювання* [7, т. 1, с. 316]); *гірке життя* (*Гірке молодиче життя за ледачим чоловіком та за старою свекрушиною головою* [7, т. 2, с. 441]); *гірка доля* (*Ой коли б же я дознала свою гірку долю, не пішла б же я заміж, не пішла б ніколи* [7, т. 1, с. 411]); *гіркий світ* (*Гіркий світ, а треба жити* [7, т. 1, с. 285]). Вони мають просторово-ментальне тло, що виформовує ядерне значення «нешасний», «сповнений горя, біди». Під світом людина часто розуміє оточення: суспільство, людей, серед яких вона живе, довкілля близьке й далеке. А якщо воно приносить лише страждання, то говориться *гірєнький мій світ* [7, т. 1, с. 285], що уможливило сему «життя», оскільки *світ* – це життя. Семантична й аксіологічна значимість ознаки «гіркий» увиразнюється словами із суміжною кореневою морфемою (*гірке горювання*), близько розташованими на синтагматичній шкалі корелятами (*світ гіркий та обридлий*), що розширює значеннєву зону стереотипу значеннями «противний», «осоружний», «проклятий», «у якому не хочеться жити» (*Радіючи кинула б вона сей світ: такий він їй гіркий та обридлий* [7, т. 3, с. 25]).

Як псевдосенсорні класифікуємо також стереотипи *гірка хата* та *гірка гостина*, значення яких витрактовується в межах бінарних опозицій «свій – чужий» (*Чужа хата – гірка хата* [7, т. 1, с. 20]), де «не своє» завжди «погане», «гірше, ніж власне», та «бідний – багатий» (*Гірка гостина, коли лиха година* [7, т. 1, с. 318]) зі значенням «злидні», що корелюють у кількісно-ментальній площині.

Однак мова – це не лише виразник соціальних атрибутів, а й знаряддя емоцій, душевних переживань, які узагальнюються на чуттєвому рівні психіки та проявляються у вигляді стереотипів-образів, проєктованих у сферу ментальної характеристики: *гіркі скорботи* «почуття, викликане глибокими переживаннями, стражданнями», «печаль», «сум», «протилежне радості» (*Розсудливі доводи не раз*

спиняли гіркі батькові скорботи [7, т. 1, с. 403]); *гірке схлипування* «уривчастий, судорожний плач» (*Цілу ніч тільки й чути було її глибоке зітхання, її гірке схлипування* [7, т. 4, с. 235]); *гіркий голос* «пригнічений» (*Тоді жиди рандарі горким голосом заволали* [7, т. 2, с. 21]); *гіркі слова* «образливі», «дошкульні» (*Да не лай мене, моя мати, гіркими словами, обіллюся із вечора дрібними сльозами* [7, т. 4, с. 154]). Залучення до з'ясування змісту означеного стереотипу контекстуального партнера, яким виступає дієслово *розіллється*, продукує сферу просторово-ментальної характеристики стереотипного образу та розширює його семантичне поле значеннями «поширюватися», «розноситися в різних напрямках у навколишньому просторі, у певних межах», «говорити про що-небудь довго та із запалом» (*Іноді не втерпить і розіллється гіркими словами* [7, т. 4, с. 48]).

Атрибут «гіркий» у структурі стереотипу виявляє квантитативне значення, продукуючи додаткову сему «сильно», «багато», що спостережено в семантиці стереотипів, базовими компонентами яких є прислівник *гірко* (*гірєнько*) і дієслова *заплакати*, *облитися*, *відробляти*, *з'їсти*, *стати*, *вмерти*, роль яких – вказати на дію, акцентовану носієм смакової ознаки, вплинути на аксіологічне наповнення та розширення значеннєвої зони стереотипних образів. Наприклад: *Обіллється гірко сльозами* [7, т. 1, с. 286] – «невтішно»; *Неня лиш заплакала гірєнько* [7, т. 1, с. 286] – «безнадійно»; *Як гірєнько було відробляти*, – *годі й споминати* [7, т. 1, с. 286] – «тяжко»; *Душі гірко стане, як попогребеши, женучи так швидко човна* [7, т. 3, с. 333] – «прикро»; *Гірко з'їсти, жаль покинути* [7, т. 1, с. 286] – «важко»; *Хто солодко живе, той гірко вмирає* [7, т. 4, с. 166] – «у великих муках». Відповідні значення в межах контекстів підсилено конкретизаторами *сльози*, *жаль*, які впливають на семантику носія ознаки та семантику об'єкта оцінки; функцію підсилення ознаки виконує й зменшено-пестлива форма ступеня якості вербалізатора ознаки – прислівник *гірєнько* (*гірєнько відробляти, заплакала гірєнько*), а також близько розташовані на одній синтагматичній шкалі опозитиви *солодкий – гіркий*.

Уявленню про гірке в мовній картині світу українців протиставлене розуміння солодкого, заґрунтованого на виразній аксіології останнього як приємного, бажаного. Сполучуваність носія густативної ознаки (як власне смакової, так і псевдосмакової) та об'єкта оцінки уможливило реалізацію відповідної ознаки в структурі етнокультурних стереотипів, що відтворюють позитивно оцінні значення.

Матеріали СУМГ фіксують обмежений ряд усталених виразів, заґрунтованих на густативній ознаці (*солодкий снів, солодкий голос, солодкі*

слова, медові слова), який постійно поповнюється новими стереотипами-образами. Зокрема, власне густативна ознака лежить в основі творення таких сполучень: *солодкий мед* (*На базарі солодкий мед виставляла* [7, т. 1, с. 189]); *солодке, як цукор* (*Солодке, як цукор* [7, т. 4, с. 436]); *солодкий, що аж страх* (*Мені розказував цимбалістий, а йому говорив басистий, що як вони у жидів грали весілля, то жиди їли, і такий, каже, солодкий, що аж страх* [7, т. 4, с. 429]). Узагальнення у вигляді порівнянь – простого порівняння із цукром як еталоном відповідної ознаки та прихованого *що аж страх* – лише увиразнюють смакову якість і продукують її градацію. Послідовний перехід від нижчого ступеня якості до вищого відбувається за рахунок різних мовних засобів, зокрема, за допомогою форми ступінювання носія ознаки (*Робак вліз у хрін та й думав, що вже немов солодшого коріння* [7, т. 4, с. 25]), коли рух від сенсорного до абстрактного зумовлює глибоко ментальне значення «перебільшення своєї значимості». Градація смакової ознаки можлива також за рахунок нанизування лексем з усе більш підсилюючими значеннями (*Масненький та солоденький, гадав би сь з меду та цукру* [7, т. 4, с. 436]). Такі лексеми можуть виступати або як семантично близькі одиниці (*солодкий мед*), або як семантичні кореляти (*масненький, солоденький*). Однак спостережено, що в означеному стереотипі корелюють сенсорна й ментальна складові, що уможливило додаткові конотації «облесливий», «схильний підлещувати-ся до кого-небудь».

Сема «облесливо» лежить також в основі творення стереотипу сфери міжособистісних стосунків, заґрунтованого на псевдосенсорній ознаці *на солодкім меду обізватися*, у якому простежується значення «заговорити красномовно, промовисто» (*І шумить, і гуде, дрібен дощик іде, – ой хто ж мене молодую та й додому доведе? Обізався козак на солодкім меду: «Гуляй, гуляй чорнобрива, я додому доведу!»* [7, т. 2, с. 414]) з подальшою градацією ознаки «переконливо», «спокусливо». Усічення виразу шляхом «видалення» лексеми *обізватися* уможливило виникнення іншого значення, заґрунтованого на густативній ознаці, – *солодкий медочок* «хмільний напій, приготовлений з меду», «медовуха». Уведений до контексту конкретизатор-дієслово *пропила* продукує рух від сенсорного до абстрактного та уможливило ментальне прочитання відповідного стереотипу «алкоголь» (*Пропійця, пропійця! Пропила дочку на солодкім медочку* [7, т. 3, с. 476]) і далі «зло», «зрада», а зменшено-пестливе використання лексем *на солодкім медочку* уможливило розширення значеннєвої зони додатковою семою «улюблений хмільний напій».

Відповідне значення є ядерним у контексті псевдогустативних стереотипів: *горілочка соло-*

денька, бражечка медовая, горілка смаковита, горілка осолодувата. Носіями смакової ознаки у відповідних сполученнях є контекстуальні синоніми, що утворюють своєрідний градаційний ряд носіїв якісної ознаки, у якому *солоденька* – вихідна форма вияву ознаки (*Чарочко сребренька, в тобі горілочка солоденька* [7, т. 3, с. 476]); *осолодувата* – нижчий ступінь вияву ознаки (*Ця горілка осолодувата* [7, т. 3, с. 70]); *медовая* – вищий ступінь вияву ознаки (*Браго ж моя, бражечко медовая, з ким я тебе пий буду, молодая* [7, т. 1, с. 91]); *смаковита* – найвищий ступінь вияву ознаки (*Горілка моя смаковита, хто ж тебе наливатиме?* [7, т. 3, с. 476]). Очевидний мовний дисонанс: *горілка, брага* (*горілка* – традиційний український міцний алкогольний напій, що є сумішшю винного спирту та води в певній пропорції [8, т. 2, с. 130]; *брага* – спиртний напій різної міцності [8, т. 1, с. 225]) зовсім не приємні на смак, навіть навпаки. Ідеться про почуттєву насолоду, що відображено мовними засобами: алкогольний напій персоніфіковано, до нього звертаються як до найкращого друга (*браго ж моя, бражечко медовая; горілка моя смаковита*). Сказане зумовлює семантичний зсув, проєктований у сферу ментальної характеристики, що продукує нові змістові конотації «який дає відчуття приємності, задоволення, радості». А оскільки народ не схвалює надмірного захоплення алкогольним напоєм, то правомірно говорити про зміщення оцінних акцентів атрибута *солодкий* у межах відповідних стереотипів із позитивного на негативний.

Абстрактну характеристику чуттєво-фізичної насолоди репрезентують псевдогустативні стереотипи *солодкі години*, де переплітаються кількісне та якісне значення, і *солодкі вуста*, проєктовані у сферу ментальної характеристики. Семантична й аксіологічна значимість ознаки «солодкий» у межах відповідних стереотипів увиразнюється формою найвищого ступеня якості атрибута (*солодісінькі години*), що формує значення «певний період часу, певна пора, певний момент, який можна назвати щасливим у житті» (*Які солодісінькі години переживаю я* [7, т. 4, с. 166]), та запитальною синтаксичною конструкцією, що продукує значеннєвий ряд «приємні для споглядання», «бажані», «відкриті для поцілунку» (*Став жовнір госпосю ревидувати: чом в тебе, госпосю, уста солодкі? Чом в тебе, госпосю, очка чорненькі?* [7, т. 4, с. 166]).

Серед смакових найменувань вирізняємо ад'єктив *кислий*, який функціонує в структурі етнокультурного стереотипу, заґрунтованого на прихованій густативній ознаці: *кисле в рот тисне* [7, т. 2, с. 240]. Спостережено, що основою оцінки відповідного культурного стереотипу виступає негативно маркована емоційна реакція на смакову якість (*кислий* – «який має своєрідний гострий смак, схожий на смак оцту, лимона тощо»)

[8, т. 4, с. 153], «несмачний»), проєктована в кількісно-ментальну сферу, що формує значення «який виражає незадоволення, пригніченість, нудьгу, сум». Акцентуємо увагу також на усталеному сполученні *закислити душу* – «з'їсти чого-небудь кислого нагще перед випивкою» (*Треба хоч душу закислити* [7, т. 2, с. 48]). Об'єкт ознаки лексема *душа* продукує суміщення якісної й ментальної ознаки, що відцентровує семантичний зсув, продукуючи нові змістові конотації «підтримати», «не втрачати енергію», «не ставати бездіяльним».

Як настанови сьогодні звучать народні псевдосенсорні афоризми-застереження щодо поведінки в суспільстві: *Не будь солодкий, бо розлижуть, не будь гіркий, бо розплюють* [7, т. 4, с. 48]; *Не бачить гіркого, не бачить і солодкого* [7, т. 4, с. 166]; *Не будь ні гіркий, ні солодкий: будеш гіркий – проклянуть, а солодкий – проглотять* [7, т. 3, с. 461]; *Не тоді мені лижи губи, як солодкі, тоді мені*

лижи, як гіркі [7, т. 3, с. 461]; *Хто солодко живе, той гірко вмирає* [7, т. 2, с. 356].

Отже, матеріали «Словаря української мови» Б. Грінченка свідчать, що номінації лексико-семантичного поля «смак» об'єктивують густативну ознаку, сполучаючись із різними об'єктами референції, зокрема конкретними й абстрактними іменниками. У результаті різноманітних асоціацій сенсорне значення смакового атрибута апелює до різних сфер: ментальної, кількісної, просторової. Сказане продукує рух у межах перцептивної шкали, що зумовлює творення як власне перцептивних, так і неперцептивних етнокультурних стереотипів із виразною негативною й позитивною аксіологією.

Етнокультурні стереотипи сенсорного сприйняття з густативним компонентом потребують більш глибокого вивчення, що буде здійснено в подальшому.

Література

1. Гайдаєнко І. Назви на позначення смаку: етимологія, семантика, функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / І. Гайдаєнко. – Запоріжжя, 2002. – 16 с.
2. Кондильяк Э. Сочинения : в 3 т. / Э. Кондильяк ; пер. с фр. В. Богуславского. – М. : Мысль, 1980–1983. – Т. 2. – 1982. – 541 с.
3. Костяев А. Вкусовые метафоры и образы в культуре / А. Костяев. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 160 с.
4. Кубрякова Е. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. Кубрякова. – М. : Языки русской культуры, 2004. – 555 с.
5. Курилович Е. О методах внутренней реконструкции / Е. Курилович // Новое в лингвистике. – Вып. IV. – М. : Наука, 1965. – С. 36–44.
6. Рузин И. Когнитивные стратегии именованія: модулы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке / И. Рузин // Вопросы языкознания. – 1994. – № 6. – С. 79–100.
7. Словарь української мови : в 4 т. / упор. Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. 1 : А – Ж. – 1996. – 496 с. ; Словарь української мови : в 4 т. / упор. Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. 2 : З – Н. – 1996. – 588 с. ; Словарь української мови : в 4 т. / упор. Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. 3 : О – П. – 1997. – 506 с. ; Словарь української мови : в 4 т. / упор. Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. 4 : Р – Я. – 1997. – 616 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1 : А – В. – 1970. – 700 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 2 : Г – Ж. – 1971. – 638 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 3 : З. – 1972. – 590 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 4 : І – М. – 1973. – 720 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 5 : Н – О. – 1974. – 839 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 6 : П – Поїти. – 1975. – 830 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 7 : Поїхати – Приробляти. – 1976. – 723 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 8 : Природа – Р. – 1977. – 927 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9 : С. – 1978. – 680 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10 : Т – Ф. – 1979. – 736 с. ; Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 11 : Х – Ї. – 1980. – 700 с.

УДК 81'25:821.111-1

Скалевська Г. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КОНКРЕТНИХ ПОЕЗІЙ, ПОБУДОВАНИХ ЗА ПРИНЦИПОМ СЕМАНТИКО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ СВОБОДИ

Статтю присвячено дослідженню ключових критеріїв перекладу конкретних поетичних текстів, побудованих за принципом семантико-інтерпретаційної свободи. Аналіз проведено на прикладах перекладів поезій М.Е. Солт та канадського поета-конкретиста бпНіхоля (bpNichol).

Ключові слова: конкретна поезія, адекватний переклад, інтерпретація тексту, адаптація.

Скалевская А. А. Особенности перевода конкретных поэзий, построенных по принципу семантико-интерпретационной свободы. – Статья.

Статья посвящена исследованию ключевых критериев перевода конкретных поэтических текстов, построенных по принципу семантико-интерпретационной свободы. Анализ проводится на примерах переводов поэзий М.Э. Солт и канадского поэта-конкретиста бпНихоля (bpNichol).

Ключевые слова: конкретная поэзия, адекватный перевод, интерпретация текста, адаптация.

Skalevska H. O. Peculiarities of translation of concrete poems built according to the principle of semantic and interpretation freedom. – Article.

The given article investigates the problem of translation of the concrete poems built according to the principle of semantic and interpretation freedom. The analysis is being made on the basis of translations of the poems written by M.E. Solt and Canadian concrete poet bpNichol.

Key words: concrete poetry, faithful translation, text interpretation, adaptation.

Проблема перекладу конкретних поетичних текстів, побудованих за принципом семантико-інтерпретаційної свободи, обумовлюється насамперед належністю цих текстів до відкритих, нелінійних самоорганізованих систем, сприйняття й адекватне інтерпретаційне відтворення яких є можливим лише на рівні голічного відображення нерозривного асоціативно-образного візерунку, що твориться одночасним поєднанням і накладенням один на одного лексико-семантичної канви та структурно-просторового малюнку оригінальної поезії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед іншомовних джерел, присвячених розробці й осмисленню теоретичних засад і принципів мистецько-естетичного впливу конкретної поезії, на особливу увагу заслуговують окремі статті й наукові праці таких дослідників, як М.Е. Солт [9], О. Гомрінгер [6], О. Фальстрем [5], Е. Вільямс [10], М. Бенс [1], А.С. Бесса [2] та Р.П. Дрейпер [4]. Корисними в перекладознавчому аспекті є нотатки Ж. Ротенберга до його перекладів вибраних поезій О. Гомрінгера [12] з німецької мови, науковий звіт Б.Ф. Ніхоля про його роботу над англійськими перекладами «Каліграмм» Г. Аполінера [7], компаративно-аналітичний огляд М. Перлофф стилістичних і лінгвістичних особливостей різних англійських варіантів передачі «Каліграмм» Г. Аполінера [8] та статті К. Клувера [3], який перекладав із португальської поетичні твори Д. Піньятарі.

Мета статті – сформулювати й висвітлити ключові критерії перекладу конкретних поетичних текстів, побудованих за принципом семантико-інтерпретаційної свободи.

Окреме місце в історії розвитку англійської конкретної поезії як окресленого літератур-

но-мистецького напрямку, без сумніву, посідає революційно нова й незалежна у своїй тематичній спрямованості та техніко-практичній реалізації творчість видатної американської поетеси й дослідниці ХХ століття Мері Еллен Солт, чий мистецько-поетичний і літературно-критичний доробок мав величезний вплив на формування нового бачення поезії, відкриття безмежних можливостей творчої взаємодії таких текстових елементів, як форма, простір і прихована грація простих, стилістично не забарвлених слів. Саме М.Е. Солт належить фундаментальна критична праця «Конкретна поезія: світовий огляд» («Concrete Poetry: A World View») [9], яка вийшла друком у 1968 р. та в якій представлено огляд мистецько-історичного розвитку конкретної поезії в різних країнах світу: Швейцарії, Бразилії, Німеччині, Шотландії, Англії та США. Крім цього, М.Е. Солт належить велика кількість літературознавчих статей, есе й мистецьких проєктів, присвячених дослідженню та розвитку улюбленої справи.

Як не дивно, саме поезії М.Е. Солт є яскравим прикладом конкретних поетичних текстів, побудованих за принципом абсолютної семантико-інтерпретаційної відкритості, адже всі вони складаються з вільних асоціативних рядів слів, об'єднаних лише певною закономірністю суто графічного поєднання. Так, наприклад, М.Е. Солт, починаючи працювати над текстом «Білої Троянди» [14], взагалі ставила собі за мету написати поезію, яка складалася б із різноманітних слів, що починаються з літер, присутніх у назві квітки *жовтий крокус*. Однак, як зазначає сама поетеса, коли вона завершила перший ряд слів, що починались із назви цієї рослини, «<...> наступний ряд ніби сам захотів створитися, народжуючись уже з

останніх літер щойно написаних слів <...> форма наче сама напрошувалась бути круговою, рухаючись із центру назовні, унаслідок чого я просто почала обертати аркуш поперу все далі й далі по колу. Завершивши все це, я зрозуміла, що серійна послідовність слів та їх кругове розташування стали для мене важливими, проте їх форма не мала нічого спільного з тим, як росте крокус. <...> Тим не менш мені спало на думку, що винайдена мною форма могла б підійти для написання поезії про троянду, адже пелюстки троянди ростуть по колу із самого центра» (переклад наш. – Г. С.) [9, с. 218]. Саме так з'явилась на світ поезія під назвою «Біла Троянда» («White Rose») [14].

Сам поетичний «текст», якщо таким його можна назвати, твориться трьома рядами семантично й логічно не узгоджених між собою слів, які паралельно рухаються по колу за годинниковою стрілкою, причому слова кожного нового зовнішнього ряду обов'язково починаються з тих самих літер, на які закінчуються слова попереднього. Слова ж першого, центрального кола починаються з літер самої назви зазначеної квітки, розташовуючись на аркуші паперу так, що літери слова *white* рухаються за годинниковою стрілкою, а літери слова *rose* – проти неї, створюючи ефект певного протиставлення чи віддзеркалення один одного. Незважаючи на те, що семантичні ряди кожного кола слів не мають жодного логічного зв'язку, у перші хвилини знайомства з поезією мимоволі створюється враження, що між деякими словами все-таки відбувається певна контекстна взаємодія, що вони мають значення, яке ми чомусь ніяк не можемо ухопити. Так, наприклад, семантичний ряд першого, внутрішнього кола (*white heart intricate tight ends entering secret orders remove* [14]) розташовано в такій послідовності, що за суто граматичними законами кореляції представлені в ньому словформи є формально абсолютно узгоджуваними між собою. Саме внаслідок такої граматичної дотичності й наявності заданого спеціальними рисочками графічно-візуального напрямку прочитання кожного окремого ряду слів створюється початкове хибне враження, що представлені в поезії слова співвідносяться між собою не лише за графічним, а й за певним семантичним законом поєднуваності. Крім того, цей ефект є одним із важливих компонентів творення загально-прагматичного навантаження всієї поезії, адже він одним із перших впливає на читача, змушуючи його обирати між різними векторами свідомого прочитання та дієвого розуміння запропонованого тексту.

У процесі незалежного експерименту, спрямованого на досягнення інтерпретаційної передачі цієї оригінальної поезії лексико-семантичними й графічними засобами української мови, ми на практиці дослідили ключові особливості цього

складного, багатовимірною процесу та дійшли певних висновків. Так, в українському варіанті інтерпретаційного тлумачення розглянутої поезії ми відійшли від спроби дібрати семантичні відповідники лексико-граматичних одиниць вихідного тексту, зосередивши основну увагу на відтворенні загальної візуально-просторової та графічної поєднуваності оригінальних слів, додатково намагаючись зберегти надзвичайно важливий прагматичний ефект початкового хибного враження від граматичної дотичності вживаних словоформ. Натомість ми семантично переклали лише одну ключову назву рослини *white rose*, обравши її прямий еквівалент *біла троянда* замість *біла роза*, адже в другому варіанті перекладу ми отримали б лише вісім, а не дев'ять, як в оригіналі, вертикальних гілок слів, що змінило б графічний малюнок усієї поезії та вплинуло б на якість її візуального сприйняття, яке, як відомо, посідає вагомe місце в творенні прагматичного значення всієї конкретної поезії в цілому. Саме тому у власному інтерпретаційному варіанті ми вирішили зберегти непарну кількість відцентрованих гілок слів, що повторюють принцип зростання пелюсток самої троянди, тим самим відтворивши в перекладі головний естетичний елемент оригінальної поезії – ефект візуальної подібності просторового розташування поетичного тексту до справжньої форми самої живої рослини.

Далі ми відтворили принцип графічної поєднуваності слів кожного нового кола вільних інтерпретаційних семантичних рядів, добираючи такі граматично й синтаксично сполучувані словоформи, які могли б створити хибне враження існування між ними логічних, контекстуально узгоджених значень. Що ж стосується безпосередньої передачі самого лексичного значення окремих оригінальних слів, то ми вирішили відмовитись від марної спроби знайти в українській мові такі їх прямі еквіваленти, які разом із семантичним значенням зберігали б також буквене написання слів вихідного поетичного тексту, тим самим надаючи можливість відтворення в перекладі їхньої здатності до графічно-просторової взаємодії. Унаслідок цього ми вважаємо термінологічно коректним називати наш варіант україномовної передачі розглянутої конкретної поезії М.Е. Солт саме *інтерпретаційним тлумаченням*, яке, не зосереджуючись на наявності чи відсутності в ньому самого моменту лексико-семантичного перекладу, відтворює ключові формально-візуальні та графічні риси оригінального поетичного тексту, тим самим зберігаючи панівний принцип його семантико-інтерпретаційної й просторової відкритості.

Ще одним прикладом конкретного поетичного тексту, у якому графічно-просторова складова виступає джерелом основного прагматичного впливу та відіграє набагато важливішу

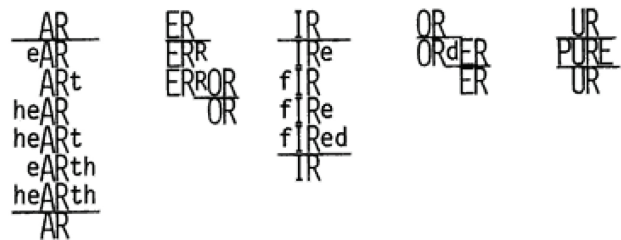
роль, ніж семантичні значення окремих слів, є поезія М.Е. Солт «Geranium» [14], що входить до однієї з найвідоміших поетичних збірок письменниці – «Flowers in Concrete» [14], яка вперше побачила світ у 1966 р. Унікальність будови цієї поезії полягає в тому, що її асоціативно-голічне сприйняття відбувається відразу на трьох різнопланових рівнях: візуально-естетичному, просторово-графічному та лексико-семантичному. У цій поезії слова й окремі літери поетичного тексту настільки тісно взаємодіють з оточуючим простором білого паперу, що в перші хвилини знайомства з поезією ми бачимо лише певне графічне зображення, яке досить сильно нагадує форму цвітіння зазначеної в назві квітки. Придивившись ближче, ми помічаємо, що весь малюнок твориться різноманітними літерами та їх сплетіннями, а також словами, які знаходяться в певному заданому співвідношенні. І лише зрозумівши закономірність та принципи графічно-просторового розташування представлених слів і літер, ми починаємо безпосередньо взаємодіяти з лексико-семантичною складовою поезії в цілому. Беручи до уваги таку послідовність значеннєвого розкриття перед читачем оригінального варіанта цього поетичного тексту, можемо стверджувати, що в процесі передачі його засобами української мови основна увага також має приділятися саме відтворенню візуально-естетичної складової цієї поезії з точним врахуванням панівної закономірності графічно-просторового розташування всіх представлених у ній слів і літер.

Справа в тому, що у вихідному тексті ключовим лексико-семантичним елементом виступає сама назва поезії, тобто слово *geranium*, літери якого розташовуються по колу в центрі графічного малюнку, утворюючи його серцевину, з якої симетрично «проростають» відцентровані слова першого кола так, щоб між ними могли розміститись вільні асоціативні лексичні одиниці другого кола, кожна з яких починається з кінцевої літери наступного в просторі слова першого ряду. Крім того, саме з літер центрального для аналізованої поезії слова *geranium* творяться всі графічно-візуальні круги, які нагадують форму цвітіння живої рослини з такою ж назвою та кількістю яких точно співпадає з кількістю літер цієї назви. З огляду на таку закономірність будови представленої поезії ми вирішили зосередити основну увагу на знаходженні якомога більш адекватного варіанта перекладу англійського іменника *geranium*, який більш-менш точно передавав би семантику оригіналу, при цьому якнайповніше зберігаючи його графічний і звуко-буквений склад. Саме тому ми зупинили свій вибір на такому українському еквіваленті, як *журавець*. По-перше, цей варіант перекладу повністю передає кількість літер оригінального іменника, що

дозволяє досить точно відтворити візуально-графічний простір вихідної поезії, а по-друге, його фонетичний склад нагадує звучання оригінального слова *geranium*, що також посилює ідентичність загальноестетичного впливу перекладу й оригіналу. Крім того, слово *журавець* має більш виражене українське коріння, ніж слово *герань*, яке і графічно, і фонетично є надзвичайно схожим на русизм.

Перекладаючи українською мовою всі інші лексичні одиниці цієї поезії, ми керувались принципом семантико-інтерпретаційної свободи, ставлячи на перше місце вимогу дотримання графічно-буквеної поєднуваності окремих слів та відтворення ефекту граматичної узгодженості логічно не пов'язаних між собою лексичних одиниць, про сутність і важливість якого ми докладніше говорили в процесі перекладацького аналізу попереднього поетичного тексту М.Е. Солт.

Незважаючи на всі лексико-семантичні труднощі, аналізу яких було приділено увагу в процесі знаходження адекватних варіантів перекладацької інтерпретації попередніх поезій, варто зазначити, що ми, працюючи із цими текстами, все-таки мали справу з поезіями, у яких було хоча б одне семантично значиме слово, переклад якого мав не лише відтворити його графічну будову, а й передати основне змістове значення. Наявність такого ключового лексико-семантичного елементу в розглянутих поезіях надає підстави стверджувати, що в процесі їх передачі засобами української мови семантичний компонент відіграє важливу роль, на відміну від інших конкретних поетичних текстів, побудованих за принципом повної семантико-інтерпретаційної свободи, у яких семантичні значення лексичних одиниць повністю розчиняються в законах їхньої складної графічно-просторової поєднуваності й будови. Яскравим прикладом таких текстів можна вважати поезію канадського поета-конкретиста бпНіхоль (bpNichol) «Імовірні системи» («Probable Systems») [13]:



У представленому поетичному зразку семантичні еквіваленти англійських слів мають в українській мові абсолютно відмінне від оригіналу написання, звучання й загальне графічно-візуальне сприйняття, тому їх застосування неминуче спричинить повну втрату в перекладі графічно-просторової цілісності й візуальної динамічності

вихідної поезії. Справа в тому, що панівна сила прагматичного значення такого оригінального тексту базується не на лексико-семантичних сплетіннях породжуваних образів, а на принципі динамічної графічно-візуальної гри, що утворюється внаслідок чіткого просторового узгодження всіх дотичних літер і складів. З огляду на це в процесі досягнення адекватного рівня інтерпретаційної передачі цієї поезії українською мовою ми на перше місце ставили саме чітке відтворення специфічної закономірності графічної поєднуваності всіх літер і складів вихідного тексту [11]:

<u>AP</u>	<u>EP</u>	<u>IP</u>	<u>OP</u>	<u>UP</u>
<u>цAP</u>	<u>EPa</u>	<u>IPa</u>	<u>OPaEP</u>	<u>цUPa</u>
<u>APa</u>	<u>тEPOP</u>	<u>лIP</u>	<u>EP</u>	<u>UP</u>
<u>лицAP</u>	<u>OP</u>	<u>лIPa</u>		
<u>міAPa</u>		<u>лIPизм</u>		
<u>APam</u>		<u>IP</u>		
<u>кAPam</u>				
<u>AP</u>				

У запропонованому варіанті перекладу цієї поезії українською мовою ми вжили абсолютно відмінні від оригіналу лексико-семантичні одиниці, відтворивши за допомогою транслітерації лише головні для цього поетичного тексту склади *-ap-*, *-ep-*, *-ip-*, *-op-* та *-up-*, візуальне сприйняття яких є стрижневим у формуванні естетичного враження від поезії в цілому. Ми також намагалися якнайбільш точно передати всі графічні й фонетичні закономірності поступального «народження» кожного нового горизонтального рядка оригінальних стовпчиків окремих складів, як, наприклад, у випадку зі словами *цAP*, *APa*, *лицAP*, *міAPa*, *APam*, *кAPam* [11], що досить точно наслідують графічно-фонетичний принцип поєднуваності оригінальних лексичних одиниць *eAR*, *ARt*, *heAR*, *heARt*. *eARth*, *heARth* [13]. Ще одним непростим завданням було дібрати такі українські іменники, які дозволили б відтворити принцип графічного «віддзеркалення», одночасного взаємного породження один в одному складів *-ep-* та *-op-*, як це відбувається в оригінальному

тексті в словах *ERrOR* та *ORdE*. Проте в цілому робота над створенням адекватного варіанта інтерпретаційного тлумачення цього поетичного тексту засобами української мови стала яскравим прикладом практичної реалізації принципу семантико-інтерпретаційної свободи, за яким можуть будуватись англomовні конкретні поезії та якого необхідно обов'язково дотримуватись під час самого процесу перекладацької інтерпретації останніх.

Висновки. Загалом, досліджуючи специфіку перекладацької діяльності, що супроводжує процес передачі українською мовою англomовних конкретних поезії, побудованих за принципом семантико-інтерпретаційної свободи, ми дійшли висновку, що головними запоруками створення адекватного українського відповідника таких поетичних текстів є, по-перше, точне відтворення законів графічно-просторової поєднуваності всіх окремих літер і лексико-граматичних одиниць, що входять до їх складу, а по-друге, знаходження такого лексичного еквівалента для ключового слова, наявного майже в кожній подібній поезії, який водночас передавав би його семантику та слугував засобом збереження зазначеної комплексної графічно-просторової поєднуваності всього поетичного тексту. Що ж стосується безпосередньої передачі в перекладі семантики всіх інших, не ключових для окремої поезії лексичних одиниць, то в більшості випадків вона є практично неможливою та навіть непотрібною, адже українською мовою 99% прямих семантичних еквівалентів англomовних слів мають відмінну від оригіналу морфемно-фонетичну будову, яка зводить до мінімуму процентний відсоток їхньої здатності до графічної поєднуваності, що у свою чергу призводить до повної руйнації вільного простору відкрито інтерпретаційної гри, який саме задає головний напрям руху в розгортанні прагматичної взаємодії конкретної поезії із читачем.

Література

1. Bense M Concrete Poetry II / M. Bense [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ubu.com/papers/bense02.html>.
2. Bessa A.S. Architecture Versus Sound in Concrete Poetry / A.S. Bessa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ubu.com/papers/bessa.html>.
3. Clüver C. The Noigandres Poets and Concrete Art / C. Clüver [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lehman.cuny.edu/ciberletras/v17/cluver.htm>.
4. Draper R.P. Concrete Poetry / R.P. Draper // New Literary History. – Vol. 2. – № 2 : Form and Its Alternatives. – Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1971. – P. 329–340.
5. Fahlström Ö. Manifesto for Concrete Poetry / Ö. Fahlström // Concrete Poetry: A World View. – Bloomington : Indiana University Press, 1968. – P. 74–78.
6. Gomringer E. Konkrete Poesie / E. Gomringer. – Reclam, 1972. – 174 s.
7. Nichol B.P. Translating Translating Apollinaire: a preliminary report from a book of research / B.P. Nichol. – Membrane Press, 1979. – 46 p.
8. Perloff M. After Language Poetry: Innovation and its Theoretical Discontents / M. Perloff [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epc.buffalo.edu/authors/perloff/after_langpo.html.
9. Solt M.E. Concrete Poetry: A World View / M.E. Solt, W. Barnstone. – Bloomington : Indiana University Press, 1968. – 311 p.
10. Williams W.C. Selected Essays / W.C. Williams. – New York : New directions Publishing, 1969. – 360 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

11. Конкретна поезія / пер. з англ. Г.О. Скалевської // Сучасна американська поезія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://arttranslation.ucoz.ru/index/konkretna_poezija/0-11.
12. Gomringer E. The Book of Hours and Constellations / E. Gomringer // Presented by Jerome Rothenberg. – New York : Something Else Press, 1968. – 55 p.
13. bpNichol. Probable Systems / bpNichol [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archives.chbooks.com/online_books/zygal/06.html.
14. Solt M.E. Flowers in Concrete / M.E. Solt. – Bloomington : Indiana University Press, 1969. – 60 p.

УДК 811.111'373.7

Скрипник І. Ю.

ЕТНІЧНИЙ СТЕРЕОТИП ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються етнічні стереотипи як одна зі складових національної ідентичності. Досліджується їх вплив на становлення й існування ідентичності, вивчаються складові стереотипів та їхні характеристики, а також їх зв'язок із національним міфом.

Ключові слова: етнічні стереотипи, авто- та гетеростереотипи, національна ідентичність.

Скрипник И. Ю. Этнический стереотип как составляющая национальной идентичности. – Статья.

В статье рассматриваются этнические стереотипы как одна из составляющих национальной идентичности. Исследуется их влияние на становление и существование идентичности, изучаются составляющие стереотипов и их характеристики, а также их связь с национальным мифом.

Ключевые слова: этнические стереотипы, авто- и гетеростереотипы, национальная идентичность.

Skrypnik I. Yu. Ethnical stereotype as a constituent of national identity. – Article.

The article focuses on the analysis of ethnical stereotypes as one of the constituents of national identity. Their influence on formation and existence of identity is being investigated; the components and characteristics of stereotypes as well as their connection with national myth are being analyzed in the article.

Key words: ethnical stereotypes, auto- and heterostereotypes, national identity.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вирізняється інтенсивними міжнародними контактами та зв'язками, процесами інтеграції й глобального співробітництва. У цьому контексті актуальними є питання, пов'язані з національною ідентичністю, особливостями національного менталітету та світосприйняття. Важливість вирішення цього кола проблем є незаперечною. Так, у 2012 р. в Англії було започатковано науково-дослідницький центр «Британське майбутнє», який займається моніторингом та аналізом питання самовизначення, національної приналежності сучасних англійців крізь призму глобальної інтеграції. «Що означає бути англійцем?» – одне з ключових питань, над яким розмірковують учасники центру. Криза ідентичності, про яку нині говорять багато дослідників, потребує ретельної уваги в майже всіх гуманітарних дисциплінах: соціології, психології, історії, культурології тощо. Однак без даних лінгвістичних розвідок не можна наблизитись до вирішення питань національного, адже, як стверджує А. Вежицька, «мова – це провідник суспільної реальності» [3, с. 21], це матеріалізація колективного досвіду й свідомості в звукових символах [14, с. 76], і такий феномен, як національна ментальність, має цілком «речовинну» втіленість у мовній субстанції [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні найбільша увага як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці присвячується вивченню англійської національної ідентичності, або англійськості, такими вченими, як Д.М. Караєва (2013 р.), О.П. Матузкова (2013 р.), Л.Ф. Хабібуліна (2010 р.), Е. Еванс (1995 р.), К. Роббінс (1998 р.), К. Кумар (2003 р.). Оскільки дослідження національної ідентичності нерозривно пов'язується з питаннями національного менталітету й характеру, то нині у фокус лінгвістичних пошуків потрапляють проблеми вираження цих феноменів

у найбільш репрезентативних у цьому плані мовних одиницях (фразеологізмах і пареміях), розглядувані І.О. Голубовською, А.М. Ясиним (2012 р.). Також аналізуються етнокультурні концепти з позиції розкриття ціннісних пріоритетів культури й відображення національного характеру, наприклад, Л.А. Гуніною (2009 р.). Ці дослідження переконливо показують, як у мові яскраво відображаються особливості світосприйняття, стиль життя, система цінностей певного етносу. Також окремо вивчаються етнічні стереотипи, зокрема, А.Б. Юнацькою (2011 р.) досліджується їх відбиття в контексті характеру нації, І.Б. Івановою (2014 р.) аналізуються лінгвокультурологічні аспекти їх дослідження. Однак складність і значущість такого явища, як етнічні стереотипи, зумовлює необхідність подальших детальних розвідок задля вивчення ролі стереотипів у становленні й існуванні різних національних ідентичностей, що пояснює актуальність дослідження. Окрім того, важливість вивчення цього аспекту є актуальною також із точки зору практичного застосування результатів дослідження, адже стереотипи відіграють значну роль у міжкультурній комунікації. Аналіз джерел і витоків стереотипів, а також механізмів їх формування є однією із заповорок запобігання етнічній упередженості та сприяння конструктивним процесам комунікації.

Метою статті є обґрунтування впливу етнічних стереотипів на процес визначення національної ідентичності. Ілюстративний матеріал дослідження складають тексти публіцистичного характеру, що виправдано значущим впливом засобів масової інформації на формування вектора суспільної думки й масового менталітету, а також приклади, отримані з літературних джерел, адже, як стверджує Т.Г. Стефаненко, «систематичне вивчення власного та чужого народів через літературу <...> може дати для розуміння етнічних

стереотипів і міжнаціональних відносин набагато більше, ніж анкетне опитування» [12].

У фундаментальній праці «Соціальне конструювання реальності» П. Бергер і Т. Лукман відносять ідентичність до «ключового елемента суб'єктивної реальності», до «феномена, який виникає із діалектичного взаємозв'язку індивіда та суспільства <...> – суспільства мають історії, у ході яких виникають специфічні ідентичності, проте ці історії створюються людьми, які наділяються специфічними ідентичностями» [2]. Тому цілком логічно припустити, що специфіка національних історій та особливості соціальних структур зумовлюють особливі типи національних ідентичностей, які саме впізнаються в комунікації [1]. На думку Е. Сміта, кожному поколінню в пошуках власної інакшості, несхожості, власної унікальності необхідно звертатись до минулого через міфи, церемонії, ритуали, символи [15, с. 67], адже поняття етнічної та національної ідентичностей нерозривно пов'язуються з поняттям «історична традиція» [1]. У підґрунті формування ідентичності знаходяться поняття та уявлення з різних сфер існуючої національної парадигми: національно-історичної, соціально-психологічної, соціокультурної тощо. Вона складається з усталених особливостей національної культури, етнічних характеристик, образів, традицій, звичаїв, вірувань, міфів, символів, моральних імперативів, стереотипів тощо [4].

Є.П. Магузкова наголошує: «Національна ідентичність має складну структуру, яка включає в себе поруч із національно-державним або національно-правовим елементом складову культурно-етнічну, які в деяких джерелах розглядаються як політична та етнічна (етносоціальна) ідентичності» [10, с. 94]. Це явище є динамічним, існує в безперервному процесі ідентифікації та складається з авто- й гетеростереотипів, які формують архетипічну модель «ми – вони» [13, с. 3].

В основі стереотипізації лежить реальний соціально-психологічний феномен узагальнення, схематизації та генералізації даних життєвого досвіду на основі всіх можливих і посильних для людини джерел інформації [9, с. 98–99]. Психологічним підґрунтям стереотипізації дослідники вважають звичку людини повертатись до неодноразово повторюваних ситуацій і реакцій на них, що фіксується у свідомості у вигляді автоматичних стандартних схем і моделей мислення [11, с. 147]. Однією з основних функцій стереотипізації Т.Г. Стефаненко називає групову диференціацію, яка являє собою оцінне порівняння між власною, або «ми-групою», та чужою, або «вони-групою», у ході якого формується підтримка позитивної соціальної ідентичності представників власної групи. Незважаючи на певну негативну конотацію, яку пов'язують із сте-

реотипами, вони розглядаються як механізм взаємодії щонайменше двох свідомостей, найпростіша форма комунікації [9, с. 102]. У процесі стереотипізації Т.Г. Стефаненко вбачає «раціональну форму пізнання, окремий випадок більш універсального процесу категоризації» [12], що дозволяє ідентифікувати себе з певною групою, сприймати себе як частину цілого, належачи до власної групи, відрізняти себе від інших.

Етнічні автостереотипи являють собою систему певних уявлень представників того чи іншого етносу щодо самих себе, певні характеристики, якими вони себе наділяють. Варто зауважити, що цей «образ себе», властивий кожній нації, має три складові: «образ для інших», «образ для себе» та «образ у собі». Останньому приписують роль несвідомого, що визначає узгодженість і ритм дій представників цієї спільноти [1]. Саме він, мабуть, найоб'єктивніше відображає ту сукупність більш репрезентативних характеристик і рис, властивих цьому етносу, тих, які визначають патерни його поведінки, що відображають цінності й моральні імперативи, якими користуються представники цього етносу в повсякденному житті. «Образ для себе» опосередковується власною історією, міфологією, традиціями, а також соціокультурними, економічними та політичними чинниками. Він складається з характеристик, які здаються бажаними й привабливими в очах представників цього етносу [1]. «Образ для інших» створюється для представників інших етносів, складається з тих характеристик і рис, які, на переконання цього етносу, могли б допомогти налагодити адекватну комунікацію із зовнішнім світом [1].

Розглянемо приклади, що підтверджують сказане.

On TV Americans were so soft and sentimental, all happy-go-lucky and forever safely at home (Т. Winton).

Головний герой – молода людина, мешканець Австралії – розмовляє з дружиною свого наставника – американкою на ім'я Єва. У його уяві виникає образ нації, який пропагується з екрану телевізора: чутливі, сентиментальні, безтурботні люди. Це наочна ілюстрація «образу для інших».

She said they were driven by ambition in a way that no Australian could possibly understand. <...> They wanted fresh angles, better service, perfect mobility <...> Yet God was in everything – all the talk, all the music, even on their money. Ambition, she said. Aspiration and mortal anxiety (Т. Winton).

У наведеному прикладі Єва розвінчує цей образ, говорячи як представник цієї нації про речі, які більшою мірою відображають реальність: американці – амбіційні, натхненні, з вірою в Бога. Відбувається реалізація «образу для себе» або навіть «образу в собі». При цьому на думку спадає зауваження К.С. Гаджиева: «Видається вельми

складним визначити конкретні характеристики, за допомогою яких «образ у собі» можна було б відлічити від «образу для себе» [4].

Під час формування етнічних стереотипів залучається той самий принцип узагальнення й спрощення, притаманний процесу стереотипізації загалом. Ці процеси, на думку С.В. Гладких, відбуваються «під впливом тривалої історії розвитку взаємовідносин певної нації з іншими етнічними групами <...> є яскравим втіленням суспільної думки на певному історичному етапі, відображають уявлення щодо гідності та недоліків представників різних етносів, які виникли протягом невеликого міжетнічного контакту» [5]. Саме «невдалих міжетнічний контакт» сприяє формуванню й існуванню емоційних, оцінно-негативних етнічних стереотипів. Так, наприклад, Австралія певний час була англійською колонією, тому обидві культури мають тривалі й цікаві стосунки, які характеризуються певним напруженням у колоніальний період і суперечливим характером у постколоніальний. І хоча висувається думка про «метафоричний характер колонізації» цієї країни, обумовлена низкою фактів, серед яких називають порівняно короткочасний емансипаційний період, лояльне ставлення до метрополії [7] тощо, представники обох етносів завжди позиціонували себе як носії протилежних цінностей і світоглядів (наприклад, австралійського егалітаризму на противагу англійській класовості), а колоніальна історія Австралії сприяла появі низки негативних гетеростереотипів, що відбивали вади й недоліки англійців.

“We were fresh off the boat, I spouse”, she says, pulling the hessian bag to her and slipping the cotton strap over her bare shoulder. The rank odour of it rises between them. “Real Poms”, he murmurs (T. Winton); The Larwoods were Poms. In the early days, when they were more migrants than locals, their whiny accent was stronger (T. Winton).

Наведені приклади демонструють цілком очевидне ставлення однієї етнічної спільноти до іншої: «смердючий запах» і «плаксива вимова» є характерною рисою англійців в очах місцевих мешканців австралійського містечка. Ці негативні стереотипні уявлення отримали своє мовне втілення у вигляді стійких виразів та порівняльних конструкцій: *whinging pot – постійно незадоволений чимось англієць, який весь час скаржить на будь-які ситуації; dry as a potmy's towel – надзвичайно сухий або той, що відчуває спрагу (походить від уявлення про небажання англійців митися); full as a potmy's complaint box – надзвичайно або повністю заповнений (посилається на звичку англійців жалітися з будь-якого приводу).* У постколоніальний період, незважаючи на всі спроби на державному рівні сприяти поліпшенню образу обох країн в очах представників кожної

нації, згідно з даними журналу «The Economist», обидві країни все ще тримаються за карикатурні уявні образи одна одної [16].

Оскільки етнічні стереотипи підтримуються традицією, акумулюють досвід взаємовідносин з іншими етносами, то однією з провідних характеристик стереотипів є їх стійкість. Деякі дослідники, наприклад, В.В. Ільюшкін (2015 р.), пропонують розділяти поняття «стійкість», «ригідність» і «стабільність» щодо національних стереотипів. І якщо ригідність не є обов'язковим атрибутом стереотипів та з'являється, коли існує необхідність у змінах, а людина їм опирається, то стійкість і стабільність вказують саме на тривалість часового існування стереотипів [8]. Тому залежно від тривалості функціонування того чи іншого стереотипу їх поділяють на стійкі, або глибинні, та поверхневі. До поверхневих відносять уявлення щодо того чи іншого етносу, обумовлені існуючими на певному етапі культурними, політичними, суспільними чинниками. Такі стереотипи є мінливими й підвладними зміні оцінного вектора з негативного на позитивний та навпаки. Стійкі етнічні стереотипи формуються протягом тривалого часу, залишаються в ньому незмінними, навіть переходять до рангу міфологізованих, таких, що не піддаються культурним змінам, незважаючи на вплив інформаційного середовища [5]. Такі стійкі, або глибинні, стереотипи виникають із національних міфів. На думку деяких дослідників, саме вони викликають найбільший інтерес із точки зору вивчення особливостей національного характеру. До таких належить, наприклад, відома англійська стриманість, самоконтроль емоцій і власної поведінки. *“I'm British I don't get excited”* – говорить героїня одного з найпопулярніших сьогодні англійських серіалів. Ця риса найбільш повно репрезентується у фразеологічній одиниці *to keep (have, maintain) stiff upper lip*.

Проте будь-який міф рано чи пізно втрачає свою привабливість, якщо не підтверджується фактами [4]. Такий процес можна спостерігати на прикладі одного з ключових національних стереотипів Австралії, який складає підґрунтя австралійської національної ідентичності, відкриває шлях до розуміння цієї нації в цілому та міститься у вислові *a fair go*: це заклик до розсудливості й справедливості; справедливе ставлення; однакові можливості для всіх; він є квінтесенцією егалітаризму, тієї системи цінностей, що сформувалась протягом існування Австралії як британського домініону та завжди позиціонувалась як неприйняття й невизнання британської класової системи. Однак аналіз публіцистичних текстів показує можливий початок руйнування цього національного міфу: *The fair go has fairly gone* («The Sydney Morning Herald», 2012, May 23); *Australia is a land of excuses, not the land of the fair go* («The Guardian», 2014, August 26); *Has the land of the «fair go» now «fair gone»?* («Independent

Australia», 2015, May 15). Це приклади красномовних заголовків статей, у яких ставиться під сумнів подальша життєстійкість згаданого стереотипу.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Етнічні стереотипи як складова національної ідентичності є невід'ємною частиною будь-якої культури. Вони відіграють певну роль у формуванні етнічної свідомості, сприяють власній ідентифікації з певною культурою та етносом, усвідомленню своєї приналежності до «ми-групи», а також акумулюють досвід етнічних взаємовідносин на тому чи іншому історичному етапі. Етнічним стереотипам властиві певні прагматичні функції, що реалізуються як у засобах масової ін-

формації, так і в авторському дискурсі в літературних творах, впливають на суспільну свідомість.

Складність і багатоаспектність такого феномена, як національна ідентичність, потребує ґрунтовного й багатовекторного аналізу. Тому особливо цікавим, перспективним вважаємо дослідження етнічних стереотипів (аналіз їхніх витоків і механізмів формування, розгляд їхньої прагматичної складової) на прикладі постколоніальних країн та колишніх імперій, особливо об'єднаних національно-негомогенною мовою, а також вивчення структури, змісту й етапів формування їхніх національних міфів, їхнього впливу на становлення національної ідентичності.

Література

1. Ачкасов В.А. «Миф Запада» в российской политической традиции: поиск идентичности / В.А. Ачкасов // Россия и Грузия: диалог и родство культур. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 48–55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anthropology.ru/ru/text/achkasov-va/mif-zapada-v-rossiyskoy-politicheskoy-tradicii-poisk-identichnosti#ref-1-9-index>.
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolkov.net/soc.psychol/Berger.P.Luckmann.T/index.html>.
3. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Гаджиев К.С. Национальная идентичность: концептуальный аспект / К.С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task.
5. Гладких С.В. Этнические стереотипы как феномен духовной культуры : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 09.00.13 / С.В. Гладких ; Ставропольский гос. ун-т. – Ставрополь, 2001. – 154 с.
6. Голубовська І.О. Фразеологія мов як індикатор типу культури / І.О. Голубовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pinax.com.ua/statt>.
7. Долід В.В. Теоретичні засади та проблемні питання визначення сутності категорії «постколоніалізм» / В.В. Долід // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2012. – Вип. 23. – С. 20–28. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apvtvi_2012_23_4.pdf.
8. Ильющкин В.В. Ригидность и структурные характеристики национальных стереотипов / В.В. Ильющкин // European research. – 2015. – № 5(6). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/rigidnost-i-strukturnye-harakteristiki-natsionalnyh-stererotipov>.
9. Косова О.А. Стереотипы речевого поведения как один из факторов категоризации мира (на основе бинарной оппозиции «свой/чужой») / О.А. Косова // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2010. – № 4(12). – С. 97–105.
10. Матузкова Е.П. Об английскости / Е.П. Матузкова // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Філологія». – 2013. – Т. 18. – Вип. 2(6). – С. 94–101.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: практикум / Т.Г. Стефаненко. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 208 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/stereotype9.htm>.
13. Хабибуллина Л.Ф. Национальный миф в современной английской литературе : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / Л.Ф. Хабибуллина. – Самара, 2010. – 39 с.
14. Petrova R. Global English: pro et contra / R. Petrova // IACCM 10th Annual Conference and 3rd CEMS CCM / IACCM Doctoral Workshop. – Bulgaria : University of Ruse, 2011. – P. 74–81.
15. Smith A.D. National identity and idea of European unity / A.D. Smith // International Affairs – Blackwell Publishing. – 1992. – Vol. 68. – № 1. – P. 55–76.

Джерела ілюстративного матеріалу

16. Those whingeing poms // The Economist. – 1997. – May 22nd. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/369647>.
17. Winton T. Breath / T. Winton. – London : Picador, 2009. – 256 p.
18. Winton T. The Turning / T. Winton. – London : Picador, 2006. – 336 p.

УДК 811.112.2'42

Смоляна Т. А.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ, РЕАЛІЗОВАНІ МАКСИМАМИ Й. В. ГЕТЕ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто характеристики публіцистичного дискурсу, функціонування німецькомовної максими Й.В. Гете в цьому дискурсі, визначено стратегії й тактики, реалізовані максимою. Встановлено, що максима в публіцистичному дискурсі інформує, а також закликає до роздуму, формує думку завдяки авторитету прецедентної особистості.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, максима, публіцистичний дискурс, цитата.

Смоляная Т. А. Коммуникативные стратегии и тактики, реализованные максимами И. В. Гёте в публицистическом дискурсе. – Статья.

В статье рассматриваются характеристики публицистического дискурса, функционирование в нем немецкоязычной максимы И.В. Гёте, определены стратегии и тактики, реализованные максимой. Выявлено, что максима в публицистическом дискурсе информирует, а также призывает к размышлению, формирует мнение благодаря авторитету прецедентной личности.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, максима, публицистический дискурс, цитата.

Smolyana T. A. Communicative strategies and tactics realized by J. V. Goethe in publicistic discourse. – Article.

The article deals with characteristics of publicistic discourse, function of German maxim of J.V. Goethe in it. It is determined the strategy and tactics which are realized by maxim. It is proved that maxim in publicistic discourse informs, and encourages to realize. It forms meaning by virtue of a precedent person.

Key words: communicative strategy, communicative tactics, maxim, publicistic discourse, quotation.

Феномен «дискурс» у лінгвістиці є сьогодні багатоплановим, одним із найбільш дискусійних і найчастіше вживаних науковцями.

У сучасній лінгвістиці дискурс розуміють як складне комунікативне явище, що не лише містить акт творення певного тексту, а й відображає залежність мовного твору від багатьох екстралінгвістичних обставин: знання про світ, поглядів, думок і конкретної мети мовця як його творця.

Як і І.С. Шевченко та О.І. Морозова, ми в межах інтегративного когнітивно-дискурсивного підходу з огляду на ментальні основи продукування й функціонування мовлення розуміємо дискурс як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, що протікає в широкому соціокультурному контексті; це сукупність мовленнєвих актів, які охоплюють інтенціональний, контекстний, ситуаційний, метакомунікативний, денотативний, локутивний та ілокутивний аспекти [17, с. 27–28].

Актуальність дослідження визначається ідеєю екзистенційної форми мови як продукту людської діяльності, як призначеного для потреб людини посередника спілкування або здатності мовних засобів чинити регулятивний вплив на адресата (читача) на лінгвокультурному, соціальному рівнях у межах публіцистичного дискурсу.

Публіцистичний дискурс є дистантною формою комунікативної діяльності інституціонального й когнітивного характеру, основними учасниками якого є представники засобів масової інформації як соціального інституту та масова аудиторія [9, с. 11]. У дискурсі відображається складна ієрархія знання, необхідна для його створення та сприйняття [7]. Дискурс, крім суто лінгвального, має зовнішній екстралінгвальний і внутрішній лінгвокогнітивний виміри. Екстра-

лінгвальний план дискурсу охоплює інформацію про продуцента (статус, політичне спрямування, ідеологічну забарвленість, колективне авторство, оперативність створення й споживання тексту, періодичність) та інтерпретатора (орієнтацію на масову, жіночу, чоловічу, молодіжну аудиторію). Особливу увагу приділяють фактору адресата як активного інтерпретуючого початку в газетній публіцистиці. З огляду на зазначене варто говорити про публіцистичний дискурс як про окремий тип дискурсу, інституціолізовану мовленнєво-розумову діяльність [7], що має лінгвістичний і лінгвокогнітивний плани та здійснюється в межах друкованих засобів масової інформації.

Публіцистичний дискурс, досліджуваний Л.Т. Тишаковою, О.В. Дудолодовою, Я.Б. Брухаль, Л.Л. Черепановою, О.М. Мосейчук та іншими вченими, має потужний регулятивний потенціал. Регулятивним потенціалом наділяється також німецькомовна максима (**об'єкт нашого дослідження**) – текст чи висловлювання, які містять узагальнену, глибоку, лаконічну думку певного автора (або народу), із встановленням правил поведінки, основних логічних чи етичних принципів, якими людина керується у своїх вчинках. **Предметом дослідження** є засоби реалізації максимою свого регулятивного потенціалу, а **метою** – встановлення комунікативних стратегій і тактик, реалізованих максимою як різновидом афоризму.

Однією з найбільш вагомих рис культури є інтегративність, що реалізується в тенденціях елементів культури створювати узгоджену цілісність, тому можна говорити про наявність системних зв'язків між усіма ідеалами, які експліцитно й імпліцитно функціонують у культурі, а також між концептами, що їх висловлюють.

Публіцистичний дискурс може розглядатись як ідеологічно структурована друкованими засобами масової інформації символічна система, яка відповідає інтересам домінуючої соціальної групи, зумовлює процес сприйняття соціального контексту, тому в межах цієї системи відбувається репрезентація й корегування соціального контексту. Публіцистику трактують як вид літератури, присвячений актуальним загальним і політичним питанням життя суспільства.

Публіцистичний дискурс дає широкий матеріал для вирішення численних проблем мовної комунікації, комунікативної діяльності. У нашому дослідженні цей тип дискурсу виконує функцію формування масової свідомості, впливу на неї через добір інформації.

Публіцистичний дискурс пропонує увазі суспільства певне коло питань і проблем, закликає усвідомити їхню важливість, формує первинне ставлення (як позитивне, так і негативне) до певної інформації.

У публіцистичному дискурсі, основними функціями якого є *функція впливу, інформаційна, рекламна, розважальна функції, функція конструювання соціальної дійсності* тощо, суб'єкту належить найбільш еластична соціальна роль, оскільки він тією чи іншою мірою виражає інтереси, проблеми або потреби соціуму [8, с. 174–175]. Цей різновид дискурсу можна тлумачити як символічну структуру відтворення влади (Я.Б. Брухаль), як підвид політичного дискурсу (О.В. Дудолодова), як окремий тип дискурсу та корелят публіцистичного стилю (О.С. Гончар). На думку Л.Т. Тишакової, газетний дискурс можна охарактеризувати за допомогою набору властивих йому постійних і факультативних ознак. Постійні ознаки дозволяють представити його як письмовий, дистантний з індивідуально-колективним суб'єктом і розосередженим масовим адресатом. Серед факультативних найважливішою є ознака персуазивності [13]. За соціальною спрямованістю публіцистичний дискурс вважаємо одним із різновидів персуазивного дискурсу. Персуазивний вплив передбачає здійснення цілі через переконання, базується на раціональному обґрунтуванні, не виключаючи, а, навпаки, враховуючи емоційно-оцінні засоби впливу, суб'єктивні фактори [16, с. 67].

Сучасний публіцистичний дискурс розглядається як галузь взаємодії мовних і немовних факторів. Сфера функціонування публіцистичного стилю є сферою різних відносин. В умовах масової комунікації дискурс об'єднується не на основі відображення ментальності та не тематичною спільністю, а метою комунікації – прагненням впливати на реципієнта, підготувати його до адекватної з позиції відправника інформації соціальної взаємодії [15].

Серед метадискурсивних категорій І.С. Шевченко вирізняє засоби оформлення дискурсу (у нашому випадку – публіцистичного) як процесу: його комунікативні стратегії й тактики. Мінімальні одиниці дискурсу (мовленнєві акти, концептуалізовані висловлення) утворюють дискурсивні фрагменти, об'єднані загальним стратегічним змістом.

Поняття стратегії та тактики є взаємозумовленими й нерозривними. Погоджуючись із І.В. Труфановою, під стратегією ми розуміємо сукупність мовленнєвих дій, спрямовану на вирішення комунікативної мети мовця, а під тактикою – одну чи декілька мовленнєвих дій, які сприяють реалізації певної стратегії [14, с. 58–59].

Релевантною для нашого дослідження є також структура Т. ван Дейка, у якій дослідник виокремив *глобальну* (загальну стратегію дискурсу, що його організовує), *локальну* (спрямовану на досягнення більш конкретних цілей) та *мовленнєву* (визначається глобальним і локальним завданням, представляє функціональну одиницю послідовності дій, що сприяють досягненню глобальної/локальної цілі) стратегії.

Основним призначенням цього типу дискурсу є інформування, формування думки, висловлення певної позиції, переконання суспільства в чомусь. О.В. Дудолодова пише про інформування та вплив як головні стратегії, а також виокремлює аналітичну й розважальну стратегії, які припускають різні засоби подання актуального матеріалу з метою полегшення сприйняття [7].

Тому глобальною стратегією в публіцистичному дискурсі, у якому зустрічаються максими, вважаємо формування думки адресата. Локальні стратегії є пов'язаними з використанням різноманітних жанрів у публіцистиці (статті, інтерв'ю, репортажу, інформації, огляду тощо).

Вплив на формування думки здійснює звернення до прецедентних феноменів, одним із яких є особистість автора максими.

Категорія прецедентності зумовлює наявність інтертекстуальних включень, що показує наш практичний матеріал. Під інтертекстуальністю І.В. Арнольд розуміє «включення в текст або цілих інших текстів, або їх фрагментів у вигляді маркованих чи немаркованих, перебудованих чи незмінних цитат, алюзій, ремінісценцій» [2, с. 37].

Й.В. Гете – одна з найвидатніших особистостей Німеччини, цитатно-афористичний масив якої містить максими. Як показує практичний матеріал, корпус прецедентних висловлень цього автора зустрічається найчастіше саме в публіцистичному дискурсі.

Максими Й.В. Гете є інтертекстемами, як стверджує К.П. Сидоренко, міжривневим реляційним сегментом змістової структури тексту [12, с. 317], якому властиві всі три категоріальні ознаки:

паспортизація, стереотипізованість і відтворюваність, інтертекстуальність.

Цитата як один із проявів інтертекстуальних зв'язків стає особливим прийомом смислоутворення, інтегруючи різночасові й різноструктурні текстові фрагменти, що є відбиттям множинності світу – однієї з філософських засад сьогодення, адже, як наголошує Л.І. Белехова, «множинність світу позначає розмаїття його обривів, різноманіття уявлень щодо рамок і границь людського буття» [4, с. 112].

Особлива роль цитування афоризмів, їх різновидів полягає в тому, що цитати виконують аргументаційну функцію. Допоміжними функціями є атрактивна (залучення уваги), аксіологічна (оцінка), етикетна (демонстрація поваги до цитованого автора) [10, с. 42].

Дотримуємось класифікації цитат, наданої В.П. Берковим, О.В. Берковою та Н.А. Оніщенко. За видом інформації цитати є *гномічними* (цитати, що є певним узагальненням людського досвіду й життєвої мудрості), *характеризуючими* (цитата з образною формою) та *естетичними* (цитати з орнаментальною та прагматичною функціями) [3, с. 11]. За структурою цитати розподіляємо на *прості* (модель «текст-донор» → «текст-приймач») та *ускладнені* (модель «текст-донор» → «текст-приймач» → «текст-приймач») [10, с. 43].

Цитуючи елітарну мовну особистість, мовець підвищує свій комунікативний статус компетенції, відповідно, досягає комунікативного лідерства – здатності мати нетривіальну інформацію з погляду цієї ситуації спілкування, уміти виразити таку інформацію в найкращій формі та довести її до відома адресата за допомогою оптимального мовного контакту. Прагнення домінації в спілкуванні й підвищенні комунікативного статусу спонукає до цитування інформативно та формально нетривіальних висловлень з одночасною апеляцією до концепту їх автора як елітарної мовної особистості [11, с. 73].

Наведемо приклади максим, що ілюструють, крім тактики апеляції до авторитету Й.В. Гете, певні тактики.

Тактика ініціації до роздуму: *Goethe hielt denn auch alsbald die offizielle Kirche mit ihren Riten und Dogmen für bloßes Menschenwerk und zeigte eher Sympathien für eine pantheistische Naturreligion. Seliger Grundgedanke: Gott ist in allen Dingen, in jeder Pflanze und jedem Stein. Passende Goethe-Weisheit, mit kaum verhohlenen Selbstbewusstsein hingeschrieben: «Die Natur verbirgt Gott. Aber nicht jedem».*

Stets legte Goethe überdies Wert darauf, dass Vernunft und Glauben einander nicht widersprechen. In diesen Zusammenhang gehört auch seine intensive Beschäftigung mit den Büchern des Philosophen Immanuel Kant. Überhaupt dachte der «Dichterst» im Horizont der Aufklärung. So fand er es „in mei-

nen Augen wichtiger als die ganze Bibel“, dass der Mensch die Bewegung der Erde um die Sonne nachgewiesen hat [24].

Тактика ініціації до роздуму, після якої автор тексту розвиває думку письменника та спирається на його авторитет, а також посилює думку однієї прецедентної особистості іншою, а саме філософом І. Кантом, твори якого Й.В. Гете інтенсивно вивчав і вони формували його світогляд.

Тактика переконання через підведення підсумку: *Immanuel Kant sprach einst: «Pflicht! Du erhabener, großer Name, der du nichts Beliebt, keine Einschmeichelung bei sich führt, sondern Unterwerfung verlangst...» – worauf ihm Friedrich Schiller antwortete: «Gerne dien' ich den Freunden, doch tu ich es leider mit Neigung, und so wurmt es mich oft, dass ich nicht tugendhaft bin».*

Und Goethe fügte hinzu: «Pflicht ist, wo man liebt, was man sich selbst befiehlt».

Moral ist also nicht die Konvention oder Norm, ist nicht die Tyrannei des Verhaltens, sondern kann wie für Schiller und Goethe, so auch für mich, nur der freie Willensimpuls des Menschen sein! Ich übersetze den aus dem Lateinischen stammenden Begriff der «Moral» deshalb mit «Liebe zur Tat», denn was der Mensch aus Not oder Zwang tut, kann nicht der Moral zugerechnet werden, sondern eben nur dem Zwang oder der Not [22].

«Pflicht ist, wo man liebt, was man sich selbst befiehlt» – максима, що реалізує тактику переконання через підведення підсумку. Наводячи різні цитати, у підсумку автор погоджується з позицією Й.В. Гете, який резюмує наведені думки максимою-нормою.

Тактика спонукання до дії: *Dienstag, 12. November 2013*

«Man sollte alle Tage wenigstens ein kleines Lied hören, ein gutes Gedicht lesen, ein treffliches Gemälde sehen und, wenn es möglich zu machen wäre, ein vernünftiges Wort sprechen».

Motto der Woche

Ein wahrhaft künstlerisch bedachtes Zitat von Johann Wolfgang von Goethe. Ich höre jeden Tag mindestens ein Lied, jeden zweiten lese ich ein gutes Gedicht und jeden dritten Tag sehe ich mir ein treffliches Gemälde an. Ob ich vernünftige Worte spreche, wissen wahrscheinlich nur meine Gesprächspartner...

Dies gilt selbstverständlich vor allem für den Umgang im Netz und mit Personen, die man eigentlich gar nicht persönlich kennt. Wenn man dann noch für die verschiedenen Künste wie Musik, Lyrik und Malerei offen ist, hätte Herr von Goethe sicher das für gut befunden.

In diesem Sinne wünsche ich euch eine künstlerische neue Woche mit ganz lieben vernünftigen Worten! [18].

Тактика переконання тезою/аксіомою: *«Was immer du tun kannst oder wovon du träumst – fang damit an. Mut hat Genie, Kraft und Zauber in sich».*

Coaching in Hannover? Damit Sie weiterkommen. Jede/r Zweite in Hannover hat Stress am Arbeitsplatz <...> und kämpft mit starkem Termin- und Leistungsdruck. Coaching unterstützt Sie dabei, aus der Stressfalle auszusteigen und ein bewussteres (Arbeits-) Leben zu führen. Coaching ist aber auch ein Sprungbrett für Ihre künftige berufliche und persönliche Entwicklung. Coaching ist erfolgreich, weil Sie mit Ihrem Coach nur über das Thema sprechen, was Sie gerade bewegt. Konzentriert und strukturiert... [19].

Максими Й.В. Гете є епіграфами, вони реалізують комунікативну тактику переконання тезою/ аксіомою та тактику спонукання до дії. Максими є гномічними + орнаментальними простими цитатами, що знаходяться в сильній позиції та мають експліцитний регулятивний характер. Аксіоматичність підкріплюється сильною позицією цитати.

Референціальний аспект цитування в цих прикладах полягає в тому, що тематика обраної цитати відображає центральний концепт афоризму в тексті-приймачі. Спостерігаємо буквализацію цитати-максими – адаптацію до теми тексту-приймача. Це явище є релевантним для публіцистичного дискурсу в цілому.

Тактика атракції: *Vom Mythos Alpha -Wolf «Der Wolf im Schafspelze ist weniger gefährlich als das Schaf in irgendeinem Pelze, wo man es für mehr als einen Schöps nimmt».*

(Johann Wolfgang von Goethe)

In letzter Zeit wurde auf dem Blog immer wieder Mal das Bild des Wolfes bemüht, scheinbar in falschem Lichte, bekamen wir doch den Hinweis auf einen Artikel, der einen weiteren Mythos zu Grabe trägt. Geschrieben hat ihn der lange Zeit Wolfsrudel begleitende Forscher L. David Mech 2008. Er zeigt dabei auf, wie es dazu kam, dass unsere Wissenschaftler so lange diesem Mythos aufgesessen waren [20].

Максима Й.В. Гете як епіграф у сильній позиції завдяки атрактивній функції приваблює увагу читача, проте ключовий концепт максими референтно не перетинається з ключовим концептом тексту-приймача та пов'язується з останнім лише метафоричною номінацією (феномен мовної гри).

Тактика нав'язування своєї точки зору: *Warum Erfolg NICHT drei Buchstaben hat*

1. März 2013

Na wie jetzt? Jeder zweite Guru, Coach und Trainer predigt dieses Zitat von Goethe. Ja es wird fast schon wie ein Mantra auf Twitter, Facebook und G+ geteilt und in die weite Welt hinaus getragen. Ich denke, dass

Erfolg nicht drei Buchstaben hat und ich werde es Dir in diesem Artikel Schritt für Schritt aufzeigen.

*Keine Sorge, Goethe werde ich nicht an den Pranger stellen. Denn er traf mit seiner Aussage «**Erfolg hat drei Buchstaben – tun!**» genau ins Schwarze. Zu seiner Zeit! Und genau da liegt der Hund begraben. Was bedeutet denn Erfolg überhaupt?*

Die kurze Antwort: Für jeden etwas Anderes. Doch trauen wir uns einen schüchternen Blick in die Wikipedia, dann finden wir einige interessante (und auch weniger interessante) Informationen zum Begriff Erfolg. Laut Definition hat jemand dann Erfolg, wenn er Ziele erreicht, die er sich selbst gesetzt hat. Also ganz einfach gesagt, ich nehme mir vor Morgen nach dem Aufstehen 15 Minuten Yoga zu machen. Ich stehe Morgen auf und mache 15 Minuten Yoga. Ich habe mein Ziel erreicht. Ein Erfolg... [23].

Тактика нав'язування своєї позиції + апеляція до авторитету реалізується простою максимою-цитатою, яка хоч і не знаходиться в сильній позиції, проте має директивний характер завдяки повторюваності, регулятивному потенціалу та значному перлокутивному ефекту.

Тактика підтримки роздуму: *Und bemerkt sei dazu, daß zwischen der geistigen Lebenshoffnung jenes armen Theodor Hinderer (der in Polen gefallen ist und von dem ein Freund an der Westfront mir schreibt, daß er in Heidelberg so liebevoll um die Fackel bemüht gewesen sei) und seinem Tod durch die Maschine eben jener unendliche Jammer liegt, von dem Goethe sagt: «**Was ist das für eine Zeit, wo man die Begrabenen beneiden muß!**» Aber da die Zeit selbst der Mörder ist, so darf man sich nicht genügen lassen, die Begrabenen zu beneiden, sondern muß auch so gerecht sein, die Zeit zu hassen [21].*

Тактика підтримки роздуму реалізується вокативним + експозитивним + імпліцитним директивним мовленнєвим актом. Максима-роздум як гномічна проста цитата несе філософський погляд, виконує аксіологічну функцію.

Наведені тактики слугують для реалізації основної комунікативної стратегії в публіцистичному дискурсі, у якому функціонує німецькомовна максима Й.В. Гете – формування думки. Максима як цитата в дискурсі, переважно в сильній позиції, несе атрактивну й етикетну функції та має значний вплив на адресата/читача.

Перспективою нашого дослідження є вивчення німецькомовної максими в релігійному дискурсі, виявлення її прагматичних характеристик.

Література

1. Алещанова И.В. Цитация в газетном тексте: на материале современной английской и российской прессы : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / И.В. Алещанова. – Волгоград, 2000. – 208 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / И.В. Арнольд. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта ; Наука, 2002. – 384 с.
3. Берков В.П. О крылатых словах / В.П. Берков, О.В. Беркова // Берков В.П. Большой словарь крылатых слов русского языка : [около 4 000 выражений] / В.П. Берков, В.М. Мокиенко, С.Г. Шулежкова. – М. : Русские словари ; Астрель ; АСТ, 2000. – С. 3–15.

4. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 / Л.І. Белехова ; Київський нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2002. – 476 с.
5. Брухаль Я.Б. Підходи до трактування поняття «публіцистичний дискурс» / Я.Б. Брухаль // Тези доповідей XIII наукової конференції з міжнародною участю. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 90–92.
6. Гончар О.С. Публіцистичний дискурс та його функції / О.С. Гончар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/7.pdf>.
7. Дудолодова О.В. К вопросу об определении медиа-дискурса / О.В. Дудолодова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21263/82%20T1%20-Dudoladova.pdf?sequence=1>.
8. Мосейчук О.М. Публіцистичний дискурс як контекст реалізації комунікативного впливу на масового адресата / О.М. Мосейчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – № 65. – С. 174–177.
9. Новохачева Н.Ю. Стилистический прием литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н.Ю. Новохачева. – Ставрополь, 2005. – 31 с.
10. Оніщенко Н.А. Епоніми як об'єкт цитування у філософському дискурсі: формальний та преференціальний аспекти / Н.А. Оніщенко // Тези доповідей XIII наукової конференції з міжнародною участю. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 42–44.
11. Оніщенко Н.А. Прецедентна особистість як чинник формування епонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й.В. Гете) / Н.А. Оніщенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 72–78.
12. Сидоренко К.П. Интертекстовые интерпретаторы в «Словаре крылатых выражений Пушкина» / К.П. Сидоренко // Слово. Фраза. Текст. – М. : Азбуковник, 2002. – С. 317–330.
13. Тишакова Л.Т. Деякі аспекти аналізу публіцистичного дискурсу / Л.Т. Тишакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.xlibx.com/4filologiya/41769-14-germanistika-hhi-stolitti-kognitivna-socio-pragmalingvistika-tezi-dopovidey-iii>.
14. Труфанова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И.В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
15. Черепанова Л.Л. Дискурс региональных СМИ: психолінгвістический аспект : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л.Л. Черепанова. – Пермь, 2007. – 20 с.
16. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия / В.Е. Чернявская. – М. : Флинта ; Наука, 2004. – 136 с.
17. Шевченко І.С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І.С. Шевченко, О.І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [колект. монографія] / за ред. І.С. Шевченко. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.

Джерела ілюстративного матеріалу

18. Buchgefieder [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buchgefieder.blogspot.com/2013/11/man-sollte-alle-tage-wenigstens-ein.html>.
19. Coaching in Hannover? Damit Sie weiterkommen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.strobel-coaching.de/coaching-hannover.html>.
20. Der Mensch – das faszinierende Wesen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faszinationmensch.com/2014/11/10/vom-mythos-alpha-wolf>.
21. Heidelberger Neueste Nachrichte [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.s197410804.online.de/Stadtgeschichte/1900-2100/HNN1916Kraus.htm>.
22. Mutzurheilung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mutzurheilung.de/anthroposophie/moral-und-freiheit>.
23. Warum Erfolg nicht drei Buchstaben hat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nate.do/erfolg-hat-nicht-drei-buchstaben>.
24. Wie hielt es Goethe mit der Religion? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.derwesten.de/kultur/wie-hielt-es-goethe-mit-der-religion-id1707451.html#plx642474174>.

УДК 811.11-112*37

Соколов Д. П.

РАЗВИТИЕ СЕМАНТИКИ ПОЛИТИЧЕСКИ РЕЛЕВАНТНОЙ ЛЕКСЕМЫ АКТИВИСТ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

На материале немецкоязычного публицистического дискурса объясняется сдвиг в семантике лексемы АКТИВИСТ методом фреймового моделирования, а также раскрыты особенности сочетаемости данной лексемы в различных контекстах и алгоритмы реализации ее оценочного потенциала.

Ключевые слова: публицистический дискурс, фрейм, контекст, оценка, информация.

Соколов Д. П. Розвиток семантики політично релевантної лексеми АКТИВИСТ у німецькомовному публіцистичному дискурсі. – Стаття.

На матеріалі німецькомовного публіцистичного дискурсу пояснено зсув у семантиці лексеми АКТИВИСТ методом фреймового моделювання, а також розкрито особливості сполучуваності цієї лексеми в різних контекстах та алгоритми реалізації її оцінного потенціалу.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, фрейм, контекст, оцінка, інформація.

Sokolov D. P. Semantics development of the politically relevant lexical unit AKTIVIST in the German publicistic discourse. – Article.

On the basis of the German publicistic discourse, the article explains the shift in the semantics of the lexical unit AKTIVIST by means of frame modeling, reveals the special characteristics of its interaction with other units in different contexts and defines how its evaluative potential is brought about.

Key words: publicistic discourse, frame, context, evaluation, information.

На фоне локальных и международных конфликтов, участившихся в последние годы, в публицистической сфере ощущается потребность в специальной лексике, которая позволяла бы дистанцироваться от описываемых событий и обозначать противоборствующие стороны относительно нейтрально.

В этом отношении интерес представляет то, к каким лексическим средствам прибегают зарубежные средства массовой информации в своих репортажах об Украине на протяжении последних двух лет. Набор лексических единиц с негативным оценочным значением является обширным: *Terroristen, Separatisten, Landesverräter, Söldner, Mob, Neonazis, Meuten, Schergen*. В то же время одной из употребительных лексем является лексема *Aktivisten*, которая характеризуется относительно нейтрально-положительным оценочным потенциалом, причем частая актуализация данной лексемы в различных контекстах не могла не привести к определенным изменениям в ее семантике.

Цель статьи – обозначить преобразования в значении лексемы *Aktivisten* на материале немецкоязычных периодических изданий.

Активист является человеком, действующим во имя определенной идеи либо для достижения определенной цели (важной в политическом или общественном плане). Как правило, лексема *Aktivist* не сопряжена с негативными коннотациями: активисты выступают, например, за права человека, защиту окружающей среды или продвижение демократических ценностей.

Например: *Aktivisten fordern deshalb dieselben Rechte für Tiere wie für Menschen* (Die Zeit, 11.10.2014; здесь и далее статьи из немецкоязычных периодических изданий цитируются по

электронной базе данных DWDS с указанием издания и даты публикации [11]); *Wir treffen im kleinen Ratssaal zwei junge Aktivisten, die sich seit Schülerzeiten für Demokratie engagieren* (Die Zeit, 12.08.2007 [11]); *Nach Angaben eines führenden Aktivisten der Gruppe soll in Berlin «ein fester Kern von Aktiven geformt und langsam erweitert» werden* (Berliner Zeitung, 14.10.2004 [11]).

Преобразования, которые претерпевает семантика лексемы *Aktivist*, можно проследить посредством фреймового моделирования, однако при этом необходимо отметить, что лексема *Aktivist* используется преимущественно в форме множественного числа. Так, в электронной базе данных DWDS на 5 400 текстовых примеров, содержащих лексему *Aktivist* во всех ее грамматических формах, приходится 4 841 случай ее употребления во множественном числе и только 559 – в единственном числе [11]. Следовательно, соответствующий фрейм целесообразно моделировать на основе формы *Aktivisten*.

Фрейм – это структура данных, необходимая для создания представления об определенной ситуации («ein Rahmen ist eine Datenstruktur, um eine stereotype Situation zu repräsentieren» [5, с. 93]). Каждый фрейм связывает различные пласты информации.

Фреймы можно понимать как иерархические модели знаний, которые позволяют интерпретировать человеческий опыт и моделировать знания о предметах и явлениях [6, с. 14]. Они также определяются как иерархически организованные структуры данных, накапливающие знания об определенной типовой ситуации и формирующие, по словам А.М. Приходько, «понятийную базу языкового и внеязыкового опыта» [3, с. 23–24].

Чтобы понять то или иное выражение и правила его употребления, нужно быть знакомым с соответствующей когнитивной структурой, конвенционально закрепленной за этим выражением.

Актуализируясь в коммуникативной ситуации, фреймы открывают слоты (англ. *slots*, нем. *Leerstellen* – вакантные позиции), которые позволяют охарактеризовать тот или иной предмет либо явление действительности с помощью различных (но не произвольных) массивов данных [6, с. 12]. Эти данные (филлеры, англ. *fillers*) наполняют слоты фрейма и представляют собой их значения.

Если слоты можно представить в виде вопросов, то филлеры – это ответы на данные вопросы. Одни слоты фиксируются эксплицитно, другие – на основе имплицитных умозаключений. Определенные слоты занимают в структуре фрейма центральные позиции, и их вербализация является обязательной, другие же являются факультативными и вербализируются в зависимости от дискурсивных событий и контекста [1, с. 22].

На основании определения лексемы *Aktivist* как «*aktiver Mensch, zielbewusst und energisch Handelnder*» [11] представляется возможным выделить основные слоты фрейма *Aktivist*:

1) слот «Person» наполняется информацией о людях, являющихся активистами, их возрасте, национальности, внешнем виде;

2) цели активистов обычно обуславливаются теми идеями, которых они придерживаются. Поэтому слот «Ziel»/«Idee» концентрирует в себе сведения, которые представляют важность с точки зрения идеологии. Активисты в той или иной степени принимают участие в политической жизни, следовательно, их действия во многом обуславливаются идеологическими настройками. Филлерами данного слота могут выступать различные устойчивые фразы или словосочетания идеологического характера – идеологемы. Вслед за Н.И. Клушиной мы понимаем идеологему как заданную идею, которая «ложится в основу номинации и ориентирует массовое сознание в нужном направлении» [2, с. 56–57]. То есть идеологему можно воспринимать как сумму «номинация + интенция», а на уровне слота «Ziel»/«Idee» формируются не только идейный посыл и цели активистов, но и их мировоззренческие позиции;

3) филлеры слота «Handeln» представляют собой различные обозначения действий активистов, в том числе их средства политической борьбы и способы самоорганизации.

Информационное наполнение представленных слотов в основном осуществляется посредством прямых атрибутивных модификаторов (лексических единиц, создающих вокруг лексемы *Aktivisten* устойчивый микроконтекст на основе прямой синтаксической связи). Так, в качестве филлеров слота «Person» выступают прилагатель-

ные, обозначающие географическую принадлежность активистов: *arabische, baskische, chinesische, christliche, flämischen, jungen, jüdische, kanadische, katholische, kommunistische, konservative, kurdische, pro-palästinensische, palästinensische, studentische, schiitische, schwarzen, südafrikanische, tibetische, zionistische Aktivisten*.

Филлеры слота «Ziel»/«Idee» являются обозначениями идеологии активистов: *antifaschistische, demokratische, feministische, grüne, homosexuelle, islamistische, jugendliche, lesbische, liberale, linke, linksgerichtete, muslimische, linksradikale, nationalsozialistische, fundamentalistische, radikale, rechte, rechtsextreme, rechtsradikale, religiöse, republikanische, revolutionäre, schwule, sozialdemokratische, sozialistische Aktivisten*.

Филлеры слота «Handeln» характеризуют действия активистов с различных сторон: *eifrige, engagierte, entschlossene, fanatische, friedliche, oppositionelle, organisierte, politische, professionelle, tätige, unermüdliche, verkleidete, verummte Aktivisten*. Примечательно, что наибольшую частотность демонстрируют филлеры *fanatisch* и *oppositionell*, в то время как лексема *friedlich* выступает модификатором лексемы *Aktivisten* относительно редко [11].

Представленные слоты составляют основу фрейма *Aktivisten*. В то же время в ряде контекстов фрейм *Aktivisten* открывает дополнительные слоты, среди которых наиболее емкими в информационном отношении являются слоты «Gewalttäter» и «Opfer». Вербализация этих слотов не является обязательной и происходит опосредовано, на основе имплицитных умозаключений, в том числе с помощью косвенных модификаторов, сопровождающих лексему *Aktivisten* в макроконтексте на уровне предложения и высказывания.

Наполнение этих слотов происходит как на лексическом, так и на синтаксическом уровнях. Лексема *Aktivisten* в ряде случаев выступает подлежащим при глаголах в форме пассивного залога, которые обозначают (преимущественно) насильственные действия: «*Aktivisten werden erschossen, festgenommen, gebracht, genommen, getötet, verhaftet, verletzt, verurteilt*».

Ein Aktivist sei erschossen worden, obwohl er sich bereits ergeben habe (Die Zeit, 03.06.2010 [11]); *Unterdessen wurde ein zweiter Aktivist der ultrarechten jüdischen Organisation «Kach» festgenommen und für drei Monate in sogenannte Administrationshaft geschickt* (Berliner Zeitung, 04.03.1994 [11]); *Sechs Aktivisten der Partei Hisb-ut-Tahrir seien verhaftet worden, teilte das Ministerium für nationale Sicherheit mit* (Berliner Zeitung, 03.01.2002 [11]).

В ряде случаев наблюдается отождествление лексемы *Aktivisten* с другими лексическими единицами, имеющими негативный оценочный ком-

понент. Такое отождествление достигается за счет многократного создания аналогичных контекстов, где между лексемой *Aktivisten* и другой номинативной единицей устанавливается ассоциативная связь.

Bei der Offensive gegen prorussische Separatisten in der Stadt Kramatorsk sind ukrainischen Sicherheitskräften zufolge mindestens 6 Aktivisten getötet und 15 verletzt worden (dpa, 03.05.2014 [11]); *In Donezk besetzten separatistische Aktivisten die Fernsehstation. In der Provinzstadt Kostjantyniwka eroberten Freischärler das Rathaus* (Die Zeit, 08.05.2014 [11]).

В первом примере имеет место контекстуальная синонимизация обладающей положительным оценочным значением лексемы *Aktivisten* и лексемы *Separatisten*, которая отличается негативным оценочным потенциалом. Во втором примере присутствует прямой модификатор *separatistisch*, дополняемый косвенным модификатором *Freischärler*, а также синонимичными глаголами *besetzen* и *erobern*.

Следует отметить, что средством отождествления лексемы *Aktivisten* с лексемой *Separatisten* выступает модификатор *prorussisch*; его наличие приводит не только к контекстуальной синонимии данных лексем, но и к пейоризации самого модификатора.

Другим примечательным модификатором лексемы *Aktivisten* является лексема *Maidan*, которая образует устойчивое словосочетание *Maidan-Aktivisten*. Часто данный модификатор появляется в контекстах, где происходит информационное заполнение слота «Опфер»: *Im Gespräch ist unter anderem die Gründung eines Bürgerzentrums. Klitschko hat angekündigt, die Institutska-Straße in die Straße der himmlischen Hundertschaft umzubenennen – nach den getöteten Maidan-Aktivisten –, und ein Denkmal zum Gedenken an die Revolution zu errichten* (Die Zeit, 04.06.2014 [11]).

Однако наличие того или иного модификатора лексемы *Aktivisten* не является гарантией актуализации соответствующего слота в одноименном фрейме. Поэтому, например, слот «Опфер» может наполняться информацией и при наличии модификатора *prorussisch*, а выражение *Maidan-Aktivisten* и сопутствующие модификаторы могут служить средством актуализации слота «Gewalttäter», то есть в информационном наполнении этих слотов участвуют также лексемы, связанные с исходной лексемой *Aktivisten* опосредовано, ассоциативно: *In der Hafenstadt Odessa waren am 2. Mai 2014 bei Straßenschlachten und einem Brandanschlag auf ein von prorussischen Aktivisten besetztes Gewerkschaftshaus mehr als 40 Menschen getötet worden* (Die Zeit, 30.05.2015 [11]); *In der Nacht zum Montag ist das Justizministerium an der Reihe: Mit Knüppeln*

bewaffnete Maidan-Aktivisten brechen die Türen des Ministeriums nahe des Unabhängigkeitsplatzes Maidan auf und erklären das Ministerium für besetzt (Die Zeit, 27.01.2014 [11]).

Кроме того, часто происходит контекстуальное противопоставление лексемы *Aktivisten* и единиц институционального вокабуляра, обозначающих государственные организации и органы власти (*Regierung, Polizei, Armee* и так далее) [4, с. 18]: *Die ersten Gespräche zwischen Regierung und Aktivisten in Hongkong haben keinen Durchbruch gebracht* (Die Zeit, 21.10.2014 [11]); *Botschaftsmitarbeiter treffen sich demonstrativ mit Aktivisten, die beispielsweise nach Hafistrafen ihr Wohnviertel nicht verlassen dürfen. Kein Oppositioneller soll spurlos verschwinden können* (Die Zeit, 14.10.2014 [11]).

Такое противопоставление включает в семантический комплекс слова *Aktivisten* дополнительную сему «oppositionell», а актуализируемая ею информация наполняет слот «Ziel»/«Idee». Кроме того, дальнейшее развитие контекста приводит к активации таких сем, как «gesetzwidrig», «Gewalt», «bewaffnet», «extremistisch», «aggressiv», что содействует развертыванию дополнительного слота «Gewalttäter».

Nach gewaltsamen Zusammenstößen von Aktivisten mit der Polizei hat sich die Lage in Hongkong wieder entspannt (Die Zeit, 20.10.2014 [11]); *Als sich prorussische Aktivisten bewaffneten, gründete er mit anderen aus dem Osten das Bataillon Donbass und wurde Kommandeur* (Die Zeit, 13.10.2014 [11]); *Dazu kamen zahlreiche Aktivisten der neu gegründeten rechtsextremen Bewegungspartei Die Rechte, die im östlichen Ruhrgebiet ihre bundesweite Hochburg hat* (Die Zeit, 13.10.2014 [11]); *Die Region gilt als Hochburg militanter Aktivisten* (Die Zeit, 13.10.2014 [11]).

Таким образом, приведенные примеры позволяют судить о том, что использование изначально нейтральной лексемы *Aktivist/Aktivisten* для обозначения противоборствующих сторон различных конфликтов приводит к смещению денотата данной лексемы или к его существенному расширению. Активистами называют не только людей, занимающих активную гражданскую или политическую позицию, но и демонстрантов, оппозиционеров, сепаратистов и преступников, причем эта тенденция прослеживается не только в немецкоязычных, но и в украино- и русскоязычных средствах массовой информации, причем как в Украине, так и за ее пределами: *Сообщается, что активисты бросили в военнослужащих Нацгвардии боевую гранату, есть раненые* [7]; *Під час мітингу під ВРУ активісти планували кинути гранату в журналістів і депутатів* [8]; *Преступники бросили гранату в сотрудников милиции и активистов*. [9]; *Активісти Майдану кидають в комунальників коктейлі Молотова* [10].

С одной стороны, подобное использование лексемы *Aktivisten* позволяет занять при описании событий относительно нейтральную и непредвзятую позицию, одинаково называть любые стороны конфликта независимо от их идей и целей. С другой стороны, если лексемой *Aktivisten* обозначаются исполнители противоправных действий, то ее нейтрально-положительное оценоч-

ное значение способствует тому, что изначально негативная информация не вызывает однозначного неприятия у адресата. Поэтому перспективой данного обсуждения может стать выяснение особенностей реакции реципиентов на актуализацию лексемы *Aktivisten* на материале немецко-, украинско- и русскоязычного публицистических дискурсов.

Литература

1. Беляевская Е.Г. Фрейм «политик» в англоязычном биографическом дискурсе (к методике анализа) / Е.Г. Беляевская // Политическая лингвистика. – Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 2012. – № 2(40). – С. 21–26.
2. Клушина Н.И. Теория идеологем / Н.И. Клушина // Политическая лингвистика. – Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 2014. – № 4(50). – С. 54–58.
3. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
4. Dieckmann W. Deutsch: politisch – politische Sprache im Gefüge des Deutschen / W. Dieckmann // Sprache und Politik / J. Kilian (Hg.). – Mannheim : Dudenverl, 2005. – S. 11–30.
5. Minsky M. Ein Rahmen für die Wissensrepräsentation / M. Minsky // Kognitionswissenschaft / D. Münch (Hg.). – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2000. – S. 92–133.
6. Ziem A. Frames und sprachliches Wissen / A. Ziem. – Berlin : De Gruyter, 2008. – 485 s.

Источники иллюстративного материала

7. Демонстрация у Верховной Рады: митингующие бросили гранату, милиция применила слезоточивый газ // Новая газета. – 2015. – 31 августа. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.novayagazeta.ru/news/1696232.html>.
8. Колошук Н.В. Під час мітингу під ВРУ активісти планували кинути гранату в журналістів і депутатів / Н.В. Колошук // Преса України. – 2015. – 8 вересня. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://uapress.info/uk/news/print/94494>.
9. Преступники-насилники бросили гранату в сотрудников милиции и активистов // НТН. – 2015. – 19 января. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ntn.ua/ru/video/news2015/01/19/16632>.
10. Хлопец кинув гранату в людей на Майдані // Сегодня.ua. – 2014. – 7 серпня. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/paren-brosil-granatu-v-lyudey-na-maydane-542527.html>.
11. Klein W. DWDS – Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache / W. Klein [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dwds.de>.

УДК 82-1:81'255.4=111=161.1=161.2

Стаднік І. О.

ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ/ЧУЖИЙ» У СКЛАДІ КОНЦЕПТУ *WAR/ВІЙНА* (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ВІЙСЬКОВИМ ПОДІЯМ В УКРАЇНІ, ТА АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ)

У статті розглядається специфіка вербальної маніфестації опозиції «свій/чужий». Проаналізовано різні модули сприйняття «свого» та «чужого» в контексті війни в Україні. Виявлено основні перекладацькі прийоми відтворення опозиції в перекладних текстах.

Ключові слова: опозиція «свій/чужий», посесивні відношення, адекватність, текст оригіналу, текст перекладу.

Стаднік І. О. Опозиция «свой/чужой» в составе концепта *WAR/ВОЙНА* (на материале поэтических произведений, посвященных военным событиям в Украине, и англоязычных переводов). – Статья.

В статье рассматривается специфика вербальной манифестации оппозиции «свой/чужой». Проанализированы различные модули восприятия «своего» и «чужого» в контексте войны в Украине. Выявлены основные переводческие приемы воспроизведения оппозиции в переводных текстах.

Ключевые слова: оппозиция «свой/чужой», посессионные отношения, адекватность, текст оригинала, текст перевода.

Stadnik I. O. Opposition “own/alien” within the concept *WAR/ВІЙНА* (based on the poetries addressed to hostilities in Ukraine and English-language translations). – Article.

The article overviews the realization peculiarities of the opposition “own/alien”. Various manners of perception of “own” and “alien” in the context of war in Ukraine are analyzed. The main translation methods while reproducing the opposition are determined.

Key words: opposition “own/alien”, possessive relations, adequacy, source text, target text.

У світлі нещодавніх подій найбільше міжнародну спільноту схвилювали події на Сході України. Сутички та криза почалися на Донбасі відразу після анексії Криму Росією, а вторгнення російської армії на територію України сталося наприкінці серпня 2014 р. Револуційний дух згуртовує, тому не дивно, що в останні часи вітчизняні й закордонні письменники та поети написали чимало прозових і віршованих рядків із відлунням Револуції гідності й «гібридної» війни на Сході України. Насправді Євромайдан – це явище, яке вразило поетичну спільноту. Воно показало, що український народ існує, він є активним діячем, він не завжди погоджується зі своїми політиками, а тому заслуговує на безумовну пошану. Громадянське та геополітичне розлучення України з авторитарною Російською Федерацією надихнуло велику кількість майстрів слова. У своїх працях вони гостро й критично засуджують Кремль і великодержавний шовінізм переважної частини російського суспільства.

Значимо, що більшість поетичних творів військової тематики віддзеркалюють події на тлі катастрофи, спричиненої вторгненням в український світ чужинців, людей, які відрізняються від української спільноти етнічно й соціально: мовою, звичками, способом життя. Віршованим текстам військової тематики зазвичай властива мінімальна різноманітність актантів, тобто персонажна модель базується на опозиції «свій/чужий», психологічною основою якої є аксіологічне протиставлення в архаїчній свідомості людини свого (позитивного, безпечного, добре відомого) чужому (негативному, небезпечному й невідомому) [4, с. 27]. Значення цієї опозиції для будь-якої лінгвокультурної спільноти важко переоцінити,

оскільки вона істотно впливає як на поведінку окремого індивіда – представника цієї спільноти, так і на політичне життя, економіку, міждержавні відносини цілих народів. На нашу думку, у цьому плані дослідження опозиції «свій/чужий», її змісту та сприйняття носіями мови набуває особливого значення, саме тому актуальність теми не підлягає сумніву.

Мета статті полягає у вивченні лінгвокогнітивних особливостей вербального втілення опозиції «свій/чужий» як однієї зі складових концепту *WAR/ВІЙНА* в англомовних та україномовних віршах військової тематики, присвячених подіям 2013–2015 рр. в Україні.

Матеріалом дослідження слугують поетичні переклади творів російського поета О. Бившева, який виступає із жорсткою критикою агресивного курсу путінської Росії та щодо якого відкрито кримінальну справу про екстремізм за вірші на підтримку цілісності та європейського вибору України.

Серед дослідників, які звертаються до вивчення цієї проблематики, варто назвати С. Арутюнова, М. Бахтіна, М. Бубера, Б. Вальденфельса, Е. Гіденса, Е. Сміта, якими було встановлено, що опозиція «свій/чужий» має універсальний характер і є невід'ємною складовою онтологічних уявлень щодо бінарної структури світу. Зокрема, визнається, що для мовної картини світу ця опозиція є основною: у найзагальнішому вигляді національна ідентичність виступає способом проведення відмінностей між тими, хто належить до нашого співтовариства, і тими, хто до нього не належить [3].

Аналіз поетичних творів, присвячених подіям 2013–2015 рр. в Україні, дає підстави стверджу-

вати, що війна, як і будь-яка інша людська діяльність, передбачає типовий для цієї ситуації набір персонажів: своїх і ворогів. Специфіка концепту WAR/ВІЙНА в поезії полягає в тому, що кордони між «своїм» і «чужим» наводяться чітко: *когда по улице ехал / квадроцикл с пристроенным минометом / мы не спрашивали, кто вы, / с чьей стороны, за кого вы / мы просто падали на пол. – when a four wheeler with a mortar / passed down the street / we weren't asking who are you / whose side are you on / we fell down to the floor and lay there* [7].

«Ні н'яді Криму путінським чекістам!» – / Відлунює у зраних серцях. / На підступні усі москальської банди. – Hear, Russian fighters! Ukraine's guns are loaded, / Crimea to hold, beloved jewel of their soul. / When cross your 'sights swarm the Moscaloy scores (або Russian fighters hear now: Ukraine's rifles are loaded / Crimea will Hold! It's the jewel of our soul. / Russian boots on our throats, our souls mocked and despoiled) [7].

Ответьте по-бандеровски, друзья: / «Хай зачлинутья кров'ю окупанти!» – / Иначе «з тими гадами» нельзя. / Зустріньте ворогів, як предки ваши, / Чтоб не топтался здесь чужою сапог. – Then, sons of Bandera, hold not your fire, / But drench the invaders in lead from your bores; / Light for each bastard his merited pyre. / Fight like guerillas – your auto-da-fe / To purge their foul jackbooted prints from the land (або Bandera's sons load, search out good fields of fire / Drown them in their own blood, spilled by freedom uncoiled / Treat the moscoloy bastards to a great funeral pyre. / Fight like guerrillas – with mystery slay / Let no strangers in jackboots feel safe in our land) [7].

Лексеми персонажної моделі концепту WAR/ВІЙНА *сторона/side, окупанту/invaders* адекватно відтворені в ПТ за допомогою своїх регулярних еквівалентів без втрати чи спотворення прагматики оригіналу. Далі необхідно зазначити, що усталені в українській мовній картині світу уявлення про «свої» та «чужі» денотати можуть бути концептуалізованими на основі трьох типів (власне й невластне) посесивних відношень: власне належності/неналежності, кровної пов'язаності/непов'язаності, духовної (ідейної) спільності/відмінності [2, с. 14]. Якщо уявлення про «свої» об'єкти в українській мовній картині світу є усталеними як виразно позитивні чи нейтральні, то ставлення українців до «чужого» може бути негативним або нейтральним. До найвагоміших критеріїв «чужого» належать територіальна належність, віросповідання, соціальний статус, зовнішність, мовні й мовленнєві особливості, тип поведінки на «своїй» («нашій») території, етнокультурна унікальність.

Серед наведених прикладів було виділено такі типи «чужаків»: *путінські чекісти, москаль-*

ська банда, окупанти, гади. Зрозуміло, що кожна з лексем, словосполучень несе яскраво негативне навантаження, однак у ПТ спостерігаємо більш нейтральну конотацію, немов перекладачі намагаються завуалювати образливі прізвиська російських військових і росіян взагалі (*путінські чекісти – Russian fighters; москальська банда – Moscaloy scores*).

Отже, у відтворенні словосполучення *путінські чекісти* перекладачі через відсутність у мові перекладу еквівалентів вдалися до заміни образів мови джерела стандартним образом *Russian fighters* (генералізації); це словосполучення має нейтральне значення в ПТ. Чекісти для носія україно- й російськомовної картин світу – це «янголи смерті», які займалися знищенням «ворогів» народу. Таким чином, лексема *чекісти* вживається метафорично щодо російських військових та підкреслює їхній тип поведінки на чужій території. Перекладачі, однак, випускають цю одиницю, а лексема *fighters* не передає інтенцію, яку прагнув донести до читача автор, а отже, у цьому випадку спостерігаємо нейтралізацію оцінності. Подібну заміну в цьому контексті вважаємо виправданою, оскільки вона не заважає адекватному відтворенню ВТ.

Словосполучення *москальська банда* в першому ПТ відтворено за допомогою транслітерації *Moscaloy* та генералізації *scores* (*десятки*). Такий переклад, на наше переконання, нейтралізує негативно експресивне значення словосполучення оригіналу. Для англійського читача вважається, що атрибут *Moscaloy* буде незрозумілим (етнонім *москаль* часто вживається як образлива й іронічна назва громадян Росії незалежно від їхнього етнічного походження чи місця проживання). У поляків, білорусів та українців цей етнонім зазвичай має негативно-конотативний відтінок, на відміну від західноєвропейських народів, а лексема *score* має нейтральну конотацію, яка відрізняється від лексеми *банда* (у «Словнику української мови» слово «банда» визначається як «озброєна група злочинців, що чинять грабежі, розбої, вбивства; зневажливо про озброєний контрреволюційний загін, організовану групу шпигунів, диверсантів або ворожі війська» [5, с. 44]).

У другому ПТ можна припустити, що за допомогою метонімії *russian boots* перекладач прагне компенсувати значення лексеми *банда*, відтворення якої в ПТ зазнало певних втрат. Вдаючись до перекладацького прийому компенсації, перекладач перекладає неперекладні на перший погляд елементи, зберігаючи їхнє іронічне забарвлення, яким щедро наділив їх автор. На нашу думку, таке перекладацьке рішення можна вважати частково адекватним, оскільки в словнику фразеологічний вислів *boots on our throats* (or *take someone by the throat*) означає «seize control of something

or somebody» [6]. Мається на увазі, що група осіб (російські військові) пригнічує волю іншої групи осіб (український народ), змушуючи діяти згідно зі своїми намірами.

Що стосується лексеми *гади*, то перекладачі, на наше переконання, зрозуміли й правильно інтерпретували символічне значення, оскільки в слов'янській міфології для того, щоб убити «гада», необхідно спалити його на багатті. Як бачимо, у ПТ прагнення автора покарати негідників відтворено як *merited pyre* та *funeral pyre* відповідно. Отже, подібне додавання є виправданим контекстом.

Лінгвокультурні типажі «своєк» у ВТ сформовані на основі уявлень про духовну (ідейну) спільність та представлені одиницями *по-бандеровски* – *sons of Bandera* та *Bandera's sons* відповідно. Вони являють собою єдине поняття, концептуальною основою якого є уявлення про людину «свою» духовно, ідейно чи соціально, номіновану через родинну спорідненість, що є найвищим виявом «близькості». У ВТ автор вживає «національно детерміноване» прецедентне ім'я *С. Бандера*, яке розділяється лише представниками більш локальних культурних співтовариств, у яких є свої «національні герої», а саме громадянами Західної України. Водночас росіяни категорично заперечують позитивну роль такого діяча України, який виступав проти російського імперіалізму. У ПТ перекладачі повністю відтворюють позитивну конотацію лексеми *по-бандеровски* за допомогою словосполучень *sons of Bandera* та *Bandera's sons*.

Далі перекладачі у відтворенні опозиції «свій/чужий» вдаються до морфологічної заміни: 1) атрибут *чужой* відтворено за допомогою прономінативу *their* (одна з базових бінарних опозицій *our/their*, у якій ліва частина опозиції вважається завжди позитивно маркованою, а права – негативно маркованою), що не суперечить культурі мови перекладу; 2) атрибут *чужой* відтворено номінативною одиницею *stranger* (чужоземець), що в цьому рядку веде до елімінації метафори й негативно конотації лексеми. Вважаємо, що в цьому прикладі відтворення атрибуту *чужой* лексемою *alien (a resident born in or belonging to another country who has not acquired citizenship by naturalization)* [6] було б більш виправданим контекстом. На нашу думку, переклад суперечить думці оригіналу, а цю лексему в другому перекладі відтворено неадекватно. Щодо першого перекладу спостерігаємо інтенсифікуючу роль вербального вираження емоцій, тобто експресивність посилюється синтаксичної природою ПТ. Інфінітивне речення *To purge their foul jackbooted prints from the land* втілює сильну емоційно-експресивну реакцію автора оригіналу на те, що відбувається, а також висуває на перший план вимогу про виконання дії.

У цьому прикладі негативно забарвлена лексика щодо російських військових в обох ПТ проводить межу між Україною та ворожою до неї Росією. При цьому Україна постає як жертва, проте в першому ПТ не долучається до сфери «свій», що підтверджується вживанням прийменників *their* і *your* щодо українського народу, зокрема й військових. Натомість у другому ПТ використовуються іменники, прийменники та прислівники із семантикою належності й спорідненості, наприклад: *our soul, our throats, feel safe, our land, happily, with us, we stand, our spirit*. При цьому вже Україна входить до сфери «свій», що простежується в збільшенні займенників *свій, наш* тощо.

Місце України посунулось ближче до сфери «свої» з посиленням військової агресії з боку Росії. Натомість Росія в англійських перекладах постає як персоніфікований звір (*ведмідь*) або злодій, що відносить її до сфери «чужий», наприклад: *Росія погрожує марш-кидком... – Dare the Bear march in or drop from the sky...* (або *The Bear may march in or drop from the sky...*) [7]. У ПТ топонім *Росія*, який денотує учасника воєнних дій, відтворюється за допомогою образу-символу *Bear*. У цьому разі перекладачі використовують алегорію. Зазначимо, що культ ведмеда як тотемної тварини був поширеним серед багатьох народів, які населяють Росію, проте було б перебільшенням вважати його образом-символом, з яким росіяни ототожнюють себе й свою державу. Як символ Росії *ведмідь* з'явився, безумовно, на Заході, і відображає варварство, агресію, лінь. Підкреслимо, що цей образ перекладачі використали не випадково, адже він викликає в представників англійської картини світу почуття власної цивілізаційної переваги, проте водночас страх. Пробуджуючи страх, він допомагає обґрунтувати певну зовнішню політику щодо Росії. У результаті *Захід* для носія російськомовної картини світу виступає основним цивілізаційним антиподом Росії, який провокує проти неї «світову змову», а *НАТО* – «агресивним блоком», що виступає інструментом цієї всесвітньої антиросійської агресії.

В обох ПТ спостерігаємо додавання фразеологізму *drop from the sky* (*звалитися як сніг на голову* [1, с. 104], тобто несподівано), що є невідповідним, оскільки поведінка Росії щодо України стала несподіваною для англійської (європейської) спільноти. Отже, в англійській мовній картині світу вагоме місце посідає фактор «несподіваності», що означає щось непередбачуване або вороже та включає до сфери «чужий».

И вот Россия, «громкая держава»... – Oh Mother country, cruel “power of might”... [7]. Підкреслимо, що лапки в останньому прикладі є, безсумнівно, досить ефективним засобом створення різних семантико-стилістичних відтінків вислову. Таким чином, словосполучення *«громкая держава»*

ва» вживається метафорично щодо наддержави у світі (Росії) та лунає із саркастичною насмішкою над нею. Цей вислів було перекладено із частковим збереженням ситуації “*power of might*”; також було використано прийом додавання лексичної одиниці *cruel* із семантикою неналежності (ворожості), що значно підвищує образність оригіналу.

У наступних перекладах відчувається скоріше вагання перекладачів із приводу того, як передавати негативну риторичну в бік Росії. Наприклад: *Вот и вся идея «лугандина», / Самый полный её портрет. / Поскорей бы ты сдохла, гадина! / На земле тебе места нет. – That’s the idea behind “LUGANdina”, / True portrait of Russia’s face / Must vanish – vanquished – from the arena. / On this sordid earth has no place (або That’s the idea of “LUGANdina” – / True portrait of Russia’s face – / She has to vanish from arena! / On the Earth, she has no place!) [7]. У ПТ втрачається анімалістичне ставлення до Росії (*сдохла гадина*) та нейтралізується негативна конотація з вживанням дієслова *vanish* (зникнути) в обох ПТ.*

Особливим в українській і російській мовних картинах світу є спосіб концептуального «відчуження» тих денотатів, які загалом не є для суб’єкта невідомими, незрозумілими чи невизначеними. Мовними засобами вираження «відчуженого знеособлення» (термін О. Дубчак) у таких ситуаціях є стверджувально-узагальнювальні та неозначені займенникові прикметники *всякий, будь-який, який-небудь* та *якийсь*. Зауважимо, що автор ВТ є носієм російськомовної картини світу, проте в наступному рядку він зневажливо вдає, що немає жодного відношення до Росії та її громадян, наприклад: *Невідомий спецназ виник якийсь там. – There in Crimea a pageant exploded (або Somewhere in Crimea a staged riot exploited) [7].* В обох ПТ відразу помічаємо метафоричну модель ВІЙНА – ЦЕ ВИСТАВА. У наведених текстах англійською мовою цікавим є використання слів, які належать до сфери мистецтва (*pageant – театралізована вистава; staged – інсценований*), що наочно показує значущість театру для представників англійської культури. Отже, у текстах перекладу спостерігаються вилучення й додавання, оскільки військовий термін *спецназ* та неозначений займенниковий прикметник *якийсь* у ПТ вилучено, натомість перекладачами наведено лексеми *pageant* та *staged riot*. Вживання цих слів цілком відповідає предметній ситуації: учасники військових дій виступають на сцені й виконують ролі, а публіка (людство) уважно стежить за розвитком подій на сцені.

У перекладі цього рядка обидва перекладачі використовують конкретизацію, зокрема, прикметник місця *там* замінюють топонімом *Crimea*, щоб читач відразу зрозумів, які саме події розкриває автор. Таким чином, у ПТ думка є більш

конкретизованою. Отже, використання цього топоніму для опису місця дії є виправданим. Однак, як переконуємось, у наведених перекладах втрачається розмежування ворогуючих сторін на своїх і чужих.

Для українського народу стало традиційним усвідомлювати втрату державності й незалежності в предикатах смерті (яскравим прикладом слугує Національний гімн України). Невипадково з предикатами смерті прямо чи опосередковано пов’язуються такі рядки: *Мы – солдаты Степана Бандеры. / Что фашисты нам, что москали / <...> / Мы идём на врагов, смерти в жерло. / Пусть погибнем за рідну свою. / Україна, вона ще не вмерла. / I до зустрічі, друзі, в раю! – We, the soldiers of Stepan Bandera, / We fight the commies and Nazis! / <...> / For Her, we will face our enemies, even into the mouth of death! / Let us perish for our Native Land / So that She, Ukraine, may never die! / And I will meet you, my friends, in Paradise! [7].*

Таким чином, концепт WAR/ВІЙНА є антиномічним: з одного боку, війна є трагедією, оскільки в її основі лежить руйнування, а з іншого – війна дозволяє людині демонструвати свої найкращі якості: співчуття, милосердя, взаємовиручку, мужність. У наведених прикладах спостерігаємо точну передачу лексичних одиниць на позначення хоробрості, мужності й відданості Батьківщині. Вважаємо, що це пов’язується з тим, що в обох лінгвокультурах такі якості людини є пріоритетними. Цікавим є перехід автором у тексті оригіналу з російської на українську мову. У такий спосіб він імпліцитно відносить сміливців до сфери «свій». У ПТ цей авторський прийом мовонаслідування частково «стертий» через різницю в двох мовах, проте перекладач компенсує це відтворенням лексем сфери опозиції «свій/чужий» ВТ еквівалентами із семантикою належності в ПТ (*рідну свою – our Native Land, друзі – my friends, идём на врагов – face our enemies*). В аналізованих рядках українці постають як люди з активною позицією, які з’єдналися разом заради спільної мети. І хоча для англійського читача українці є окремим, або «чужим», народом, він уже сприймається дружнім на відміну від інших країн, зокрема й Росії.

Цікавим є відтворення етноніму *москали* лексичною одиницею *commies*, адже вважаємо, що така заміна є необхідною для англійського читача, оскільки переклад лексеми *москаль* за допомогою транслітерації був би незрозумілим для культури ПТ, а лексема *commu* (комунізм) описує «злочинну» ідеологію, яка характерна для Росії та є загальновідомою у світі. Для читача створюється образ «чужих» політичних ідеологій (нацизм, комунізм) для Європи й України, що мають спільні погляди та позиції. Підкреслимо, що Росія не є розвинутою країною (тобто залишилась у полоні

пережитків старої комуністичної ідеології) у європейському розумінні, тому вважаємо переклад адекватним.

У наведених далі прикладах простежується критика національної свідомості росіян, узагальнюючи все суспільство, а не лише політику В. Путіна, «чужих» принципів російського народу, який не бажає жити в демократичному світі, наприклад: *Вы за что там воюете, суки? / За покойный Советский Союз? – Why do you fight there on Vladimir's whim? / For Soviet knavery despised and disgraced?* [7].

У першому рядку ВТ використання дисфемізму *суки* обумовлюється відношенням описуваного об'єкта до «чужих», його вживання має на меті зробити вислів більш грубим і неприємним для реципієнта, підсилити його негативні сторони. Однак у ПТ перекладач вилучив його, натомість додав словосполучення *Vladimir's whim*, чим висловлює власні міркування з приводу ситуації в Україні. Виходить, що ВТ підкреслює опозицію «свій/чужий», а ПТ зовсім не фокусує увагу читача на ній. Далі перекладач надає оцінку конотацію Радянському Союзу, наділивши його новим ім'ям *Soviet knavery* (буквально *Радянське шахрайство*), а дієприкметники *despised* (*ненависний*) і *disgraced* (*ганебний*) ще більше посилюють негативне значення цього найменування. Таким чином, словосполучення *Soviet knavery* вживається метафорично щодо Радянського Союзу, лунає із саркастичною насмішкою. Підкреслимо, що лише Росією розпад СРСР сприймався як історична травма, втрата колишньої геополітичної величі («геополітична катастрофа»), тоді як для більшості держав СНД (у тому числі України) цей розпад

інтерпретувався в термінах «здобуття незалежності», «звільнення» тощо.

Наостанок варто коротко зупинитись на протиставленні Україна – Росія, що вказує на початок розколу в суспільстві завжди братерських народів та є «першою ластівкою», яка призвела до актуалізації опозиції «свій/чужий». Наприклад: *Украине – слава великая! / А России – навек позор! – Russia, once beloved name, / Incurring universal hate* (або *Ukraine's future – the glory of great! / Russia forever should be ashamed!*) [7]. В аналізованому прикладі антитеза *слава/позор* посилює такий розподіл. Проте якщо другий ПТ відтворює антитезу *glory of great/ashamed*, перший переклад зберігає лише фокус уваги, спрямований на зло, що йде від Росії як агресора. Вважаємо, що перший ПТ не відтворює прагматики оригіналу та послаблює розмежування ворогуючих сторін на два табори: «своїх» і «чужих».

Висновки. Отже, опозиція «свій/чужий» у свідомості носіїв української, російської та англійської мовних картин світу пов'язується з категорією посесивності, у досліджуваних мовах є вербально представленою присвійними займенниками, лексичними одиницями, семантика яких вказує на приналежність, спорідненість, володіння чи відчуженість, а також стилістичними тропами й фігурами. Однак через етноспецифічну віддаленість носіїв англійської мови в перекладах спостерігаємо часткове «невключення» до сфери «свої» та нейтралізацію лексичних «кордонів» сфери «чужі».

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку й розробці перекладацьких стратегій і тактик у відтворенні концепту WAR/ВІЙНА в дипломатичному дискурсі.

Література

1. Балла М. Англо-український словник : у 2 т. / М. Балла. – К. : Освіта, 1996. – Т. 2. – 712 с.
2. Дубчак О. Концептуальна опозиція «свій» – «чужий» в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. Дубчак. – К., 2009. – 22 с.
3. Ковальова Г. Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації / Г. Ковальова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія». – 2009. – Вип. 5. – С. 84–91. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoafs_2009_5_10.pdf.
4. Селіванова О. Опозиція свій – чужий в етносвідомості: на матеріалі українських паремій / О. Селіванова // Мовознавство: науково-теоретичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 26–34.
5. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10. – 1979. – 657 с.
6. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com>.
7. Livejournal [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://byvshev1972.livejournal.com/20111.html>.

УДК 811.112.2'38

Суддя А. М.

СИМЕТРІЯ ТА АСИМЕТРІЯ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІЧНИХ ІМЕННИХ ГРУП У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі визначення обсягів значень контекстуальних синонімічних груп, які є симетричними, та механізмів, які зумовлюють виникнення асиметрії під час зближення значень таких груп.

Ключові слова: асиметрія, іменна група, контекстуальні синоніми, прикметник, симетрія.

Судья А. М. Симметрия и асимметрия контекстуальных синонимичных именных групп в немецком публицистическом дискурсе: когнитивный аспект. – Статья.

Статья посвящена проблеме определения симметричных объемов значений контекстуальных синонимичных групп и механизмов, обуславливающих возникновение асимметрии при сближении значений подобных групп.

Ключевые слова: асимметрия, именная группа, контекстуальные синонимы, прилагательное, симметрия.

Suddia A. M. Symmetry and asymmetry of contextual synonymic noun groups in German journalistic discourse: cognitive aspect. – Article.

The article deals issue of how to determine the symmetric part of the meaning within the noun groups and the processes that cause the asymmetry when the noun groups' meanings synonymize.

Key words: adjective, asymmetry, contextual synonyms, noun group, symmetry.

Симетрія/асиметрія є проявом системних властивостей, вона однаковою мірою притаманна будь-якій системі: мові, тексту тощо. Принципи симетрії й асиметрії форми та змісту мовної одиниці полягають у тому, що один і той самий зміст має декілька мовних форм. Концепція симетрії й асиметрії використовується насамперед для аналізу динамічного аспекту мови [2; 3; 5]. Її можна вважати засобом, який пов'язує синтагматику та парадигматику.

Метою статті є аналіз прояву явища симетрії й асиметрії контекстуальних синонімічних іменних груп на матеріалі публіцистичного дискурсу.

Синоніми є одним зі способів прояву симетрії/асиметрії мовних знаків. Завдяки симетрії взагалі відбувається усвідомлення синонімів як таких: саме через симетрію специфічні відмінності між синонімами стають помітними. Наявність спільного й відмінного в контекстуальних синонімічних є їхньою онтологічною властивістю, що надає актуальності нашій розвідці.

Об'єктом статті є контекстуальні синоніми-прикметники, а предметом – симетрія й асиметрія, що виникають за їхнього функціонування в дискурсі.

Засади асиметрії криються в мові та мисленні. Повсякденна мова вирізняється нечіткістю, розпливчатістю, а класи не виокремлюються з точністю. Знання, які використовуються в повсякденному житті, відрізняються від наукових знань, тому мають зовсім іншу структуру [6, с. 23]. Повсякденна свідомість відображає не поняття, а загальнонародні, стереотипні уявлення про світ. Під час вербалізації вони не лише не перешкоджають, а й стимулюють лінгвокреативні процеси мислення до виникнення комунікативно важливих смислів асоціативно-образного характеру. Це приводить в одних випадках до утворення переносних зна-

чень слова, а в інших – до смислової модифікації системного (у тому числі переносного) значення [1, с. 74–75].

Симетрія – це впорядкованість, регулярність, одноманітність предметів і явищ суб'єктивного світу; прояв усталеності, рівноваги в стані. Асиметрія – протилежне поняття, у якому проявляються порушення рівноваги й усталеності, пов'язані зі змінами в організації системи, складових цілого [2, с. 107].

Розглянемо план тексту. З позицій симетрології носіями інформації вважаються лише асиметричні елементи. Підвищуючи кількість інформації в тексті, асиметрія не підвищує її розуміння. У свою чергу симетрія (у вигляді лінгвістичних повторів) обмежує асиметрію, організовує послідовність інформації в тексті, забезпечує поступовість надходження нового та тісний зв'язок зі старим, тими самим підвищуючи ступінь розуміння змісту тексту. Завдяки процесу симетризації лінгвістичний текст залишається ефективним засобом передавання інформації [3, с. 220].

Як стверджує В.Г. Гак, головна причина виникнення асиметрії полягає в тому, що люди оперують поняттями з розмитими межами, незважаючи на чітко окреслене ядро. Можна виразити будь-який об'єкт, для якого не існує найменування в мові. Однак це найважливіше завдання комунікації реалізується ціною нечіткості меж значення мовних елементів, тобто слів, граматичних форм [2, с. 123–124].

Таким чином, симетрія/асиметрія дозволяє виражати будь-яку думку наявними лінгвістичними засобами, відповідно, бути причиною змін у семантиці під час актуалізації смислів. Завдяки симетрії текст характеризується цілісністю, з іншого боку, асиметрія є необхідною умовою розвитку текстових смислів. Симетрія та асиметрія пов'язані.

зуються з такими поняттями, як інформативність, повтор і зв'язність.

Загалом сполучення синонімів характеризується складною взаємодією симетричних та асиметричних смислових обсягів, у яких відбувається як збіг, так і протиставлення прямих чи переносних, денотативних або конотативних, первинних чи вторинних змістів [5, с. 169–170].

Семантична асиметрія забезпечує необхідне варіювання синонімічних одиниць, завдяки якому інформація про об'єкти позамовної дійсності, яку вони виражають, може варіюватись від майже нуля до практично нескінченності. При цьому кожний член синонімічного ряду, актуалізуючи певний фрагмент змісту, новий ракурс його осмислення й опису, істотно доповнює таку інформацію, розширюючи межі пізнання та розуміння світу людиною [5, с. 105]. Встановлення близькості значень слів детермінується особливостями індивідуального досвіду, а саме зближення значень слів є асиметричним. Це постає з множинності засад для встановлення близькості й різного ступеня рефлексії над планом змісту лексем [4, с. 27].

Проаналізуємо прояви симетрії та асиметрії, які виникають під час функціонування контекстуальної синонімії на прикладі, взятому з публіцистичного дискурсу К. Тухольського (див. таблицю 1).

Одиниці знайдено в контексті такому: *Aber wenn wir beweisen, dann schreit das «Deutsche Offiziersblatt» von «etwaigen Meldungen dunkler Ehrenmänner», von Denunziantentum – und wenn der «Vorwärts» die unglaublichen Speisefolgen der armen Armeeoberkommandos veröffentlicht <...> dann hat das schwarz-weiß-rote Papier weiter nichts dazu zu sagen als* [7, с. 2502].

Синонімічність іменника досягається за рахунок зближення *-blatt* і *Papier* через приналежність до *Zeitung*. Атрибути *Offizier-* і *schwarz-weiß-rot* збігаються частиною значення *Militär*, проте за рахунок контексту лексема *schwarz-weiß-rot* надає іменнику *Offizier-* конотацію *реакційний*. Водночас для такого розуміння потрібне залучення фо-

нових знань про ситуацію, події й символи, характерні для доби Веймарської республіки.

На нашу думку, у цьому прикладі прикметник відіграє обмежувальну, деталізаційну роль, модифікуючи значення іменника до необхідних меж.

Для розуміння природи контекстуальної синонімії важливим є розгляд утворення й функціонування синонімів на завершеному текстовому відрізьку за умови, що ряд складатиметься з більше ніж двох одиниць. Саме тому стає важливим розгляд функціонування контекстуальної синонімії прикметника на прикладі, який є достатньо довгим, щоб включати різні типи повторів, і достатньо «яскравим», щоб включати в себе достатню кількість синонімічних одиниць із різними типами зв'язків між ними, при цьому будучи достатньо невеликим, щоб відслідкувати фрейми й текстові зв'язки, які ними кодуються.

Розглянемо представлення інформації у фреймовій таблиці 1 на прикладі, взятому з есе К. Тухольського «Paganini», оскільки в ньому представлено відразу декілька типів синонімічних утворень.

У зв'язку з описаними особливостями дослідження контекстуальної синонімії прикметника необхідно відзначити такі характеристики, важливі для аналізу:

1) в описаному випадку всі синонімічні елементи належать до текстового концепту PAGANINI, який є референтом усіх виокремлених одиниць;

2) контекстуальні синоніми є лише одним із засобів створення образу, тому проведений аналіз є заздалегідь неповним, оскільки не включає численні засоби текстової зв'язності (наприклад, метафори, метонімію, алюзії, різні повтори тощо), тобто всі одиниці, які не входять до складу досліджених контекстуальних синонімів;

3) пресупозиційний фонд та обсяг фонду знань читача є приблизно однаковим з авторським, оскільки йдеться про епоху, яка відносно однаково не відома як читачеві, так і автору. Отже, можна не брати до уваги соціокультурну різницю;

4) текст водночас містить як фактичний матері-

Таблиця 1

Фрейм синонімічної пари *das «Deutsche Offiziersblatt» – das schwarz-weiß-rote Papier*

Назва слоту	Значення слоту	Джерело знань про значення	Приєднана процедура
das	маркер кореферентності		
Deutsche	a) die Deutschen, Deutschland betreffend	словник	
Offiziers-	1. a) <o. Pl.> militärische Rangstufe, die die Dienstgrade vom Leutnant bis zum General (a) umfasst	словник	→ Militär
blatt	3. Zeitung	словник	↑ Zeitung
das	маркер кореферентності		
schwarz-weiß-rote	die Farbe der keiserlichen Fahne, also deutschen Reich betreffend	фонові-знання	→ Militär → Offizier auch: ↑ reaktionär
Papier	2. Schriftstück, Aufzeichnung, schriftlich niedergelegter Entwurf, Brief, Aufsatz, Vertrag o. Ä.:	словник	↑ Zeitung

ал, так і авторське ставлення до об'єкта, є спробою відтворити «портрет», що задається установкою на текст: *Paganini ist tot. Lebendig machen? Es wird kaum gelingen – aber ich wills versuchen* [7, с. 834].

На початку оповіді автор задає асоціативний ряд: *Paganini, ein Geiger, ein langer, schwarzer Kerl, spielte fabelhaft die Violine – ah, und warten Sie! – dämonisch*. Наступні відрізки активують субфрейми, які, власне, «оживляють» розповідь про великого скрипаля:

Vielleicht hat wirklich Wien den Mann erst «gemacht» – soweit er sich nicht selbst in Szene setzte. Die Marke «Paganini» wurde in Italien hergestellt und in Wien auf Flaschen gezogen, etikettiert, fertig zum Versand [7, с. 835].

Die Bühne mochte noch in politicis verdächtig sein... Die Porträts variieren: ihnen gemeinsam sind die lebendigen Augen des Südländers, die Locken und eine gewisse undurchdringliche Maske, die sich als Schwermut oder Dämonie geben konnte. Er war ein richtiger Publikums-Paganini, ein Kerl, wie ihn das Parkett wollte [7, с. 836].

Отже, структура фрейма *Paganini* має конкретний вигляд, наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура фрейма *Paganini*

Субфрейм	Ключові активаційні слова
Meister/Virtuose	ein Geiger, spielte fabelhaft die Violine
Dämon	dämonisch
Geschäftemacher	Die Marke «Paganini» <...> hergestellt gezogen, etikettiert, fertig zum Versand
Bühnengestalt	eine gewisse undurchdringliche Maske, die sich als Schwermut oder Dämonie geben konnte <...> ein richtiger Publikums-Paganini <...> wie ihn das Parkett wollte

Базовий фрейм, який ототожнюється з текстовим концептом PAGANINI, можна розділити на субфрейми *Meister* (присутній експліцитно чи імпліцитно в значеннях усіх виокремлених одиниць) та *Dämon*, до якого у свою чергу входять субфрейми *Bühnengestalt* і *Geschäftemacher*. Також можна виокремити субфрейм *Liebe*, однак у його межах релевантних для дослідження одиниць виявлено не було.

Для виокремлених синонімічних іменних груп, що містять атрибуцію, характерним є злиття фреймів, коли іменник представляє один субфрейм, а прикметник – інший. Тобто для синонімізації іменних груп необхідно, щоб співпали одночасно фрейми атрибутів і фрейми іменників. Це, на нашу думку, пояснює, чому контекстуальна синонімія прикметника, порівняно із синонімією іменника, є не таким частотним явищем. Таблиця 3 відображає розподіл одиниць за фреймами. У дужках після лексеми вказано, з яким фреймом

співвідноситься кожна одиниця. «М» означає *Meister*, «D» – *Dämon*, «B» – *Bühnengestalt*, «G» – *Geschäftemacher*.

Таблиця 3

Збіги та розходження контекстуальних синонімічних груп за субфреймами

Субфрейм	Контекстуальні синоніми
Dämon/ Bühnengestalt	ein richtiger (D) Publikums-Paganini (B) ein Kerl (B), wie ihn das Parkett wollte (D) ein Konzert (B) schreck (D) ein Vitzliputzli (D) der zahlenden Bourgeoisie (B)
Meister/ Bühnengestalt	der beleidigte (M) Teufel (B) der gekränkte (M) Maurermeister (B)
Geschäftemacher/ Bühnengestalt	ein geschäftstüchtiger (G) Teufel (B) ein Teufel (B) auf der Tournee (G) ein teuflischer (B – іронія) Geschäftsmann (G)
Meister/ Geschäftemacher	ein großer (M) Rechenkünstler (G) ein Geldsammler (G) aus Neigung (M – потенційно) ein sehr tüchtiger (M) Geschäftsmann (G) ein geschickter (M) asozialer Macher (G) ein schlauer (G) Gott (M)

Відразу зауважимо, що одиниці *der beleidigte Teufel* та *der gekränkte Maurermeister* є синонімічними за рахунок зближення значень іменника при синонімічних значеннях прикметників *beleidigt syn. gekränkt*, що у свою чергу активує зближення, симетризує контекстуальні значення іменників, дозволяючи реалізувати іронію.

Необхідно відмітити, що атрибут представлено широкою варіацією:

- прикметниками *richtig, tüchtig, geschäftstüchtig, teuflisch, groß, schlau*;
- партиципом II *geschickt*;
- складними іменниками *Publikums-Paganini, Geschäftsmann, Maurermeister, Konzertschreck, Geldsammler*;
- іменною групою в родовому відмінку *der zahlenden Bourgeoisie*;
- іменниками з прийменником *aus Neigung, auf der Tournee*;
- підрядними означальними реченнями в прикладі *ein Kerl, wie ihn das Parkett wollte*.

У цій вибірці переважає синонімія іменних груп як цілої одиниці, що пояснюється тим, що один і той самий субфрейм може бути присутнім як у значенні іменника, так і в значенні атрибута, наприклад: *ein geschäftstüchtiger (G) Teufel (B) – ein teuflischer (B) Geschäftsmann (G)*.

Інформація, яка кодує синонімічність, активується як прикметниками, так і іменниками, проявляється в семантиці, сполучуваності, імплікаціях, фонових знаннях, логічних операціях, які їх активують,

та інших явищах, а механізм синонімізації проявляється на всіх рівнях. Відповідно, явища симетрії й асиметрії також активуються на всіх рівнях, зближуючи та поляризуючи як значення іменників чи прикметників між собою, так і іменників із прикметниками при синонімізації іменних груп у цілому.

Відзначимо, що для синонімізації одиниць важливою є не відстань між ними, а саме зближення

за однаковими субфреймами. З іншого боку, лише завдяки обмеженій кількості субфреймів повтор контекстуальних синонімічних одиниць спостерігається протягом усього тексту.

Перспективою дослідження є вивчення розподілу інформаційного навантаження в середині іменних груп та ролі симетрії/асиметрії в декодуванні контекстуальних синонімів.

Література

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики : [монография] / Н.Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Гак В.Г. Языковые преобразования / В.Г. Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 786 с.
3. Корбут А.Ю. Текстосимметрия как раздел общей теории текста : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 / А.Ю. Корбут. – Барнаул, 2005. – 343 с.
4. Лебедева С.В. Интегративная модель близости значения слов / С.В. Лебедева // Вопросы психолінгвистики. – 2007. – № 5. – С. 27–30.
5. Хантакова В.М. Теория синонимии: опыт интегрального анализа : [монография] / В.М. Хантакова. – Иркутск : Иркутский гос. лингвист. ун-т, 2006. – 211 с.
6. Palmer F.R. Semantics / F.R. Palmer. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 164 p.
7. Tucholsky K. Werke, Briefe, Materialien / K. Tucholsky, M. Gerold-Tucholsky, F. Raddatz, R. Links, M. Hepp. – Berlin : Directmedia, 1999. – 12733 S.

УДК 802.0-56(075.8)

Суима И. П.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМАЛЬНЫХ РЕСПОНСИВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена исследованию особенностей формальных респонсивных предложений на материале современного английского языка. Рассматриваются структурная, семантическая и функциональная специфика анализируемых в статье предложений в сравнении с респонсивными предложениями других типов. Формальный респонсив описывается как подвид контентных респонсивных предложений.

Ключевые слова: формальный респонсив, контентный респонсив, расширенное респонсивное предложение, синтаксическая единица, функциональная нагрузка.

Суїма І. П. Особливості формальних респонсивних речень в англійській мові. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню особливостей формальних респонсивних речень на матеріалі сучасної англійської мови. Розглянуто структурну, семантичну та функціональну специфіку речень, що аналізуються в статті, порівняно з респонсивними реченнями інших типів. Формальний респонсив описується як різновид контентних респонсивних речень.

Ключові слова: формальний респонсив, контентний респонсив, розширене респонсивне речення, синтаксична одиниця, функціональне навантаження.

Suima I. P. Peculiarities of formal responsive sentences in the English language. – Article.

The article deals with the investigation of the peculiarities of the formal responsive sentences on the material of the modern English language. The structural, semantic and functional special features of the sentences under analysis are considered in comparison with the other types of the responsive sentences. Formal responsive is described as the type of contented responsive sentences.

Key words: formal responsive, contented responsive, extended responsive sentence, syntactic unit, functional loading.

Изучению специфики построения и семантики ответов на вопросы посвящено большое количество исследований, раскрывающих соответствующую проблему в различных аспектах. Однако в современной лингвистике существует еще много нерешенных вопросов, связанных с попытками предложить классификацию ответов, изучить их связь с вопросительными предложениями в рамках вопросно-ответного единства и так далее [1; 2; 7; 8; 9; 10]. Обращаясь к синтаксическим единицам, которые являются ответом/реакцией на вопрос, мы считаем возможным использовать для обозначения конструкций такого типа термин «респонсивное предложение», или «респонсив» (от англ. Response – ответ, отклик, реакция), так как это понятие значительно шире термина «ответ» [5; 7]. В исследовании Д. Морриса респонсивными предложениями называются ответы на вопросы, содержащие только прямое или косвенное утверждение либо отрицание (то есть слова *Yes*, *No* и их эквиваленты) [11].

Конструкции, представляющие собой утвердительный или отрицательный ответ, рассматриваются в различных классификациях ответных предложений. Рассматривая понятие вопросно-ответного соответствия, Е.В. Падучева подразделяет ответы в диалогических единствах на такие типы: прямой и непрямой ответ; полный и неполный ответ (*да*, *нет*); ответы, соблюдающие и не соблюдающие предметную область вопроса; ответы, соблюдающие и не соблюдающие исходное предположение вопроса; ответы, информативные и не информативные для спрашивающего [6, с. 232–241]. В логике по грамматической форме ответы подразделяются на краткие и разверну-

тые. Краткие ответы – это односложные утвердительный и отрицательный ответы «да» или «нет». В развернутом ответе повторяются все элементы вопроса. Краткие ответы в большей степени подходят для простых вопросов, а для сложных необходимо применять развернутые ответы, так как односложные в этом случае могут оказаться двусмысленными. Судя по объему информации, содержащейся в ответе, они подразделяются на полные и неполные [3].

Статья посвящена изучению особенностей респонсивных предложений в английском языке, поэтому мы рассматриваем такие конструкции как один из видов респонсива и используем для их номинации термин «формальные респонсивные предложения». Формальный респонсив является одним из наиболее простых, в то же время представляя собой определенный тип исследуемых конструкций.

Формальные респонсивные предложения могут выражаться одной или несколькими лексическими единицами. В плане широты лексического наполнения они являются наиболее ограниченными в использовании языковых средств по сравнению с другими типами респонсивов. Респонсивное предложение такого типа зачастую содержит только лексемы *Yes* и *No* или их эквиваленты, которые иногда дополняются еще одним либо несколькими словами, не меняющими смысл предложения и не несущими какой-либо дополнительной информации для слушателя. Например:

“Have you ever been abroad before?” – “Yes” – “I think”, said Dick Diver, staring down abstractedly at the straw mat, “that I’ll go over and invite them to dinner”. – “No, you won’t,” Nicole told him quickly [13].

"And you know all about public buildings, I suppose?" – "Yes, sir" [13].

"Boy, he said to the Dick, is this the bill you gave to be changed?" – "No, it isn't" [13].

Согласно типологии респонсивных предложений И.И. Меньшикова, исследующего анализируемые синтаксические единицы на материале русского языка, формальный респонсив является коммуникативно значимым тогда, когда в вопросе нет прямого antecedента в виде, например, вопросительного слова либо вопросительной конструкции, требующей от респонсивного предложения выхода за пределы содержащейся в вопросе лексики [4; 5, с. 94]. Это утверждение справедливо также для английского языка, например:

"Is the runway still blocked?" – "Yes" [15].

"Is my brother on duty tonight?" – "Yes" [12].

Ordway's voice was hard as he went on. "You'll be in really big trouble if you refuse to tell us what you know. Now, I'll ask you once more. Do you remember Guerrero?" – "Yes", she said quietly. – "Have you got any friends there?" – "No" [12].

"Are you travelling with this lady?" – "No" [12].

В приведенных примерах с помощью формального респонсивного предложения собеседник утверждает или отрицает заданную вопросом информацию, ничего при этом не добавляя и никак не комментируя свой ответ. Однако возможны и другие разновидности такого рода конструкций, так или иначе дополненные модально либо информативно. Достаточно часто формальный респонсив включает в себя, помимо слов *Yes*, *No*, и другие лексемы, затребованные какими-то лингвистическими или даже экстралингвистическими причинами.

Например, формальный респонсив включает в себя лексемы, затребованные грамматическими нормами английского языка:

"Are you looking for Mrs Livingston?" – "Yes, I am" [15].

"Does it concern the present situation?" – "Yes, it is" [15].

Формальный респонсив включает в себя лексемы, обусловленные необходимостью выразить свою уверенность в сказанном:

"You tell them the truth? That you came to New York as a stowaway?" – "Yes, my dear, of course" [15].

"I want all of you to come with me. Now I'll ask you just one question: Are you coming?" – "Yes!" they shouted. "Yes!" [12].

"Did you know that your husband was going to insure his life heavily?" – "No – no" [12].

Также формальный респонсив включает в себя лексемы, затребованные старанием показать собеседнику свою вежливость:

"Sure, but we all want to get this plane out of the mud. Would you like me to drive it out?" – "No thank you", the captain said coldly [14].

Формальный респонсив включает в себя лексемы, обусловленные необходимостью подчеркнуть статус собеседника:

"Have you ever been in any situation?" – "No, sir" [13, с. 132].

"Are you the person to whom the book belongs?" – "Yes, sir" – said Travis without hesitation [13, с. 158].

Вербальная реакция на сообщение любого типа может зависеть и от значительного количества лингвистических факторов. Среди лингвистических причин в первую очередь можно назвать следующие:

- стремление к экономии языковых средств;
- построение самой исходной фразы, реакцией на которую является определенное респонсивное предложение: использование различных лингвистических фигур, искажение грамматического построения высказывания;
- лексический материал исходной фразы: речевые обороты, которые используются участниками коммуникации, использование клишированных конструкций;
- правильность, темп речи, четкость произношения говорящего, правильность интерпретации лексических единиц исходной фразы;
- изменение речевого жанра, замена типа коммуникации;
- стиль говорящего, соответствие стиля коммуникации ситуации и тому подобное.

Как в устной речи, так и в литературных произведениях имеет место также смешанный респонсив – респонсивные предложения, включающие в себя элементы различных подтипов, например тавтологического (когда ответ повторяет лексический материал вопроса) и формального (утверждение или отрицание):

"Are you sure? It's a big step to take" – "Yes, I'm sure" [14].

"Did she leave a number?" – "Yes, she left a number" [15].

"You'll be at a party, won't you?" – "No", he said. "I'm not going to the party" [15].

Еще один вариант смешанных респонсивных предложений – это формальный респонсив и эвристический (когда в ответе предполагается наличие еще какой-либо дополнительной информации, разъяснение причины такого ответа); респонсив представляет собой именно ответ на поставленный вопрос, и спрашивающий получает нужную ему информацию:

"Is that Mr Patroni?" – "No", Mel shouted, "but he's on his way here". – "Hi", he said, "this is your Dad". – "Yes, I know", she said coldly. – "Any news about the Aereo-Mexican plane?" – "No, I'm afraid not". – "Do you ever play football?" he asked. – "No", I told him. "I see other people playing, but I don't play and they never ask me to play with them" [14].

Поскольку формальный респонсив, по мнению И.И. Меньшикова, – это «семантически неконкретизированное сообщение универсального характера, не выходящее за рамки актуализированной в вопросе информации и дающее на него лишь самый общий, как правило положительный или отрицательный, ответ» [5, с. 93], то согласно приведенной дефиниции к формальным респонсивным предложениям можно отнести и коммуникативные единицы типа *Ok, Certainly, Undoubtedly, good, very well, indeed, I'm for it, I don't mind, I am not against it, of course, that is not true, no go, by no means, I object to that* и другие, которые так же, как и *Yes, No*, выражают согласие либо несогласие собеседника со сказанным, в той или иной форме дают положительный либо отрицательный ответ (общий и нерасширенный). Указанные структуры

не выходят за пределы информации, предложенной в вопросе:

"I'm taking lessons in music, and I want to be a singer", she told me. "I play in a little group. We're playing at the Students' Centre tomorrow night. Why don't you come and listen?" – "OK", I said [15].

"Can I wait?" I asked. – "OK", he said [14].

I looked at the boy. "Can I see him for a minute or two?" – "Of course", said Jenny, and she called to him [15].

Таким образом, формальные респонсивные предложения, заключающие в себе, как правило, лишь значение отрицания или согласия, являются неотъемлемой частью как устной, так и письменной речи. Они представляют собой разнообразные по способам передачи различных интенций говорящего коммуникативные единицы.

Литература

1. Белова Н.С. Типы ответных реплик в составе диалогического единства с отрицательным вопросом : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / Н.С. Белова. – М., 2010. – 179 с.
2. Гильмутдинов В.И. Безглагольные реплики-реакции в английской разговорной речи : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.И. Гильмутдинов. – Горький, 1984. – 223 с.
3. Логика: виды ответов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://baslogic.ru/?Osnoynye_zakony:Vidy_otvetov.
4. Меньшиков И.И. Латентный респонсив в современном русском языке / И.И. Меньшиков // Філологічні науки: збірник наукових праць викладачів факультету / упор. О.І. Панченко. – Дніпропетровськ : Літограф, 2010. – С. 54–56.
5. Меньшиков И.И. Типология респонсивных предложений в современном русском языке / И.И. Меньшиков // Избранные труды по лингвистике. – Днепропетровск : Новая идеология, 2012. – С. 85–100.
6. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью: референциальные аспекты семантики местоимений / Е.В. Падучева. – 5-е изд., испр. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 296 с.
7. Половинко Е.А. Типы отношений между репликами вопросно-ответных конструкций / Е.А. Половинко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2007. – Вип. 10. – № 4/1. – С. 238–244.
8. Цирельсон Н.Ю. Взаимодействие иницилирующих реплик и реплик-реакций в диалоге: на материале современного английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н.Ю. Цирельсон. – М., 2002. – 152 с.
9. Encyclopedia of language and linguistics / ed. by K. Brown. – 2-nd ed. – Elsevier : Science, 2005. – 9000 p.
10. Functional approaches to language culture and cognition / ed. by D.G. Lockwood, P.H. Fries, J.E. Copeland. – Amsterdam : John Benjamins B.V., 2000. – 656 p.
11. Jones B.M. The Welsh answering system / B.M. Jones. – Berlin : Rotaprint Druck Werner Hidebrand, 1999. – 360 p.
12. Nicholas Sparks Message in a bottle [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nicholassparks.com/stories/message-in-a-bottle>.
13. Alger H. Ragged Dick or Street life in New York with the Boot-Blacks / H. Alger. – New York : Signet classic, 1990. – 186 p.
14. Arthur Hailey [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://english-e-books.net/books/upper-intermediate/Airport-Arthur_Hailey/Airport-Arthur_Hailey.txt.
15. Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f_scott/tender/index.html.

УДК 811.111'37'06:008

Тараненко О. В.

ОЦІННІ ПРАГМАТОНІМИ В БРИТАНСЬКОМУ ТА АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено вивченню семантичних особливостей оцінних прагматонімів у британській та американській лінгвокультурах. Здійснено семантичну класифікацію досліджуваних оцінних онімів, встановлено спільні й етноспецифічні риси їхньої семантики в межах різних варіантів однієї мови. Виділено основний набір сем, що зумовлюють оцінність досліджуваних одиниць.

Ключові слова: прагматонім, власна назва, національно-культурний компонент, оцінка, реалія.

Тараненко О. В. Оценочные прагматонимы в британском и американском вариантах английского языка. – Статья. Статья посвящена изучению семантических особенностей оценочных прагматонимов в британской и американской лингвокультурах. Осуществлена семантическая классификация исследуемых оценочных онимов, установлены общие и этноспецифические черты их семантики в рамках разных вариантов одного языка. Выделен основной набор сем, обуславливающих оценочность исследуемых единиц.

Ключевые слова: прагматоним, имя собственное, национально-культурный компонент, оценка, реалія.

Taranenko O. V. Evaluative pragmatonyms in British and American English. – Article.

The paper focuses on the semantic peculiarities of evaluative pragmatonyms in British and American linguocultures. The semantic classification of the evaluative proper names under study has been carried out, common and ethno-specific characteristics of their semantics have been revealed within different variants of the same language. The main evaluative semes in the meaning structure of the linguistic units in question have been singled out.

Key words: pragmatonym, proper name, evaluation, national-cultural component, realia.

Статтю присвячено аналізу семантичних особливостей оцінних прагматонімів у британському й американському варіантах сучасної англійської мови, а саме мовних одиниць типу брит. *Distinguished Flying Cross* (хрест «За льотні бойові заслуги», військова нагорода), амер. *Good Humour* (у США – «Гарний настрій», фірмова назва морозива). Прагматоніми визначаються як різні категорії власних назв, що мають денотати в прагматичній сфері діяльності людини, пов'язані з практикою [17, с. 110], тобто є однією з груп ономастичних одиниць.

Оними вже тривалий час привертають увагу лінгвістів. Проблеми ономастики досліджуються в роботах О.А. Леоновича [12; 13], В.А. Ніконова [16], Н.В. Подольської [17], В.О. Ражиної [20], А.І. Рибакіна [21], О.В. Суперанської [25; 26], А.В. Чігирьової [33] та багатьох інших учених. Існує чимало праць з окремих галузей цієї науки: антропоніміки [6; 7; 10; 14; 18; 21; 24], топоніміки [3; 11; 13; 15; 22; 23; 30], етноніміки [1; 23; 32], ідео-німіки [33], наутоніміки [9] тощо. Водночас ведуться дослідження власних назв в окремих мовах: українській [7; 10; 18], російській [6; 19; 26; 29], англійській [12; 15; 21; 33], зокрема, у її американському варіанті [3; 11; 13; 23; 24], а також зіставні дослідження [9; 22].

Проте, незважаючи на значну кількість праць, зосереджених на студіюванні власних найменувань, зокрема й прагматонімів, необхідно докладніше проаналізувати особливості їхньої семантики. Актуальними постають вивчення оцінного аспекту значення цих мовних одиниць та інтерпретація особливостей семантики оцінних прагматонімів у руслі лінгвокультурної парадигми. Це

вводить до кола аналізованих нами проблем одну із центральних категорій сучасної лінгвістики – оцінку, вивченню якої присвячено чимало робіт [2; 4; 5; 8; 31].

Об'єктом дослідження є оцінні прагматоніми в британському й американському варіантах сучасної англійської мови, а **предметом** – семантичні особливості британських та американських оцінних прагматонімів.

Мета статті полягає у виявленні й описі особливостей семантики оцінних прагматонімів у британському й американському варіантах сучасної англійської мови.

Матеріал дослідження становлять 228 мовних одиниць англійської мови (167 одиниць у британському варіанті та 61 – в американському), отриманих методом суцільної вибірки з 5 лінгвокраїнознавчих словників [34-38] із перевіркою за тлумачними та ідеографічними словниками англійської мови. До аналізу було залучено оцінні прагматоніми, що розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій – значного прошарку номінативних одиниць, семантика яких характеризується взаємодією національно-культурного й оцінного компонентів значення. Вони посідають важливе місце в тезаурусі мовної особистості як найяскравіші знаки культури, виразники національного колориту, що містять унікальні специфічні смисли, які корелюють із явищами, характерними для однієї культури й відсутніми в іншій. Водночас оцінні реалії відображають відомості про ціннісне ставлення суб'єкта мови до якостей означуваного. Як виразники національного колориту оцінні реалії є одиницями, що відбивають глибинний взаємозв'язок мови та культури [27; 28].

На першому етапі аналізу було здійснено класифікацію британських та американських оцінних прагматонімів за характером оцінки в структурі їхнього значення (див. таблицю 1).

Таблиця 1
Класифікація оцінних прагматонімів у британському й американському варіантах англійської мови (за характером оцінки одиниць)

Знак оцінки	Британський варіант		Американський варіант	
	Кількість	%	Кількість	%
«+»	162	97	58	95
«-»	5	3	3	5
Усього	167	100	61	100

Обидві лінгвокультури характеризуються значною перевагою **позитивно оцінних** прагматонімів. У британській англійській мові їх нараховується 162, що складає 97% загальної кількості прагматонімів з оцінним компонентом значення в британському варіанті, априклад: брит. *Order of the British Empire* (орден Британської імперії, яким нагороджують за видатні заслуги перед Британією). **Негативне** забарвлення притаманне 5 британським прагматонімам (3% загальної кількості одиниць у групі), априклад: брит. *the Blood and Guts* (зневажл. «кров та кишки», прапор Британського торговельного флоту).

В американській лінгвокультурі частка прагматонімів із **позитивною оцінкою** становить 58 одиниць, що складає 95% загальної кількості американських оцінних прагматонімів, априклад: амер. *The Congressional Medal of Honor* (Почесна медаль Конгресу США). **Негативно оцінні** прагматоніми у варіанті США нараховують 3 одиниці (5% загальної кількості одиниць у групі), априклад: амер. *Challenger* («Челленджер», американський космічний корабель, що вибухнув під час запуску в 1986 р., при цьому загинув увесь екіпаж; ця трагедія, яку спостерігали мільйони глядачів, приголомшила всю країну).

На подальшому етапі дослідження за допомогою компонентного аналізу було виділено групи оцінних сем у структурі значення британських та американських прагматонімів на основі спільної для них семантичної ознаки. Головними семами, що зумовлюють оцінність прагматонімів в обох лінгвокультурах, є «нагорода» та «премія». Лакунарними для британської англійської мови є семи, що специфікують трагічні події («загибель», «катастрофа», «трагедія»), негативний вплив («деформованість», «знищення», «порушення»), хвороби («захворювання», «рак»).

У результаті семантичної класифікації було виокремлено 4 групи оцінних прагматонімів:

оцінні фалероніми, оцінні хрематоніми, оцінні словесні товарні знаки та оцінні порейоніми.

Оцінні фалероніми (від лат. *Phalera* – бляха, якою нагороджувались найбільш хоробрі легіонери) визначаються як оцінні імена орденів, медалей, відзнак [17]. Одиниці цієї підгрупи є найчисленнішими серед оцінних прагматонімів в обох варіантах, адже найменування нагород іманентно містять у собі оцінку об'єкта, що, як правило, має позитивний характер. Наприклад: амер. *Village Voice Off-Broadway Awards* (Віллідж Войс Оф-Бродвей Евордз, театральна премія, що присуджується нью-йоркською газетою «Віллідж Войс» найкращим спектаклям позабродвейських театрів).

Оцінні хрематоніми (від грец. *χρματος* – «річ», «предмет» та *ὄνομα* – «ім'я») – це оцінні власні імена предметів матеріальної культури, усього, що зроблено чи здобуто руками людини, у тому числі назви зброї, музичних інструментів, ювелірних виробів тощо [17, с. 146-147]. Наприклад: амер. *Agent Orange* («Ейджент ориндж», хімічна зброя, що використовувалась військами США у В'єтнамі як дефоліант для знищення посівів та була, на думку багатьох спеціалістів, причиною порушення вагітності, ракових захворювань і деформованості організму).

Оцінні словесні товарні знаки – це оцінне словесне позначення марки товару, що однаково стосується як кожного екземпляра в окремій серії, так і всієї серії в цілому [17, с. 127]. Наприклад: брит. *Eden Vale* («Іден Вейл», фірмова назва молочних продуктів британської компанії «Експрес дері», дослівно «Райська долина»).

Оцінні порейоніми (від грец. *πορειον* – «засіб пересування» та *ὄνομα* – «ім'я») – оцінні власні назви будь-яких видів транспортних засобів [17, с. 108]. Наприклад: брит. *Brighton Belle* («Брайтон бель», історичний залізничний експрес Лондон – Брайтон, буквально «Брайтонська красуня»). Серед порейонімів виділяють назви кораблів. Для власних назв кораблів пропонують терміни «каронім», «корабонім» та «наутонім» (від грец. *Καράβος* – «корабель» або *ναυτικόν* – «флот» та *ὄνομα* – «ім'я»), проте найчастіше використовується перший варіант [17]. Наприклад: брит. *Titanic* («Титанік», пасажирський пароплав, що належав англійській компанії Уайт Стар Лайн і під час першого рейсу 14 квітня 1912 р. зіткнувся з айсбергом в Атлантичному океані й затонув; у результаті цієї катастрофи загинуло 1 517 чоловік).

Висновки. Таким чином, оцінні прагматоніми розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій. Структура значення цих одиниць ускладнюється наявністю національно-культурного й оцінного компонентів, унаслідок чого такий мовний матеріал має величезний лінгвокультуроз-

навчий потенціал. Вивчення оцінних реалій є одним із ключів до пізнання іншого народу, системи його цінностей, особливостей світосприйняття.

Головними семами, що зумовлюють оцінність прагматонімів в обох лінгвокультурах, є «нагорода» та «премія». Лакунарними для британської англійської мови є семи, що специфікують трагічні події («загибель», «катастрофа», «трагедія»), негативний вплив («деформованість», «знищення», «порушення»), хвороби («захворювання», «рак»). Для обох варіантів характерна перевага позитивно забарвлених одиниць (у британському варіанті налічується 162 одиниці, тобто 97% загальної кількості британських оцінних прагматонімів, в американському варіанті – 58 одиниць, тобто 95%).

У результаті семантичної класифікації було виокремлено 4 групи оцінних прагматонімів: оцінні фалероніми (імена орденів, медалей, від-

знак), оцінні хремотоніми (власні назви предметів матеріальної культури), оцінні словесні товарні знаки та оцінні порейоніми (власні найменування будь-яких видів транспортних засобів). Найбільш продуктивними в обох лінгвокультурах є оцінні фалероніми, адже найменування нагород апріорі містять у собі оцінку об'єкта, що, як правило, має позитивний характер.

Перспективи дослідження полягають у застосуванні розробленої методики лінгвокультурологічного аналізу оцінних прагматонімів щодо більшої кількості варіантів англійської, а також із залученням інших мов, що відкриває можливості для встановлення спільних рис та етноспецифічних особливостей світобачення представників різних соціумів. Моделювання концептів культури, вербалізованих за допомогою оцінних прагматонімів, також постає актуальним напрямом наукових пошуків.

Література

1. Андросова О.Е. Этнонимы как отражение культурных контактов и их перевод / О.Е. Андросова // Вопросы современной филологии и методики обучения языкам в вузе и школе : сб. статей X Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. Т.А. Румянцевой. – Пенза : РИО ПГСХА, 2007. – С. 58–61.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: оценка, событие, факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
3. Беленькая В.Д. Особенности англоязычной топонимии / В.Д. Беленькая // Ономастика : сб. ст. / ред. : В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1969. – С. 225–232.
4. Бессонова О.Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / О.Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с.
5. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 361 с.
6. Бондалетов В.Д. Средства выражения эмоционально-экспрессивных оттенков в русских личных именах / В.Д. Бондалетов, Е.Ф. Данилина // Антропонимика : сб. / ред. : В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1970. – С. 194–200.
7. Вінтонів Т.М. Антропоніми Іван Богун, Іван Ганжа, Филон Джелалій у історичних романах Л. Костенко «Берестечко», П. Загребельного «Я, Богдан», Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» / Т.М. Вінтонів // Филология в пространстве культуры : сб. ст. / редкол. : В.М. Калинин и др. – Донецк : Юго-Восток, 2007. – С. 70–81.
8. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
9. Грінінгер О.Е. Про номінацію американських та британських морських суден (співставний аспект) / О.Е. Грінінгер // Филологические исследования : сб. науч. работ. / редкол. : В.В. Федоров и др. – Донецк : Юго-Восток, 2004. – Вып. 6. – С. 203–210.
10. Карпенко О.П. Слов'янські антропоніми в гідроосновах Центрального Полісся / О.П. Карпенко // В пространстве филологии : сб. ст. / редкол. : В.М. Калинин и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 134–140.
11. Костенко І.М. Порівняльний аналіз топонімії штатів Каліфорнія та Мен / І.М. Костенко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2006. – Вип. 20. – С. 57–64.
12. Леонович О.А. В мире английских имен : [учеб. пособие по лексикологии] / О.А. Леонович. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; ООО «Издательство Астрель», 2002. – 160 с.
13. Леонович О.А. Топонимы США : [учеб. пособие по англ. языку] / О.А. Леонович. – М. : Высшая школа, 2004. – 247 с.
14. Морозова М.Н. Взаимодействие антропонимии и нарицательной лексики / М.Н. Морозова // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики : сб. ст. – М. : Наука, 1970. – С. 62–69.
15. Музя Є.М. Топонімічна лексика і методи її опису в англійських словниках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Є.М. Музя. – О., 2007. – 22 с.
16. Никонов В.А. Задачи и методы антропонимики / В.А. Никонов // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики : сб. ст. – М. : Наука, 1970. – С. 33–41.
17. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская ; отв. ред. А.В. Суперанская. – 2-е изд. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
18. Познанська В.Д. Складні прізвища в антропонімії Південно-Східної України / В.Д. Познанська // В пространстве филологии : сб. ст. / редкол. : В.М. Калинин и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 290–297.
19. Поротников П.Т. Групповые и индивидуальные прозвища в говорах Талицкого р-на Свердловской области / П.Т. Поротников // Антропонимика : сб. / ред. : В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1970. – С. 150–154.
20. Ражина В.А. Ономастические реалии: лингвокультурологический и прагматический аспекты : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / В.А. Ражина. – Краснодар, 2007. – 19 с.
21. Рыбакин А.И. Словарь английских фамилий / А.И. Рыбакин. – М. : Русский язык, 1986. – 576 с.

22. Склярєнко О.М. Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.М. Склярєнко. – К., 2008. – 20 с.
23. Скрозникова В.А. Варианты топонимов и этнонимов США / В.А. Скрозникова // Этнография имен : сб. ст. / отв. ред. : В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 218–223.
24. Спиридовский О.В. Антропонимы американских президентов и их функционирование в политическом дискурсе / О.В. Спиридовский // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ, 2006. – Вып. 4. – С. 123–127.
25. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В. Суперанская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 368 с.
26. Суперанская А.В. Связь топонимов с называемыми объектами / А.В. Суперанская // История топонимики в СССР : тезисы докл. – М. : АН СССР, 1967. – С. 38–41.
27. Тараненко О.В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Тараненко. – Донецьк, 2012. – 22 с.
28. Тараненко О.В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.В. Тараненко. – Донецьк, 2011. – 209 с.
29. Флоровская В.А. Прозвища в русских говорах Кубани / В.А. Флоровская // Этнография имен : сб. ст. / отв. ред. : В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 141–144.
30. Фролов Н.К. К проблеме таксономизации топонимов / Н.К. Фролов // В пространстве филологии : сб. ст. / редкол. : В.М. Калинин и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 100–110.
31. Хидекель С.С. Природа и характер языковых оценок / С.С. Хидекель, Г.Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : межвуз. сб. науч. трудов. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1983. – С. 11–16.
32. Чеснов Я.В. Ранние формы этнонимов и этническое самосознание / Я.В. Чеснов // Этнография имен : сб. ст. / отв. ред. : В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 6–13.
33. Чигирева А.В. Структурно-семантические модели названий англоязычных кинофильмов и особенности их перевода / А.В. Чигирева, В.А. Ожерельева // В пространстве филологии : сб. ст. / редкол. : В.М. Калинин и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 329–338.

Джерела ілюстративного матеріалу

34. Америка: англо-русский лингвострановедческий словарь / под ред. Г.В. Чернова. – Смоленск : Полиграмма, 1996. – 1185 с.
35. Великобритания: лингвострановедческий словарь / сост. : А.Р.У. Рум, Л.В. Колесников, Г.А. Пасечник и др. – М. : Русский язык, 1978. – 480 с.
36. Томахин Г.Д. США: Лингвострановедческий словарь / Г.Д. Томахин. – М. : Русский язык, 1999. – 576 с.
37. Longman Dictionary of English Language and Culture. – 2nd ed. – Edinburgh : Longman, 1998. – 1568 p.
38. Oxford Guide to British and American Culture for Learners of English / ed. by J. Crowther. – 2nd ed. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 536 p.

УДК 811.161.2:811.112.2

Ткачівська М. Р.

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ І ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті подано огляд досліджень молодіжного сленгу, проаналізовано його функції та класифікації, запропоновано розгорнуту класифікацію молодіжного сленгу.

Ключові слова: молодіжний сленг, класифікація, функція, завдання.

Ткачівська М. Р. Молодёжный сленг и его классификации. – Статья.

В статье дается обзор исследований молодежного сленга, анализируются его функции и классификации, предлагается детализированная классификация молодежного сленга.

Ключевые слова: молодежный сленг, классификация, функция, задача.

Tkachivska M. R. Youth Slang and Its Classifications. – Article.

The article discusses the notion of youth slang and its main characteristics. The author of the research reviews different classifications of youth slang by many famous foreign and Ukrainian scholars, gives its generalized classification, defines the term "youth language".

Key words: youth slang, jargon, language, classification.

Зближення світів, зміна державного устрою країн, їх економічного розвитку впливають не тільки на культурний та економічний розвиток суспільства, розширення його світогляду, зміну пріоритетів, норм, еталонів, а й залишають безпосередній відбиток на мові. О. Кондратюк зазначає: «Упродовж часу, коли наша мова перебувала під впливом тоталітарної системи, визнавався єдиний стандарт літературної мови» [2]. Починаючи з 90-х років спостерігається мовне розкріпачення, входження в літературу тих лексичних одиниць, які за часи тоталітарного режиму засуджувалися цензурою. До них належав і молодіжний сленг, який повсякчас був присутній у розмовній мові. Незважаючи на присвоєне його носіям «клеймо невихованості», молодіжний сленг щоразу змінювався, заповнював нові ніші мови, які з'являлися з розвитком цивілізації. Він повсякчас відображав ознаки певних відрізків часу, про що також зауважує О. Кондратюк. У 60-х роках сленг «був наслідком підвищеного інтересу до наркотиків, популярної музики, постійної еuforia. Сленг 70-х містив велику кількість епітетів, що стосувалися невдах: «wally», «nurd» тощо. У сленгу 80-х років переважали слова, що стосувалися грошей і роботи» [2].

За тим, які лексичні одиниці молодіжного сленгу найбільше відомі мовцям, можна дізнатися, у який час проходила його молодість (навіть якщо ці сленгізми нині не перебувають у його активному користуванні). Цей запас сленгових одиниць мовця відрізнятиметься від сленгового запасу його дітей. Сленгові корпуси різновікових груп його дітей, як і різновікових груп дорослих людей, відрізняються один від одного. Тобто, як наголошує С. Левікова, існує не тільки різниця між мовою батьків і дітей, а й мовою між старшими й молодшими братами та сестрами [17, с. 8]. Це означає, що поява нових одиниць молодіжної лексики не очікує на зміну покоління, а є перманентним процесом.

Науковці не завжди мають можливість у своїх дослідженнях вчасно реагувати на появу нових молодіжних лексичних одиниць. Це стосується й появи нових лексикографічних джерел, для яких неможливо йти в ногу із часом. Як зазначає в передмові до словника «*Abgefahren – Eingefahren. Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache*» Е. Шьонфельд, «як і кожен словник, цей також у час своєї появи вже є застарілим. Мова живе та змінюється» [20, с. 6]. Отже, словники є тільки проміжним етапом для фіксації динамічного молодіжного сленгу. Подібне зустрічаємо в Є. Коломіїця в передмові до словника «*Русско-немецкого словаря современного молодежного жаргона*». Дослідник вважає, що його словник є тільки «одним із варіантів вирішення складного завдання створення коллокаційної лексикографії» [16, с. 5]. Відповідно, дослідження молодіжної лексики та її впорядкування є безперервним процесом і постійно потребує наукових розвідок.

Дослідженню молодіжного сленгу/жаргону вчені завжди приділяли особливу увагу. До них належать О. Горбач, Л. Ставицька, Й. Дзендзелівський, О. Кондратенко, І. Приходько, Л. Підкуймуха, Н. Шовгун, К. Котелевець, О. Данилевська, О. Глазова, С. Мартос, О. Поздняков, М. Грачов, Є. Поливанов, Л. Скворцов, К.-Е. Зоммерфельдт, Й. Бартманн, Т. Гольгер, Г. Нельсон, С. Мюллер, В. Готтшальк, В. Феттер, Д. Шпангель, Е. Фельдбуш, Г. Шрайбер та ін.

Метою статті є огляд класифікацій молодіжного сленгу на сучасному етапі дослідження та їх узагальнення. До головних завдань належить такі: з'ясувати основні характеристики молодіжного сленгу, дати визначення терміна «молодіжна мова», здійснити огляд класифікацій молодіжної мови/сленгу/жаргону відомих зарубіжних і вітчизняних учених і подати узагальнену класифікацію молодіжної мови (молодіжного сленгу).

Термін «молодіжний сленг» часто розглядається як синонім до термінів «молодіжний жаргон»,

«молодіжний соціолект» (в О. Христенко «молодіжний сленг/жаргон, молодіжна мова, молодіжне арго» [7, с. 5]). Інші учені розмежовують терміни «жаргон» і «сленг», проте вважають термін «соціолект» (у нашому випадку «молодіжний соціолект») одним із найвдаліших. У німецькомовних наукових дослідженнях зазвичай зустрічаємо термін «Jugendsprache» («молодіжна мова»), який слугує збірним поняттям для термінів *Pennälersprache*, *Schülersprache*, *Teenagersprache*, *Studentensprache* та інших. При цьому молодіжна мова розглядається як складова національної мови й залежить від неї (аналогічно – *Kindersprache*). Тому під час аналізу німецького молодіжного соціолекту поряд із термінами «молодіжний сленг» і «молодіжний жаргон» вважаємо можливим використання характерного для німецької лінгвістики терміна «молодіжна мова».

Молодіжна мова завжди виходить за межі встановленого літературного стандарту й демонструє свою відкритість, розкутість і динамічність. Як вважає О. Кондратюк, «...досі в наукових колах почасти домінує розуміння молодіжного соціодіалекту як «мовного хуліганства» [2]. Подібне зустрічаємо також в А. Домашнева, який говорить про те, що молодіжні висловлювання, які баланують на межі розкутості, за естетичною сутністю не заслуговують схвалення й не є безпечними у вихованні високої культури [1]. Розуміємо це як реакцію на нівелювання молодими людьми еталону моралі та сформованих цінностей, оскільки молодіжна мова легко виходить за межі дозволеного. Сміливість, надмірна відвертість у висловлюванні, явне утрирування, фіглярство є невід'ємними елементами більшої частини молоді, готової до ризику та змін, що й відображається в молодіжному мовленні (гротескне перебільшення, ризикований жарг, розкутість тощо).

Як уже зазначалося, лексичний корпус, яким послуговуються молоді люди, не є незалежним від національної мови, базується на ній і є її важливим складником. Він є своєрідним «пропускним пунктом» у світ молодих людей, це їхня візитівка для самоствердження й узвичаєння «серед своїх».

На думку О. Христенко, «...молодіжний сленг сам по собі є складною структурною організацією, що включає до свого складу ще декілька вужчих підсистем залежно від приналежності представників молоді до певної соціальної чи соціально-професійної групи, має регіональні й гендерні відмінності у використанні» [7, с. 5]. Музична тематика, спорт, школа, поведінка, оцінка, стосунки між молодими людьми та стосунки в суспільстві в цілому, нетерпимість до позиції старших, наставників, правоохоронних органів, тема принад і насолод, у тому числі тема «забороненого плоду» належить до основних тематик спілкування серед молоді. Теми зі сфери статевого життя належать до поширених

серед молодих людей. Як зазначає М. Хун, молодь запозичує поняття, які мають звучати вульгарно. Такі запозичення часто отримують нове значення («auf den Sack gehen») [10, с. 17]. Як демонструють дослідження, до важливих складових молодіжної мови належить сленг, жаргон, арго, у тому числі вульгаризми й табуйовані вислови (М. Гайнеманн, Й. Беннеке, Е. Лапп). Вони використовуються в різному співвідношенні, що залежить від багатьох чинників, у тому числі суб'єктивних. Існує низка найбільш розповсюджених вульгаризмів, які є типовими для молоді. Е. Лапп наводить приклад слова *Scheiße*, що є характерним вульгаризмом для молодіжної комунікації: «*Scheißbladen, Scheißauto, scheiß drauf, mach keinen Scheiß, bescheißen, scheißegal*» [12, с. 71]. Значна частина таких лексичних одиниць увійшла в розмовну мову, і нею послуговуються також інші вікові групи.

Аналізуючи молодіжний сленг, дослідники відносять до його важливих характеристик метафоризацію й гіперболізацію. Використання метафоризації – це маніфестація молодою людиною умінь по-своєму переосмислити речі й виявити креативність у пошуку нестандартних, часто несподіваних порівнянь (*Donnerkannone – Person mit sehr lauter Aussprache; Saxophon; Knabberkiste – Mund; Denkwerg – Dummkopf* [19]). Реалізація нестандартного мислення проявляється в характеристиці як позитивних, так і негативних позначень предметів, рис характеру людини тощо. Лексикон молодих людей демонструє наявність синонімічних рядів, на основі яких проглядається словотвірна креативність молоді. Наприклад: *Dummkopf – Nichtsraller, Nichtsblicker, Nichtspuller, Nullchecker, Volllampe, Dämel(tier), Denkwerg, Denkmeister, Hirschkopf, Hasenhirn, Hunk, Dumpfbacke, Trivialo, Bodenturner, Dünnbrettbohrer, Vollsocke, Kammeltänzer, Halbbomber- Expresschecker, Dösi* [19, с. 166]. О. Поздняков пропонує такі види метафоричних перенесень найменування: на основі подібності за формою, функцією, на основі подібності зовнішньої та внутрішньої ознаки, перехід від зовнішнього до внутрішнього, від конкретного до абстрактного, опредмечування [6].

Присутність максималізму в житті молодої людини є важливим елементом не тільки її становлення, а й прогресу. При цьому одним із важливих її чинників є сприйняття світу й уявлення про що-небудь у збільшених порівняно з реальними розмірах, тобто гіперболізація. За словами М. Хуна, «гіперболізація виражає схильність молоді до гігантизму. Молодь хоче шокуючими дієсловами висловлювати свій протест проти існуючої мовної норми. Крім того, молодь має намір збільшити свою значимість мовними засобами» [10, с. 18]. При цьому використовуються форманти, які є носіями підсилення. Наприклад, *supergeil, hypergeil, megageil, echt toll*. У молодіжному лексичному

коні існують слова, які позначають гіперболізовану як позитивну, так і негативну оцінку. Її значення визначає контекст. Порівняймо: *Superbirne* – 1) positiv: Person mit hoher Denktelligenz, 2) negativ: Person mit wenig Denktelligenz [19].

Поруч зі словами, які є носіями певних ознак, у німецькій мові існує низка «порожніх слів» (наприклад, *halt*), які зазвичай є вставними словами, використовуються як «текстові прольоти» й виконують зазвичай роль мовних інкрустаторів. Вони також у свій спосіб дублюють чуттєвий стан мовця й часто переходять у загальноповсякденну мову. Порівняймо з думкою Є. Коломійця: «Молодіжна мова еліптична: молоді люди, як правило, не вживають «зайвого», що не має суб'єктивної значущості слова» [16, с. 6].

До них також належить низка вигуків, які демонструють емоційний стан мовця, здивування, обурення тощо. Ними є як німецькі лексичні одиниці, так і запозичення. Наприклад: *shit*. Запозичення (переважно з англійської мови) також займають важливий пласт у молодіжній лексиці й потребують окремого аналізу.

Науковці по-різному підходять до впорядкування й аналізу різних пластів молодіжної лексики. Відповідно, існує низка класифікацій, здійснених за різними параметрами (з лексикологічної перспективи, семантики, синтаксису, словотвору, а також класифікації з урахуванням професійного спрямування, віку, гендеру, інтересів тощо). Будь-яке впорядкування лексичних одиниць у групи не є остаточним і щоразу поповнюється іншими групами, змінюється чи подається в іншій інтерпретації.

Так, О. Христенко виокремлює в молодіжному сленгу «ядро, яке складає загальноповсякденний сленг, одиниці якого є зрозумілими для широкого загалу й використовуються людьми різних категорій у повсякденній комунікації, та периферію. Периферійні кола у свою чергу представлені спеціальним сленгом (соціальними жаргонами), у тому числі сленгом професійних груп, а також особливими підсистемами, що межують з арготичною закритою лексикою» [7, с. 5].

О. Шапочкіна наводить такі приклади варіацій німецького молодіжного сленгу: 1) персоніфіковані узагальнення (*der Punker* – панк, дивак з іронічною зачіскою; 2) «модні прикметники» (*famos, kolossal, allerliebst*); 3) кліше та сталі вирази (*Kein Bock auf nix!* – відсутність будь-якого бажання щось робити; 4) експресиви (*der Gehirnbonze* – учений) [8].

Розглядаючи молодіжну мову з лексикологічної перспективи, Я. Андрутсопулоса веде мова про слова й вирази, які не належать до варіантів стандартної мови; постійно використовуються в мові молодих людей; частково також сприймаються як стереотипи «мовної» поведінки молодих людей [9, с. 10].

П. Шлобінські пропонує таку характеристику молодіжної мови: оноματοпоетика, англійзми, ідіоматика/вирази; модифікатори; алітерація, специфічна лексика соціальної групи, комунікативні частки, лексичні новоутворення [15, с. 13]. А. Ласт розглядає такі специфічні для молодіжної мови ознаки мови: 1) англійзми; 2) підсилення слів; 3) новоутворення слів; 4) гіперболізація; 5) специфічна лексика соціальних груп [13, с. 35–68].

Ширшу й детальнішу класифікацію молодіжної лексики пропонують П. Шлобінські та К. Шмід. Науковці виділяють такі групи молодіжної лексики: 1) вітання, звертання й позначення партнерів; 2) зручні в користуванні назви та вислови; 3) жваві вирази та стереотипні пустопорожні слова; 4) метафоричний, здебільшого гіперболізований спосіб мовлення; 5) репліки зі словами захоплення й осудження; 6) просодична мовна гра, скорочення й послаблення звуків, а також графічно-стилістичні засоби; 7) вигуківна комунікація; 8) словотвір, нові слова, нове значення, новотвір, розширення значення слова, скорочення слів [15, с. 212].

Дослідження дає нам можливість визначити основні характеристики молодіжної лексики, а також окреслити особливості молодіжної мови (*Jugendsprache*), до яких належить економність/лінійне розширення висловлювання, зручність і легкість під час використання молодіжної лексики, певні фонетичні (скорочення й послаблення звуків) і графічно-стилістичні закономірності (скорочення слів, гіперболізація та метафоризація), а також творення нових лексичних одиниць і нових значень слів, розширення старих значень тощо. Молодіжна мова може бути виражена як окремими лексичними одиницями, у тому числі вигуками, комунікативними частками, вставними словами, так і висловами, готовими штампами, репліками, словосполученнями, а також грою слів, що часто використовуються для маніфестування словесної яскравості, іронії, вміння «перекидатися» словами, «декларування» креативності, демонстрації вмілого поводження з молодіжним мовним матеріалом. Як зазначає М. Хун, «такі стилістичні засоби, як гумор, іронія, недооцінка, переоцінка, використовуються в молодіжних мовах, щоб приємніше зобразити обтяжливий стан речей» [10, с. 52].

Образа слабшого – це один із проявів «самодостатності» серед молодих людей. Л. Левицька та І. Микитка виділяють такі групи сленгізмів, які використовують молоді люди, щоб образити та принизити своїх ровесників та оточення: зовнішність людини (*der Kurze, der Nabelkusser*); риси характеру (*der Schlaffi, der Warmduscher*), інтелектуальні здібності (*der Denkwerg, der Diddl*); поведінка та особисте життя (*der Suffel, Diplom-Alker*); професії (*der Kopfgartner, der Bartkratzer*) [3, с. 98].

Існує багато сфер діяльності, до яких молоді люди проявляють своє зацікавлення. Г. Генне розрізняє серед них сім найважливіших: 1) комунікативні стосунки в групі; 2) стан; 3) сприйняття; 4) музика; 5) об'єкти захоплення; 6) школа; 7) світогляд і політика [11, с. 212–213].

У своєму дисертаційному дослідженні О. Поздняков наводить тематичну класифікацію вітчизняних дослідників О. Огуя та С. Маринчиної, які виокремлюють вісім тем лексики молодіжного сленгу: 1) привітання; 2) відносини/коло друзів; 3) вислови здивування й захоплення; 4) дівчата/жінки; 5) хлопці/чоловіки; 6) сексуальне життя; 7) неформальні групи; 8) наркотики [6, с. 55–56].

О. Кондратюк під час аналізу сленгу зупиняється на його професійному аспекті. Дослідник зазначає: «У XVIII – XIX столітті на Полтавщині, де кобзарювання було досить поширеним явищем, сліпі бандуристи мали свій власний сленг, який називався «лебійською мовою». Деякі номінації лебійської мови фігурують у сучасному молодіжному сленгу (лахати – дерти лаха, кльово – кльово)» [2]. Дослідник поділяє лексичні одиниці молодіжного сленгу на такі, що вживаються в середовищі людей, які мають справу з комп'ютерами (юзер – користувач), цікавляться автомобілями (резина, скати – шини), захоплюються музикою (вертушка – CD-програвач). Вона зазначає, що власний сленг мають книголюби, газетярі, спортсмени та інші. Крім того, О. Кондратюк звертає увагу на різне середовище, у якому використовується сленг (шкільний, студентський сленг), та «кримінальний сленг, що вживається у відповідному середовищі, хоча завойовує позиції в розмовно-побутовому мовленні інших суспільних верств» [2].

На думку С. Левікової, «молодіжний сленг має низку особливостей і відмінностей від інших сленгів, наприклад професійних (лікарів, юристів, бухгалтерів та інших), соціальних прошарків (кримінального світу, бомжів, «нових руських» та інших) тощо» [17, с. 6]. Характеризуючи молодіжний сленг, С. Левікова подає таку сферу зайнятості та причетності до них молодих людей: комп'ютери, неформали, армія, ПТУ, вуз, школа, наркомани, кримінал, спорт, музика [17, 6].

О. Поздняков здійснює поділ молодіжного сленгу на 13 груп: 1) особи; 2) оцінки; 3) дозвілля; 4) навчання, фізична й розумова діяльність; 5) спілкування; 6) заборонені речі; 7) частини тіла; 8) фізичний і психічний стан; 9) сексуальні контакти; 10) конфлікт; 11) фізіологічні функції; 12) одяг і гігієна; 13) побут [6, с. 57].

Досліджуючи семантичну структуру корпусу молодіжної лексики, а також беручи до уваги вже існуючі класифікації, виділяємо такі підгрупи: 1) позначення осіб і їх характеристика (розумові здібності, схильність до чогось, риси характеру, зовнішність); 2) стан і процес (здивування, розча-

рування, байдужість, повільність у діях тощо); 3) оцінка, погроза, вимога, зверхність, висміювання тощо (демонстрація вищості та здатність наполягати на своєму); 4) вільний час (хобі, відпочинок), принади й спокуси (жінки, чоловіки, гроші, машини, сфера статевого життя, алкоголь, наркотики, тощо), музика, спорт, інтернет, позначення предметів побуту, їжа, одяг, взуття тощо; 5) навчання; 6) інше (ставлення до суспільства (у тому числі правових органів), політики, культури тощо).

Як зазначалося, до основних джерел поповнення молодіжної лексики належать іншомовні запозичення, а також лексичні модифікації, новоутворення, творення нових значень для існуючих слів тощо. При цьому використовуються всі можливі засоби, за допомогою яких досягається поставлена перед комунікантом мета (використання лексичних одиниць, у яких реалізується емоційність висловлювання, експресія, гіперболізація, підсилення інтенсивності дії та її втілення, перебільшена позитивна чи негативна оцінка тощо).

Вищезазначене дає можливість окреслити термін «молодіжна мова», визначити її особливості й функції. Отже, «молодіжна мова» (Jugendsprache) – це низка характерних для мовлення молодих людей лексичних одиниць (у тому числі вигуків, вставних слів) і готових висловів (у тому числі каламбурів, гри слів), які переплітаються із загальноживаною лексикою, використовуються як на рівні молодіжних угруповань із певними територіальними й індивідуальними особливостями, так і на рівні молодих людей у цілому, створені ними й для них; поповнені новоутвореннями кожного нового покоління або замінені новими значеннями вже існуючих лексичних одиниць із характерною для них модифікацією, метафоричністю, гіперболізацією, категоричністю тощо; здатні приживатися в мові на певний час, переходити в розмовну мову, зникати, в окремих випадках знову відроджуватися; доповнені іншомовними вкрапленнями, здебільшого англійзмами (рідше доповнюються запозиченнями з інших мов; для українців – також запозичення з російської, польської, угорської тощо). Молодіжна мова накладається на матрицю національної мови, є її частиною, функціонує за її законами й не може бути незалежною від неї. Вона створена з метою самоідентифікації й відокремлення від інших соціальних і вікових груп, а також для згуртування собі подібних і маніфестації свого авторитету та ролі в групі.

Насамкінець варто зазначити, що дослідження молодіжної мови в цілому відіграє важливу роль у лінгвістиці, має широку палітру наукових розвідок і неодмінну потребу в подальшому вивченні. Здійснена систематизація молодіжної мови розширює можливості її всебічного дослідження й окреслення її функцій, а також підтверджує її значимість як предмета подальших наукових розвідок.

Література

1. Домашнев А. Проблемы классификации немецких социолектов / А. Домашнев // Вопросы языкознания. – М., 2001. – № 2. – С. 127–139.
2. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище / О. Кондратюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm>.
3. Левицька Л. Німецький молодіжний сленг та його лексико-семантичні особливості / Л. Левицька, І. Микитка // Вісник ХНУ. – 2013. – № 1052. – С. 94–99.
4. Мартос С. Взаємодія професійно орієнтованих жаргонів і молодіжного сленгу / С. Мартос, К. Лисюк // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: збірник наукових праць. – Х. : Вид-во ХДУ. – 2013. – Вип. 17. – С. 90–94.
5. Поздняков О. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О. Поздняков ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2010. – 20 с.
6. Поздняков О. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О. Поздняков ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 216 с.
7. Христенко О. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Христенко. – К., 2009. – 20 с.
8. Шапочкіна О. Дефініційна характеристика молодіжного сленгу сучасної німецької мови / О. Шапочкіна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2013. – Вип. 38. – С. 140–141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_38_44.pdf.
9. Androutsopoulos J. Jugendsprache langue des jeunes youth language. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven / J. Androutsopoulos. – Peter : Lang Verlag ; Frankfurt am Main ; Berlin, New York ; Paris ; Wien, 1998. – 325 S.
10. Chun M. Jugendsprache in den Medien. Kranenburg / M. Chun. – Essen : Universität Duisburg-Essen, 2007. – 345 S.
11. Henne H. Jugend und ihre Sprache. Darstellung, Materialien, Kritik / X. Henne. – Berlin ; New York, 1986. – S. 208–213.
12. Lapp E. «Jugendsprache»: Sprechart und Sprachgeschichte seit 1945. Ein Literaturbericht / E. Lapp // Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht. – 1989. – № 63. – S. 53–75.
13. Last A. «Heiße Dosen» und «Schlammziegen» - Ist das Jugendsprache? / A. Last // OBST. – Osnabrück, 1989. – № 41–S. 35–68.
14. Schlobinski P. «Frau Meier hat AIDS, Herr Tropfmann hat Herpes, was wollen Sie einsetzen?» Exemplarische Analyse eines Sprachstils / P. Schlobinski, F. Januschek // OBST. – 1989. – № 41. – S. 1–35.
15. Schlobinski P. Alles ist eine Frage des Stils. Zur sprachlichen Kommunikation in Jugendcliquen und -szenen / P. Schlobinski, K. Schmid // Muttersprache. – 1996. – № 3. – S. 211–225.

Джерела ілюстративного матеріалу

16. Коломиец Е. Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона: около 2000 слов и выражений / Е. Коломиец. – М. : АСТ ; Восток-Запад, 2005. – 326 с.
17. Левикова С. Большой словарь молодежного сленга / С. Левикова. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 928 с.
18. Никитина Т. Молодежный сленг. Толковый словарь / Т. Никитина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : АСТ Астрель, 2009. – 1102 с.
19. Ehmann H. Endgeil – Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache / H. Ehmann. – München : C.H. Beck, 2005. – 178 S.
20. Schönfeld E. Abgefahren – Eingefahren. Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache / E. Schönfeld ; Europäisches Übersetzer-Kollegium, 1986. – 139 S.

УДК 81-115 [811.111+811.161.2]

Томчаковська Ю. О.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ *CHARM* І ЧАРІВНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

Статтю присвячено контрастивному дослідженню засобів вербалізації етноспецифічного естетичного концепту *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах, а також аналізу спільних і відмінних ознак його адаптації в англійській та українській лінгвокультурах.

Ключові слова: концепт *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ, контрастивний, лінгвокультура.

Томчаковская Ю. О. Лингвокультурная адаптация концептов *CHARM* и ЧАРІВНІСТЬ в английской и украинской картинах мира. – Статья.

Статья посвящена контрастивному исследованию способов вербализации этноспецифического эстетического концепта *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ в английском и украинском языках и анализу сходных, а также различных признаков его адаптации в английской и украинской лингвокультурах.

Ключевые слова: концепт *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ, контрастивный, лингвокультура.

Tomchakovskaya Y. O. Concept *CHARM* adaptation in the English and Ukrainian linguistic cultures. – Article.

The article provides a contrastive study of the means used for verbalizing the ethno-specific esthetic concept of *CHARM* in English and Ukrainian. It focuses on the analysis of the common and distinctive features of this concept in English and Ukrainian linguistic cultures.

Key words: *CHARM* concept, verbalization, contrastive, linguistic culture.

Метою статті є зіставне дослідження асоціативних ознак етноспецифічних естетичних концептів *CHARM* і ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах, отриманих шляхом аналізу асоціативних есе носіїв двох лінгвокультур, а також ціннісних ознак цих концептів, що активно використовуються в текстах-порадах інтернет-дискурсу з метою навчання читачів тому, як сформулювати свій позитивний імідж у повсякденній комунікації та професійній діяльності й використовувати для цього вказані ознаки концептів *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ як маніпулятивні.

Актуальність дослідження феномена *чарівності* (рос. *обаяние*, пол. *rowab*, англ. *charm*) визначається тим, що він широко застосовується в різних професійних сферах, зокрема в публічній діяльності, менеджменті, суспільній взаємодії, рекламі, кінематографі, шоу-бізнесі тощо, не маючи, проте, визначеного чіткого змісту й емпірично виявлених характеристик для кожної з вказаних професійних сфер. У царині психології масової комунікації аналізу підлягають насамперед риси привабливого, симпатичного, популярного й ідеального комунікатора (диктора, ведучого, шоумена тощо) [1; 9; 10; 11]. З позицій лінгвокультурології та лінгвоконцептології *чарівність* розглядають як лінгвокультурний концепт [4], який по-різному тлумачиться в різних культурах. На відміну від поняття «краса», складовими якого є *естетична оцінка* й *ідеал* [2; 5; 6, 8], *чарівність* визначається передусім яскравою, привабливою зовнішністю людини, проте не обов'язково дуже гарною, індивідуальним стилем поведінки, прихильною манерою спілкування, присмним голосом та усмішкою [3]. Концепт ЧАРІВНІСТЬ визначається в роботі як етноспецифічне ментальне утворення, яке первинно сприймалося людиною як чаклунство, магичність, загадковість, а наразі розуміється як

привабливість, що проявляється в зовнішніх і внутрішніх рисах людини й може мати більший зовнішній або внутрішній прояв у представників різних лінгвокультур. У картині світу концепт ЧАРІВНІСТЬ є складовою естетичної категорії ПРИВАБЛИВІСТЬ, поєднуваної класифікатором «притягальна сила». ЧАРІВНІСТЬ належить до додаткового рівня категорії КРАСА й слугує радіальним розширенням ЗАЧАРУВАННЯ, маючи у свою чергу подальше розширення.

Зіставлення концептів *CHARM* і ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах було проведено таким чином: 1) на основі опису ключових ознак феномена чарівність (рос. *обаяние*) визначено статус концепту ЧАРІВНІСТЬ у типології лінгвокогнітивних і лінгвокультурних концептів; 2) розроблено структуру концепту *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ для порівняння (*tertium comparationis*) засобів вербалізації цих концептів у двох неблизькоспоріднених мовах; 3) встановлено ім'я концепту та структуровано семантичний простір лексем – номінацій «*charm*» і «*чарівність*» в англійській та українській мовах; 4) виокремлено мотиваційні й поняттєві ознаки концепту (етимологічний і дефініційний види аналізу); 5) встановлено його образні характеристики за даними асоціативного експерименту з носіями англійської й української мов; 6) визначено маніпулятивні ознаки концепту *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ у текстах-порадах інтернет-дискурсу; 7) встановлено контрастивні риси сучасної лінгвокультурної адаптації концепту *CHARM*/ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській картинах світу [7].

Мовний матеріал дослідження складається з асоціативних есе загальним обсягом до 10 000 слів, виконаних носіями української мови (викладачами-експертами та студентами-філологами вузів України) та носіями англійської мови (академічними працівниками, викладачами, студентами

Великої Британії, США, Канади), по 100 інформантів для кожної лінгвоспільноти, а також *текстів* сучасного інтернет-дискурсу (тексти-рекомендації (укр. *поради*) за типом «*How to be...*» / «*Як бути...*» або «*The ways of...*» / «*Способи, як бути...*») обсягом 15 000 словоформ для кожної мови.

Зіставлення асоціативних ознак *ядерної зони* концепту CHARМ/ЧАРІВНІСТЬ через *tertium comparationis* носіями англійської й української мов виявило *відношення подібностей* у таких конгруентних парних ознаках: 1) *фізичних* (*attractive* (16,4%) / *привабливий* (3,6%), 2) *психологічних* (*kind* (12,7%) / *добрий* (18,8%), *likable* (10,9%) / *приємний* (8,0%), *capturing* (9,1%) / *захоплюючий* (2,5%)) і комплексних (*charismatic* (18,2%) / *харизматичний* (2,7%)). *Відношення відмінностей* виявляються в наявності непарних ознак у характеристиках досліджуваних концептів: 1) *фізичних* (укр. *красивий* (13,4%), *усміхнений* (2,9%)); 2) *психологічних* (англ. *easy* (9,1%), *respected* (9,1%) : укр. *зразковий* (5,2%), *щирий* (5,2%), *чуйний* (3,1%), *ввічливий* (2,3%)); 3) *комплексних* (англ. *genuine* (14,5%) : *хороший* (9,9%), *гарний* (9,7%), *особливий* (3,1%), *милий* (2,3%), *ідеальний* (2,3%)). *Контрастною* є ментальна ознака українського концепту ЧАРІВНІСТЬ «розумний».

Подібні асоціативні ознаки концептів CHARМ/ЧАРІВНІСТЬ пов'язуються інформантами двох лінгвокультур із внутрішньою та/або зовнішньою здатністю людини приваблювати, зачаровувати, захоплювати інших людей. Відмінності в асоціативному сприйнятті цих концептів виявляються в тому, що для англійських інформантів чарівність є низкою засобів створення природного, невимушеного спілкування (*authenticity, genuineness, ease, pleasure*), де публічні й звичайні люди в побутовій і професійній сферах спілкування повинні мати гарний вигляд, посміхатися й робити компліменти (*good-looking, smiling, complimenting*). Для українських інформантів чарівність є глибинною ознакою, пов'язаною з певними етичними цінностями, зокрема *добром, щирістю, порядністю, чуйністю, ввічливістю*, «зразками» яких є близькі люди, батьки, насамперед мати, а також наявність раціонального компоненту, вираженого контрастною ознакою «розумний». В асоціативних творах носіїв української мови спостерігаємо десемантизацію вихідної понятійної ознаки концепту ЧАРІВНІСТЬ «чаклунство, магичність» та його основного атрибуту «невідомий, незрозумілий, таємний, незнаний», який замінюється ознакою «швидкий» і пов'язується зі здатністю людини зробити щось швидко, як за помахом чарівної палички. Такою чарівною паличкою для українських інформантів насамперед є *мати*, яка завжди поруч і готова прийти на допомогу у важку хвилину та як фея, чарівниця «здійснити чудо» – вирішити усі проблеми.

Під час асоціативного експерименту було також зафіксовано *негативні* асоціації в носіїв української мови з ознакою «чарівний»: *ненадійність* («якщо вираз «чарівна людина» вимовити з негативною, іронічною інтонацією, то його значення змінюється на протилежне; людина, втілює в собі негативні риси, можливо, вона когось підвела, не виправдала очікувань»); *підлабузництво* («Інколи, почувши ці слова, я думаю про людину, яка є *хитрою, підлабузником, закомплексованою, якій потрібні постійні компліменти*»); *удавання, облудність* («Проте чарівна зовнішність буває *оманливою*. Така людина може бути *злою, непривітною, лукавою, нещирою*, при цьому *може щиро усміхатись і видавати себе зовсім іншою людиною*»); *пихатість* («Зараз зустріти можна багато *чарівних дівчат на вигляд*, проте вони із часом виявляються *пихатими, гордовитими й заздрісними*»). У представників англійської лінгвокультури негативно сприймається ознака, пов'язана з усвідомленим маніпулятивним використанням ціннісних ознак концепту CHARМ для встановлення добрих стосунків та отримання матеріального зиску тощо («*I guess I just don't trust «charming.» I find it's rarely genuine and comes across as manipulation; I have spent many years in public service and often wanted a button that said «resistant to charm» because you see it so often, people trying to charm (i.e. manipulate) you into getting what they want*»).

Для англійських реципієнтів набір маніпулятивних ознак у текстах-рекомендаціях інтернет-дискурсу пов'язуємо передусім із такою ціннісною ознакою, як SELF-DEVELOPMENT, або DEVELOPMENT OF PERSONALITY / САМОРОЗВИТОК, яка актуалізується через її складові: *self-esteem*/самоповага, *self-confidence* / впевненість у собі, *self-control*/володіння, самовладання, «*simply-be-yourself*»/«просто-будь-собою», що виявляються насамперед у мові тіла (BODYLANGUAGE), наприклад FACE (*satisfaction, expressive*), SMILE (*genuine, big, friendly, sincerely*), EYECONTACT (*directly*), TOUCHING (*light*), HANDSHAKE (*firm*), а також VOICE (*boldness, confident, gentle, peaceful, direct*).

Маніпулятивні ознаки концепту ЧАРІВНІСТЬ у текстах-рекомендаціях інтернет-дискурсу, що використовуються українцями для створення позитивного іміджу в повсякденній комунікації та професійній діяльності, пов'язують із цінними ознаками: *душевність, щирість* («*широка душа, «душа компанії»*»), *життєрадісність* («*центр тяжіння компанії*»), *своєрідність* («*родзинка*»), при цьому фізичні характеристики (очі, голос, усмішка) слугують «зовнішніми індикаторами чарівного внутрішнього світу». Наприклад, *очі як дзеркало душі, усмішка як генератор позитивних флюїдів* тощо. Доведено, що дискурсивна ознака SELF-DEVELOPMENT англійського концепту CHARМ

є контрастною. Установлено, що такі дискурсивні ознаки українського концепту ЧАРІВНІСТЬ, як СВОЄРІДНІСТЬ і ДАР БОЖИЙ, є контрастними, а дискурсивні ознаки CONFIDENCE і ВПЕВНІСТЬ є інтегральними для двох концептів.

Встановлення *відмінностей* в адаптації вказаних концептів носіями англійської й української лінгвокультур свідчить про те, що *асоціативними ознаками* CHARM для носіїв англійської культури є зовнішні ознаки чарівності, пов'язані передусім із *формально-поведінковими комунікативними стереотипами*: чарівна людина повинна бути дотепною, завжди посміхатися, бути привітливою до людей, із якими їй приємно бути. Основними ознаками англійського концепту CHARM є *appearance* (зовнішній вигляд), *pleasant / friendly attitude* (дружнє ставлення), *happy feeling* (відчуття щастя), *fun* (веселість, гумор), *smile* (усмішка). У свою чергу для представників української лінгвокультури важливими (як правило, вродженими) є такі внутрішні духовні цінності, як *добро, гармонія, внутрішня сила, щирість, уразливість, мудрість, милосердність*, а також такі зовнішні якості, переважно жінки, як *привабливість, краса, постава, жіночність, смак*, які, як правило, рівною мірою поєднуються з внутрішнім світом, душею, характером чарівної людини або стоять на другому місці після нього.

Аналіз текстів-рекомендацій за типом «*How to be charming*» / «Як бути чарівним» або «*The ways of charming*» / «Способи, як бути чарівним» сучасного англійського й українського інтернет-дискурсів, які мають прагматичний характер, показав, що такі *ціннісні ознаки* концепту CHARM/ЧАРІВНІСТЬ, як *приваблива зовнішність, харизматичність, здатність отримувати прихильність до себе*

людей, піднесений настрій, уважне ставлення до співрозмовника, усмішка тощо, є *спільними* для двох лінгвокультур та активно використовуються з метою навчання читачів тому, як сформулювати свій позитивний імідж у повсякденній комунікації та професійній діяльності й використовувати для цього вказані ознаки концепту ЧАРІВНІСТЬ із маніпулятивною метою. На відміну від асоціативних ознак українського концепту ЧАРІВНІСТЬ, де ознака *чарівний* ототожнюється інформантами з ознакою *гарний* і разом з ознакою *добрий* займає другу позицію в групі ядерних ознак концепту, у навчальних текстах-рекомендаціях між ознаками *чарівний/привабливий* і *красивий* проводиться чітке розмежування. Більш того, вони протиставляються одна одній, що може свідчити про початок успішної адаптації концепту ЧАРІВНІСТЬ в українському медійному просторі за рахунок його *маніпулятивної* складової.

Зіставний аналіз концептів CHARM і ЧАРІВНІСТЬ показав, що адаптація концепту ЧАРІВНІСТЬ в українській лінгвокультурі лише починається в сучасний період інтеграції української й західноєвропейської культур, де остання має давні традиції політесу й куртуазності, що склалися історично. В англійській лінгвокультурі концепт CHARM, навпаки, активно використовується в текстах-порадах інтернет-дискурсу з метою навчання позитивному іміджу в публічній і міжособистісній комунікації.

До *перспектив* дослідження належить подальше зіставне вивчення вербалізації концепту CHARM/ЧАРІВНІСТЬ в індивідуально-авторських картинах світу, а також розробка дискурсивних портретів чарівних/привабливих медійних особистостей у різних лінгвокультурах.

Література

1. Агеичева О.И. Оценка обаяния телеведущего телезрителями с разными личностными качествами : дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / О.И. Агеичева. – М., 2007. – 227 с.
2. Демьянков В.З. Творческое и рутинное употребление эпитетов красоты: аттрактивы / В.З. Демьянков // Творчество вне традиционных классификаций гуманитарных наук : материалы конференции / под ред. Ю.С. Степанова, В.В. Фещенко ; Ин-т языкознания РАН. – М. : Калуга : Эйдос, 2008. – С. 219–235.
3. Дружинина К.М. Языковое представление улыбки как компонента коммуникации: на материале художественной прозы XIX-го века : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / К.М. Дружинина ; Юж. федер. ун-т.– Ростов-на-Дону, 2011. – 213 с.
4. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
5. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской лингвокультурах : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Ю.В. Мещерякова. – Волгоград, 2004. – 232 с.
6. Рябцева Н.К. Красота и свет в ментальном пространстве / Н.К. Рябцева // Логический анализ языка. Языки эстетики. Концептуальные поля прекрасного и безобразного / сост. и отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Индрик, 2004. – С. 650–670.
7. Саф'ян Ю.О. Методика дослідження лінгвокультурного концепту ЧАРІВНІСТЬ/CHARM в контрастивному аспекті / Ю.О. Саф'ян // Мова. Культура. Комунікація. Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах : матеріали IV міжнародної наукової конференції (м. Чернігів, 25 квітня 2013 р.). – Чернігів : ВіТ-сервіс, 2013. – С. 128–131 ; Сучасний тлумачний словник української мови : [65 000 слів] / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. В.В. Дубчинського. – Х. : Школа, 2006. – 1008 с.
8. Шмелева Е.Я. От некрасивого, уродливого, безобразного – к прекрасному / Е.Я. Шмелева // Логический анализ языка. Языки эстетики. Концептуальные поля прекрасного и безобразного / сост. и отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Индрик, 2004. – С. 598–602.
9. Müller E.B. Charisma – Mit Strategie und Persönlichkeit zum Erfolg : Der Charisma-Code / E.B. Müller. – München : Haufe-Lexware GmbH & Co. KG, 2012. – 296 p.
10. Ogiermann E. On apologising in negative and positive politeness cultures / E. Ogiermann. – Amsterdam : Benjamins, 2009. – 223 p.
11. Spencer-Oatey H. Culturally speaking : culture, communication and politeness theory / H. Spencer-Oatey. – London : Continuum, 2008. – 372 p.

УДК 811.161.2+81'342/344+38

Українець Л. Ф.

ЕСТЕТИКА ПСИХОЛОГІЧНО МОТИВОВАНИХ ФОНЕТИЧНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ХХ – ХХІ СТ.)

У статті порушено проблеми моделювання імпліцитності українського поетичного дискурсу психологічно мотивованими фонетичними засобами, які на рівні підсвідомості перетворюють художній різновид поетичного мовлення на чуттєву систему пізнання глибин думки.

Ключові слова: конотація, українська поетична мова, фонетичні засоби, лінгвістичні одиниці, евфонія.

Українець Л. Ф. Эстетика психологически мотивированных фонетических единиц (на материале украинского поэтического языка XX – XXI вв.). – Статья.

В статье затронуты проблемы моделирования имплицитности украинского поэтического дискурса психологически мотивированными фонетическими средствами, которые на уровне подсознания превращают художественную разновидность поэтической речи в чувственную систему познания глубин мысли.

Ключевые слова: коннотация, украинский поэтический язык, фонетические средства, лингвистические единицы, эвфония.

Ukrainets L. F. The aesthetics of psychologically motivated phonetic means (based on the material of Ukrainian poetic language of XX – XXI century). – Article.

This article explores the problems of implicitness modeling in Ukrainian poetic discourse by the psychologically motivated phonetic means, which on a subconscious level convert artistic variety of poetic speech into sensual cognition system of thought's depth.

Key words: connotation, Ukrainian poetic language, phonetic means, linguistic units, euphony.

Невід'ємною рисою української поетичної мови ХХ – ХХІ ст. в усі періоди її розвитку залишається висока емоційна насаженість, що репрезентує авторське прагнення змоделювати психологічно й естетично довершений образ як вектор інтенційної спрямованості художньої інформації. У контексті національних пріоритетів вербальної та концептуальної картини світу така модально-прагматична стратегія, відповідно, окреслює також основні шляхи пошуків лінгвістичних засобів для втілення й інтенсифікації естетичної виразності української поезики. На тлі функціональної активності одиниць основних (фонологічного, морфологічного, лексико-семантичного, синтаксичного) та проміжних (морфонологічного, словотвірного, фразеологічного) мовних рівнів конотаційна семантика й прагматика вербалізованої інформації набула статусу винятково ефективного лінгвостилістичного засобу для позиціонування справді нових типологічних змін поетичної мови ХХ–ХХІ ст., у якій психологічний сегмент має вирішальне значення. Дослідники лінгвістичних засобів вираження суб'єктивного ставлення до об'єктивної реальності (експресивно значущих деталей образу), акцентуючи увагу на загостренні авторського розуміння художнього психологізму, який традиційно уможлиблює своєрідну незавершеність втілення переживань у мовних конструкціях, зауважують, що в дискурсивній стилістиці останнього часу простежено підвищену зацікавленість до внутрішнього світу особистості, а у зв'язку із цим, на думку С. Єрмоленко, – до прагнення «зафіксувати його у формах мови, створити психологічно достовірний образ прихованих, інтимних сторін психіки» [8, с. 97]. Концепція «емоційної домінанти образу» (Л. Єр'оміна) таких відомих славістів, як В. Апресян, Ю. Апресян [1], К. Долинін [6], Л. Єр'оміна [8],

О. Леонт'єв [11], Е. Носенко [14], Д. Шмельов [21] та інші, спирається фактично на теоретичне обґрунтування діалектики взаємозв'язку антропоцентричного й соціального в мовленні, яку задекларував у ХІХ ст. В. фон Гумбольдт працями про особливості структури мов і духовний розвиток людства [5]. Безперечно, під впливом цих філософських узагальнень у наукових розвідках ХХ ст. домінує прагнення мовознавців сформулювати закономірності й тенденції реалізації емоції як елемента мовної семантики на тлі функціонування насамперед лексичних і комунікативних одиниць, адже для них важливими були поетика психологічно мотивованого слова [8, с. 97–109], зокрема й емоційних найменувань предикативного характеру [3, с. 47–59], роль метафори в семантичній репрезентації емоцій [1, с. 27–35], імпліцитний зміст комунікативних одиниць [6, с. 37–47], а також лексико-синтаксичний паралелізм для позиціонування експресії мовленнєвих планів літературно-художнього твору [21, с. 8]. Важливо, що В. фон Гумбольдт, обґрунтовуючи антиномію суб'єктивного й об'єктивного в мові, приділяв особливу увагу також звуковій системі та звуковій формі. На його думку, у цьому протиставленні суттєвими є, з одного боку, фонетичні одиниці як винятково важливі елементи «матерії мови», а з іншого – «сукупність чуттєвих вражень і самостійних душевних рухів, які передують утворенню поняття за допомогою мови» [5, с. 95]. Ці найдрібніші лінгвістичні репрезентанти плану вираження хоч і є позбавленими денотативно-референтного значення, проте наділяються типологічними ознаками – артикуляційно-акустичними властивостями, що вирізняють їх із-поміж усіх фонетичних одиниць, при цьому будучи здатними зумовлювати конотативне значення, що ілюструє постійне прагнення

художників слова створювати психологічний і водночас естетично яскравий образ переживань ліричного героя. Оскільки формуванню експресивного ефекту мовлення активно сприяє конотація – імпліцитна сутність, що, як вважає В. Телія, «узуально чи okazіонально входить у семантику мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне й стилістично марковане ставлення суб'єкта мовлення до дійсності» [17, с. 5], то предметом нашого дослідження обрано асоціативну інтерпретацію голосних і приголосних як елемент фонетичної вишуканості української поетичної мови, що в ХХІ ст. підносить її на новий щабель розвитку.

Актуальність такого спостереження є незаперечною, адже в україністиці існують праці, присвячені вербалізації світу емоцій (Н. Бойко [2]), точніше, опозиційним відношенням мовної експресії та авторської індивідуальності (Т. Вільчинської [4], С. Єрмоленко [7], О. Образцової [15], В. Чабаненко [19] та інших авторів), однак естетика психологічно мотивованих фонетичних одиниць на матеріалі української поетичної мови ХХ – ХХІ ст. ще не була об'єктом спеціального семантико-стилістичного аналізу.

Мета статті – на основі ситуативно-психологічних чинників виявити фонетичні конотації вокальних і консонантних одиниць, які забезпечують українській поетичній мові ХХ–ХХІ ст. гармонійну єдність емоційного змісту й форми.

Матеріалом для прагматично-стилістичних узагальнень послуговували вірші М. Зерова, М. Хвильового, М. Семенка, Д. Загула, М. Драй-Хмари, а також полтавського сміхотворця І. Котляревського, який у межах становлення національних стереотипів репрезентував яскраву самобутність української поліфонії.

У процесі аналізу українського поетичного дискурсу ХХ – ХХІ ст. теоретичного осмислення потребує, на наше переконання, естетика психологічно мотивованих фонетичних одиниць вокального типу, і це логічно: національна імпліцитна парадигма українського звукопису спирається на милозвучність саме тональної акустики як елемента інтенсифікації емоційно-експресивного забарвлення [18]. У звуковому континуумі визначальними є повтори тих голосних, які на рівні імпресіоністичних вражень привертають увагу своєю асоціативно об'єктивованою приємністю та використовуються в персоніфіковано окреслених поетичних дискурсах для увиразнення змістових парадигм. До таких вокальних сегментів належить, наприклад, повтор [і], естетичну вартість якого свого часу помітив навіть М. Ломоносов, класифікуючи його серед звуків, схильних «до зображення ніжності, ласкавості, жалісливих чи малих речей» [13, с. 241]. Дійсно, акустичне враження цього небемольного звука із символічним значенням «маленький» [10, с. 26] часто корелює

з естетичними конотаціями (наприклад, у М. Зерова):

Високий рівний степ. <...>

І мрійна далечінь, що млою синіх крил

Чарує і зове до еліїнських колоній [24, с. 134].

У горизонтально-вертикальній архітектоніці поетичної мови, позбавленої яскравої мовно-образної специфіки, М. Зеров позиціонує експресивою [і], крім версифікаційної вишуканості, також особливу акустичну м'якість звучання. У зв'язку із цим логічними вважаємо посилання І. Чередниченка – одного з перших дослідників фоностилістичних властивостей української літературної мови – на голосний [і] як носія «чогось швидкого, іноді просто милого» [20, с. 138]. Цілеспрямоване використання в поетичному дискурсі конотаційних спектрів цього акустично приємного звукового імпульсу підтверджує антропоцентричну, зокрема психологічну, його адаптацію митцями з різними естетичними уподобаннями (наприклад, М. Хвильовим):

Блукав і там над містом місяць

І до піщаних берегів

Тріпотно кораблі тяглися <...> [28, с. 116].

Серед тих, хто послуговувався естетичними конотаціями голосного [і] для моделювання яскравого поетичного образу, можна назвати представника українського футуризму М. Семенка. Як стверджує О. Зав'язкін, він «<...> майстерно оперуючи дисонансами й верлібром, маніфестував нову особистість нового індустріального століття» [9, с. 78], а [і]-тональність допомагала йому сформувати психологічно мотивовані інтенції:

В мене бронзове тіло

На білім ніску

Скільки іскор горіло

На яснім струмку [27, с. 117].

Конотаційні вектори асонансу [і] репрезентують в аналізованих зразках авторське розуміння і мовної, і концептуальної картини світу в контексті психологічних рефлексій краси й гармонії та своєрідної наспівної мелодики, що завдячує саме гучності фонетичних одиниць. Так, Н. Тоцька, автор багатьох наукових праць, присвячених ефонії української мови, переконана: «Гучність – це цілком наукове поняття, яке <...> з одного боку, рівнозначне із сонорністю, а з іншого – дорівнює вокалічності» [18, с. 5]. Саме тому не менш активними у формуванні естетики поетичного мовлення на засадах психологічних авторських інтенцій є сонорні консонанти. Серед цих вербальних одиниць, що виявляють прагматичну установку на естетичне формування імпліцитних поетичних образів, спостерігаються приголосні [л], [л:], [л'], [л':]. Вони частіше, ніж інші звуки цієї категорії, ініціюють систему звукових і смислових кореляцій (наприклад, у М. Драй-Хмари):

Плине Лебідь білосніжний,

Розгорнувши вільний літ [22, с. 36].

Навіть відмежування від ліричної образності (яку часто ототожнювали із сентиментальністю), заперечення загальноприйнятих мовних норм, національних традицій, класичних набутоків на шляху проголошення мистецтва, співзвучного ритму нової доби [12, с. 453], не стали перешкодою для виникнення фонетичної конотації завдяки авторському моделюванню [i]-тональності (наприклад, у М. Семенка): «Самотно плямють лебеді білі» [26, с. 137]. Детермінований іманентними артикуляційно-акустичними властивостями сонорних [л], [л'] звуковий континуум у контексті психологічно мотивованої естетики є механізмом реалізації авторської ідеї, якщо йдеться також про «деструктивістське» бачення мовної картини світу. Вибудувана за принципом контрасту, така звукова метафора зберігає естетику світосприйняття в площині різних стилєвих течій, однак як конотаційно виразна парадигма мови набуває системного аргументування хіба що в символізмі (наприклад, у Д. Загула):

*Не схилийтеся, стебельця,
Серед спілих піль!
Розливайся, пісне серця,
Виливай свій біль!* [23, с. 70].

Варто зауважити, що перші зразки домінування сонорних [л], [л'] для акустичної ідентифікації їх на рівні формування поетичного образу за законами психологічно мотивованої естетики спостерігаємо ще на етапі розвою нової української мови (наприклад, в І. Котляревського):

*Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли;
Та і горілочку хлистали* [25, с. 10].

Звукова архітектоніка бурлескно-травестійної поезії м'якою тональністю [л], [л'] репрезентувала евфонічні риси естетичної форми комунікації, не порушуючи при цьому традицій національної сміхової культури з елементами умисної аргументації грубої семантики окремих номінацій. Це майстерно вербалізований задум автора: конотацією фонетико-семантичної невідповідності інтенсифікувати комічність жартівливої ситуації.

Отже, психологічно мотивоване вокальне й консонантне тло української поетичної мови ХХ – ХХ ст. – це винятково важливий компонент не лише моделювання інформації, а й емоційна домінанта естетичного мислення тих, хто є наділеним талантом підносити слово до вершин поетичної магії.

Література

1. Апресян В. Метафора в семантическом представлении эмоций / В. Апресян, Ю. Апресян // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 27–36.
2. Бойко Н. Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект / Н. Бойко // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2009. – Вип. 39. – С. 26–33.
3. Буряков М. К вопросу об эмоциях и средствах их языкового выражения / М. Буряков // Вопросы языкознания. – 1979. – № 3. – С. 47–59.
4. Вільчинська Т. Неморфологічні способи утворення оцінних назв в українській мові / Т. Вільчинська // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2004. – Вип. 29–30. – С. 59–62.
5. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества / В. фон Гумбольдт // Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; пер. с нем. под ред. и с предисл. Г. Рамишвили. – М. : Прогресс, 1984. – С. 37–298.
6. Долинин К. Имплицитное содержание высказывания / К. Долинин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 37–47.
7. Еремина Л. Поэтика психологически мотивированного слова (на материале произведений Л. Толстого) / Л. Еремина // Вопросы языкознания. – 1977. – № 5. – С. 97–109.
8. Єрмоленко С. Поетична мова / С. Єрмоленко // Українська мова: енциклопедія / В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та ін. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. – С. 462–463.
9. Золоті рядки української поезії: Розстріляне Відродження / [В. Свідзинський, М. Драй-Хмара, М. Зеров, М. Семенко, М. Хвильовий, Є. Плужник, О. Влизько] ; уклад. О. Зав'язкін. – Донецьк : БАО, 2007. – 223 с.
10. Левицкий В. Семантика и фонетика : [пособие, подгот. на матер. эксперимент. исслед.] / В. Левицкий. – Черновцы, 1973. – 104 с.
11. Леонтьев А. Язык, речь, речевая деятельность / А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
12. Лесин В. Словник літературознавчих термінів / В. Лесин, О. Пулинець. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Радянська школа, 1971. – 487 с.
13. Ломоносов М. Краткое руководство к красноречию / М. Ломоносов // Ломоносов М. Полное собрание сочинений : в 10 т. / М. Ломоносов. – М. ; Л. : Издательство Академии наук СССР, 1952– . – Т. 7. – 1952. – С. 89–378.
14. Носенко Э. Эмоциональное состояние и речь : [монография] / Э. Носенко. – К. : Вища школа, 1981. – 196 с.
15. Образцова О. Семантика дієслова-зв'язки як індикатор суб'єктивної модальності висловлення / О. Образцова // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2004. – Вип. 29–30. – С. 73–75.
16. Сагач Г. Експресивний словотвір у фольклорі / Г. Сагач // Культура слова : республ. міжвідомчий зб. / відп. ред. М. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1980. – Вип. 19. – С. 18–22.
17. Телия В. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Телия. – М. : Наука, 1986. – 144 с.
18. Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови / Н. Тоцька // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2000. – Вип. 22. – С. 3–9.
19. Чабаненко В. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови / В. Чабаненко // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 11–18.

20. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Чередниченко. – К. : Радянська школа, 1962. – 495 с.

21. Шмелев Д. Об асимметричном параллелизме в поэтической речи / Д. Шмелев // Русский язык в школе. – 1970. – № 5. – С. 8–18.

Джерела ілюстративного матеріалу

22. Драй-Хмара М. Вірші / М. Драй-Хмара // Золоті рядки української поезії: Розстріляне Відродження / [В. Свідзинський, М. Драй-Хмара, М. Зеров, М. Семенко, М. Хвильовий, Є. Плужник, О. Влизько] ; уклад. О. Зав'язкін. – Донецьк : БАО, 2007. – С. 36–58.

23. Загул Д. Поезії / Д. Загул ; упоряд., вступ. ст. та прим. С. Далавурака, В. Лесина. – К. : Радянський письменник, 1990. – 326 с.

24. Зеров М. Поезія / М. Зеров // Розстріляне відродження: антологія 1917–1933: поезія – проза – драма – есей / упоряд., передм. Ю. Лавріненка ; післямова Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 131–140.

25. Котляревський І. Енеїда : [поема] / І. Котляревський ; коментар О. Ставицького. – К. : Радянська школа, 1989. – 286 с.

26. Семенко М. Поезії / М. Семенко ; вступ. сл. М. Бажана ; упоряд. Є. Адельгейма. – К. : Радянський письменник, 1985. – 311 с.

27. Семенко М. Поезія / М. Семенко // Розстріляне відродження: антологія 1917–1933: поезія – проза – драма – есей / упоряд., передм. Ю. Лавріненка ; післямова Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 117–119.

28. Хвильовий М. Вірші / Микола Хвильовий // Золоті рядки української поезії: Розстріляне Відродження / [В. Свідзинський, М. Драй-Хмара, М. Зеров, М. Семенко, М. Хвильовий, Є. Плужник, О. Влизько] ; уклад. О. Зав'язкін. – Донецьк : БАО, 2007. – С. 91–129.

УДК 811.112.2:82-92:81255.4

Федоренко Л. В.

ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглянуто види й функціональні особливості заголовків медійних текстів. У межах міждисциплінарного дослідження проведено аналіз принципів та алгоритмів перекладу заголовків, а також аналіз адекватності перекладу заголовків і збереження атрактивної функції.

Ключові слова: заголовок, функції заголовка, стаття, адекватний переклад.

Федоренко Л. В. Принципы перевода заголовков медийных текстов. – Статья.

В статье рассматриваются виды и функциональные особенности заголовков медийных текстов. В рамках междисциплинарного подхода проводится анализ принципов и алгоритмов перевода заголовков, а также адекватности перевода и сохранения атрактивной функции.

Ключевые слова: заголовок, функции заголовка, статья, адекватный перевод.

Fedorenko L. V. Principles in translating publicistic headlines. – Article.

This article is devoted to types and functional peculiarities of media headlines. The interdisciplinary approach allows analyzing principles and algorithms for translating headlines, degree of their equivalence and preservation of attractiveness.

Key words: headline, article, headline functions, publicistic text, equivalent translation.

Заголовок, який є предметом цього дослідження, вважається однією з головних частин тексту. Він набуває значення особливо нині, коли засоби масової інформації ведуть боротьбу за увагу аудиторії, яка у свою чергу насичена «кліповою» культурою. Тому перед перекладачем ставиться найбільш складне завдання: зробити адекватний, якісний переклад і до того ж виконати вимоги, які ставляться до назви статті. Метою статті є визначення принципів і з'ясування алгоритму перекладу заголовків публіцистичних текстів. Об'єктом виступають тексти з журналів «Zurich DeLuxe», «St. Moritz DeLuxe» та «Genève Deluxe», які цікаві поданням матеріалу трьома мовами: німецькою, російською й англійською, а також через їх орієнтованість на досить вибагливу публіку. Цей факт свідчить про те, що змістовне, графічне й тематичне навантаження здійснюються на дуже високому якісному рівні, тому переклад статей обраного глянцю ставить надскладне завдання перед перекладачем. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: визначення типів заголовків і встановлення стратегії перекладу заголовків, спираючись на прагматичну функцію публіцистичних текстів.

Заголовок передуює тексту, займає сильну позицію й несе в собі певну інформацію про зміст і його авторську оцінку [1; 3; 5]. Читач навряд чи прочитає видання від початку до кінця, він обирає лише те, що його цікавить, керуючись назвою публікацій. Отже, до цього структурного елемента тексту ставляться такі вимоги: інформативність, відповідність змісту й виразність.

Деякі лінгвісти вважають, що заголовок по суті має рекламний характер [8; 4]. Емотивна функція реалізується в передачі авторської оцінки, на першому дотекстовому етапі сприйняття неабияку роль відіграють номінативна та графічно-виокремлююча функції. На другому

етапі заголовок допомагає читачу зрозуміти авторську концепцію й сенс публікації (інформативна функція), одночасно здійснюючи емотивний вплив на читача (оцінно-експресивна функція). На третьому етапі сприйняття, після читання, основна функція заголовка – номінативна (слугує назвою тексту). У свою чергу Г.Г. Хазагеров виділяє автономні функції заголовка, які характеризують його як самостійне повідомлення та притаманні заголовку як структурній одиниці тексту [10, с. 20–21]. При цьому маються на увазі такі функції, як інформування про дійсність, зображення авторського ставлення до умов комунікації й виразність. На думку С.В. Ляпун, яка виділяє три основні функції заголовка (номінативну, інформативну та прагматичну), прагматична функція містить рекламну й емотивну складову [7, с. 58]. Рекламна складова є специфічною для публіцистичних заголовків, оскільки завдання полягає не лише в інформуванні, а й привертанні інтересу до матеріалу, вона створює передумови для виникнення ефекту посиленого очікування. У силу вступає такий закон: чим менше інформативності, тим більшу роль відіграють різноманітні вербальні та графічні засоби [9, с. 43].

О.Ю. Богданова провела зіставний аналіз назв художніх текстів із заголовками публіцистичних текстів. На думку автора, основними стилеутворюючими факторами заголовків є повторність тематики, часте використання штампів, значний процент онімів, топонімів, антропонімів тощо), мовних кліше, алюзій, оказіоналізмів, лексичних повторів, числівників тощо [2, с. 142].

Навички майбутнього перекладача формуються ще в шкільному віці, коли учні виконують, на перший погляд, рутинні справи на кшталт «придумати назву тексту». Під час підготовки перекладачів-фахівців подібні справи також повинні використовуватися під час виконання справ, про-

те до цього додається певний алгоритм роботи з текстом оригіналу, а потім із текстом перекладу.

Загалом неважливо, коли перекладач береться до перекладу назви тексту: до чи після перекладу всього тексту. Іноді трапляються випадки, коли без детального аналізу інтенцій автора оригіналу переклад назви можна вважати неприйнятним. По-перше, головне, що повинно обов'язково бути присутнє в назві, – це ключова позиція для потенційного читача. Це те, чим його можна привабити, здивувати, зацікавити. Існує декілька шаблонів, за якими можна видати назву тексту. Перший шаблон – «користь» (*Luxus & Privatsphäre auf höchstem Niveau / Privacy and luxury at the highest level*) [13, с. 124–128], другий – «як», третій шаблон – «за-клик», четвертий – «бажання» (*Wohnen kommt von Wohlfühlen / Home sweet home means feeling comfortable / Дом там, где уют*) [13, с. 54–57]. В «Genève Deluxe», «Zurich DeLuxe» та «St. Moritz DeLuxe» обходяться без, так би мовити, агресивних стратегій назв, безумовними фаворитами є шаблони «користь» і «бажання», які реалізовані за допомогою емотивної лексики: *Drei Perlen im Indischen Ozean / Three Gems in the Indian Ocean / Три жемчужини в Індійському океані* [12, с. 98]; *swiss smile / Стоматологическое совершенство* [11, с. 44–47]; *Exotischer Genuss für alle Sinne / Exotic pleasure for all Senses / Экзотическое удовольствие на любой вкус* [14, с. 112–115]. Застосування слів із позитивною конотацією (перлини, бездоганність, екзотичне задоволення) безперечно викликає бажання спробувати, купити, надіти, поїхати, тобто виконує головну функцію заголовків – рекламну.

Під час перекладу заголовку бажано мати декілька варіантів перекладу, з яких згодом треба обрати найбільш вдалиий. Один із законів журналістики: для заголовків – жодного заперечення. Цього правила доцільно дотримуватися також під час перекладу. Бажано, щоб у заголовку не було використано частку «не». Під час визначення стратегії дуже важливо пам'ятати про цільову аудиторію, звертатися при цьому до конкретної особи. Реципієнт не повинен відчувати себе частиною людської маси. Він має повірити в те, що все прочитане стосується саме його. Заголовок, як і його переклад, повинен бути лаконічним і легким для сприйняття.

В алгоритм аналізу й перекладу заголовків входить визначення його функцій. Найважливіша з них – привертання уваги. Існує два принципи створення заголовків. Одні заголовки надають первинні уявлення про тему та зміст публікації; це красномовні заголовки. Завдяки ним читач досить швидко орієнтується у всьому номері видання; визначає, що йому потрібно насамперед прочитати, а що треба відкласти на потім. Інші грають на емоціях, тобто дивують, вражають, інтригують.

Це своєрідні заголовки-гачки, заковтнув які, читач знайомиться зі своїм уловом – усією публікацією. Багатьом авторам відомі так звані муки творчості під час створення заголовків, пов'язані з пошуком оригінального варіанту. Коли перекладач стикається зі складним авторським задумом, то його очікують такі ж муки під час перекладу назви для публікації. Одні автори формулюють його лише після написання тексту, інші намагаються дати своєму матеріалу умовний заголовок, а потім уточнюють його. Дехто шукає вдалу назву протягом декількох днів, радячись із кимось. Для перекладача корисним стане лінгвістичний експеримент, якщо є можливість «випробувати» на потенційних реципієнтах, запропонувавши висловитися щодо очікувань від статті, прочитавши переклад заголовка.

Не зайвим буде також ознайомитися з технологією створення заголовків, адже досить часто доводиться не перекладати статтю, а давати їй нову назву.

Красномовний заголовок передає суть матеріалу та виходить із його змісту. Якщо для розуміння заголовка треба прочитати текст – це не заголовок. Не треба перебільшувати чи зменшувати значення фактів новини. Для створення такого типу заголовка треба написати звичайне розповідне речення, яке передає суть матеріалу, потім викреслити зайві слова. У результаті, як правило, залишається достойний заголовок. Головним елементом красномовного заголовку виступає дієслово. Зазвичай заголовки будуються на основі динамічних дієслів, використовуючи телеграфний стиль. Збіг заголовків із телеграмами полягає в тому, що додаткові члени речення випущені заради економії місця й динамізму. Наприклад: «Традиційний показ досягнень місцевої промисловості пройде на наступному тижні в муніципалітеті» – «Показ пройде в муніципалітеті». Існує думка, що ідеальний заголовок повинен бути створений із підмета та присудка, що виражений дійсним способом. Відомий такий тип заголовка, як вибагливий. Він не потребує підмета й використовується досить часто (*Gut behütet / Well Hatted / В красивой шляпке*) [13, с. 136–137]. Вибагливий заголовок асоціюється найчастіше з певною сенсацією, наприклад: *Charismatic Luxury im Herzen Wiens / Charismatic Luxury in the Heart of Vienna / Роскошь с харизмой в центре Вены* [12, с. 134–136]. Це дозволяє запобігти ефекту розмитості суб'єкта дії (підмета) і не залишає сумнівів читача щодо того, хто є суб'єктом дії насправді.

Якщо красномовний заголовок написано вірно, він обов'язково містить ключові слова, які є дуже важливими для індексації написаного матеріалу, запропонованого пошуковими системами Інтернету.

Заголовок-гачок іноді називають образним. Він має ігровий чи інтригуючий характер, притя-

гує увагу. Заголовки жовтої преси завжди «кричать», вони майже змушують прочитати матеріал. Чим солідніша газета, тим спокійніший тон заголовків. Заголовок-гачок завжди супроводжується підзаголовком, оскільки із самого заголовку не можливо зрозуміти, про що йде мова. Підзаголовок роз'яснює суть матеріалу, відтіняє й розвиває зміст заголовка, являє собою незалежне повідомлення й, як правило, містить підмет і присудок.

St. Moritz

Ein sinnliches Wintermärchen /

Санкт-Мориц

Трогательная зимняя сказка [12, с. 14–21].

Заголовки-інтерв'ю найчастіше являють собою цитату з відповіді на питання журналіста.

Spiel, satz & sieg /

Game, Set & Match /

Гейм, сет и матч [12, с. 46–49]

Далі в тексті різними мовами зустрічаємо пояснення: *Spiel, Satz und Sieg. Ein Tennisspiel ohne Emotionen ist keines. Braucht man in der Welt der Finanzen und Vermögen auch Emotionen oder sind diese fehl am Platz? / Game, Set and Match. There is no tennis match without emotions. Does one also need emotions in the world of finance and asset management or are they out of place? / Гейм, сет и матч. Не существует тенниса без эмоций. А в мире финансов и состояний необходимы эмоции или здесь это лишнее? [12, с. 46–49].*

Образні заголовки найчастіше використовуються в репортажах, статтях, картинах. Жорстку новину найкраще починати з красномовного заголовку. М'яка новина може мати заголовок-гачок. Під час створення заголовку треба звертати увагу на такі аспекти:

– час: найкраще запропонувати теперішній час, адже більша частина інформації розповідає про вже минулі події. Цілком логічно, що розповідь про такі події найчастіше ведеться в минулому часі, а ось заголовки, як правило, у теперішньому;

– спосіб: у заголовках перевага надається дійсному способу, причина чого полягає в тому, що він вважається більш переконливим;

– двозначність: оскільки під час застосування декількох слів повинна бути виражена складна думка, головне завдання автора – запобігти двозначності. Вона може стати зайвим приводом для читача посміятися чи глузувати, а також мати більш серйозні наслідки, наприклад перед'явлення позову. Існує думка, що в журналістиці діє закон Мерфі: висловлення, яке може бути сприйняте невірно, буде сприйняте невірно.

Треба уникати пустих заголовків, у них міститься настільки загальна інформація, що вони можуть бути заголовком для будь-якої статті й навряд чи здатні викликати інтерес. Журналіст повинен навчитися знаходити те, що відрізняє цю статтю від будь-якої іншої, і виносити унікальну інформацію в

заголовок. «Доважки» – це помилки, пов'язані з використанням зайвих слів у заголовках. Найяскравішими заголовками при цьому слугують слова «тут» і «зараз». Подібні слова необхідно використовувати лише тоді, коли існує небезпека введення читача в оману чи коли необхідно протиставити цей час або місце будь-якому іншому для надання більшої ясності. Отже, будь-яка зайва інформація в заголовку вважається доважком. Таким чином, треба керуватися таким правилом: місця настільки мало, що його необхідно використовувати з максимальною користю.

Під час детального аналізу перекладів заголовків текстів люксового журналу спостерігається певна свобода перекладача, який керується тональністю всього видання й рекламним характером статей, наприклад:

Traditionsträchtige und sehr luxuriöse fünf Sterne in Zürich

П'ятизвездочный отель класса люкс – приверженец традиций [13, с. 22–23].

Тут спостерігаються такі трансформації, як транспозиція (одночленне речення трансформується у два одночленних речення), додавання лексичних одиниць (*отель класса люкс* перекладено з *luxuriöse fünf Sterne*), опущення лексичної одиниці *in Zürich* – у Цюріху та лексичне розгортання *traditionsträchtigt* – *приверженец традиций*.

Наступний приклад демонструє підбір прикметника із широкої палітри синонімів *gelebt* – *dynamic* (динамічно, жваво) – *активно*.

Gelebte Partnerschaft im Private Banking

Dynamic partnership in private banking

Активное партнерство в сфере приват-банкинга [12, с. 44–45].

До того ж англійський термін *private banking* у німецькому варіанті залишається незмінним в силу похідності мов, а в російському перекладі використана адекватна заміна *приват-банкинг*.

Німецький та англійський варіанти заголовку є калькою, російський заголовок представлений транспозицією, де утворене речення з присудком, вираженим іменником.

Wenn Schmuck-Auktionen Freude bereiten

When jewellery auctions are a pleasure

Аукционы украшений – источник радости [13, с. 32–33].

Окрім того, сполучення «іменник + дієслово» (*Freude bereiten*) трансформоване в сполучення «іменник + іменник» (*источник радости*).

Важливо зазначити, що в німецькій мові не використовуються лапки на позначення назв ресторанів, кафе тощо, у російській та українській мовах лапки є обов'язковими, особливо у випадку, коли слово *Епока*, яке не супроводжується розділовими знаками, може бути прочитане реципієнтом кирилицею.

Der junge Wilde im Gourmetrestaurant Epoca

The Young Wild One at the Epoca Gourmet Restaurant

Юный новатор ресторана «Ероса» [13, с. 44–45].

Цікавим є вибір перекладу для лексеми *der junge Wilde* – *юный новатор*, який можна охарактеризувати як імплікацію або нейтралізацію, тобто зменшення емоційного забарвлення, де молодий шеф-повар «дикун» не підкоряється традиційним нормам, прагне до чогось оригінального: у російській версії його назвали новатором. У цьому заголовку спостерігається опущення лексеми *Gourmet*. Під час прочитання тексту це опущення сповна компенсується, оскільки повсякчас наголошується саме на тому, що це гурме-ресторан – новий тип ресторанів для шанувальників високої кухні, на яких розраховані гастрономічні тури.

У наступному заголовку німецький варіант *edle Tropfen* представлений в англійській і російській версіях конкретизацією *благородные вина*.

Franco Cavegn: Emotionen: Events und edle Tropfen

Franco Cavegn: Emotions, Events and Fine Wine

Франко Кавейн: эмоции, события и благородные вина [13, с. 46–47].

Яскравим прикладом перекладацьких труднощів під час перекладу є мовна гра, де частина слова являє собою відому ювелірну марку KOENIG, а назва статті складається зі словосполучення «прикметник + іменник», де прикметник *koeniglich* зберігає аутентичне написання назви ювелірного дому й означає «королівський».

KOENIGliche Preziosen

KOENIG Jewellery

KOENIG – драгоценности, достойные короля [14, с. 78–79].

Вважаємо неможливим просто перекласти як «королівські дорожності», бо це явна асоціація з коштовностями королівської родини. Перед перекладачем стоїть завдання створити заголовок, який б зробив би пізнаваною відому марку та водночас зберіг пафосність тексту й загальну тональність журналі серії «DeLuxe».

Стисле зображення алгоритму перекладу заголовків виглядає таким чином: 1) аналіз теми, підтеми статті; 2) комунікативна ситуація; 3) комунікативні функції й цілі; 4) комунікативний канал (особливості); 5) жанр; 6) характеристики комунікативних функцій; 7) логіко-смілова структура; 8) соціокультурні, соціолінгвістичні, фонові й лінгвістичні особливості.

Підсумовуючи, відзначимо, що головною функцією публіцистичних текстів є атрактивна. Під час перекладу заголовків треба звертати увагу на їх семантичне, стилістичне та прагматичне навантаження. Дедалі більше порушуються канони традиційних заголовків, тому подальші розвідки в цьому напрямі сприятимуть роботі перекладачів, які певною мірою звільняються від вимоги повністю «копіювати» назву публіцистичної статті, а зважаючи на жанрову специфіку статей у приведених журналах, перекладач узагалі несе відповідальність не стільки за адекватність перекладу, скільки за атрактивність нової назви тексту, запропонованої ним.

Література

1. Белинская О.Е. Текстобразующая роль заголовка в формировании коммуникативной перспективы художественного текста / О.Е. Белинская // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія «Філологія». – 1999. – № 1. – С. 135–138.
2. Богданова О.Ю. Сопоставление функциональных особенностей заглавий художественных произведений и современной публицистики (на англоязычном материале) / О.Ю. Богданова // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – № 3 – Т. I : Гуманитарные науки. – С. 140–143.
3. Богословская О.И. Приемы актуализации на уровне фразеологии (на материале заглавий «Литературной газеты») / О.И. Богословская, А.К. Тарасенко // Функционирование языка в различных типах текста. – Пермь, 1989. – С. 131–142.
4. Желтоногова Т.В. Нульовий заголовок і перший рядок поетичного тексту / Т.В. Желтоногова // Семантика мови і тексту : збірник статей VIII міжнародної конференції. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 176–179.
5. Коваленко А.М. Заголовок англomовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / А.М. Коваленко ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 19 с.
6. Лазарева Э.А. Заголовок в газете / Э.А. Лазарева. – Свердловск, 1989. – 96 с.
7. Ляпун С.В. Лексико-семантические и стилистические особенности современного газетного заголовка (на материале газеты «Комсомольская правда» за 1994–1998 гг.) : дис. ... канд. филол. наук / С.В. Ляпун. – Майкоп, 1999. – 163 с.
8. Потапенко С.І. Структура заголовків англomовних газетних повідомлень: досвід лінгвокогнітивного аналізу / С.І. Потапенко // Вісник КЛУ. Серія «Філологія». – К., 2003. – Т. 6. – № 1. – С. 128–135.
9. Сидорова Н.И. К вопросу о функциях газетного заголовка (на материале газетных заголовков с многоточием) / Н.И. Сидорова // Вопросы стилистики русского языка. – Самарканд, 1981. – С. 37–44.
10. Хазагеров Г.Г. Функции стилистических фигур в газетных заголовках : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Г.Г. Хазагеров. – Ростов-на-Дону, 1984. – 157 с.
11. Genève Deluxe Magazine. Winter 2013/2014. – Medieninhaber und Herausgeber Publishing Deluxe Holding GmbH ; Publisher Sabrina Kaiser, 2013. – 148 S.
12. Zurich Deluxe Magazine. Autumn 2013. – Medieninhaber und Herausgeber Publishing Deluxe Holding GmbH ; Publisher Sabrina Kaiser, 2013. – 148 S.
13. St. Moritz Deluxe Magazine. Winter 2013. – Medieninhaber und Herausgeber Publishing Deluxe Holding GmbH ; Publisher Sabrina Kaiser, 2013. – 148 S.
14. Zurich Deluxe Magazine. Winter 2013. – Medieninhaber und Herausgeber Publishing Deluxe Holding GmbH ; Publisher Sabrina Kaiser, 2013. – 148 S.

УДК 811.232;821.111

Фоменко Е. Г.

СКОЛЬЖЕНИЕ ТЕМПОМИРОВ В ЯЗЫКЕ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА

В статье исследованы гипертекстовые сети в «Улиссе» и «Поминках по Финнегану» Джеймса Джойса с позиции автопоэтического энактивизма. Выявлены способы воплощения Дж. Джойсом скольжения темпомиров в словах-саквояжах и интертекстовых аллюзиях, обеспечивающих синхронизацию темпомиров в художественном дискурсе.

Ключевые слова: автопоэтический энактивизм, самоподобие, темпомир, автономная система, слово-саквояж, гипертекстовые сети.

Фоменко О. Г. Рух крізь темпосвіти в мові Джеймса Джойса. – Стаття.

У статті досліджено гіпертекстові мережі в «Уліссі» та «Фіннегановому помині» Джеймса Джойса з позиції автопоетичного енактивізму. Виявлено способи втілення Дж. Джойсом руху крізь темпосвіти в словах-саквояжах та інтертекстових аллюзіях, які забезпечують синхронізацію темпосвітів у художньому дискурсі.

Ключові слова: автопоетичний енактивізм, самоподібність, темпосвіт, автономна система, слово-саквояж, гіпертекстові мережі.

Fomenko E. G. Tempoworld sliding in the language of James Joyce. – Article.

The article studies hypertextual networks in “Ulysses” and “Finnegans Wake” by James Joyce from the perspective of autopoietic inactivism. The author identifies Joycean means of creating the tempoworld sliding via portmanteau words and intertextual allusions, which facilitates tempoworld synchronization in fictional discourse.

Key words: autopoietic inactivism, self-referentiality, tempoworld, autonomous system, portmanteau word, hypertextual networks.

В статье поставлена проблема скольжения темпомиров в языке Джеймса Джойса с позиции автопоэтического энактивизма, развития синергетики Г. Хакена, теории автопоэтических систем Ф. Варелы, Н. Лумана, У. Матураны, А. Ноя и Э. Томпсона, теории сетей А.-Л. Барабаша и теории сложных адаптивных систем Д. Холланда и С. Кауфмана [5]. Цель статьи состоит в том, чтобы выявить на гипертекстовом уровне, как язык Дж. Джойса синхронизует скольжение темпомиров.

Обращение к автопоэтической системе Дж. Джойса обуславливается тем, что подобную диссипативную систему обнаруживают во всех формах жизни [1; 6, с. 188]. Можно предположить, что подобно любой автономной самоопределяющейся системе (например, колонии муравьев) система Дж. Джойса не имеет точек вхождения и выхода, ее целостность обеспечивается организационным замыканием на самоподобии, под которым В. Тарасенко понимает «наличие целого в каждой части» или «подобие части целому» [2, с. 59]. Автономная система сцепляется со средой, что было давно подмечено исследователями интертекстуального Дж. Джойса. Автономную систему отличает динамика нестабильности и метастабильности [10], которая прослеживается в целом наследии Дж. Джойса через аттрактор откровения, подобного христианской епифании.

Теоретик автопоэзиса У. Матурана [7] связывает человека с относительной динамикой рекурсивных координированных ощущений, в которых самость и сознание являются конфигурацией сенсорных реальностей, включенных в руководимое ими мимолетное непрерывное настоящее изменяющегося потока жизни. Он полагает, что живая система может быть описана только как целостная; однако он задается вопросом, как та-

кая целостность возникает [8, с. 5]. Согласно У. Матуране, организационная циркуляция делает живую систему интерактивной, поскольку циркуляция поддерживает живую систему в рабочем состоянии, возвращая в самоподобное внутреннее состояние. Ученый убежден в том, что среда выступает контекстом для наблюдателя интеракций живой системы. Теория автопоэзиса позволяет по-новому взглянуть на целостность, связав ее с кооперативным действием темпомиров в художественном дискурсе. До сих пор трудно сказать, как Дж. Джойс подобно организмам набрасывает на свой мир сеть значений, демонстрируя интерактивную автономию [9], как он выдвигает инвариантность в процессе активного, динамичного взаимодействия со средой мирового художественного дискурса с целью сохранения автономности своей системы. Точно так, по-видимому, сетевые процессы трансформации и разрушения компонентов в автопоэтических машинах производят компоненты, реализующие создавшие их сетевые процессы и представляющие конкретную целостность в пространстве через топологическую область сетевой реализации [8, с. 78–79].

Проведенное исследование показывает, что автопоэтическая сеть не может не воспроизводиться, отчего область изменений автопоэтической системы не разрушает ее целостность. В художественных текстах Дж. Джойса автономная система формируется множественными сетевыми образованиями, обнаруживающими самоподобие на гипертекстовом уровне. Писатель выводит формулу сетевого скольжения (зачерование, рождение, смерть, воскресение или поминки), которую иллюстрируют приведенные фрагменты из «Поминок по Финнегану» (далее – «Поминки») и «Улисса»: «Of all the stranger

things that ever not even in the hundrund and badst pageans of unthowsent and wonst nice or in eddas and oddes bokes of tomb, dyke and hollow to be have happened! The untirerities of livesliving being the one substance of a streambecoming. Totalled in toldteld and teldtold in tittletell tattle» [11, с. 597.4-9]; «Bridebed, childbed, bed of death, ghostcandle» [12, с. 72].

Источники «Поминок» принадлежат разным темпомирам, среди них выделяются в первую очередь четыре евангелия, входящие в ирландскую Келлскую книгу, кельтская легенда о Тристане и Изольде и библейское грехопадение Адама и Евы. Дж. Джойс ставит «Поминки» в один ряд с арабскими сказками «Тысяча и одна ночь», «Младшей Эддой» Стурлусона (учебник поэзии скальдов с цитатами из древних поэм) и древнеегипетской «Книгой мертвых» (ее помещали в гробницу, чтобы усопший преодолел опасности потустороннего мира и обрел благополучие после физической смерти). Синергия между «Книгой мертвых», которую еще называют «Книгой воскресения», и финалом «Поминок» состоит в скольжении к свету дня. В «Книге мертвых» хаотически нагромождаются молитвы, песнопения, заклинания. Функцию такой книги в первом рассказе из «Дублинцев» Дж. Джойса выполняет потир, вложенный в руки усопшего священника для обретения покоя в послесмертии. Пристрастие Дж. Джойса к разным спискам, которые трудно расшифровать, напоминает подобное собрание разнородного в «Книге мертвых».

Дж. Джойс обыгрывает идиому «odds and ends» (фрагменты, кусочки, нечто разнородное), опираясь на происхождение Эдды от названия хутора Одди, где воспитывался автор «Младшей Эдды». Эддой также называют поэзию, а Дж. Джойс мечтал о поэтической славе. Дж. Джойс сцепляет религиозные и поэтические тексты в едином потоке человеческой культуры. Арабские сказки «Тысяча и одна ночь» пересекаются с Египтом, где они обрели свою конечную форму. Подобно им тексты Дж. Джойса печатаются на чужбине.

Дж. Джойс выстраивает скольжение темпомиров как «потокостановление субстранции» (похоже, имеется в виду «нечто, проходящее сквозь все, что возникает, и через что проходит все, что возникает»). В синтагме «through strength towards joyance, adyatants, where he gets up» [11, с. 598.24-25] вектор скольжения разворачивается к Дж. Джойсу как творцу художественного текста: сквозь силу к «joyance», или синергии радости «joy», Дж. Джойса «Joyse» и трансцендирования субъекта через «trance». Возможны такие варианты разложения: «joy + ance», «tr + ance», «substance + trance». Скольжение проникает в темпомиры философского познания. У Б. Спинозы субстанция связана с мышлением и протя-

жением, у Р. Декарта – с единством субъекта и объекта, у Г. Гегеля – с целостностью преходящих сторон вещей, у Г. Лейбница и А. Шопенгауэра – с материей, у Д. Юма – с фикцией, сосуществованием свойств. Производная от латинской лексемы «transire» лексема, однокоренная с «trance», означала «переход от жизни к смерти». У Дж. Джойса слово-саквояж «субстранция», по-видимому, связывается с облаком Господним: «The fog of the cloud in which we toil and the cloud of the fog under which we labour» [11, с. 599.29-30] (дословно: «Туман облака, в котором мы трудимся, и облако тумана, под которым мы работаем»). Дж. Джойс, как и в других местах («No hang! Hang ho!» [11, с. 627.31]), использует хиастический каламбур. Зеркальная перестановка является одним из его любимых приемов актуализации самоподобия.

Начинается иллюстрируемый нами фрагмент из «Поминок» предлогом «of», который в пятикратном повторе перемежается с четырехкратным предлогом «in». В подобной конструкции «имя существительное + имя существительное» лексема «stranger» употребляется много позже Дж. Джойса, в 1990–1995 гг., в конструкции «stranger gare». Лексема «stranger» происходит от ср.-фр. лексемы «estrangier» со значением «странный». Эта лексема имеет несколько значений: «чужой», «человек, который перестал навещать», «человек извне», «удивляющий». Дж. Джойс наделяет словосочетание двойственным смыслом, совмещая элемент странности, необычности и принадлежности извне. В составе однородных существительных «tomb, dyke and hollow» вторая лексема фиксируется словарем с 1931 г., по другим данным – с 1896 г.; через ее синоним можно выйти на протогерманский глагол со значением «вернуть». Связь между первым и вторым словом – смерть, рождение и одновременно поворот, скорее всего, к воскресению через смерть. Сложнее объяснить значение третьего однородного члена со значением «внутренняя полость, пещера». Возможно, описан цикл «смерть, рождение, захоронение». Последовательность однородных членов может быть узнана в модифицированной балладе о «слегка саркастическом Иисусе», оригинальный текст которой О. Сент-Джон Гогарти прислал Дж. Джойсу в 1905 г., когда последний уже переехал в Триест. Измененную строчку с просьбой передать Тому, Дику и Гарри о воскрешении из мертвых Дж. Джойс включил в первый эпизод «Улисса»: «And tell Tom, Dick and Harry I rose from the dead» [12, с. 29].

Слово-саквояж «hundrund» составляется др.-англ. лексемой «hund» со значением «число» (в то же время немецкая лексема имеет значение «собака») и шведской лексемой «rund», употреблявшейся в среднеанглийском периоде в том же, что и в шведском языке, значении «сферическое

тело» (выводимое значение «сотни сферических тел»). Форма «badst» отражает употреблявшуюся в XIV – XVIII вв. превосходную степень «baddest» у имени прилагательного со значением «плохой». Дж. Джойс конструирует единую словоформу, в которой одновременно воспроизводятся значения «наилучший» и «наихудший» («best» и «baddest»). «To be have happened» может обыгрывать оборот «happens to be», употреблявшийся с 1707 г. в значении «некто, нечто есть, существует». Продолжая обыгрывание, Дж. Джойс субстантивировал глагольную форму, что подчеркивается определенным артиклем («The has gone at gone, the is coming to come» [11, с. 598.9-10] – круговорот умирания и рождения, в первой части возможна ассоциация с гонгом, звук которого в музыке предвещает катастрофу, смерть), как перифраз («To be have happened»). Например: «Who having has he shall have had» [11, с. 598.29-30]; эхом может быть ремарка Стивена в «Улиссе»: «Who has not?» [12, с. 32]. Здесь не только каждое слово начинается одним и тем же звуком, то есть аллитерация распространена на целое предложение, но и возникает образ памяти (вероятно, «имеющий прошлое, и в будущем будет с этим прошлым»).

Итак, речь идет о многократно повторенных с разной степенью мастерства маскарадах (инсценировках) по образцу «Тысячи и одной ночи» или о поэзии смерти, рождении и сокрытом в них таинстве. Рассказанные события ведут всех вместе, в одном человеческом потоке, к храму историй и историям в храме в схваченном образе. Подобную инсценировку Дж. Джойс создает в эпизоде «Цирцея» в «Улиссе» или в эпизоде о русском генерале в «Поминках». Имитация волнового круговорота, самоподобные вербализации которого занимают Дж. Джойса, может быть выделена серийным предлогом «of» в избыточном левостороннем расширении субстантивного словосочетания: «Of the ore of the diurn of the sennight of the maaned of the yere of the age of the of Grossguy and Littlelylady» [11, с. 598.31-33]. Избытку серийного предлога вторят усечения слов. Лексема «ore» с начала XIII в. является усеченной формой прилагательного «oren» («открытый, незапертый»). Усечена по аналогии лексема «diurnal», образованная латинскими словами «dies» («день») и «ignus» («время»), проводя значение «свет дня, светить». Самоподобный повтор «светлого времени суток» в ирландизированной форме греческого имени собственного «Тимофей, почитающий бога» можно усмотреть в другом предложении: «Time-o'-Thau» [11, с. 599.3] («дневное время» раскрывает смысл, заложенный в «diurn»). Новообразование «thau», ослышка лексем со значением «день» имеет «начинку» в двух последних буквах: «au» ассоциируется с древненорвежским словом «aue» со значением «всегда», греческим «αιον» со зна-

чением «age» и латинским «aevum» со значением «протяженность во времени». Проводится вектор «всегда» между «Of all the stranger things that ever» и ослышкой «thau».

Ночное время по такому же принципу усечения описывается через траву сенну («senna + night»), то есть ночь или серовато-зеленая, как листья сены, или зеленовато-коричневая, как плоды сены. Словоформа «maaned» является глагольной формой от существительного со значением «луна» в датском («maane») или нидерландском («maan») языках. Возможно, Дж. Джойс обыгрывает значения «календарный год» и «синодический месяц». Однако также вероятно, что значение «нахождение под воздействием луны» направляет к скорби и смерти: «When the moon of mourning is set and gone» [11, с. 693.28] выводит на «the has gone at gone» [11, с. 598.9].

Слово-саквояж «madamanvantora» связывает четыре значения: «госпожа», «мужчина», «повозка» и «вол». Арамейская лексема «tora» означает «вол». Итальянская лексема «ventura» созвучна последним трем слогам в данном саквояже со значением «судьба». Серийными волнами складывается образ запряженной повозки с открытым кузовом для господина и госпожи, движимой в эпоху людей днем и ночью сквозь их судьбу (движение в пространстве и времени мужчины и женщины по пути жизни).

Однако есть еще один скрытый смысл: на первой странице «Поминок» упоминаются отношения Джонатана Свифта с двумя женщинами по имени Эстер. Эстер Ваномри известна как Ванесса: Дж. Свифт сложил первый слог фамилии с уменьшительно-ласкательной формой имени Эстер. В первом предложении «Поминок» упоминается замок Хоут, в котором останавливался Дж. Свифт как друг семьи. Считается, что хотя Дж. Свифт женился на Эстер-Стелле, она и не подозревала, что у нее много лет была соперница Ванесса, любившая Дж. Свифта.

В проекции на «oddes» возникает связка между извлечением «strange» из «stranger» и «odd» из «oddes» со значением «аномальный», «особенный». Лексема «pageans» означает «маскарад», «инсценировка», «пустой блеск», «карнавальное шествие». Христианская литература выделяется в отдельное предложение через лексему «teld», которая в древнеанглийском языке обозначала «шатер» (современный синоним – «tabernacle», синонимами которого являются «храм» и «синагога»). Через синоним «tabernacle» выходим на значение «сосуд» (например, потир, чаша для причастия или чаша Грааля).

Интересно значение латинского префикса «trans», введенного в лексему «substance» через добавление сонорного звука «t» («substance»). Латинский префикс имеет значение «за», «че-

рез», «сквозь». Это значение осваивается в следующем предложении, где первое слово в словоформе «perhaps» образовано предлогом «per, rag» со значением «сквозь», выраженным конечным английским предлогом «through»: «And all-a-dreams perhapsing under lucksloop at last are through» [11, с. 597.20]. Второй слог в слове-саквоваже «perhapsing» образован корнем «har», родственным глаголу «harpen», который употреблен в современной форме в приведенном фрагменте [11, с. 597.4-9]. Скорее всего, речь идет о мечтах (фантазиях), воплощенных сквозь воспетое событие в удачном, наделяющем мудростью цикле.

Такое прочтение подсказывает выход через композит «lucksloop» на кельтскую лексему «lachs» со значением «лосось». В ирландской мифологии Лосось Мудрости занимает важное место в цикле «Юношеские деяния Финна». Первый человек, который съест лосося, получит все знания мира. Таким человеком становится Финн, готовивший лосося и облизавший обожженный палец. Лексема «loop» («цикл, петля, хомут») кельтского происхождения; в современном ирландском употребляется форма «lubiam». Лексема со значением «лосось» происходит от латинской лексемы со значением «прыгать»: лосось обладает способностью выпрыгивать из воды. Нарращение смысла создается изъявлением всеобщей радости о рассказываемом событии, вплоть до завершения цикла, до воскресения. Неоднозначным является значение, выводимое из «all-a-dreams». В древнегерманском значении речь идет об иллюзии. В древнеанглийском языке существительное «dream» означало «радость» и «музыку». В последнем рассказе «Дублинцев» главный персонаж, погружаясь в сон, попадает в сферу сознания, где он входит в поток с мертвыми. В первом рассказе этого сборника персонаж входит в один и тот же сон дважды, где происходит встреча с умершим священником в контексте арабских сказок. Иллюзия, радость и музыка сталкиваются в финале рассказа «Глина» из того же сборника, где Мария, поющая песню о радости любви, никнет под иллюзией так и не наступившего для нее счастья.

Слово-саквоваж «totalled» по аналогии с другими причастиями прошедшего времени в нашем первом иллюстративном фрагменте может иметь смысл «обобщенный, достигший всеобщности». В характерном для Дж. Джойса разложении словоформы здесь возможно тройное прочтение: «total» + «all» + «led» = «всеобщим ведомые». Лексема «total» имеет также значение «абсолютный», то есть выводится значение «все совершенством ведомые», что соответствует продолжению «in toldteld». Возникает самоподобие: творец, автор текстов, ведет за собой («все в храме Божьим словом ведомые»), как и другие авторы текстов, сквозь потокостановление (текучесть челове-

ческой культуры в ее разных формах). Лексема «tattle» означает «сплетня», «пустой разговор», то есть «выдумка». Лексемы «tittle» и «tattle» можно рассматривать как редупликацию. Возникает самоподобие с тем, о чем пишет Дж. Джойс, например в «Дублинцах», где рассказываются истории маленьких людей. Если взять вместе «in tittletell tattle» по принципу тройного вставления, как в «total+all+led», то в новообразовании можно прочесть «let+tell+tattle» («разрешите рассказать выдумку»). Такой пустой разговор завершает рассказ «Аравия» из «Дублинцев», когда мальчик находится на базаре и слышит чужой разговор, поражающий его своей бессмысленностью (пустотой).

Возвратимся к предложению «Totalled in toldteld and teldtold in tittletell tattle» [11, с. 597.8]. В нем союз «и» разделяет два способа миротворения: ведомые божественным откровением и евхаристическим священнодействием и ведомые их подобием – рассказанной по принципу божественного откровения выдумкой, тоже своего рода таинством (возможно, зеркальность Ветхого и Нового Заветов в проекции на человеческую цивилизацию).

Дж. Джойс формулирует самоподобие: эпифантическое откровение, вырастающее как нечто подобное тому, как возникает божественное откровение. В памяти читателя может «всплыть» синоним «total» – «unrestricted» (внутри синонима вычленяется лексема «rest», синоним лексемы «teld»), в котором есть префикс «un-», как в слове-саквоваже «untirerities», и срединное скопление трех согласных, как в «substance». Лексема «nice», вызывающая ассоциацию с «ночью», в среднеанглийском языке имела значение «бессмыслица» – вектор направлен к лексеме «tattle» («выдумка»). Но также «nice» происходит от латинского слова «nescius» («незнающий»), что направляет вектор к значениям, содержащим «не» («nice» и «untirerities», возможно, «не охватывающий цельного»).

Однако во второй части предложения есть и библейская аллюзия из Евангелия от Матфея 5:18: «Till heaven and earth pass, one jot or one tittle shall in a wise pass from the law» («Доколе не пройдет небо и земля, ни одна йота или ни одна черта не прейдет закона»). Йота и черта могут обозначать крест (чертой называют поперечный срез креста). В английском языке лексема «tittle» обозначает диакритические знаки, которые эксплицируют важные детали. Толкователи Евангелия полагают, что еврейская буква «йод», похожая на запятую, подразумевается под йотой, в то время как черточками различаются пары еврейских букв, такие как, например, «бет» и «каф». В толковании греческого монаха XII в. Евфимия Зигабена йота – это прямая линия, а черта – кривая (в числе букв они были самыми простыми для начертания).

В «toldteld and teldtold» Дж. Джойс использует хиастический каламбур. Интересно, что хиазм, то есть крестообразное изменение последовательности элементов, вызывает образ креста (рассказанное в храме, храморассказанное). Возникает бифуркация эпифанических (божественных и поэтических) откровений. Дж. Джойс задается вопросом, на который отвечает так: «Because, graced be Gad and all giddy gadgets, in whose words were the beginnings, there are two signs to turn to, the yest and the ist, the wright side and the whonged side, feeling aslip and wauking up, so an, so farth» [11, с. 697.9-12]. Говоря о Божьей благодати, Дж. Джойс одновременно упоминает рожон, заостренный шест, которым погоняют быков или волов, и употребляет слово из морского сленга «gadget», которым заменялось название мелкой детали корабля. Всю суть жизни Дж. Джойс сводит к первослову и чему-то подобному, началам, ведущим к двум знакам: западу, или закату, и востоку, или рассвету («да-бытие» из «yes» + «ist»), когда человек спит, ошибается, пробуждается, очищается и воскресает. Самоподобие Дж. Джойса зиждется на циклической концепции, идее круговорота, которую он заимствует у Дж. Вико (1668–1744 гг.).

Например, лексема «slip» в ослышке «aslip» с середины XV в. означает место для причала кораблей, что связывает ее с морским сленгом «gadget», вводя в морскую стихию путешествия морем по типу имрама или гомеровской «Одиссеи». Ослышкой «farth» через подразумеваемую лексему «forth» продолжается вектор «сквозь», о чем говорилось выше.

Скольжение темпомиров оформляется ослышками, вызывающими интертекстовые аллюзии. Покажем на примере фонетической ослышки, разрастающейся в ризому: «<...> primeval conditions having gradually receded but nevertheless the emplacement of solid and fluid having to a great extent persisted through intermittences of sullemn fulminance, sollemn nuptialism, sallemn sepulture and providential divining, making possible and even inevitable, after his a time has a tense haves and havenots hesitancy <...>» [11, с. 599. 9-14].

В данном примере обращает на себя внимание большое количество латинских слов, многие из которых образованы посредством префикса: лат. «conditionem» с префиксом con- («совместное действие»), «recedere» с префиксом re-, указывающим на возвращение, «intermittentem» с префиксом inter-. Дж. Джойс поддерживал, очевидно, позицию ирландца У. Томпсона, что Вселенной суждено остановиться, если не вмешается Всевышний. В начале отрывка предлагается рассуждение о первичных условиях (договорах), которые постепенно отступают и подвергаются остановке из-за скачкообразности и прерывистости. В марксизме «haves» – капиталисты, а «have-nots» – про-

летариат. Иначе говоря, речь идет о времени с классовой борьбой.

Комментируя данный отрывок, Т. Хенторн [4] видит в нем иллюстрацию второго закона термодинамики. Постулат У. Томпсона гласит, что невозможен круговой процесс, единственным результатом которого было бы производство работы за счет охлаждения теплового резервуара. По мнению Т. Хенторна, «Поминки» стремятся к равновесию неравновесного, поэтому энергия рассеивается вплоть до инертного состояния. Если энтропия не убывает в замкнутых системах, то диссипативные, открытые системы, какой является автопоэтическая система Дж. Джойса, оперируют вдали от термодинамического равновесия. Ослышками Дж. Джойс создает так называемые шумовые эффекты, ускоряющие самоорганизацию. Приведенный пример показывает, что достаточно минимума производства энтропии в открытой системе, ведь в данном отрывке лишь несколько слов («fulminance», «nuptialism») являются словами-саквояжами. Однако читатель сталкивается с трудностями декодирования непривычных соединений слов, входя тем самым в неравновесное состояние, которого добивается писатель.

Дж. Джойс выстраивает трехкратный повтор искаженных лексем с окончанием -mn. В английском языке таких слов шесть (autumn, column, condemn, damn, hymn, solemn). Дж. Джойс образует в другом месте «Поминок» междометие «Hnmn hnmn!» [11, с. 623.24], скользя сквозь вектор Гунгмской страны Дж. Свифта, в которой живут лошади с человеческим разумом: «Ночуьnhnm <...> The oval equine faces» [12, с. 60]. Во втором слове «sollemn» писатель сохраняет двойную согласную, как и в написании латинского слова «sollemnis» («торжественный, традиционный»). В этом слове прочитывается также латинская лексема «sollus» со значением «целый» (проекция в «solid»). Слово сочетание «sollemn nuptialism» может быть прочитано как «торжественность, формальность брачных договоренностей». Слово-саквояж «sullemn» может быть прочитано по аналогии с «recede» (восстановление префикса дает лексему «result») и «conditions» (восстановление префикса с получением лексемы «consult»). Латинская лексема «fulmen» имеет значение «всесокрушающая сила, власть, жестокое наказание, молния, удар». Лексема «sepulture» («захоронение, погребение») от латинского слова «sepultura» синонимична английскому слову «interment», которое созвучно «intermittent» («скачкообразный»). Дж. Джойс объединяет погребение и провиденциальное прорицание.

Интересно, что когда галлы были разбиты при вторжении в Грецию в 279 г. до н. э., то Павсаний описал гром и ужас, вызванный Паном. Ас-

социация с гомеровым гимном («hymn») возникает по аналогии с тремя словами с таким же окончанием, которые употребляются в отрывке. В «Улиссе» Стивен несколько раз повторяет слово «omphalos» [12, с. 57]. Это слово одновременно обозначает и пуповину, и пуп Земли, и байтил в Дельфах (круглая монолитная глыба в целле в окружении двух золотых львов), и излишнюю «самость» в человеке, и Иерусалим в средневековых преданиях. Колонны на руинах в Дельфах выводят на «column» – еще одно ассоциативное слово по последним двум согласным. «Пан» означает «весь»; кроме того, Пан прыгает. В финале «Поминок» Дж. Джойс описывает панъэпифанический мир. Интересно, что во втором эпизоде в «Улиссе», когда Стивен ведет урок в школе, ученик не может пояснить, что происходило в битве при Аускуле между римлянами и итальянскими племенами в том же 279 г. до н. э. Известно, что Пирр пошел на Рим, истолковав по-своему прорицание дельфийского оракула. В истории этот год знаменателен вторжением кельтов во Фракию и Македонию с последующим продвижением на Балканский полуостров. Движение гласных в словах «sullemn», «sollemn» и «sallemn» является зеркальным по отношению к гласным в редупликациях в «radarodopudupedding» [11, с. 599.8], то есть u-o-a/ a-o-u.

Итак, Дж. Джойс пользуется значением лексем, которое вышло из употребления. Он выстраивает скольжение темпомиров также в этимологическом регистре, реанимируя вышедшие из употребления значения слов. Скольжение проявляется в неизменном движении к озарению. О более-менее установленном управлении домашним хозяйством говорится так: «<...> a more or less settled state of equonomic ecolube equalobe equilab equilibrium» [11, с. 599.17-18]. В греческом языке «oi konomikos» означает «управление домашним хозяйством», а «oi kos» переводится как «дом». В составе «ecolube» усматривают латинскую лексему «lubricus» («slippery»). Учитывая, что славянские ослышки являются сквозными в «Поминках», и русское слово «любить» появлялось в других местах этого текста, можно сказать, что Дж. Джойс обобщает перипетии любви в той же связке с повозкой («equa» связано с лошадью), что и в другом фрагменте, о котором мы писали выше.

Скольжение продолжается предложением «Where once we led so many car couples have follied since» [11, с. 623.21-22]. Писатель использует ин-

версию имени существительного «folly» («где когда-то нами ведомые пары в повозках набезрассудствовались с тех пор»). «Once we led» ассоциируется с «primeval conditions» и «totalled» (вычленение «led»), а «car couples» ассоциируется с «sollemn nuptialism» («брачная церемония») и «madamanvantora» («запряженная повозка»). В «Улиссе» сказано: «Of lost leaders, the betrayed, wild escapes» [12, с. 66]. В современном понимании «ecolube» созвучно сохранению природы, боязни конечного загрязнения мира. Самоподобие также поддерживается чередованием гласных во втором слоге всех однотипных пяти слов: o-o-a-i-i. Свою схему повтора гласных имеют «lube-lobe-lab-lib» (от гласных заднего к гласным переднего ряда, которые балансируют лексему «equilibrium»; аллитерация сбалансированных согласных: от альвеолярных к лабиальным). Возможно, «equilab» демонстрирует одинаковое положение губ в произношении губного звука.

Таким образом, скольжение темпомиров у Дж. Джойса зацепляется этимологическим регистром, который приводит в движение механизм интертекстовых аллюзий, разрастающихся в ризоморфную среду. Скольжение темпомиров является способом фрактального мышления, поддерживающего целостность писателя. Дж. Джойс предлагает читателю некий вариант бесконечности в самоподобной размерности, непрерывности формообразования, размытости. Он производит эффект того, что П. Тейяр де Шарден называет «мгновенным сочетанием безграничных временных волокон» [3].

Скольжение темпомиров у Дж. Джойса является многослойным пересечением скрытого и явного, по-разному схваченного его текстами, восстановлением этимологии слова и его модификаций, усложняющих понимание, использованием волнообразных отклонений, которые придают тексту динамизм неравновесности, наполняют жизнь греховного и страждущего человечества в едином гимне несовершенству смертных, что так и остается под покровом тайны. Зона художественного дискурса писателя не повторяет другие зоны. В его зоне осваивается предел порога размельчения, в который вовлекается весь потенциал скользящих темпомиров.

Перспективным направлением исследования считаем выявление механизмов вхождения в зону скольжения темпомиров, очерченных Дж. Джойсом, художественных текстов, построенных подобно автопоэтической системе этого автора.

Литература

1. Капра Ф. Скрытые связи / Ф. Капра. – пер. с англ. – М. : София, 2004. – 336 с.
2. Тарасенко В. Анализ сетевого мышления / В. Тарасенко // Философия науки. – 2002. – № 8. – С. 54–71.
3. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М. : Прогресс, 1965. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.psylib.org.ua/books/shard01/txt01.htm.

4. Henthorne T. “Stench!” Arnold Bennett’s End in the Beginning of Finnegans Wake / T. Henthorne // Twentieth Century Literature. – 2008. – № 54(1). – P. 31. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.questia.com/read/1G1-182001071/atench-bennett-s-end-and-the-beginning-of.
5. Hutto D. Radicalizing Enactivism: Basic Minds without Content / D. Hutto, E. Myin. – Cambridge : MIT Press, 2013. – 206 p.
6. Kaag J. Thinking through Imagination: Aesthetics in Human Cognition / J. Kaag. – New York : Fordham University Press, 2014. – 260 p.
7. Maturana H. Self-consciousness: How? When? Where? / H. Maturana // Constructivist Foundations. – 2006. – № 1(3). – P. 91–102.
8. Maturana H. Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living / H. Maturana, F. Varela. – London : D. Reidel Publishing Company, 1980. – 143 с.
9. Stewart J. Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science / J. Stewart, P. Gapenne, E. Di Paolo (eds.). – Cambridge : Massachusetts Institute for Technology, 2010. – 463 p.
10. Thompson E. Mind in Life: Biology, Phenomenology, and the Sciences of Mind / E. Thompson. – Cambridge ; London : The Belknap Press of Harvard University Press, 2007. – 543 p.

Использованные источники

11. Joyce J. Finnegans Wake / J. Joyce. – London : Penguin, 1992. – 628 p.
12. Joyce J. Ulysses / J. Joyce. – London : Everyman’s Library, 1992. – 1087 p.

УДК 811.161.1'374:367.623

Хуторцова М. І.

«КРЕСТ СВЯТОЙ ВЕРЫ» – КОНСТАНТА РУССКОГО ЛИНГВОМЕНТАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Статья посвящена рассмотрению концепта-конструкта «Крест» в русской фразеологии. Внимание обращается на этимологию исследования понятия, рассматриваются попытки выявить признаки, формирующие стереотипные образы в русской ментальности. Анализируется этимология концепта-конструкта «Крест», аргументируется утверждение, что концепт-конструкт «Крест» связан с концептами «Небо» и «Земля». В тексте статьи называются семантические особенности концепта «Крест», обосновывается его отношение к понятиям «Молиться» и «Просить». Доказывается, что концепт-конструкт «Крест» входит в систему базовых общечеловеческих понятий.

Ключевые слова: концепт, конструкт, крест, небо, земля, общечеловеческий, понятие, этимологический анализ, значение, мир, культурологический.

Хуторцова М. І. «Хрест святої віри» – константа російського лінгвоментального простору. – Стаття.

Статтю присвячено розгляду концепту-конструкту «Хрест» у російській фразеології. Увагу звернуто на етимологію дослідження поняття, розглянуто спроби виявити ознаки, що формують стереотипні образи в російській ментальності. Проаналізовано етимологію концепту-конструкту «Хрест», аргументовано твердження, що концепт-конструкт «Хрест» пов'язаний із концептами «Небо» й «Земля». У тексті статті названо семантичні особливості концепту «Хрест», обґрунтовано його відношення до понять «Молитися» та «Просити». Доведено, що концепт-конструкт «Хрест» входить у систему базових загальнолюдських понять.

Ключові слова: концепт, конструкт, хрест, небо, земля, загальнолюдський, поняття, етимологічний аналіз, значення, світ, культурологічний.

Khutortsova M. I. Concept "Cross" as an absolute symbol of Russian mental space. – Article.

The article is dedicated to the concept-construct "Cross" in Russian phraseology. Attention is drawn to the study of etymology of the concept and its correlation with the other absolute symbols. We analyze the semantics of the concept-construct "Cross", and also examine how the concept "Cross" is connected to the concepts "Heaven" and "Earth". The text of the article shows semantic features of the concept "Cross" and its correlation with the concepts of objective reality. We prove that the concept-construct «Cross» is in the system of basic mankind concepts.

Key words: concept, construct, cross, heaven, earth, mankind, etymological analysis, meaning, world, cultural.

Крест – главный символ христианства – восходит своими корнями к древнейшей истории человечества. Задолго до возникновения христианства крест выступал и в роли оберега. Крест включает в себе смысл, который структурируется глубинными образами. Цель статьи – описать лингвоментальный национально-культурный компонент «Крест», реализованный в русских поговорках. Задача – проанализировать концепт-конструкт «Крест» и его амбивалентно структурируемые компоненты. Анализировать коннотированные образы без обращения к известной молитве, которая называется «Молитва Честному и Животворящему Кресту», не представляется возможным: «Кресте Честный, хранитель души и телу буди ми: образом своим бесы низлагая, враги отгоняя, страсти упражняя и благоговение даруя ми, и жизнь, и силу, содействием Святого Духа и честными Пречистия Богородицы мольбами. Аминь» [8].

Рассматриваемый ментальный конструкт несёт в себе глубинные структурированные образы Животворящего Креста, который вербализуется знаками как положительной, так и отрицательной коннотации. Привлекает внимание в данном конструкте слово «Животворящий», который надо понимать как созидающий, творящий жизнь. В небольшом сконцентрированном «общечеловеческом Слове» сфокусированы метафорические образы Бога, который в своей руке (длани) дер-

жит силу, способную остановить и сокрушить зло, дарить жизнь, радовать добром, вселить веру, надежду, любовь. Другими словами, это сила, которая творит жизнь. Структурированное «Слово» вербализуется молитвой, в сжатой форме которой раскрываются глубинные ментальные поля значений и смыслов. И в этом аспекте стоит отметить, что форма «Слова», молитвы как канонического текста, обращённой к Богу, Богородице, сосредоточила в себе сжатый текст культуры.

Слово «молиться», сосредоточившее в себе тот же корень, что и «молитва», этимологически восходит к корню, который структурирован значением «просьба». М. Фасмер в этимологическом словаре, рассматривая слово «молиться», пишет, ссылаясь на данные Э. Бенвениста, А. Мейе, А. Вайана, Х. Педерсена, Р. Траутмана, И. Фридриха, что родственно оно «литовскому *malda* «просьба», *maldyti* «умолять», хеттскому *maltai* «просить, говорить», армянскому *maltem* «умоляю», древневерхненемецкому *meldon* «заявлять, докладывать» [12, с. 642]. Внутренняя форма данного слова, согласно указанному словарю, структурируется такими значениями: «просить», «говорить», «умолять». Можно допустить, что слова «молить», «мольба», «молиться», «молитвенник», «молитва» мотивированы корнем *малд или *малт, который, по всей видимости, вербализуется со значением и смыслом «мольба», «просьба», выраженные «Словом».

Описывая и анализируя глубинную природу молитвы, нельзя не обратиться к богословской литературе. Привлекает точка зрения священника Г. Чистякова, которую он раскрыл в статье «Иисусова молитва». В данной статье поднимается проблема вербально и невербально высказанной молитвы в православии. Цитируя произведения А.Ф. Лосева «Диалектика мифа», Г. Чистяков соглашается с философом-богословом относительно того, что беседа с Господом возможна «только в молитве»: «Общение с Богом в смысле познания Его возможно только в молитве, только молитвенно можно восходить к Богу, и немолчаливый не знает Бога» [15]. Такая молитва, согласно мысли цитируемого автора, «перестает быть прошением, основанном на принципе «Бог всегда восхождает, изменяется естества чин», как говорится в одном из тропарей Покаянного канона, но становится актом погружения в неизмеримые глубины милости Божьей и слияния моей или, шире, нашей воли с Его волею по принципу «да будет воля Твоя» [15].

Вызывает интерес этимология слова «молитва», принятая в богословской литературе. Согласно данным священника Г. Чистякова, «молитва» структурируется смыслом «прошение о милости», который вербализуется выражением «Господи, помилуй», или «Помилуй меня, Боже». Священнослужитель обращает внимание на тот факт, что человека, посещающего церковь, привлекает «не богослужение с его величественной красотой, не таинство евхаристии, которое, казалось бы, объединяет человека с Богом в единое целое, а именно исповедь, страстное желание покаяться и просить о помиловании «Господи Иисусе Христе, Сыне Божий, помилуй меня». При этом, как обнаружили старцы, именно эта молитва, такая краткая и, казалось бы, ничего особенного из себя не представляющая, удивительным образом соединяет человека с Христом» [15]. Привлекает греческое слово *εὐχαρίσμοι* (евхаристия), которое переводится как «благодарение», «благодарность», «признательность», мотивируется внутренней формой греческих слов *εὖ* – «добро», «благо» и *χαρίς*. Указанные слова структурируются значениями «почитание», «честь», «уважение», «благодарность», «признательность», «воздать благодарность», «благодарение». Слово с той же основой *εὐχαρίσμοι* И. Х. Дворецкий переводит как «милостиво давать, даровать» [2].

Произнося молитву, человек не только просит, но и благодарит Бога, имя которого для него является «Любовью», «Силой», «Светом», «Миром», «Милостью». Слова эти, согласно молитве «Святого праведного Иоанна Кронштадского», принадлежат ему же. Взывая к Господу, прося помощи и помилования, он говорит: «Имя Тебе – Любовь: не отвергни меня заблуждающегося; Имя Тебе – Сила: укрепи меня изнемогающего

и падающего; Имя Тебе – Свет: просвети душу мою, омраченную житейскими страстями; Имя Тебе – мир: умири мятущуюся душу мою; Имя Тебе – Милость: не переставая милость меня» [6, с. 417]. Для тех, кто понимает силу «Слова», молитва является тем глубинным символом, который успокаивает сердце, умиротворяет, укрепляет в «Вере», «Надежде», «Любви».

Отсюда – и паремии с коннотированной обреченностью: *Сладость молитвы; Услаждающее сердце; Молить Бога; Просить милости у Бога*. Молитвы читают, произносят. Различают такие: поминальная, покаянная, православная, пятничная и т. д. Пословицы с глубинным смыслом веры, надежды, любви («Отче наши», да спасает; Материнская молитва со дна моря вынимает) вбирают в себя глубинные смыслы. Сила молитвенного слова и символический смысл «Креста» вербализуются в таких пословицах: *Без креста и молитвы не будут ловитвы; Свет в храме от свечи, а в душе от молитвы; С молитвой в устах, с работой в руках*.

Г. Чистяков, ссылаясь на утверждения отца Сафрония, пишет «самодвижная молитва действует как вдохновение Свыше, услаждающее сердце» [15]. Представляют интерес слова ученика С. Саровского А. Некрасова, который, связывая молитву с именем Иисуса Христа, сравнивает имя Господа с бриллиантом, который «...не угасает никогда в сердце твоём. Бдительное внимание к молитве, как жемчужина, пусть будет единственным украшением души твоей». В этой цитате обращает на себя внимание особое отношение к самому имени Иисуса. Для народного мистика очень важно, что само имя Иисуса – это уже святыня. Оно подобно нерукотворенной иконе, которая всегда находится в сердце молящегося» [15]. В ракурсе данной проблемы представляет интерес и изречение старца Силуана о Святом Духе и его воздействии на человека: «Дух Святой очень похож на мать, на мать милую, родную. Мать любит дитя свое и жалеет его, так и Дух Святой жалеет нас, прощает, исцеляет и вразумляет, и радуется, а познается Дух Святой во смиренной молитве» [15]. Указанные выше конструкты «Слово», «Бог», «Дух Святой», «Богоматерь», «Вера», «Надежда», «Любовь», «Милость», «Спасение» структурируются и объективируются во внутренней форме концепта «Крест». Молитвенное «Слово», которое вербализуется смыслом спасать, милость, заставлять верить, надеяться, любить, сконцентрировано в духовном составляющем (молитве), объективируется материальным символом («Крестом»).

«Крест», согласно данным толковых словарей В. Даля, А. Евгеньевой, Д. Ушакова, Т. Ефремовой, вербализуется значением «предмет христианского культа» [1; 10; 11; 3]. Крест – символ,

который объективируется в значениях, которые определяются С. Ожеговым как «молитвенный жест рукой ото лба к груди, правому и левому плечу, изображающий такую фигуру <...> Страдания, испытания» [5, с. 305]. Идиомы *нести крест, поставить крест* структурируются такими смыслами: «выпала на долю тяжелая судьба», «испытывать страдания», «положиться на судьбу, ничего не предпринимая», «не верить в положительный исход, так как всё предопределено судьбой». Концепт-конструкт «Крест» является амбивалентным по своей природе, символизирует не только «Смерть», но и «Жизнь». На кресте, согласно представлениям людей, был распят Иисус Христос, который искупил грехи человеческие, ценой своей жизни во имя будущего и «Жизни». *Искупить вину, искупить грехи* – выражения, которые несут смысл, согласно которому искупить – простить, заслужить прощение. Искупить вину и заслужить прощение, по представлениям людей, можно, если не совершать противоестественное, греховное, злое.

Основными конституентами рассматриваемого концепта-конструкта являются «Добро» / «Зло» и их структурные компоненты. Внутренняя форма слова «крест», согласно исследованиям М. Фасмера, восходит к словам со значениями «Христос», «крещение». Данное слово, как полагал М. Фасмер, является заимствованным из церковнославянского языка, в древнерусском и старославянском языках употреблялось как *крѣсть*, в болгарском – *крѣст*; словенском – *krst*, род. п. *krsta* («крещение, крестины»); словацком – *krst*; польск. – *chrzest*, род. п. *chrztu*, диал. *krzest* («крещение») [12, с. 374]. Указанный автор писал, что первоначально «*крѣсть* означало «Христос» и произошло из древневерхненемецкого *krist*, *christ*. Вероятно, затем появилось значение «распятие» (лат. *crucifixus*), откуда и возникло знач. «крест» <...> Более далекие в фонетическом отношении лат. *Christus*, греч. *Χριστός*. <...> заимствование из готского *christus* <...> а также местное новообразование *крѣсть* («крещение») от *крѣстьjaninъ* <...> Из русского заимствованы финским *risti* («крест»), эстонским *rist*, латышским *kristis*, *krusts* (-у- под влиянием латинского *crux*) <...> недопустимо в фонетическом отношении...» [12, с. 374].

Считаем, что внутренняя форма анализируемого концепта-конструкта структурируется также значением «кровь». Для подтверждения данного утверждения обратимся к этимологии этого слова. Согласно традиционно принятой этимологии концепт «Кровь» восходит к пр.-слав. *krěy*, род. п. *krěve*; родственно лит. *kraūjas* («кровь»), др.-прусс. *krawian* («кровь»), др.-инд. *kravis* («сырое мясо»), авест. *χrū-*, вин. ед. *χrūm* («кусочек кровавого сырого мяса»), греч. *χρέας* («мясо»), лат. *Cruor* («загустевающая, текущая из раны кровь»), др.-инд. *Krūrās*

(«кровавый»), авест. *χrūra* («кровавый, жестокий») [12, с. 379]. Слова «кровь» и «убийца» «содержат в себе один корень, слова *kravis* и *kravyam* с санскрита переводятся как «сырое мясо», *krūrās* – «кровавый, раненый, страшный» [7, с. 387]. Описанное не противоречит не только тому, что символ креста связан с образом Бога, искупившего грехи своей «Кровью», но и с тем, что в символически структурированном образе «Креста» заложен дуализм природы, «скрытая мудрость, вечная жизнь, ключ к тайнам жизни» [9].

Считается, что «Крест» является универсальным символом, признаётся центром мира, точкой сообщения между *Небом* и *Землей*, подтверждая союз Неба и Земли. Необходимо отметить, что существует модификации креста. Наиболее распространенными являются три: 1) напоминающий букву «Т» (греческую «тау»); 2) тау-крест (сверху увенчанный петлей) – это древний египетский символ жизни, именуемый «анкх»; 3) крест, который ассоциируется с распятием Иисуса, однако у такого креста существуют свои разновидности. Например, у восьмиконечного православного креста нижняя крестовина, означающая опору для ног, может быть как прямой, так и скошенной. На католических изображениях крест нередко как бы вырастает из сердца, пылающего огнем милосердия.

Существует точка зрения, согласно которой «Крест» как символ «Неба и Земли» возник гораздо раньше христианской веры. Христианские монахи-миссионеры, побывав в разных странах, были потрясены, когда нашли очень древние изображения креста. В древнеегипетских, финикийских, вавилонских и греческих храмах языческие божества изображались с крестами на груди, на шее, в руках. Древнегреческий Зевс восседал на троне в богатой одежде, расшитой крестами. Шкура священного быка Аписа в египетском храме состояла из сплошной сети крестиков. Еще в эпоху палеолита люди схематически изображали крестом летящую в небе птицу. В ассирийской клинописи небо так и изображалось – знаком креста [9].

Исследователи сходятся на мысли, согласно которой встречающиеся на древних лодках, топорах и камнях изображения диска с крестом было символом карающего и милующего Неба. Приводятся примеры, в которых описываются факты: тибетцы, например, и сейчас изображают небо в форме креста, а Тау-кресткаббалистов также является символом Неба. В специальной литературе отмечается, что у многих народов еще в палеолите крест обозначал четыре стороны света. Крест-птица в этом случае символизировал четыре стороны земного мира; огненная птица – бог преисподни – поднималась в небо. Крест, изображенный в квадрате, в китайской традиции являлся символом земли и стабильности [16, с. 80].

Как видно из изложенного, символы «земли» и «неба» соединяются «Крестом», который вбирает в себя глубинные коннотированные смыслы: всё живое на «Земле» находится под неусыпным взглядом «Неба», тайна которого вызывала священный трепет. «Небо» в представлении человека было чем-то недостижимым, тревожным, непонятным, возможно, отсюда и метафорический образ, который структурируется внутренней формой. «Небо» восходит к форме *nebos [14, 563; 4, 57;]. Авторы этимологического словаря украинского языка пишут: «Споріднене з дін. nbhas – «туман, хмара, повітряний простір, небо», гр. νέφος, дірл. nem, кіпр. nef, хет. nepiš <...> debesis «хмара», лтс. debesis <...> debess «небо» (d з'явилося, очевидно, під впливом іншого слова, пор. лит. dangus «небо»), а також (з розширенням на -l-) з гр. νεφέλη «хмара», лат. nebula «туман, хмара», двн. nebul «туман», нвн. nebel <...> дангл. nifol «тёмній», дісл. nifl «тьма», п'їл «ніч», іє nebhos «туман. хмара»; розглядається <...> як утворення із заперечної частки pe- і основи -bhos- «сяючий» [4, с. 57]. Относительно данного слова П. Черных писал, что «произношение e заставляет полагать, что это слово книжное по происхождению, церковнославянское» [14, с. 563]. «Небо», согласно описанному выше, – это то, что является святым,

где вершат суд над правдой/ложью, праведным/неправедным, святым/грешным.

Выводы. Из изложенного выше следует, что концепт-конструкт «Крест» в лингвокультурном пространстве русского человека занимает ведущее место в ряду концептов, поскольку является одним из структурных компонентов «Вера», которая рассмотрена, проанализирована и описана ранее [13, с. 115]. Конструкты-концепты «Крест» и «Вера» тесно связаны между собой: переходя один в другой, они, на наш взгляд, являются одними из базовых национально-культурных компонентов русского лингвоментального пространства. «Крест», как и «Вера», структурируется такими базовыми концептами-конструктами, как «Добро», «Зло», «Бог», «Надежда», «Любовь», «Милость», «Спасение», «Кровь», которые являются основными структурирующими компонентами концепта-конструкта «Родная Земля». Указанные концепты-конструкты были и остаются предметом нашего дальнейшего изучения. Концепт-конструкт «Крест» можно охарактеризовать как сложно структурированный и амбивалентный, так как он вобрал в себя знаки положительной и отрицательной коннотации. Анализируемый конструкт репрезентирует глубокие по смыслу и значению концепты «Небо» и «Земля».

Литература

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль ; совмещ. ред. изд. В. Даля и И. Бодуэна де Куртенэ ; науч. ред. Л. Беловинский. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2009. – 573 с.
2. Дворецкий И. Большой древнегреческий словарь / И. Дворецкий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dicipedia.com/dic-gr-ru-old-term-18310.htm>.
3. Ефремова Т. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т. Ефремова. – М. : Дрофа ; Русский язык, 2000. – 1233 с.
4. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол. О. Мельничук, Р. Болдирев та ін. – К. : Наукова думка, 1982–2012.
5. Ожегов С. Толковый словарь русского языка: около 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С. Ожегов ; под ред. Л. Скворцова. – 26-е изд., испр. и доп. – М. : Оникс, 2009. – 1359 с.
6. Полный православный молитвослов на всякую потребу. – 2-е изд. стереотип. – Краматорск, 2009. – 656 с.
7. Преображенский А. Этимологический словарь русского языка / А. Преображенский. – М., 1958. – 420 с.
8. Сборник молитв. Молитва Честному и Животворящему Кресту. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oz-krestovozdvig.prihod.ru/molitvoslov/view/id/1116249>.
9. Словарь символизма [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tolkslovar.ru/k11132.html>.
10. Словарь русского языка : в 4 т. / под ред. А. Евгеньевой ; Ин-т рус. яз. АН СССР. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Русский язык, 1981. – 4059 с.
11. Ушаков Д. Большой толковый словарь современного русского языка: 180 000 слов и словосочетаний / Д. Ушаков. – М. : Альфа-Принт, 2008. – 1239 с.
12. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка = Russisches etymologisches Wörterbuch : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Трубаева. – 2-е изд., стереотипное. – М. : Прогресс, 1986.
13. Хуторцова М. «Вера – ментальный конструкт русского лингвистического пространства» / М. Хуторцова, Д. Амичба // Філологічні науки (Мовознавство) / Науковий вісник східноєвропейського національного університету імена Лесі Українки. – Луцьк : Світазь, 2013. – № 17. – С. 113–117.
14. Черных П. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. / П. Черных. – 3-е изд. стереотип. – М. : Русский язык, 1999. – 1181 с.
15. Чистяков. Г. Исусова молитва / Г. Чистяков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://damian.ru/Actualn_tema/Chistakov/jesuspray.html.
16. Шейнина Е. Энциклопедия символов / Е. Шейнина. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. – 120 с.

УДК 811.133.1'372'373.612.2'373.611

Чуча П. О.

ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНА УКРАЇНА У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У статті проаналізовано метафори, побудовані на базі концептів, що належать до соціальної, антропоморфної й інших понятійних сфер і вживаються у французькому політичному дискурсі для характеристики політичних подій і війни в Україні 2014–2015 років.

Ключові слова: політичний дискурс, метафорична модель, фрейм, концепт.

Чуча П. А. Постреволюционная Украина во французском политическом медиадискурсе. – Стаття.

В статье проанализированы метафоры, построенные на базе концептов, принадлежащих к социальной, антропоморфной и другим понятийным областям, которые используются во французском политическом дискурсе для характеристики политических событий и войны в Украине в 2014–2015 годах.

Ключевые слова: политический дискурс, метафорическая модель, фрейм, концепт.

Chucha P. O. Post-revolutionary Ukraine in the French political media discourse. – Article.

This article is an attempt to research of metaphors built on the basis of concepts belonging to social, anthropomorphic and other conceptual domains, and serve in the French political discourse to describe the war and political events in Ukraine in 2014-2015.

Key words: political discourse, metaphorical model, frame, concept.

Виділення політичної лінгвістики в окрему галузь науки передусім пов'язано з безперервним процесом глобалізації й постійними змінами на політичній арені. Віддзеркалення цього ми щоденно бачимо в мас-медіа, що виступають фактично головним інструментом політиків у боротьбі за владу. Тенденція до маніпулювання свідомістю людей пояснює спрямованість сучасного дискурсу преси на явну або імпліцитну передачу ідей, думок, політичних оцінок, а засоби масової інформації стають основним джерелом спілкування між політиками й електоратом.

Протягом останніх десятиліть більшість досліджень у сфері політтехнологій базуються на досягненнях когнітивістики, а саме на теорії метафоричного моделювання. Метафора в межах сучасної політичної лінгвістики розглядається як провідний спосіб мислення й аргументації, що має сильний прагматичний ефект. Зацікавленість учених у вивченні політичного дискурсу й ролі метафор пояснюється передусім тим, що політична комунікація може істотно впливати на створення політичної картини світу в нашій свідомості; вона відображає існуючу нині державну політичну реальність, змінюється разом із нею та створює умови для вироблення оптимальних стратегій і тактик політичної діяльності [6]. У зв'язку із цим у світі стрімко зростає кількість досліджень, присвячених політичній лінгвістиці, комунікації й дискурсу. Дослідження процесів метафоризації в політичному медиадискурсі є перспективним напрямом сучасної когнітивної науки. Вивченням метафоричних моделей у політичному дискурсі свого часу займалися А.П. Чудінов [9], Э.В. Будаєв [2], А.Н. Баранов [1], А.М. Стрельников [7], И.М. Кобозева [3], Е.И. Шейгал [11] та інші.

Актуальність статті зумовлена спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення когнітивних механізмів створення й по-

дання інформації в медійному дискурсі, а також недостатньою вивченістю лінгвопрагматичного аспекту метафори в сучасній пресі.

Метою цієї роботи є когнітивне дослідження оціночних метафор, використаних у французьких ЗМІ під час висвітлення політичних подій, зокрема війни в Україні 2014–2015 років.

Спираючись на класичні для сучасної когнітивної лінгвістики методи дослідження метафори [4], що дозволяють структурувати знання про світ через систему концептів і фреймів, не розмежовуючи при цьому мовних і позамовних компонентів, ми ставимо такі завдання: розглянути когнітивні структури моделювання сучасної української суспільно-політичної тематики; виявити стереотипи її сприйняття французьким адресатом; встановити когнітивний потенціал метафори для моделювання образу сучасної української політичної спільноти. **Об'єктом** дослідження є текстові фрагменти французького дискурсу преси, а саме газетні статті. **Предмет** дослідження склали когнітивні операції, що вербалізують українську суспільно-політичну тематику у французькому медиадискурсі.

Грунтуючись на аналізі зазначеного вище матеріалу, виділено найбільш частотні, продуктивні концептуальні моделі, що дозволяють висвітлити сучасні політичні події в Україні переважно в соціальних та антропоморфних метафорах.

Найпоширенішою метафорою сьогодення у французькому медійному дискурсі є антропоморфна модель **ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ – ЦЕ ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ**. Вона реалізується у фреймі **ВІЙНА – ЦЕ ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ**. Цей організм харчується: ... *Moscou a continué à alimenter la machine de guerre séparatiste en faisant passer armes et matériel par la portion de 400 km de frontière russo-ukrainienne contrôlée par les rebelles* (Le Monde, 04.06.2015).

Він може також виконувати активні дії стосовно інших: *Mais la situation d'entre-deux qui étrangle*

Kiev, nourrissant des frustrations... (Liberation, 01.09.2015).

Як війна, так і її складові, постають у вигляді біологічних видів, що зазнають мутацій: *Le 27 mai, <...> Pavlo Klimkine, évoquait un «cessez-le-feu hybride», en référence au concept de «guerre hybride» employé pour désigner la guerre non déclarée que la Russie mène depuis quatorze mois contre l'Ukraine* (Le Monde, 04.06.2015).

Значна увага приділяється Мінським домовленостям, які також постають у ролі живого організму та вписуються в метафоричну модель ПЕРЕМИР'Я – ЦЕ ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, який:

– народжується та отримує як «хрещених батьків» відомих політиків: *Les accords dits de Minsk 2 entre les rebelles et les autorités de Kiev, signés en février sous le parrainage de Vladimir Poutine, Angela Merkel et François Hollande...* (Liberation, 01.09.2015);

– стає об'єктом полювання: *Qui veut la peau des accords de Minsk?* (Le Monde, 06.06.2015);

– його прибивають цвяхами до ганебного стовпа: *En clouant au pilori les accords de Minsk, la Russie, <...> tente de faire porter la responsabilité de l'échec des tentatives de paix sur Kiev, tout en laissant planer une menace quant à ses réelles intentions* (Le Monde, 06.06.2015);

– потім він агонізує: *A peine quatre mois plus tard, ces accords, déjà ténus et plusieurs fois battus en brèche, paraissent moribonds après les violents combats survenus dans la nuit du 2 au 3 jui.* (Le Monde, 06.06.2015);

– нарешті, його ховають: *Viatcheslav Nikonov, député de Russie unie, est allé plus loin: «Je n'exclus pas, si Minsk 2 est enterré, que la Russie, dans ce cas, renonce au préambule de ces accords»* (Le Monde, 06.06.2015).

Отже, як бачимо, сучасні військові події в Україні подаються французькій аудиторії у вигляді антропоморфних метафор, як агресивний біологічний вид, а перемир'я виступає скоріше в ролі жертви.

Значна частина метафор, досліджених у роботі, представляє сферу-мішень ОЛІГАРХІ. Згідно з Вікіпедією олігархія – це політичний режим, у якому влада належить невеликій, закритій і тісно згуртованій групі осіб; олігарх – особа, що володіє великою власністю в країні, багатоманітними суспільними ресурсами, зокрема інформаційними (ЗМІ) та політичними (партії, парламентські фракції), та має вагомий вплив на державні органи влади; можновладець, який використовує монополізовані сектори економіки для концентрації у своїх руках політичної влади, а політичну владу – для збільшення власних капіталів. Саме такі персони представлені в сучасному французькому медіа-дискурсі метафоричною моделлю ОЛІГАРХІ – ЦЕ ФЕОДАЛІИ. Вони не лише займають високу

позицію в суспільстві, про яку свідчать присвоєні їм на сторінках преси соціальні ролі (сеньор, барон, король Донбасу, шоколадний король, царювати, хазяїн, «сірий кардинал», хрещений батько):

– *Igor Kolomoïski n'est peut-être pas le nouveau seigneur de l'Ukraine, mais il en est déjà un baron* (Le Monde, 25.10.2014);

– *Surtout quand, en face, le candidat le plus sérieux est un homme de Rinat Akhmetov, ex-roi du Donbass», l'ennemi juré* (Le Monde, 25.10.2014);

– *Certains ont décidé de participer au nouveau pouvoir; à l'instar du roi du chocolat, Petro Porochenko* (L'Humanité, 03.04.2015);

– *Le diable est sorti de sa boîte et le roi du chocolat ne sait plus comment l'y remettre* (L'Humanité, 15.07.2015);

– *L'instabilité que connaît le pays et le délitement de l'État peuvent permettre à ces nouveaux barons de dépecer le pays* (L'Humanité, 03.04.2015);

Akhmetov règne quasiment sans partage dans la région de Donetsk. (Le Figaro, 17.04.2014);

– *Le vrai patron de l'Ukraine). <...> Akhmetov avait fondé «un refuge pour les truands et les oligarques de Donetsk», dont il était le «parrain»* (L'Express, 23.05.2014);

– *Benia faisait toujours un peu exception vu son implication dans les affaires politiques des ex-Présidents en sa qualité d'éminence grise qui lui va tant* (Sputniknews, 28.03.2015).

Олігархи також активно впливають на політичне життя країни, «роблять погоду» в Україні:

– *Du haut de leurs formidables fortunes, les oligarques ukrainiens font depuis vingt ans la pluie et le beau temps en Ukraine* (Le Figaro, 17.04.2014);

– *L'homme le plus riche d'Ukraine a longtemps joué avec les séparatistes afin d'obtenir un levier sur Kiev...* (L'Express, 23.05.2014);

– *En Ukraine, l'influence pesante des oligarques* (Le Monde, 25.10.2014);

Сучасні феодаліи мають власну територію: від феодалного маєтку до імперії:

– *...certains oligarques jusque-là très occupés à contrôler leurs fief...* (Sputniknews, 28.03.2015);

– *Le risque est désormais réel de voir ces hommes fortunés, <...> se constituer un fief autour de leur mainmise régionale* (L'Humanité, 03.04.2015);

– *Depuis, il a su transformer son empire en une holding «respectable», System Capital Management (SCM)* (L'Express, 23.05.2014).

Вони є членами ієрархії, підпорядковуються більш впливовим «сеньорам» або стають їх маріонетками:

– *La lutte que se livrent le président Porochenko et le milliardaire Igor Kolomoïsky, <...> dévoile une volonté du pouvoir de vassaliser certains oligarques, devenus trop indépendants* (L'Humanité, 03.04.2015);

– *Pour le président ukrainien, homme de paille de Washington et de Bruxelles, il s'agit d'un échec*

cuisant de sa stratégie d'alliances (L'Humanité, 15.07.2015);

– *Il s'agit d'une volonté d'inféoder des oligarques à un clan dominant autour de Porochenko, estime Elena Tchaltseva, politologue qui enseignait à l'université de Donetsk* (L'Humanité, 03.04.2015);

Крім того, вони самі ведуть війну, *демонструючи «anetum do vladi» та «ненажерливі амбіції»*, проявляючи новий вид патріотизму – «*patriotisme économique*»:

– *Ukraine: la guerre des oligarques ne fait que commencer* (Sputniknews, 30.03.2015);

– *La sortie de crise en Ukraine sera-t-elle amorcée par ses oligarques, et plus particulièrement par le premier d'entre eux?* (L'Express, 23.05.2014);

– *...certains oligarques <...> ont redressé la tête et ont commencé à se livrer bataille histoire de croquer le plus gros morceau* (Sputniknews, 28.03.2015);

– *Mais cette fois, assoiffé de pouvoir, Benia s'est décidé à défier le chocolatier* (Sputniknews, 28.03.2015);

– *Ukraine: La guerre aiguise l'appétit des oligarques* (L'Humanité, 03.04.2015);

– *Aujourd'hui, alors que les séparatiste menacent ses intérêts, l'oligarque envisage de nouveau les bénéfices du «patriotisme économique»* (Le Monde, 21.05.2014);

– *A quelques jours de l'élection présidentielle, alors que l'est de l'Ukraine est en proie à l'anarchie, le revirement de Rinat Akhmetov, un oligarque longtemps proche des prorusses peut-il changer la donne?* (L'Express, 23.05.2014);

– *A priori, le tableau est difficile à imaginer: le chétif premier ministre ukrainien, Arseni Iatseniouk, réputé pour son ambition dévorante plus que pour un quelconque radicalisme idéologique, aurait été dans les années 1990 un féroce combattant au service de la cause tchéchène* (Le Monde, 10.09.2015).

Сперечаючись за контроль над Україною в межах військового або передвиборчого протистояння, сторони конфлікту вдаються до характерної для політичного дискурсу «покерної» метафоричної моделі (ПОЛІТИКА – ЦЕ ГРА), блефують, виграють або здають карти:

– *Le revirement en faveur de Kiev du milliardaire Rinat Akhmetov, premier employeur du pays rebat les cartes, à quelques jours de l'élection présidentielle du 25 mai, où un autre oligarque, le pro-occidental Petro Porochenko, est donné gagnant* (L'Express, 23.05.2014);

– *Moscou fait tout son possible pour donner l'impression de vouloir rompre les accords de Minsk, mais c'est un grand bluff...* (Le Monde, 06.06.2015);

– *On a assisté à une simple redistribution des cartes entre les oligarques* (L'Humanité, 03.04.2015);

Отже, образ українського олігарха, поданий через соціальну метафору, включає його професійні якості, суспільну діяльність, ступінь впливу на політичні події, взаємини з іншими політичними фігурами. Як бачимо, виділена нами в 2012 році [10] специфічна для української політики модель ПОЛІТИКИ – ЦЕ МАФІОЗНИЙ КЛАН, трансформуючись у «феодальну» метафору, залишається актуальною й демонструє, що можновладці все ще мають нездоровий апетит до наживи й низькі моральні принципи.

Загалом сучасне суспільно-політичне життя України замальовується в антропоморфних метафорах, зокрема як живий організм, на який полне зовнішній і внутрішній ворог. Події українського суспільно-політичного життя після Революції гідності подаються у французьких медіа як стагнуючі: люди в черговий раз ошукані, а сама країна – жертва, здобич ласих до поживи хижаків.

Проаналізовані в роботі метафори є засобом утворення оцінки шляхом формування нових асоціацій і стереотипів, характерних для сучасного українського сьогодення, що тиражуються та закріплюються у французькому медіадискурсі, впливаючи на уявлення закордонної спільноти.

Дослідження процесу метафоризації в сучасному медіадискурсі сприяє подальшій розробці комплексного підходу до аналізу метафоричного механізму, а також зіставного вивчення метафоричних моделей у політичних дискурсах різних країн із метою виявлення національної специфіки.

Література

1. Баранов А.Н. Политическая метафорика публицистического текста: возможности лингвистического мониторинга / А.Н. Баранов // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. – М., 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evartist.narod.ru/text12/01.htm>.
2. Будаев Э.В. Сопоставительная политическая метафорология : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.20 / Э.В. Будаев. – Екатеринбург, 2010. – 474 с.
3. Кобозева И.М. Семантические проблемы анализа политической метафоры / И.М. Кобозева // Вестник Московского университета. Серия «Филология». – 2001. – № 6. – С. 132–149.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–416.
5. Семида О.В. Українка у французькому медійному дискурсі: лінгвопрагматичний та когнітивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / О.В. Семида ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
6. Современная политическая коммуникация : [учебное пособие] / отв. ред. А.П. Чудинов ; Урал. гос. пед. ин-т. – Екатеринбург, 2009. – 292 с.

7. Стрельников А.М. Метафорическая оценка политического лидера в дискурсе кампании по выборам президента в США и России : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / А.М. Стрельников. – Екатеринбург, 2005. – 177 с.
8. Хохлачева И.В. Политическая метафора как один из способов языковой манипуляции (на основе материалов политических партий в период предвыборной кампании) / И.В. Хохлачева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology-411/linguistics-and-foreign-languages-in-the-world-today-411/10715-411-0365>.
9. Чудинов А.П. Зарубежная политическая метафорология : [монография] / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов ; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2008. – 248 с.
10. Чуча П.О. Метафорична модель українських парламентських виборів на сторінках французьких ЗМІ / П.О. Чуча // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки». – 2013. – № 1. – С. 159–164.
11. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е.И. Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – 368 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. En Ukraine, la bataille de Donetsk se prépare [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/07/10/en-ukraine-la-bataille-de-donetsk-se-prepare_4454547_3214.html.
13. L'Ukraine en danger d'enlèvement [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.liberation.fr/monde/2015/09/01/l-ukraine-en-danger-d-enlvement_1373883.
14. La Russie dépeint le premier ministre ukrainien en terroriste tchétchène [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/09/10/la-russie-depeint-le-premier-ministre-ukrainien-en-terroriste-tchetchene_4750791_3214.html.
15. Crise ukrainienne: Moscou laisse planer un doute sur le sort des accords de Minsk [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/06/06/crise-ukrainienne-moscou-laisse-planer-un-doute-sur-le-sort-des-accords-de-minsk_4648693_3214.html.
16. Reprise des combats dans l'est de l'Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/06/04/ukraine-la-treve-mise-a-mal-par-de-nouveaux-combats_4646786_3214.html.
17. En Ukraine, l'influence pesante des oligarques [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/10/25/en-ukraine-apres-maidan-les-oligarques-continuent-d-influer-la-politique_4512368_3214.html.
18. En Ukraine, lutte indéçise contre les oligarques [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/06/10/en-ukraine-lutte-indecise-contre-les-oligarques_4651038_3214.html.
19. Ukraine: les oligarques à la rescousse de Kiev [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lexpress.fr/actualite/monde/europe/ukraine-les-oligarques-a-la-rescousse-de-kiev_1545640.html.
20. Ukraine: La guerre aiguise l'appétit des oligarques [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.humanite.fr/ukraine-la-guerre-aiguise-lappetit-des-oligarques-570362>.
21. À Kiev, les fascistes tuent [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.humanite.fr/ukraine-kiev-les-fascistes-tuent-582568>.
22. Porochenko débordé par son extrême droite [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.humanite.fr/porochenko-deborde-par-son-extreme-droite-579408>.
23. Ukraine: la guerre des oligarques ne fait que commencer [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://fr.sputniknews.com/points_de_vue/20150330/1015397536.html.
24. Kolomoïski file du mauvais coton. Jusqu'à quand? [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://fr.sputniknews.com/analyse/20150328/1015375523.html>.
25. L'oligarque Rinat Akhmetov mobilise ses employés contre les séparatistes [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/05/21/l-oligarque-rinat-akhmetov-mobilise-ses-employes-contre-les-separatistes_4423065_3214.html.
26. L'oligarque Akhmetov, coincé entre Kiev et Moscou [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lefigaro.fr/international/2014/04/17/01003-20140417ARTFIG00359-l-oligarque-akhmetov-coince-entre-kiev-et-moscou.php>.

УДК 81'367.5 (811.111+811.133.1+811.161.2)

Швець О. В.

СТРУКТУРНІ ТИПИ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

У статті охарактеризовано основні структурні типи номінативних речень різноструктурних мов. Встановлено, що структурна схема є абстрактним синтаксичним зразком, до якого входить мінімум компонентів, необхідних для побудови висловлювання. Важливим для структури номінативних речень є наявність детермінантів, які допомагають виразити нові відтінки сприйняття реальності.

Ключові слова: номінативне речення, структурна модель, поширене речення, непоширене речення, детермінант.

Швец А. В. Структурные типы номинативных предложений в разноструктурных языках. – Статья.

В статье охарактеризованы основные структурные типы номинативных предложений разноструктурных языков. Установлено, что структурная схема является абстрактным синтаксическим образцом, в который входит минимум компонентов, необходимых для построения высказывания. Важным для структуры номинативных предложений является наличие детерминантов, которые помогают выразить новые оттенки восприятия реальности.

Ключевые слова: номинативное предложение, структурная модель, распространенное предложение, нераспространенное предложение, детерминант.

Shvets O. V. Structure types of nominative sentences in the languages with different structure. – Article.

The article describes the main structure types of nominative sentences in the languages with different structure. The structure scheme was established to be an abstract syntactic model, which includes minimum components required to build a statement. The existence of determinants, that help to express new shades of reality, is important for the structure of nominative sentences.

Key words: nominative sentence, structure model, extended sentence, unextended sentence, determinant.

Сучасний етап мовознавчих досліджень характеризується посиленою увагою до проблематики семантико-синтаксичної структури речення як однієї із центральних одиниць синтаксису, яка є головним засобом формування, вираження й повідомлення думки та характеризується діалектичною єдністю двох його сторін: синтаксичної й семантичної, що передбачає вивчення речення в синтаксичному й семантичному аспектах, кожен із яких оперує поняттям «структура».

Новий тип опису формальної організації речення, заснований на понятті структурної схеми, виник у ХХ столітті. Проблеми вивчення структурних схем речень, їх граматичної семантики й синтаксичної структури присвячені розвідки Н.Ю. Шведової [6], В.А. Белошапкової [7], Г.О. Золотової [3], Г.О. Волохіної, З.Д. Попової [2], В.В. Бабайцевої [1], О.Д. Пономаріва [8], В.І. Казаріної [4] та інших науковців.

Мета статті – з'ясувати особливості структурної організації номінативних речень у різноструктурних мовах. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати особливості синтаксичної структури номінативних речень у різноструктурних мовах, встановити їх основні компоненти й частотність вживання в мовленні.

Матеріалом дослідження є номінативні речення, відібрані методом суцільної вибірки з англомовних, франкомовних та україномовних художніх творів ХХ століття.

Будь-яке речення, у тому числі номінативне, є певною синтаксичною конструкцією, що використовується в актах мовленнєвої комунікації й реалізує визначену структурну схему. Як і будь-яку іншу лінгвістичну модель, структурну схему

простого речення прийнято розглядати як абстрактний аналог речення, тобто структурна схема простого речення – це зображення його синтаксичної структури за допомогою заданої системи символів. Структурну схему речення визначають як абстрактний синтаксичний зразок, що складається з мінімуму компонентів, необхідних для його створення [7, с. 633–634].

Синтаксична структура речення відображає конструктивний склад його компонентів, необхідних для побудови висловлювання відповідно до граматичних норм певної мови. Такі структури систематизуються у вигляді моделей речення, для подання яких використовуються як морфологічні, так і синтаксичні символи (тобто структура речення може бути представлена на рівні класів слів або членів речення).

У межах нашого дослідження будуть використовуватися розширені структурні моделі номінативних речень, оскільки це пов'язане з подальшим виявленням семантичних особливостей номінативних речень, що зумовлює включення до таких моделей детермінуючих елементів. Тим самим ми визнаємо необхідність виділення не лише елементарних, а й неелементарних (поширених) схем номінативних речень, придатних для виконання номінативної функції, тобто називання певного стану справ, подій, ситуацій тощо.

Структурні моделі номінативних речень визначаються нами за допомогою методики безпосередніх складників, що дозволяє шляхом покрокової операції згортання речення представити його у вигляді структурної схеми або моделі.

Грунтуючись на результатах досліджень О.Д. Пономаріва [8, с. 328–329] та В.В. Бабайцевої [1, с. 316–319], серед проаналізованих номіна-

тивних речень за їх структурою ми виділили поширені й непоширені номінативні речення.

Непоширеними номінативними реченнями є речення, у яких наявний лише головний член. Аналіз номінативних речень, відібраних методом суцільної вибірки з творів англійських, французьких та українських письменників, дозволив встановити, що непоширені номінативні речення можуть бути представлені моделями (тут і надалі використані такі символи: N – іменник, Pron – займенник, Num – числівник, Adj – прикметник, Adv – прислівник, Prep – прийменник, Conj – сполучник):

1) N – *A pause* [21, с. 60]; *Destiny* [19, с. 122]; *Des blagues* [18, с. 74]; *Midi...* [25, с. 54]; *Мовчанка* [11, с. 313]; *Художник* [15, с. 501];

2) N! – *The Sphinx!* [19, с. 59]; *The pompadour!* [21, с. 99]; *Des phrases!* [18, с. 146]; *Une angoisse!* [25, с. 219]; *Трудари!* [11, с. 297]; *Сахара!* [13, с. 371];

3) N? – *Pictures?* [19, с. 76]; *A medium?* [21, с. 128]; *Des fleuristes?* [18, с. 12]; *Une bouillotte?* [25, с. 223]; *Сніг?* [10, с. 586]; *Сину?* [13, с. 159];

4) Pron – *Me* [19, с. 108]; *Yours* [19, с. 117]; *Personne* [23, с. 52]; *La nôtre* [18, с. 82]; *Vci* [12, с. 84]; *Омакий* [13, с. 299]; *Vci* [12, с. 84];

5) Num – *Fifteen* [19, с. 65]; *Quatre* [25, с. 91]; *Сорок* [14, с. 123].

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що найбільш продуктивними структурними моделями непоширених номінативних речень є модель N (57,99% – в англійській мові, 31,66% – у французькій мові, 50% – в українській мові), модель N! (20,07% – в англійській мові, 35,17% – у французькій мові, 30% – в українській мові), модель N? (12,64% – в англійській мові, 24,12% – у французькій мові, 13,85% – в українській мові).

У поширених номінативних реченнях головний член поширюється за рахунок слів, що його пояснюють. До таких поширювачів можна віднести суб'єктні й об'єктні детермінанти, які в українській мові виражаються іменниками в родовому відмінку й реалізуються моделями N1 + N2: *Війна нервів* [15, с. 226]; *Зоря домівки...* [15, с. 307] та N1 + N2?: *Спорідненість душ?* [15, с. 170].

Структурна відмінність подібного типу номінативних речень в англійській і французькій мовах полягає в наявності в структурі речення прийменника, оскільки саме прийменники служать у зіставлюваних мовах для вираження відмінкових відношень. Ці речення реалізуються завдяки таким моделям:

1) N + Prep + N: *End of lecture* [19, с. 51]; *The raising of a window* [19, с. 130]; *The sound of a wagon* [19, с. 219]; *Des îlots de misère* [18, с. 47]; *Un geste de désespoir* [25, с. 182];

2) N + Prep + N!: *Les yeux de la tête!* [25, с. 209]; *Un homme d'argent!* [18, с. 61];

3) N + Prep + N?: *The picture of Oxford?* [21, с. 73]; *Un tour au Bois?* [25, с. 208].

Поширені синтаксичні номінативні структури, що використовуються під час переліку, реалізуються завдяки використанню моделей:

1) N + N: *Literature, the press* [22, с. 135]; *Martha, Mary* [22, с. 79]; *La concierge... le boucher...* [23, с. 76]; *Un bateau... le bain...* [24, с. 137]; *Шпороць, воля...* [15, с. 257]; *Велети, гіганти...* [14, с. 185];

2) N + Conj + N: *A step and an echo* [19, с. 173]; *Ladies and gentlemen* [21, с. 54]; *Des jours et des nuits...* [25, с. 179]; *Vent et pluie* [18, с. 97]; *Спокій і тиша* [15, с. 230]; *Щирість і відвертість!* [11, с. 632];

3) N + N + N: *Cayenne, marjoram, cinnamon* [19, с. 224] *Earth, fire, water* [22, с. 114]; *De l'engrais, du raphia, des insecticides* [25, с. 172]; *Des heures, des minutes, des secondes* [25, с. 179]; *Батько, мати, рідня...* [14, с. 11]; *Невідомість, заграви, тьма* [12, с. 120];

4) N + N + Conj + N: *Famine, plague and slaughters* [22, с. 45]; *Etablissements Portes et Cie...* [25, с. 151]; *Тиша, сон і цим* [15, с. 8].

Окрім вищезазначених структурних моделей, виявлено також інші, проте перераховані вище є найбільш продуктивними.

Структура номінативних речень може поширюватися за рахунок узгодженого або неузгодженого означення, яке може бути:

– **препозитивним**: *First watermelon* [19, с. 27]; *Celebrated people* [21, с. 96]; *Un beau chahut* [25, с. 60]; *Mauvais signe* [18, с. 71]; *Поодинокі зірки* [15, с. 133]; *Страшний сон* [10, с. 315];

– **постпозитивним**: *Colonel Freeleigh, dead!* [19, с. 189]; *Water cold soft* [22, с. 45]; *Nuit affreuse* [18, с. 81]; *Une firme californienne* [25, с. 225]; *Причина проста* [10, с. 288]; *Сини краю козацького* [15, с. 129].

У французькій та українській мовах виявлено також структурні моделі речень, у яких наявні декілька означень, одне з яких є препозитивним, а інше – постпозитивним: *Une longue nuit noire* [25, с. 76]; *La pire des morts lentes* [25, с. 248]. *Справжня вілла польова* [12, с. 88], в англійській мові такі структури лакунарні.

Номінативні речення, поширені за рахунок означень, виражаються такими моделями:

1) Adj + N: *First watermelon* [19, с. 27]; *Celebrated people* [21, с. 96]; *Mauvais signe* [18, с. 71]; *Un simple malaise...* [23, с. 103]; *Військова кафедра* [12, с. 12]; *Гарний звук* [13, с. 255];

2) N + Adj: *Un danger public...* [25, с. 53]; *Des couleurs phosphorescentes...* [25, с. 135]; *Стенд неркопські...* [13, с. 235]; *Світ добрий* [11, с. 325];

3) N + Adj + N: *A kaleidoscope, a magnifying glass* [19, с. 76]; *Erreur, grave erreur!* [18, с. 249]; *Стенд морської практики* [14, с. 122]; *Дзеркало людської душі* [11, с. 431];

4) Adj + Adj + N: *An innocent good boy* [19, с. 119]; *Big yellow car* [21, с. 147]; *Une vieille, brave maison* [25, с. 94]; *La très sainte Vierge* [17, с. 63]; *Сліплячі, остеклені простори* [13, с. 188]; *Добре, шляхетне серце* [11, с. 320];

5) N + Adj + Adj: *Water cold soft* [22, с. 45]; *Un visage retrouvé, oublié* [18, с. 9]; *Une robe étroite, foncée...* [25, с. 184]; *Груди широкі, могутні...* [13, с. 466]; *Ніч тиха, місячна* [13, с. 132];

6) Adj + N + Adj: *Des vrais chiens fous* [18, с. 203]; *Une longue nuit noire* [25, с. 76]; *Nulle réaction violente* [17, с. 102]; *Справжня вілла польова* [12, с. 88] (такі структурні моделі є малопродуктивними в українській мові та лакунарні в англійській мові).

Окрім квалітативних членів, що поширюють номінативні речення за рахунок включення до їх структури атрибутивних слів, виділяються також обставинні й об'єктні означення (детермінанти), які посідають особливе місце в їх структурі. Вони повідомляють про визначене місце предмета, стану, ознаки, ситуації: *Pride of lions in the yard* [19, с. 12]; *Honesty in government* [19, с. 125]; *A lump in my pocket* [22, с. 30]; *Ici, sur le banc* [24, с. 71]; *Sous les arcades, des ombres...* [25, с. 66]; *À l'Institut, le désert...* [25, с. 171]; *Кулеметний стукіт по левадах* [12, с. 145]; *Стінгазета на місці* [15, с. 122]; *У коридорах шум, гамір* [12, с. 11].

Наявність детермінуючих другорядних членів є суттєвою для структури номінативного речення, оскільки вони не поширюють іменник як лексико-граматичну одиницю, а є структурним елементом речення, що увиразнює його зміст. Обставинні суб'єктно-об'єктні локалізатори, наявні в номінативних реченнях, впливають на їх семантику й допомагають виразити нові відтінки сприйняття реальності. Такі локалізатори детермінанти, на думку Н.Ю. Шведової, відносяться до всього складу речення й не пов'язані із жодним окремим членом [6, с. 367].

Номінативні речення, до складу яких входять детермінанти, відрізняються від класичних своєю інтонацією. Класичним номінативним реченням, як непоширеним, так і поширеним, властива емоційна інтонація – відсутність підвищення тону й пауз. У поширених номінативних реченнях такий тип інтонації підкреслює цілісність словосполучення: *All important question* [22, с. 33]; *Visage presque rectangulaire* [20, с. 40]; *Стенд морської практики* [14, с. 122].

Речення з детермінуючими другорядними членами є інтонаційно розчленованими: детермінант (разом зі словами, що пояснюють його, якщо вони є) відокремлюється від головного члена (або групи головного члена, якщо при ньому є поширюючий другорядний член) паузою, вершина тону приходить на детермінуючий член, а після паузи має місце значне пониження тону: *Above on the roof a tapping sound* [19, с. 214]; *Entre les deux,*

mon groupe [16, с. 339]; *У коридорах шум, гамір* [12, с. 11].

Подібне інтонаційне розчленування є свідченням відсутності тісного синтаксичного зв'язку між головним членом і детермінантом, що дозволяє поділяти номінативні речення на два структурні типи: нерозчленовані й розчленовані [5, с. 159–166; 9, с. 37–38]. Нерозчленовані номінативні речення представлені лише головним членом, словом чи нерозкладним цілим (*Supertime* [19, с. 230]; *A Time Machine* [19, с. 86]; *Economie* [17, с. 85]; *Table portefeuille* [25, с. 151]; *Limo* [15, с. 406]; *Вогонь-хлопець!* [13, с. 441]) або поширені за рахунок прислівних другорядних членів, що утворюють із головним членом єдину сполуку (*The Snow Queen* [19, с. 156]; *The Lonely One* [19, с. 157]; *Huit heures* [25, с. 183]; *Une firme californienne* [25, с. 225]; *Сорок золотих* [11, с. 540]; *Отакий майстер* [13, с. 402]).

Згідно з даними досліджень французького лінгвіста Ф. Лефьовр нерозчленована структура номінативних речень визначається завдяки відсутності пунктуаційних знаків між двома членами речення й неможливості їх перестановки й опущення підмета [9, с. 37–38]. З огляду на вищезазначене до нерозчленованих номінативних речень можна віднести речення такого типу: *A dreaming voice* [19, с. 86]; *Storage batteries!* [19, с. 91]; *Des îlots de misère* [18, с. 47]; *Une dizaine d'années...* [25, с. 242]; *Відповідь мужчини* [14, с. 111]; *Конфіскація номера* [11, с. 385].

Проаналізуємо для прикладу речення *Nuit affreuse* [18, с. 81] (жахлива ніч), у якому іменник *Nuit* (ніч) не може бути опущеним, оскільки він узгоджений із прикметником *affreuse* (жахлива); вжитий самостійно він буде позбавлений можливості кваліфікувати факт буття жахливої ночі. Отже, у цьому реченні неможливо переставити місцями його члени або вставити будь-які пунктуаційні знаки без порушення смислу висловлювання.

У розчленованій структурі прикметник може стояти перед іменником і відокремлюватися від нього комою: *Affreuse, nuit*. Таке речення характеризується щонайменше одним із перерахованих елементів: наявністю пунктуаційних знаків між членами речення, можливістю їх перестановки й опущення підмета.

Структура розчленованих номінативних речень, окрім головного члена, включає в себе детермінуючий другорядний член, який виступає його структурним елементом. Поширюючі (прислівні) другорядні члени, що об'єднуються з головним членом або з детермінантом, є факультативними елементами структури. Наприклад: *Precious as diamonds, by gosh* [19, с. 8]; *Sous les arcades, des ombres...* [25, с. 66]; *À l'Institut, le désert...* [25, с. 171]; *Journée terrible pour moi* [18, с. 119]; *L'été à Saint-Clair* [23, с. 106]; *Оце вона, Київщина* [12, с. 88]; *Купи книг по кутках* [13, с. 241]; *Біла квітка на баговинні* [11, с. 33].

У структурі розчленованих номінативних речень детермінуючі другорядні члени характеризуються не лише відсутністю безпосереднього формального підпорядкування головному члену, а й специфічними синтаксичними відношеннями у зв'язку з тим, що вони не утворюють з головним членом словосполучення. Детермінуючі члени лише пояснюють буттєве значення головного члена номінативного речення. Значення детермінуючих другорядних членів взаємодіє певним чином із граматичними значеннями головного члена – буттєвим і часовим, що надає їм просторового або часового значення, значення приналежності або відношення до певної особи.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що структурна схема речення визначена як абстрактний синтаксичний зразок, що складається з мінімуму компонентів, необхідних для побудови висловлювання відповідно до граматичних норм певної мови.

Було виділено поширені й непоширені номінативні речення. До непоширених номінативних речень відносяться речення, у яких наявний лише головний член. Найбільш продуктивними структурними моделями непоширених номінативних речень є моделі *N*, *N!* та *N?*.

У поширених номінативних реченнях головний член може поширюватися за рахунок узгодженого або неузгодженого означення, яке може бути препозитивним і постпозитивним, обставинних та об'єктних означень (детермінантів), які займають особливе місце в їх структурі.

Наявність детермінуючих другорядних членів є важливою для структури номінативних речень, оскільки допомагає виразити суттєві елементи змісту. Прислівні другорядні члени, що об'єднуються з головним членом або з детермінантом, є факультативними елементами структури. Номінативні речення, до складу яких входять детермінанти, відрізняються від класичних своєю інтонацією.

Література

1. Бабайцева В.В. Система односоставных предложений в современном русском языке / В.В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2004. – 512 с.
2. Волохина Г.А. Синтаксические концепты русского простого предложения / Г.А. Волохина, З.Д. Попова. – Воронеж : ВГУ, 2003. – 196 с.
3. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова. – М. : МГУ, 1998. – 528 с.
4. Казарина В.И. Современный русский синтаксис. Структурная организация простого предложения : [учебное пособие] / В.И. Казарина. – Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2007. – 329 с.
5. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П.А. Лекант. – М. : Высшая школа, 2004. – 247 с.
6. Русская грамматика. Синтаксис : в 2 т. / под ред. Н.Ю. Шведовой. – М. : Наука, 1980. – Т. 2. – 680 с.
7. Современный русский язык : [учебник] / под ред. В.А. Белошапковой. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1989. – 800 с.
8. Сучасна українська мова : [підручник] / за ред. О. Д. Пономаріва. – 3-тє вид., перероб. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
9. Lefevure F. La phrase averbale en français / F. Lefevure. – Paris : L'Harmattan, 1999. – 351 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Вільде І. Твори : у 5 т. / І. Вільде. – К. : Дніпро, 1986– . – Т. 1 : Сестри Річинські. Книга перша. – 1986. – 640 с.
11. Вільде І. Сестри Річинські. Книга друга / І. Вільде. – К. : Дніпро, 1977. – 690 с.
12. Гончар О.Т. Твори : у 7 т. / О.Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 4 : Людина і зброя. Циклон. – 1987. – 589 с.
13. Гончар О.Т. Твори : у 7 т. / О.Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 5 : Тронка. Бригантіна. – 1988. – 487 с.
14. Гончар О.Т. Твори : у 7 т. / О.Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 6 : Берег любові. Оповідання. Статті. – 1988. – 703 с.
15. Гончар О.Т. Твори : у 7 т. / О.Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 7 : Собор. Твоя зоря. – 1988. – 656 с.
16. Bazin H. Cri de la chouette / H. Bazin. – M. : Progrès, 1979. – P. 327–480.
17. Bazin H. Vipère au poing / H. Bazin. – M. : Progrès, 1979. – 156 p.
18. Bernanos G. Journal d'un curé de campagne / G. Bernanos. – Paris : Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits», 1936. – 263 p.
19. Bradbury R. Dandelion vine / R. Bradbury. – USA : Bantam Books, 1985. – 260 p.
20. Camus A. La peste / A. Camus. – Paris : Gallimard, 1963. – 340 p.
21. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby / F.S. Fitzgerald. – New York : Simon & Schuster, 1995. – 244 p.
22. Joyce J. Ulysses / J. Joyce. – New York : Vintage Books ; A Division of Random House, 1961. – 806 p.
23. Mauriac F. La fin de la nuit / F. Mauriac. – Paris : Bernard Grasset, 1976. – 253 p.
24. Mauriac F. Thérèse Desqueyroux / F. Mauriac. – Paris : Bernard Grasset, 1976. – 184 p.
25. Triolet E. Roses à crédit / E. Triolet. – Kiev : Dnipro, 1981. – 255 p.

УДК 81'373.611:811.161.1

Шепель Ю. А.

МОТИВАЦИОННЫЕ СВЯЗИ И ТИПЫ ОТНОШЕНИЙ В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЯДАХ МЕЖДУ ОДНОКОРНЕВЫМИ ПРОИЗВОДНЫМИ ПРИ ПАРАЛЛЕЛИЗМЕ

В статье компонентный метаязык служит для толкования значения слов. Рассматривается вопрос о статусе семантических компонентов, наборе типов семантических характеристик с учетом разных типов языковых значений. Словообразовательная мотивация изучается без учета понятия производности.

Ключевые слова: производность, мотивация, словообразовательный ряд, структура слова, семантическая структура, гомогенность, гетерогенность.

Шепель Ю. О. Мотиваційні зв'язки та типи відношень у словотвірних рядах між спільнокорневими словами за паралелізмом. – Стаття.

У статті компонентна метамова слугує для тлумачення значення слів. Розглядається питання про статус семантичних компонентів, набір типів семантичних характеристик з огляду на різні типи мовних значень. Словотворча мотивація вивчається без урахування поняття похідності.

Ключові слова: похідність, мотивація, словотвірний ряд, структура слова, семантична структура, гомогенність, гетерогенність.

Shepel Yu. A. Motivational communication and relationship types in the same root word-building ranks among derivatives while parallelism. – Article.

The paper component meta-language used to interpret the meaning of words. The question of the status of semantic components, set types of semantic characteristics, taking into account the different types of linguistic meanings. Word-formation motivation to study without the concept of derivative.

Key words: derivation, motivation, word-formation row, word structure, semantic structure, homogeneousness, heterogeneity.

Факт выделения и включения ЛСВ в ту или иную лексико-семантическую парадигму свидетельствует об его актуализации. Именно в таком виде, то есть в отвлечении от всевозможных ситуативных коннотаций и варьирования, ЛСВ является единицей языка и членом тематической группы.

Цель статьи – проанализировать наблюдаемые мотивационные отношения между однокорневыми словами в словообразовательных рядах.

Объектом изучения служит словообразовательная мотивация, а **предметом** – словообразовательные ряды прилагательных в русском и украинском языках.

Если пользоваться терминами дериватологии, то можно говорить о двух видах типовых контекстов (внутреннем и внешнем), которые во взаимодействии определяют типовое лексическое значение (в дериватологии – частное словообразовательное значение). Типовой внутренний контекст – это тематическая группа слов-актуализаторов (определяемых), благодаря которым конкретизируется выражаемое отношение (в нашем случае – относительные прилагательные).

По аналогии с указанным различаем *внешнюю* и *внутреннюю* мотивационные связи производных.

Термин *внешняя мотивационная связь* обозначает сближение семантики одного производного слова с семантикой другого производного, состоящего в родственных связях через вершину словообразовательного гнезда. Сравним: *сусідський // сусідів* (R_3R_2O) – равнопроизводные, одношаговые паронимы, которые выступают синонимами через внешнюю мотивационную связь в значении

«належный сусідові, властивий сусідові»; *сніговий // сніжний* (R_3R_2O) – равнопроизводные одношаговые паронимы, выступающие синонимами через внешнюю мотивационную связь в значении «покрытый снігом»; *гагарий // гагаровий* (R_3R_2O) – равнопроизводные одношаговые паронимы, выступающие в значении «относящийся к гагаре(ам)» частичными синонимами (рис. 1а, 1б, 1в).

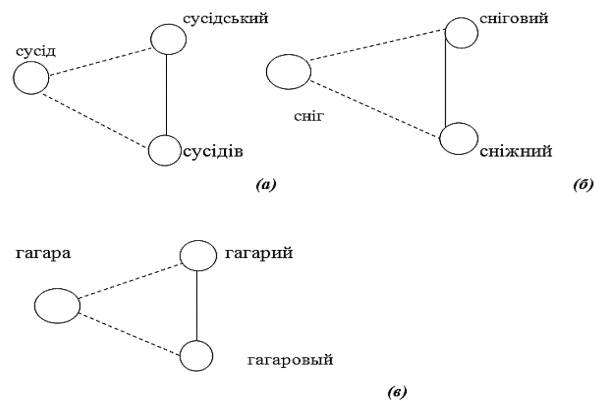


Рис. 1. Представление внешней мотивационной связи через вершину гнезда

Термин *внутренняя мотивационная связь* обозначает выведение одного компонента семантической структуры многозначного производного из другого. Сравним: *будний // будничный*, где *будний* («о времени; относительно к будням») и *будничный* («такой, который постоянно окружает человека; предназначенный для будней, труда, занятий; перен. прозаический, однообразный») выступают синонимами в значении «относящийся к будням; прозаический, однообразный». При

этом второе (переносное) значение производного *будничный* связано внутренней мотивационной связью с первым, основным значением «такой, который постоянно окружает человека» (рис. 2).

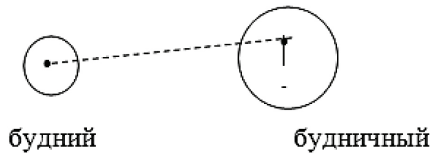


Рис. 2. Представление внутренней мотивационной связи через вершину гнезда

Обратимся к паронимической паре *исторический* // *историчный*, где производные выступают синонимами в значении «проникнутый историзмом». При этом производное *исторический*, будучи многозначным, характеризуется внутренней мотивационной связью между первым и третьим значением: *исторический* – «1) связанный с историей и ее развитием; опирающийся на историю, отражающий ее; 2) существующий в действительности, не вымышленный; 3) важный для истории, знаменательный, вошедший в историю»; *историчный* – «отвечающий духу историзма, исторически точный, знаменательный, важный» (рис. 3).

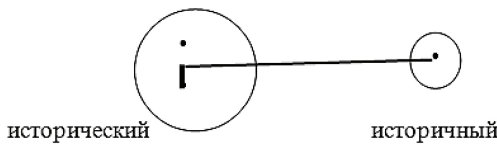


Рис. 3. Представление внутренней мотивационной связи через вершину гнезда

При внешней мотивированной связи может наблюдаться явление опосредованной мотивационной связи. Сравним: паронимический ряд *систематичный* // *систематизованный* // *системный* представляют межшаговые параллельные производные (рис. 4а) $R_3R_1R_2O$ // R_3R_2O , инвариантом для которых является слово «система»: *системный* (*систематизованный*) *виклад*, *системні* (*систематичні*) *заняття, вправи* (рис. 4б).

Производные *систематизованный* и *системный*, *систематичный* будут представлять собой частичные синонимы, связанные через вершину *система* (рис. 4б).

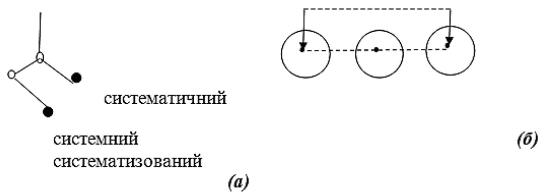


Рис. 4. Явление опосредованной мотивационной связи

При установлении мотивационной связи между значениями производных различаются несколько типов отношений.

Параллельный тип отношений – семантическая множественность словообразовательной структуры однокорневых многозначных производных, в которой распознаются несколько (минимум две) внешних или внутренних мотивационных связей (рис. 5).

Радиальный тип отношений – одно значение производного слова (или однозначного слова) вступает в мотивационные связи с несколькими значениями другого однокорневого производного (рис. 6).

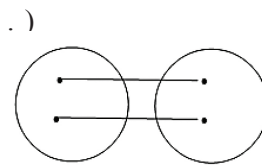


Рис. 5. Параллельный тип отношений

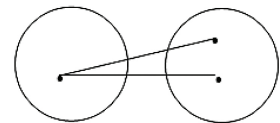


Рис. 6. Радиальный тип отношений

Другие типы отношений (перекрещивающийся, смешанный) являются производными от первых двух основных (рис. 7, 8а, 8б, 8в).

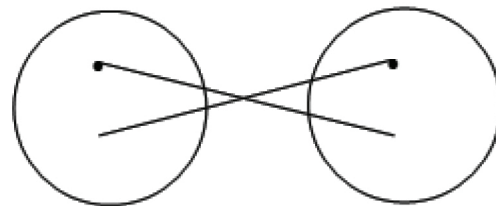


Рис. 7. Перекрещивающийся тип отношений

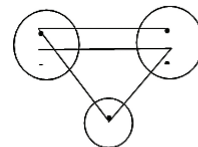
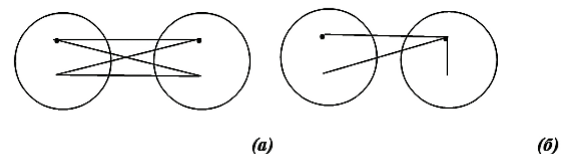


Рис. 8. Смешанный тип отношений

Проиллюстрируем различные типы отношений примерами.

Параллельный тип отношений:

1) *хижацький* // *хижий* – R_3R_2O одношаговые равнопроизводные паронимы как частичные си-

нонимы по двум параллельным мотивационным связям; *хижацький* – «1) який стосується хижака, властивий, належний хижаків; 2) який ведеться заради власної вигоди, прагне до наживи, грабіжницький; експлуаторська раса»; *хижий* – «1) про тварин: який їсть інших тварин, кровожерливий; 2) *перен.* подібний до хижака жорстокістю, лютістю; такий, як у хижого звіра, жорстокий; 3) який прагне до наживи, пов'язаний з розбоєм, грабежем» (рис. 9);

2) *матеріал* // *матерія* – R_2R_2O // R_2O пошаговые паронимы. Различаются шагами деривации, категорией ряда. В разговорной речи могут выступать в роли синонимов, сохраняя мотивационную связь в значении «сировина; те, з чого що-небудь виготовляють, будують тощо» (рис. 10).

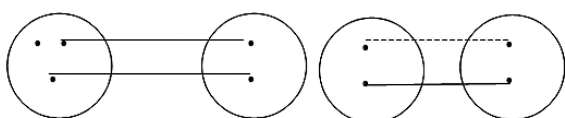


Рис. 9. Частичные синонимы

Рис. 10. Пошаговые паронимы

Радиальный тип отношений:

1) *перепончатый* // *перепончатый* – R_3R_2O равнопроизводные одношаговые паронимы, связанные через вершину «перепонка», являющуюся для них мотивационной связью; *перепончатый* – «относящийся к перепонке»; *перепончатый* – «снабженный перепонками: состоящий из множества перепонок». Между значениями производных имеется закономерная связь общего и частного. Они связаны опосредованно через значение производящего *перепонка* (рис. 11);

2) *материн* // *материнський* – R_3R_2O равнопроизводные одношаговые паронимы. Между значениями устанавливается опосредованная связь через вершину *мати*. Мотивационная связь через значение «що належить матері» позволяет отнести их к частным синонимам (например: *материні* // *материнські очі*).

Аналогично *смертельный* // *смертный*, *реалистичный* // *реальный*, *прозаичный* // *прозаический* и так далее.

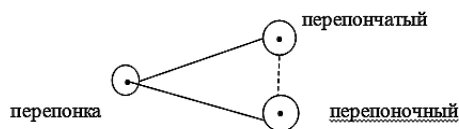


Рис. 11. Равнопроизводные одношаговые паронимы

Перекрещивающийся тип отношений представляем таким примером: *хворобливый* // *хворовитый* – R_3R_2O одношаговые равнопроизводные синонимы. Оба производных являются многозначными. *Хворобливый* имеет три значения; *хворовитый* – два значения. Мотивационная связь,

приводящая к синонимии, устанавливается через значения «який постійно, часто хворіє», «який свідчить про хворобу, є наслідком хвороби, властивий хворому» (рис. 12).

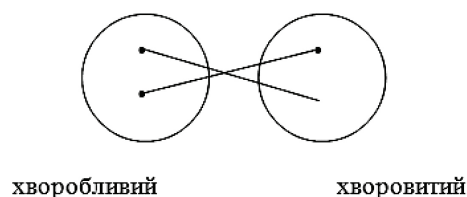


Рис. 12. Одношаговые равнопроизводные синонимы

Смешанный тип отношений:

1) *мифический* // *мифичный* – R_3R_2O одношаговые равнопроизводные, синонимичные в значении «не существующий в действительности» (*мифический* / *мифичный* клад). Сравним: *мифический* – «относящийся к мифу, содержащий в себе миф»; *мифичный* – «содержащий элементы вымысла, мифичности, несуществующий» (рис. 13).

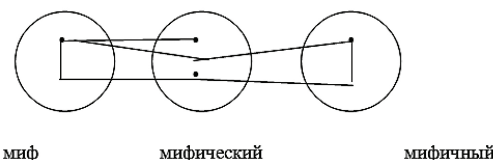


Рис. 13. Частичные синонимы

Мотивирующее существительное *миф* имеет два значения. Оба они непосредственно соотносятся со значениями производных *мифический* и *мифичный*. Между собой производные связаны параллельным типом мотивационных отношений через вершину *миф*;

2) одношаговые равнопроизводные паронимы *микроскопический* // *микроскопичный*, связанные через вершину *микроскоп*, устанавливают более сложные мотивационные связи – *радиально-последовательные* (рис. 14).

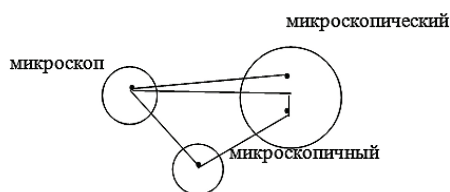


Рис. 14. Радиально-последовательные мотивационные отношения

Как видно из приведенных примеров, одному значению производящего может соответствовать более чем одно значение производного. Между значениями однокоренных производных устанавливается опосредованная связь прежде всего через вершину гнезда.

Опосредованной является связь значений производных также в том случае, если они непосредственно соотносятся с разными значениями как производящего, так и других однокорневых производных. В этом случае между однокорневыми производными устанавливаются более сложные мотивационные связи с различными типами отношений, что приводит к появлению частичной или полной синонимии. Данное явление квалифицируем как *пересечение словообразовательных рядов*. Общее значение, объединяющее два и более производных разных рядов, образует *общее семантическое поле*. Рассмотрим это детальнее.

Семантические поля выделяются по одному или нескольким диагностирующим факторам, которые можно назвать *дифференциальными признаками семантических полей*.

При параллелизме дериватов тождество их значений считаем *маркированным значением*. Аффиксы параллельных образований разных словообразовательных рядов входят в пределы одного семантического поля. Например, в семантические поля прилагательных на *=ий*, *=ив=*, *=ин=*/*=ин=* вписывается словообразовательный ряд на *=ськ=*: *княжий // князівський, материн // материнський // матерів, батьків // батьківський*. В семантическое поле ряда на *=ач=* вписывается поле ряда на *=ий* и *=н=*, например: *звіриний // звірячий, голубиний // голуб'ячий, рачий // рачачий, бичий // бичачий, сорочий // сорочачий*. В семантическое поле производных на *=ов=*/*=ев=* вписывается поле производных на *=ин=*, *=ий*: *собольевый // соболиный // соболий*. Подобное соотношение признаков создает *картину наложения и перекрещивания некоторых элементарных полей с другими полями*. Перекрещивание элементарных полей приводит к тому, что у некоторых из них получаются «расплывчатые» границы. Как показал материал, в общем семантическом пространстве семантические поля, не связанные отношениями дизъюнкции, могут пересекаться друг с другом. Для определения области сечения двух и более полей вполне достаточным считаем проверить все элементы одного из полей на диагностирующую формулу другого (других) поля (полей). Если при этом ни одно значение первого поля не отвечает положительно на проводимый тест, то такие поля не имеют точек соприкосновения. Таких полей в русском и украинском языках большинство. Однако если какая-либо часть значений или одно значение одного поля положительно реагирует на диагностирующую формулу другого поля, то такие поля пересекаются, имея общий сегмент. Возьмем, к примеру, производные *колористичний* и *колоритний*, которые относятся, соответственно, к рядам на *=ичн=* и *=н=*, однако

имеют одно словообразовательное поле – «полнота проявления признака». Семантическое поле деривата *колоритний* («1) те саме, що *колористичний*; 2) *перен.* яскраво виражений, мальовничий») в первом значении входит в поле деривата *колористичний* («який відзначається багатством, вдалим поєднанням кольорів»). Можно сказать, что поле деривата *колористичний* отсекает часть семантического поля деривата *колоритний*. Между производными разных словообразовательных рядов устанавливаются смежные отношения на основе инкорпорации значений.

Если элементы одного поля одинаково реагируют на диагностирующую формулу другого поля, то тогда первое поле целиком входит в состав второго. Например, семантическое поле деривата *ритмичний* (ряд на *=н=*/*=ичн=*) целиком входит в поле деривата *ритмический* (ряд на *=ск=*): *ритмический* – «относящийся к ритмике, подчиненный ритму, равномерный», *ритмичний* – «то же, что ритмический». Или *чародейный* («обладающий магической силой, чарами, чарующий, волшебный») и *чародейский* («то же, что и чародейный»). Сюда же относим дериват *чародейственный*. Таким образом, семантические поля дериватов на *=н=*, *=ск=*, *=енн=* пересекаются на основе мотивационных связей и инкорпоративных отношений *включения*.

Выводы. Проведя компонентный анализ частей семантической субстанции языка в сфере имен прилагательных, можно отметить, какие значения устанавливаются между лингвистическими значениями дериватов разных словообразовательных рядов в структуре одного словообразовательного поля. Так, однопорядковые значения (тип 1), соответствующие непересекающимся полям, считаем находящимися в *отношениях интерdependенции*. Лингвистические значения (тип 2), соответствующие пересекающимся семантическим полям, считаем находящимися в *отношениях констелляции*, то есть не предполагающими и не исключающими друг друга. Между разнопорядковыми полями могут устанавливаться *отношения детерминации* (тип 3) и *отношения импликации* (тип 4), когда соответствующие поля входят одно в другое.

Таким образом, отношения между лингвистическими значениями, репрезентируемыми семантическими полями дериватов того или иного ряда, сводятся к четырем типам функций: функции дизъюнкции, функции конъюнкции, функции детерминации и функции импликации. Дальнейшее изучение мотивационных отношений на уровне разных частей речи может способствовать уточнению представленных в современных грамматиках общих и частных словообразовательных значений.

УДК 811.112-34-2

Шкворченко Н. М.

ІЄРАРХІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено вивченню ієрархічних особливостей офіційно-ділового спілкування. Проведений аналіз виявив існування різних типів ієрархічних структур у бізнес-організаціях: лінійної, функціональної, лінійно-штабної. Отримані результати дозволяють виявити взаємозалежність між ранговим положенням комуніканта та лінгвістичним оформленням офіційно-ділового мовлення.

Ключові слова: офіційно-ділове спілкування, ієрархічна структура, лінійна структура, функціональна структура, лінійно-штабна структура.

Шкворченко Н. Н. Иерархические особенности официально-делового общения. – Статья.

Статья посвящена изучению иерархических особенностей официально-делового общения. Проведенный анализ выявил существование различных типов иерархических структур в бизнес-организациях: линейной, функциональной, линейно-штабной. Полученные результаты позволяют выявить взаимосвязь между ранговым положением коммуниканта и лингвистическим оформлением официально-делового вещания.

Ключевые слова: официально-деловое общение, иерархическая структура, линейная структура, функциональная структура, линейно-штабная структура.

Shkvorchenko N. N. Hierarchical particularities of official-business communication. – Article.

The article studies the hierarchical features of official-business communication. The analysis revealed the existence of different types of hierarchical structures in business organizations: linear, functional, linear-command. The results reveal the relationship between the ranking position of the communicant and linguistic design of official-business communication.

Key words: official-business communication, hierarchical, linear structure, functional structure, linear-command structure.

Однією з найважливіших проблем сучасної лінгвістики є міжособистісна комунікація, невід'ємною частиною якої є ділове спілкування [5]. Ділове спілкування не тільки відіграє важливу роль у різних видах професійної діяльності, а й безпосередньо визначає її успіх [6]. Ділове спілкування відбувається з урахуванням особливостей партнерів, що вступають у ділові відносини, їх соціального статусу, місця в службовій ієрархії, професії, національності, віросповідання, віку, характеру та статі [3]. Саме ієрархічна взаємодія в офіційно-ділових відносинах залишається нині недостатньо вивченою.

Статтю присвячено дослідженню проблеми ієрархічних взаємин комунікантів різних рангів в офіційно-діловій комунікації.

Мета статті – здійснити аналіз особливостей мовленнєвої поведінки комунікантів залежно від їх місця в ієрархічній структурі організації.

Актуальність проблеми полягає в необхідності вивчення проблеми взаємовідносин комунікантів, які знаходяться на одній чи різних шаблях ієрархічної драбини, оскільки офіційно-ділові взаємовідносини є невід'ємною частиною соціального життя сучасної людини.

Комунікацію може бути розглянуто з різних точок зору: фізіологічної, психологічної, лінгвістичної, соціальної тощо. У фокусі статті знаходиться такий соціолінгвістичний аспект комунікації, як ієрархічні стосунки комунікантів у процесі офіційно-ділового спілкування.

Комунікація може бути ієрархічною (з пріоритетністю прямого зв'язку) і демократичною (з пріоритетністю зворотного зв'язку). Для ієрархічної схеми спілкування важливою складовою є наказ,

у той час як для демократичної – переконання. Для ієрархічної схеми найбільш важливою є чистота каналу зв'язку, оскільки в ньому міститься повідомлення, яке, якщо досягне одержувача, завжди буде виконано. У демократичній схемі одержувач інформації має право вибору: виконувати повідомлення чи ні. Це пов'язано зі ще однією відмінністю: у межах ієрархічної комунікації діє комунікативна пара «начальник – підлеглий», а в підлеглому часто немає іншого вибору, крім виконання інструкції. У демократичній схемі ми маємо справу з рівноправними партнерами [8, с. 34].

Країни СНД, маючи багатий досвід ієрархічних комунікацій, не мають достатнього досвіду роботи з людиною в режимі демократії. Влада частіше висловлюється в режимі монологу, а не діалогу. Виступаючи в ролі автора, влада створює єдиний текст, тоді як під час демократичної комунікації створюється безліч текстів, що неможливо в ієрархічній схемі. Будь-який інший текст відразу ж оголошується еретичним.

Можна вважати, що ці два типи комунікації належать до різних соціальних структур: держави й суспільства [8, с. 35].

Ієрархія в загальному вигляді означає розташування частин цілого в порядку від вищого до нижчого, а для організації це просто структура влади.

Рівнем управління в організації вважається та її частина, у межах якої й щодо якої можуть прийматися самостійні рішення без їх обов'язкового узгодження з вище або нижче розташованими частинами [2, с. 75].

Перш ніж розглядати ієрархічні особливості офіційно-ділової комунікації, тобто відносини між співробітниками організації, спочатку треба

ознайомитися з основними структурами управління.

Ієрархічні структури управління мають багато різновидів. Вони формувалися відповідно до принципів, сформульованих ще на початку нашого століття. При цьому головна увага приділялася поділу праці на окремі функції.

Прообразом сучасних організаційних структур ієрархічного типу є елементарні структури – лінійні й функціональні організаційні структури управління. Ці види структур як самостійні не використовуються жодної великої організацією. Лінійна структура управління наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Лінійна структура управління

Керівник організації					
Керівник організації А			Керівник організації В		
I	II	III	I	II	III

Вона дуже проста за своєю суттю: основним принципом побудови лінійної структури є вертикальна ієрархія, а саме підпорядкованість ланок управління знизу доверху.

За лінійної структури управління дуже чітко здійснюється принцип єдиноначальності. На чолі кожного підрозділу знаходиться керівник, наділений усіма повноваженнями, який здійснює одноосібне керівництво підлеглими йому ланками. Керівники підрозділів нижчих щаблів безпосередньо підпорядковуються тільки одному керівнику більш високого рівня управління. Орган управління вищої ієрархії не має права віддавати розпорядження будь-яким виконавцям, минаючи їхнього безпосереднього керівника. Цей вид структур характеризується однорівністю зв'язків: у них отримують розвиток тільки вертикальні зв'язки.

Переваги лінійної організаційної структури:

- єдність розпорядження, простота й чіткість підпорядкування;
- повна відповідальність керівника за результати діяльності підлеглих йому підрозділів;
- оперативність у прийнятті рішень;
- узгодженість дій виконавців;
- отримання нижчими ланками погоджених між собою розпоряджень і завдань;

Недоліками цього найпростішого виду структури управління можна назвати такі:

- велике інформаційне перевантаження керівника, значний потік документів, множинність контактів із підлеглими, вищестоящими й суміжними ланками;
- високі вимоги до керівника, який повинен бути висококваліфікованим фахівцем, що володіє різносторонніми знаннями та досвідом з усіх функцій управління та сфер діяльності, здійснюваних підлеглими йому працівниками;

– структура може бути пристосована тільки до вирішення оперативних і поточних завдань;

– структура негнучка й не дозволяє вирішувати завдання, що постають із постійно мінливих умов функціонування [1, с. 60].

Для функціональної структури управління характерне створення структурних підрозділів, кожне з яких має своє чітко визначене завдання й обов'язки (таблиця 2).

Таблиця 2

Функціональна структура управління організацією

Керівник організації	
Керівник за функцією А	Керівник за функцією В
Ділянка 1	
Ділянка 2	

У цій структурі кожен орган управління, а також виконавець спеціалізовані на виконанні окремих видів управлінської діяльності (функцій). Створюється апарат фахівців, що відповідають тільки за певну ділянку роботи.

В основі функціональної структури управління лежить принцип повного розпорядництва: виконання вказівок функціонального органу в межах його компетенції обов'язкове для підрозділів.

Переваги функціональної структури управління:

- висока компетентність фахівців, що відповідають за виконання конкретних функцій;
- спеціалізація підрозділів на виконанні певного виду управлінської діяльності, ліквідація дублювання, виконання завдань управління окремими службами.

Недоліки цього виду організаційної структури такі:

- порушення принципу повноправного розпорядництва, принципу єдиноначальності;
- тривала процедура прийняття управлінських рішень;
- труднощі підтримки постійних взаємозв'язків між різними функціональними службами;
- зниження відповідальності виконавців за роботу, оскільки кожен виконавець одержує вказівки від кількох керівників;
- неузгодженість і дублювання вказівок і розпоряджень, одержуваних виконавцями;
- кожен функціональний керівник і функціональний підрозділ вважають свої завдання пріоритетними, слабо погоджуючи їх із поставленими перед організацією загальними цілями.

В основі лінійно-штабної структури управління лежить лінійна структура, проте при лінійних керівниках створюються спеціальні підрозділи (штабні служби), що спеціалізуються на виконанні певних управлінських функцій (таблиця 3). Ці служби не мають права прийняття рішень, а лише забезпе-

чують силами своїх фахівців більш кваліфіковане виконання лінійним керівником його обов'язків. Діяльність функціональних фахівців у цих умовах зводиться до пошуку найбільш раціональних варіантів вирішення завдань. Остаточне ухвалення рішення й передача його підлеглим для виконання здійснюються лінійним керівником. В умовах такого виду структур управління зберігається принцип єдиноначальності. Важливим завданням лінійних керівників при цьому стає координація дій функціональних служб (ланок) і спрямування їх у русло загальних інтересів [1, с. 63].

Таблиця 3

Лінійно-штабна структура управління організацією

Керівник організації		Штаб керівника організації
Штаб керівника підрозділу А	Штаб керівника підрозділу В	Штаб керівника підрозділу В

На відміну від лінійно-штабної, у лінійно-функціональній структурі як найпоширенішій структурі ієрархічного типу й досі широко використовуваний у всьому світі основою служать функціональні підрозділи, які можуть самі віддавати розпорядження нижчим ланкам, проте не за всіма, а за обмеженим колом питань, що визначаються їх функціональною спеціалізацією.

Основу лінійно-функціональних структур утворює, крім лінійних принципів керівництва, спеціалізація управлінської діяльності з функціональних підсистем організації (маркетинг, дослідження та розробки, виробництво, фінанси й економіка, персонал тощо).

Оформлені за лінійно-функціональним принципом організації, зберігши жорсткість і простоту лінійних структур, набули високопродуктивного спеціалізованого управлінського потенціалу. Звільнення лінійних підрозділів від вирішення загальноорганізаційних управлінських завдань дозволило різко збільшити масштаби їх діяльності та реалізувати отриманий позитивний ефект. Виконання управлінських функцій на базі розмежування та спеціалізації менеджменту забезпечило зростання якості управління всією організацією, підвищення ефективності контролю лінійних підрозділів і досягнення загальноорганізаційних завдань.

Передача потокового управління керівникам лінійних підрозділів і функціональній розподіл управлінської діяльності організації в цілому дозволяють вищому керівництву зосередитися на вирішенні стратегічних проблем розвитку підприємства, забезпечити найбільш раціональну взаємодію із зовнішнім середовищем. Уперше організаційна структура набуває певного стратегічного потенціалу, а менеджмент отримує сприятливі умови для його реалізації.

Безумовна перевага розглянутих організаційних структур – їх гнучкість. Лінійно-функціональна організація забезпечує достатні можливості реструктуризації лінійних підрозділів за мірою розвитку організації, зміни технології й відділення споріднених виробництв. Із розширенням підприємства змінюється і «набір» функціональних відділів, і зміст виконуваних завдань. Так, у недалекому минулому відділи кадрів відносно слабо взаємодіяли з відділами організації праці та заробітної плати, а нині ці відділи все частіше зростаються в єдину службу управління персоналом фірми.

Таким чином, до основних переваг лінійно-функціональних структур можна віднести такі:

- стимулювання ділової та професійної спеціалізації в умовах цієї структури управління;
- висока виробнича реакція організації, оскільки вона побудована на вузькій спеціалізації виробництва та кваліфікації фахівців;
- зменшення дублювання зусиль у функціональних областях;
- поліпшення координації діяльності у функціональних областях.

Незважаючи на широке поширення лінійно-функціональних структур управління, відзначаємо разом із тим їх суттєві недоліки:

- розмивання розробленої стратегії розвитку організації: підрозділи можуть бути зацікавлені в реалізації своїх локальних цілей і завдань більшою мірою, ніж всієї організації в цілому, тобто ставити власні цілі вище цілей всієї організації;
- відсутність тісних взаємозв'язків і взаємодії на горизонтальному рівні між підрозділами;
- різке збільшення обсягу роботи керівника організації та його заступників через необхідність узгодження дій різних функціональних служб;
- надмірно розвинена система взаємодії по вертикалі;
- втрата гнучкості у взаєминах працівників апарату управління через застосування формальних правил і процедур;
- слабка інноваційна й підприємницька реакція організації з такою організаційною структурою управління;
- неадекватне реагування на вимоги зовнішнього середовища;
- утруднення й уповільнення передачі інформації, що позначається на швидкості та своєчасності прийняття управлінських рішень; ланцюг команд від керівника до виконавця стає занадто довгим, що ускладнює комунікацію [1, с. 64].

Розглянемо роль офіційно-ділової комунікації в організаціях.

Формування комунікаційних мереж і створення умов для успішного функціонування комунікацій в організації є найважливішими завданнями управління. Якщо порушуються інформаційні потоки

всередині підприємства та зв'язку із зовнішнім світом, саме існування цього підприємства опиняється під загрозою. Однієї інформації недостатньо. Тільки коли вона відповідним чином перетворюється й обробляється, тобто коли виникають комунікативні зв'язки, забезпечується існування й ефективна діяльність організації [3, с. 106].

Згідно з низкою опитувань, проведених американськими дослідниками, близько 250 тисяч рядових працівників 2 000 різних компаній, а також 73% керівників американських, 63% керівників англійських і 85% керівників японських компаній вважають, що недостатня розробленість комунікацій є головною перешкодою на шляху до досягнення ефективності діяльності їх організацій [7, 166].

Представники школи людських відносин приділяли увагу переважно неформальним комуні-

каціям між працівниками організацій із рівним статусом, забуваючи про їх взаємодію з адміністрацією, а також (що вважаємо найголовнішим) про потоки ділової інформації, необхідної для виконання працівниками своїх обов'язків [9, с. 157].

Отже, ієрархія в організаціях існує завдяки горизонтальним і вертикальним управлінським зв'язкам. Формування комунікаційних мереж і створення умов для успішного функціонування комунікацій в організації становлять найважливіші завдання управління. Наявність в організації одночасно вертикальних (владних) і горизонтальних (в основному неформальних) потоків інформації має сприяти задоволенню потреб працівників (насамперед у спілкуванні та взаємному обміні поточною інформацією); забезпеченню залучення працівників у процес прийняття управлінських рішень.

Література

1. Афоничкина А.И. Основы менеджмента / А.И. Афоничкина. – СПб. : Питер, 2007. – 528 с.
2. Виханский О.С. Менеджмент : [учебник] / О.С. Виханский, А.И. Наумов. – 3-е изд. – М. : Гардарики, 2003. – 528 с.
3. Зигерт В. Руководить без конфликтов / В. Зигерт, Л. Лат. – М., 1990. – 193 с.
4. Душкина М.Р. Психология влияния: деловое общение / М.Р. Душкина. – СПб. : Питер, 2004. – 224 с.
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 288 с.
6. Матвеева Т.В. Лексическая экспрессивность в языке / Т.В. Матвеева. – Свердловск, 1986. – 206 с.
7. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М., 1994. – 704 с.
8. Почепцов. Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
9. Фролов С.С. Социология организаций : [учебник] / С.С. Фролов. – М. : Гардарики, 2001. – 384 с.

УДК 811.161.1'243'373

Юган Н. Л.

ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ В. И. ДАЛЯ

В статье описаны основные направления лингвострановедческой работы, рассмотрены конкретные примеры использования «Толкового словаря живого великорусского языка» и «Пословиц русского народа» В.И. Даля в процессе обучения студентов русскому языку как иностранному.

Ключевые слова: русский язык как иностранный, лингвострановедение, лексика, национально-культурный компонент, паремии.

Юган Н. Л. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземних студентів російської мови крізь призму лінгвокультурологічної спадщини В. І. Даля. – Стаття.

У статті описано основні напрями лінгвокраїнознавчої роботи, розглянуто конкретні приклади використання «Тлумачного словника живої великоросійської мови» та «Прислів'їв російського народу» В.І. Даля в процесі навчання студентів російської мови як іноземної.

Ключові слова: російська мова як іноземна, лінгвокраїнознавство, лексика, національно-культурний компонент, паремії.

Yugan N. L. Linguistic-cultural aspect of teaching foreign students the Russian language through the prism of linguistic and cultural heritage of V. I. Dal. – Article.

The article describes the main directions linguistic-cultural work, considered specific examples of use “Explanatory Dictionary of Russian Language” and “Proverbs of the Russian people” V.I. Dal in the learning process of students Russian as a foreign language.

Key words: Russian as a foreign language, linguistics and area studies, vocabulary, national-cultural component, paremias.

При изучении иностранного языка студент сталкивается с целым рядом проблем, относящихся не столько к области лексики, грамматики, фонетики или стилистики, сколько к социальной, бытовой или исторической сфере. Правильное употребление либо понимание некоторых слов или фраз предполагает иногда знание их происхождения, ситуаций, в которых их можно использовать, либо элементарных сведений из истории, литературы, политической реальности страны изучаемого языка. Одновременно с изучением языка следует изучать и культуру его народа, то есть знакомиться с экономикой, географией, политикой страны, бытом, традицией, психологией. Комплекс этих сведений принято обозначать словом «страноведение». Лингвострановедение призвано помочь обучающимся овладеть культурологическими знаниями в ходе изучения иностранного языка, а также формировать у них способность понимать ментальность носителей другого языка.

Лингвострановедческая концепция обучения иностранным языкам, в соответствии с которой возникла новая ориентация в методике преподавания русского и украинского языков как иностранных, – обучение межкультурному общению – получает все большее развитие в последние годы в европейских странах. Культурологическая составляющая в процессе обучения иностранным языкам дает возможность в качестве основы обучения в познавательном плане использовать диалог различных культур, функционирующих в пределе культур мышления и различных форм понимания.

Статья посвящена дальнейшей разработке проблем лингвострановедения как аспекта методики преподавания русского языка как иностранного, развивающей идею о необходимости слияния обучения русскому языку как совокупности форм выражения с изучением общественной и культурной жизни носителей языка, с позиции теории культурной и языковой вариативности.

Цель статьи – описать основные направления лингвострановедческой работы в процессе обучения студентов русскому языку как иностранному с опорой на лингвокультурологическую диологию В.И. Даля.

Владимир Иванович Даль оставил нам в наследство зафиксированные в научных трудах богатства языковой культуры, на которых сегодня необходимо воспитывать подрастающее поколение. Будучи знатоком русского слова, В.И. Даль был чутким ценителем и собирателем русской и украинской речи в самых многообразных ее проявлениях; меткая пословица, поговорка, загадка находила в нем внимательного собирателя и бережного хранителя. Отсюда и та необыкновенная полнота, с которой отражается народное речевое творчество в его произведениях и в составленных им словарях, например, в «Толковом словаре живого великорусского языка» [6], «Пословицах русского народа» [5].

Теоретическую и методологическую основу статьи составили основополагающие труды славянских лингвистов и дидактов по лингвострановедению А.А. Брагиной, Н.Д. Бурвиковой, Е.М. Верещагина, Л.Б. Воскресенской, Ю.А. Ендольцева, Н.А. Журавлевой, М.Д. Зиновьевой, В.Г. Косто-

марова, Н.В. Кулибиной, В.В. Молчановского, Ю.Е. Прохорова и других, а также экспертов по лингвокультурологии В.В. Воробьева, В.Т. Клокова, В.А. Масловой.

Специфика обучения иностранцев русскому языку на подготовительных факультетах Украины заключается в том, что учащиеся погружены в русскую речевую среду, однако в русско-украинскую культурную среду, что требует гармоничного сочетания культуры изучаемого языка (русского) с культурой страны пребывания (Украины) и национальной культурой учащегося. Таким образом, формирование «третьей культуры» личности на стыке разных культур осуществляется в учебном процессе через межкультурное общение. В связи с этим в курсе русского языка как иностранного актуализируется проблема формирования у учащихся межкультурной и лингвострановедческой компетенции.

Под термином «лингвострановедение» понимается такая организация процесса изучения русского языка, благодаря которой иностранные учащиеся посредством русского языка и в процессе овладения им знакомятся с современной действительностью носителей языка и его культурой [2, с. 20]. При этом формируются навыки, которые сводятся к способности воспринимать страноведческую информацию на уровне фона слов и фоновых знаний в рецептивных видах и оперировать ею в репродуктивно-продуктивных видах речевой деятельности [3, с. 155].

Аспект лингвострановедения включает в себя такие положения:

1) изучение специфики отражения национальной культуры как проявления национального менталитета в языковых явлениях;

2) отбор факторов культуры, без которых является невозможной (некорректной, неэффективной) языковая коммуникация, с учетом разных целей изучения языка и разных уровней овладения им;

3) создание благоприятных условий для «диалога культур», которые учитывают весь комплекс национальной специфики речевого и коммуникативного поведения. При осуществлении «диалога культур» происходит сопоставление двух «культурных тезаурусов» (родного и изучаемого), материализующихся в различающихся совокупностях фоновых знаний;

4) выработку наиболее эффективных приемов и способов презентации фактов культуры в процессе обучения языку с учетом целей обучения, его этапов и форм.

Лингвострановедческая работа имеет несколько направлений.

Первое направление – это работа с безэквивалентной лексикой. Под этим понимается лексика, которая не имеет эквивалентов за пределами изу-

чаемого языка [2, с. 26]. Выделяются 7 групп безэквивалентной лексики:

1) лексика, связанная с организацией системы государства (*Верховный Совет, депутат*);

2) слова нового быта (*санаторий, столовая, дом отдыха*);

3) предметы, явления традиционного быта, которые имеют длительный исторический генезис, не устаревшие до настоящего времени слова (*пальница, пампушка, борщ, галушки, ярмарка, банда* и так далее);

4) историзмы, слова и понятия, обозначающие предметы и явления предшествующих исторических периодов (*помещик, станционный смотритель, казак, унтер-офицер* и другие);

5) лексика фразеологических единиц (*прошел сквозь огонь и воду, знает, где раки зимуют, хоть картину пиши, положила руку на сердце* и так далее);

6) слова из фольклора, связанные с эмоциональной оценкой (*добрый молодец, русалка* и так далее);

7) слова иноязычного происхождения (*базар, халат, плов, арык, орда* и другие).

Исследования показали, что безэквивалентная лексика составляет 6–7% общего количества активно употребляемых слов. Хотя количество таких слов невелико, они отражают порой самое существенное, важное в русской культуре, глубину украинской истории в общественной жизни.

По мнению Е.М. Верещагина, В.Г. Костомарова, безэквивалентная лексика требует обширного толкования, которое может осуществляться на родном языке учащихся. Также целесообразно использовать наглядность, технические средства обучения для формирования правильного усвоения безэквивалентной лексики.

На занятиях по русскому языку преподаватель должен работать с языковыми афоризмами. Языковой афоризм – фраза, которая всем известна и в речи заново не создается. Ее можно использовать в готовом виде. Языковые афоризмы включают пословицы и поговорки, крылатые слова и выражения, цитаты и образные выражения. Материалом для наблюдений на уроке русского языка с иностранными студентами могут служить пословицы и поговорки, собранные В.И. Далем: *не в силе Бог, а в правде; люблю молодца и в татарине; по товару и цена; поменьше говори, побольше слушай* и другие. Систематическая работа с афоризмами расширяет лексический запас учащихся, оживляет их речь. Работу с афоризмами дополняют фразеологизмы.

Вместе с тем следует отметить, что обучение использованию фразеологизмов и паремий требует от преподавателя большой предварительной работы по их отбору, семантизации и организации

адекватного восприятия в различных ситуациях. Для каждого этапа обучения преподаватель определяет фразеологический и паремиологический минимум.

Второе направление лингвострановедческой работы – это обучение иностранных учащихся речевому этикету в соответствии с культурой носителей языка. Единицей сообщения в речевом этикете выступает устойчивое выражение – коммуникативная единица, равная слову-предложению без распространителя (*спасибо, извините*), слову-предложению с распространителем (*благодарю Вас!*).

Третье направление лингвострановедческой работы – это работа с художественными и научно-популярными текстами. В данном случае мы имеем в виду тексты, которые даются на уроках русского языка и которые рассматриваются в курсе литературы только будущими студентами-филологами.

Выделяют 4 этапа работы с текстом:

1) **предтекстовая работа**, которая направлена на актуализацию и коррекцию дополнительных сведений о событиях национальной истории, страноведчески ценных географических объектах, национально специфических явлениях природы;

2) **ознакомление с текстом**, при котором возможны различные варианты прочтения: самостоятельное чтение текста студентами во внеаудиторное время, чтение текста самим преподавателем на уроке, а также текст может быть прочитан студентами на уроке;

3) **послетекстовая работа**, назначение которой состоит в том, чтобы учащиеся систематизировали и закрепили полученную информацию;

4) **итоговая работа** над текстом предусматривает написание сочинений по заданной теме, составление монологического высказывания, в котором используется прием обратимой лексики, то есть параллельно со страноведческой информацией об украинской культуре на материале изученной лексики создается рассказ о родной стране и ее культуре.

Одним из путей достижения желаемого результата при обучении студентов-иностранцев русскому языку является формирование у них лексикографической компетенции – умения пользоваться словарями как надежными источниками научных знаний, а главное – потребности в этом.

Особый интерес у иностранных студентов-филологов вызывает знакомство с «Толковым словарем живого великорусского языка» В.И. Даля. В нем запечатлена самобытная материальная культура русского языка (что привлекает внимание иностранных студентов-филологов и вызывает у них интерес к русскому языку): одежда (словарные статьи *епанча, зипун, кафтан, сарафан, ко-*

кошник и многие другие), жилище (*дом, изба* и другие), транспорт (*сани, телега, дрожки* и так далее), пища, быт, хозяйство, постройки, ремесла и другие. При этом синонимические ряды, как правило, являются обширными, многочисленными. Достаточно подробно описаны праздники, обряды (например, свадебный), проведение досуга, показано, как русские люди, в частности сельские жители, умели работать и веселиться, отмечать праздники (все это для иностранных студентов является открытием).

По нашему мнению, для работы с иностранными студентами целесообразнее всего брать адаптированный и иллюстрированный словарь В.И. Даля [4]. В данном издании используется современная орфография и пунктуация, из словаря исключены словарные статьи, которые мало востребованы современной молодежью, а сами статьи сокращены. Интерес к этому изданию продиктован также тем, что многие словарные статьи проиллюстрированы. Это помогает быстро и эффективно задействовать данный лексикографический ресурс на уроках русского языка как иностранного.

На наш взгляд, подобный словарь должен стать настольной книгой каждого студента-иностранца, стремящегося в дальнейшем обучаться в вузах Украины филологического профиля. Существенную помощь он окажет и студенту – будущему филологу на уроках русской литературы.

Даже беглый просмотр учебника литературы для подготовительного отделения [1] позволяет сделать вывод, что в отобранных для прочтения классических текстах в значительном объеме присутствует безэквивалентная лексика. Она требует адекватного толкования. Однако толкования либо нет совсем, либо оно не дает четкого представления о реалии, которую слово обозначает. Приведем несколько подобных примеров из учебника «Литература»:

– гражданские и военные чины: есаул, корнет, ротмистр, станционный смотритель [1, с. 26, 141, 158];

– профессии и социальные состояния: калики перехожие, бурлак, ямщик, панночка, разночинец, воевода, пропойца [1, с. 15, 24, 175, 198, 219, 241];

– названия религиозно-народных праздников и их атрибутов: крещенский вечерок, крещенские гадания, крещение, песни подблюдные, заклинания, рождество, колядовать, колядка [1, с. 103, 104, 164, 172, 173];

– имена славянских демонологических персонажей: черт, ведьма, колдун [1, с. 172–173, 193];

– жилище: изба, светлица [1, с. 19–20, 104];

– предметы войны и быта: гусли, булава [1, с. 16, 22];

– одежда: шинель, вицмундир, шушун [1, с. 179, 241];

– пища, кулинарные блюда: вареник, паляница [1, с. 173–174];

– многие другие слова: лада, утеха, ярый, нудить, высокоблагородие, великосветский, блаженство, шибко, бредь [1, с. 65, 78, 104, 151, 158, 161, 200, 241].

Большую роль в освоении русского языка иностранными студентами-филологами и в развитии их творческого потенциала играют пословицы и поговорки. В.И. Даль писал: «Поговорка, по народному определению, – цветочек, а пословица – ягодка; это верно. Поговорка – окольное выражение, переносная речь, простое иносказание, обиняк, способ выражения, но без притчи, без суждения, заключения, применения; это одна первая половина пословицы» [2, с. 11].

Языковое пространство пословиц и поговорок очень широко. В нем функционируют самые жизнедеятельные категории и значения разных разделов лингвистики, обеспечивающие четкое представление о современном русском языке.

С лингвистической, методической позиции исследование пословиц и поговорок – это актуальный и интересный материал для практических занятий по русскому языку с иностранными студентами, внеклассной работы по русскому языку, самостоятельной работы. Использование пословиц и поговорок способствует развитию языкового чутья обучающихся, помогает выработать серьезное и ответственное отношение к слову как не только средству общения, но и сложному механизму воздействия на слушателя, его душевное состояние.

Значительным потенциалом обладают «далевские» паремии при изучении морфологии. На наш взгляд, интересными и поучительными являются задания при изучении частей речи, в том числе темы «Имя существительное»:

– имена существительные собственные и нарицательные (*Язык до Киева доведет. Просит осетр дождя, в Волге лежа. Сльвет Нижним, да стоит на горе. Щеголь Ивашка – что ни год, то рубашка*). Предложено найти имена собственные: библейских персонажей, географические названия, знаменательных дней и так далее;

– имена существительные одушевленные и неодушевленные (*Повторенье – мать ученья. За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь. Соловья баснями кормят. Цыплят по осени считают*);

– имена существительные конкретные и абстрактные (*За добро жди добра, за худо – худо. Дело не медведь, в лес не уйдет. Один в поле не воин. Что не писано пером, не вырубишь топором. Дружба и братство дороже всякого богатства. Нет худа без добра*);

– имена существительные вещественные (*Хлеб да вода – крестьянская еда. Просо молоть – руки*

колоть. Помяни соль, чтоб хлеба дали. Хлеб-соль нашу кушает, а нас не слушает. Из больших гостей домой хлебать щей. Кипите, щи, чтоб гости шли).

Можно предложить следующие дидактические задания, помогающие понять тему «Склонение имен существительных»:

И. п. *мир по слюнке плюнет, там море*

Р. п. *мира не потеряешь*

Д. п. *миру в окне не подашь*

В. п. *вали на мир: мир все спасет*

Т. п. *с миром и беда в убыток*

П. п. *в миру виноватого нет*

Не приходится сомневаться в том, что в пословицах и поговорках студенты найдут имена существительные как единственного, так и множественного числа, примеры существительных всех трех родов.

Благодатным является материал для знакомства с темой «Имя числительное»: *Семь верст до небес и все лесом. Одна пчела немного меду натаскает. Семеро одного не ждут. Седьмая вода на киселе. У семи нянек дитя без глазу. Семь раз отмерь, один раз отрежь*.

Повторение темы «Глагол» связываем с орфографией, предлагая следующий материал: *Мешком солнышко не поймаешь. Волков бояться – в лес не ходить. Куда ни кинь – везде клин. Из двух бед надо выбирать беду, какая поменьше. Мягко стелет, да жестко спит. Сбиться со своего пути*.

Как показывает практика, разряды местоимений студенты запоминают с трудом. Пословицы и поговорки – благодатный материал по этой проблеме, например: *Кто старое помянет, тому глаз вон. Стоять всем за одного и одному за всех. На всякого мудреца довольно простоты. Не в свои сани не садись. Не нам кроить, не нам и шить. У нашего свата ни друга, ни брата. Чем бы дитя ни тешилось, лишь бы не плакало. Что посеешь, то и пожнешь. Чует кошка, чье мясо съела*.

При обучении иностранных студентов синтаксису русского языка используются пословицы и поговорки. Так, объясняя студентам тему «Простое предложение», необходимо показать, что пословицы и поговорки представляют собой повествовательные, вопросительные и побудительные предложения, например: *Доброе дело и в воде не тонет. Аз да буки избавят ли от скуки? Не в свои сани не садись!*

Далее знакомим с утвердительными и отрицательными предложениями: *Долг платежом красен. Нет худа без добра. Ржавое железо не блестит. Без труда не вытащишь и рыбку из пруда. Не работа сушит, а забота. Худые вести не лежат на месте*.

Интересен материал по теме «Члены предложения»: *Добрая слава дороже богатства. Се-*

меро одного не ждуть. Иной речист, да на руку не чист. Без осанки конь – корова. И мал золотник, да дорог. Коса – девичья краса. На всякого мудреца довольно простоты. Нашла коса на камень. Сбиться со своего пути. Своя рубашка к телу ближе. При этом заметим, что подлежащие в предложениях выражены разными частями речи, а сказуемые – всеми возможными типами.

Наряду с двусоставными предложениями можно наблюдать и односоставные: *Без счастья и в лес по грибы не ходи. Шила в мешке не утаишь. По платью встречают, а по уму провожают. Сбиться со своего пути. От добра добра не ищут. В чужие сани не садись.*

Поражают и удивляют студентов своей лаконичностью сложные предложения:

– сложноподчиненные: *Скучен день до вечера, если делать нечего. Не стыдно молчать, когда нечего сказать. Глуп совсем, кто не знает ни с кем. Где потеснее, там и дружнее. Гостю честь, коли воля есть. Всем надобно желать, чтобы друга сыскать. Куда иголка, туда и нитка. Куй железо, пока горячо. Кто не работает, тот не ест. Кто не слушает советов, тому нечем помочь. С тем не ужиться, кто любит браниться.* При этом следует обратить внимание на виды придаточных предложений;

– сложносочиненные: *Труд человека кормит, а лень портит. Иной речист, да на руку не чист. Одет просто, а на языке речей со сто. Много хороших, да милого нет. Пошло дело на лад, и сам ему не рад. Корова черна, да молоко у нее бело. Либо пряхь, либо ткать, либо песенки петь.* При этом необходимо рассмотреть союзы соединительные, разделительные, противительные;

– бессоюзные сложные: *Реже видишь – больше любишь. Рожь поспела – берись за дело. Не беречь поросли, не видать и дерева. Пашиню паишут – руками не маишут. Деньги не щепки: на полу не поднимешь.* При этом обращаем внимание на постановку знаков препинания.

Безусловно, лингвокультурологическая диалогия В.И. Даля является плодотворной также на уроках развития речи, на которых используются пословицы и поговорки. Например, сочинение по пословице «*Река познается в течении, а человек – в беседе*».

Дидактические материалы (задания и вопросы) для данного урока представлены следующим образом:

1. *Беседа на тему «Что такое пословица?»* (проверка домашнего задания).

2. *Приведите примеры пословиц и определите их темы.*

3. *Какие ценности утверждают пословицы? Какие пороки высмеивают?*

4. *Прочтите записанные на доске пословицы, относящиеся к теме «Слово»:*

Лучше ногою запнуться, чем языком.

Блюди хлеб для обеда, а слово для ответа.

Меньше говори, да больше делай.

Не спеши языком, а спеши делом.

Слово не воробей: вылетит – не поймаешь.

На языке – мед, да под языком – лед.

Река познается в течении, а человек – в беседе.

Рана от сабли заживает, а рана от языка кровотоцит.

Хорошим словом мир освещается.

Кто говорит – сеет, кто слушает – собирает.

От хорошего слова и память добреет.

5. *Проанализируйте особенности построения пословиц.*

6. *Какие средства художественной выразительности чаще всего используются в пословицах? (Метафоры, сравнения).*

7. *С какой целью мы используем пословицы в речи?*

8. *Чему учат записанные на доске пословицы?*

9. *Всегда ли мы согласны с народной мудростью? Можно ли оспаривать ее?*

Анализ пословицы «*Река узнается в течении, а человек – в беседе*» проводится таким образом:

1. *Запись пословицы.* Орфографический и пунктуационный комментарий (орфография: безударные гласные, окончания существительных (сравним: в течении реки – в течение урока), -тся в глаголе; пунктуация: знаки препинания в сложном предложении, в неполном предложении).

2. *Содержательный анализ:*

– Каков принцип построения пословицы? (Антитеза).

– Какую идею призвано выразить это противопоставление?

– Назовите ключевые, вскрывающие смысл пословицы слова (река, течение, человек, беседа). Прокомментируйте каждое из этих слов в контексте пословицы и в их переносном значении.

– Какие грани человеческой личности раскрываются в речи, в беседе?

– Всегда ли можно досконально узнать человека по тому, как он говорит?

– Можно ли считать универсальной, неоспоримой высказанную в этой пословице мысль?

– Приведите примеры из художественной литературы, из личного опыта, иллюстрирующие или опровергающие пословицу.

– Вспомните другие пословицы, иначе трактующие эту тему (Мягко стелет, да жестко спать. На языке – мед, под языком – лед).

3. *Знакомство с жанровыми формами сочинения по пословице и их структурными особенностями.* Предлагаем написать сочинение-рассуждение – жестко структурированное высказывание: тезис, аргументы, вывод. При этом можно на доске подготовить клише, облегчающие работу над сочинением этой разновидности. Формулировка

задания: написать сочинение-рассуждение по пословице «*Река узнается в течении, а человек – в беседе*».

Выводы. Таким образом, «Толковый словарь живого великорусского языка» и «Пословицы русского народа» В.И. Даля остаются важнейшими научными трудами, являются средством духовно-нравственного воспитания и развития творческого потенциала личности.

Диалог культур как условие межкультурной коммуникации раскрывает творческий потенциал субъекта общения и становится неотъемлемым компонентом языковой подготовки иностранных студентов, посредством чего формируется языковая личность. В лице иностранного студента языковая личность наряду с овладением лексическим минимумом, развитием навыков и умений использовать лексический материал в соответствии с грамматической и синтаксической структурой языка овладевает также концептами культуры иносоциума. Обучение межкультурной коммуникации предполагает построение в когнитивной системе иностранного студента знаний, соотносимых со знаниями о мире пред-

ставителя той социокультурной общности, язык которой изучается.

Чтение текстов, связанных с особенностями окружающей действительности, и текстов русской литературы способствует лучшему усвоению грамматических особенностей языка, восприятию и пониманию всего материала, а также усиливает интерес к обучению.

Стоит еще раз подчеркнуть важность лингвострановедческого компонента в обучении русского языка как иностранного. Вряд ли можно говорить о совершенном знании иностранного языка без серьезной страноведческой подготовки, ведь язык насыщен страноведческими реалиями (терминами, понятиями, отражающими национальную специфику и активно присутствующими в повседневной жизни той или иной страны), фразеологизмами и поговорками. Безусловно, использование информации страноведческого характера способствует повышению мотивации к изучению языка.

Перспективой дальнейших исследований является анализ опыта использования мультимедийных технологий при обучении иностранцев русскому языку как иностранному.

Литература

1. Александрова В.М. Литература : [учеб. пособие для студ.-иностран.] / В.М. Александрова, Л.А. Бондарь. – К. : Изд.-полигр. центр «Киевский университет», 2011. – 245 с.
2. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
3. Меркулов М.М. Методическая характеристика коммуникативных упражнений страноведческой направленности / М.М. Меркулов // Актуальные проблемы описания и преподавания русского языка как иностранного. – М. : Русский язык, 1989. – С. 154–160.
4. Даль В.И. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка: современное описание / В.И. Даль. – М. : АСТ ; Астрель ; Транзиткнига, 2006. – 348 с.
5. Даль В.И. Пословицы русского народа : [изборник] / В.И. Даль. – СПб. : Азбука ; Авалонь, 2012. – 301 с.
6. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Дрофа ; Русский язык ; Медиа, 2011.

УДК 821.135.1 + 161.2

Яцків Н. Я.

**ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗВУКОВИХ ОБРАЗІВ
У ТВОРАХ БРАТІВ ГОНКУРІВ ТА ІВАНА ФРАНКА**

У статті проаналізовано імпресіоністичні засоби прози братів Гонкурів та Івана Франка, зокрема синтез музики й літератури. Екфразистичні описи творів живопису та музики допомагають утвердити думку про синестезійні можливості слова, його сугестивну силу, яка розширює горизонти світовідчуття, розвиває уяву й інтуїцію.

Ключові слова: музичність, живописність, поліфонія, стиль, інтермедіальність.

Яцків Н. Я. Вербальная репрезентация звуковых образов в произведениях братьев Гонкур и Ивана Франко. – Статья. В статье проанализированы импрессионистические приемы прозы братьев Гонкур и Ивана Франко, а именно синтез музыки и литературы. Экфразистические описания произведений живописи и музыки утверждают мысль о синестезийных возможностях слова, его суггестивной силе, которая расширяет горизонты мироощущения, развивает воображение и интуицию.

Ключевые слова: музыкальность, живописность, полифония, стиль, интермедиальность.

Yatskiv N. Ya. The verbal representation of the sound images in the works of the Goncourt brothers and Ivan Franko. – Article. The article deals with the analysis of the impressionist means of the Goncourt brothers' and Ivan Franko's prose, synthesis of music and literature in particular. Ekphrastic descriptions of paintings and music help to establish the idea about the synaesthetic means of words, their suggestive power that broadens the horizons of outlook, develops imagination and intuition.

Key words: musicality, picturesque, polyphony, style, intermediality.

Зародження модерністського руху в останній третині XIX століття пов'язують передусім з естетичним переворотом у мистецтві, з принципово новим розумінням мистецтва, що звільнялося від мімізисних засобів і прагнуло винайти нову метамову для вираження краси й ідеалу. Науковці відзначають, що поштовхом до утвердження модерного письма стало усвідомлення письменниками зображально-виражальної сили слова, що поєднує в собі синестезійні властивості, що не тільки розповідає, а й апелює до чуттєвих сфер людини. Поглиблене вивчення стильового розмаїття літератури переломного періоду кінця XIX століття з'ясувало специфічну взаємодію словесного й образотворчого мистецтв, засвідчило, що «в художньому творі можуть взаємодіяти різні образні ряди, які створюють так званий поліхудожній твір, тобто твір із використанням засобів мови різних видів мистецтв» [6, с. 259]. Л. Кондратюк зауважує, що «в такому творі часто виникає ефект своєрідної художньої поліфонії, коли засоби художньої виразності різних видів мистецтв, взаємодіючи та трансформуючись, створюють об'ємний, багатовимірний, синтетичний художній образ» [6, с. 259]. Якщо дослідники інтермедіальності цілком логічно зосереджують увагу на взаємодії живопису й літератури, зокрема в імпресіоністичному мистецтві, яке проклало шляхи творчого синтезу, то зв'язок літератури й музики незаслужено залишається на узбіччі наукових спостережень. Тому виникає потреба доповнити інтермедіальні студії аналізом взаємодії слова та звуку в художній творчості представників літератури fin de siècle, у чому й полягає мета цієї розвідки. Об'єктом дослідження обираємо роман братів Гонкурів «Пані Жервезе» та оповідання Івана Франка «Вільгельм

Телль», які ще не були предметом компаративного вивчення.

Аналіз останніх досліджень художнього доробку братів Гонкурів та Івана Франка дає підстави констатувати, що порівняльних студій творчості французьких та українського авторів не проводилося, а типологічні збіги та відмінності в стильовій манері дозволяють виявити моменти спільності та національної своєрідності світової літературної системи. Традиційний погляд на творчість братів Гонкурів як представників натуралізму, чи й навіть імпресіонізму, звузив рецепцію їх романістики до рівня тематики та проблематики табуйованих явищ, демократизації суспільних проблем і залишив поза увагою складну стильову палітру їх художньої прози. Якщо у визначенні впливу біологічного детермінізму на формування концепції таких головних героїв, як Жерміні Ласерте, дівчина Еліза чи пані Жервезе, можна погодитися з думками російських дослідників В. Шора [3] та З. Потапової [4], то метод, який застосовували письменники для моделювання долі своїх персонажів, далекий від фотографічної й фактографічної точності. Як естети, колекціонери, тонкі шанувальники європейського та японського мистецтва Гонкури експериментували у своїх творах у пошуках оригінальності, неповторності, досконалості й переконливості своїх шедеврів, використовуючи досягнення різних видів мистецтв. Еволюцію їх естетичного ідеалу можна простежити крізь призму «Щоденників», які дають цілісне уявлення про творчу лабораторію неординарних митців слова. На початку літературної кар'єри романісти закликали до спостережень, заявляючи, що «натура та спостережливість – тільки це і є в різному мистецтві. Цим живиться будь-який великий і справжній талант» [2, т. 1, 277]. У процесі творчості вони

усвідомили обмеженість такої позиції. Завдання митця, на їх думку, полягає в тому, щоб побачити приховану сутність світу, виявити правду життя й відтворити її у творах за законами мистецтва. Справжній митець зуміє відібрати й розставити деталі, представити правду життя, навіть відразливу, у такому світлі, що вона стане твором мистецтва, який не залишає байдужим і приносить естетичну насолоду. При цьому митець повинен керуватися своїм внутрішнім чуттям, інстинктом, адже «твір мистецтва – це шматок дійсності, переломлений через темперамент митця». «Виразити те, чого я ще ніде не зустрічав у сучасній літературі, – гарячковий трепет життя XIX століття, причому донести його до читача не застиглим, не замороженим – ось у чому полягало наше велике зухвальство» [2, т. 2, 275–276].

Розмірковуючи над естетичним ідеалом і своїм ставленням до мистецтва, Едмон де Гонкур у нотатках 1885 року зазначив: «Досконалість у мистецтві – це вміння розділити в правильній пропорції реальне й вигадане. На початку своєї літературної діяльності я надавав перевагу вигадці. Пізніше я став ревним прихильником чистої реальності, опису з природи. Тепер, залишаючись вірним реальності, я показую її під означеним кутом зору, який видозмінює її, робить більше поетичною й надає їй фантастичного забарвлення» [2, т. 2, 374]. Опис із природи й певний кут зору, натреновані в молодості в плернерних замальовках, вказують на близькість письменників до живопису (про що багато писав Е. Золя [5]), а роман «Пані Жервезе» демонструє закоханість митців у мистецтво, яке в цьому творі не просто допомагає розкрити сутність головної героїні, а виступає активним тлом, яке розширює просторові межі, має смислотвірну, діалогічну функціональність та витворює новий рівень світоглядного узагальнення асоціативного ряду.

В українському літературознавстві першовідкривачем і популяризатором творчості братів Гонкурів можемо вважати Івана Франка, на що вказують праці В. Матвіїшина [7] та Р. Голода [1]. Український письменник вивчав досвід світової літератури, цікавився творчістю зачинателів нових мистецьких напрямів і шкіл та «в різні періоди й із різною мірою зацікавленості письменник звертається до художніх здобутків таких літературних напрямів, як романтизм, натуралізм, реалізм, модернізм» [1, с. 84]. Зокрема, мається на увазі творче засвоєння гонкурівської манери на основі дослідження стильової палітри франкового оповідання «У столярні» крізь призму синтезу імпресіонізму й натуралізму [1, с. 86]. Теоретичні узагальнення І. Франка стосовно творчості Гонкурів детально проаналізовано в попередніх розвідках [8; 9], а типологічне порівняння їх стильової манери дає можливість виявити, що критичні за-

уваження українського письменника, їх ідеологічний пафос не завжди відповідали творчому вираженню мистецьких пошуків самого І. Франка.

Роман братів Гонкурів «Пані Жервезе» займає особливе місце, адже серед галереї творів-досліджень життя окремого персонажа на тлі широкої картини дійсності, історія пані Жервезе розгортається через знайомство з Римом, через відвідування пам'яток архітектури античного (язичницького) та середньовічного (християнського) мистецтва, через споглядання скульптур і живописних полотен відомих митців. Прогулянки Римом є своєрідною формою подорожі крізь історію західноєвропейської культури, духовний пошук абсолюту. Персонаж роману «Пані Жервезе» – представниця вищого аристократичного світу, прототипом якої стала рідна тітка Гонкурів Нефталі де Курмон, жінка розумна, освічена, вихована й витончена, яка справила великий вплив на естетичні вподобання братів, спонукала їх до розвитку власного письменницького таланту. Про це з великою вдячністю Едмон де Гонкур розповідає в «Щоденнику» [2, т. 2, 542–547], що, однак, братам не завадило так безжально описати її релігійне божевілля в цьому «містичному» романі. Пані Жервезе приїжджає до Риму, щоб поправити своє здоров'я, змінити вологий клімат Парижу на сухий, теплий, благодатний південь. Проте Рим перетворюється з місця порятунку не місце смерті, і причиною цьому є церква, яка через своїх представників поступово спокушає істоту, яка бажає духовного зцілення, обмежує її свободу, шляхом морального насильства й залякування перетворює її на безвольну релігійну фанатку.

Рим – колыска західноєвропейської культури, джерело досконалості, зразок гармонійного поєднання фізичного й духовного, втіленого в численних творах скульптури, архітектури, живопису. Однак не варто забувати про те, що реальний Рим – місто, у якому дивним чином поєдналося минуле й сучасне: антична культура, осередок католицизму та бурхлива метушня буденного життя міщанства. На початку свого перебування в Римі пані Жервезе як натура чутлива до мистецтва, досконалої рукотворної краси весь свій час віддає насолоді інтелектуально-естетичним збагаченням через ознайомлення з мистецькими шедеврами. Проте досить швидко античне мистецтво починає викликати асоціації з кровожерністю римлян; руїни Капітолію, каміння Катакомб породжують думки про місця руйнувань, де нагромаджено «гори кісток та гори трупів, де панує пристрасть до споглядання смерті й самої смерті» («où s'étaient rencontrées, comme des deux bouts et des deux extrémités du coeur humaine, la passion de voir mourir et la folie de mourir» [11, с. 83]). Подорож дорогою Аппія, кам'яниста долина якої видається їй «каменем, припіднятим із велетенської могили» («la

pierre soulevée d'un immense tombeau» [11, с. 142]), логічно завершується відвідинами кладовища. Символічно героїня проходить дорогою смерті: від язичницької до християнської. Екфрасичні описи картин біблійного раю, вираженого на полотнах Рафаеля, та пекельних страждань грішників Мікеланджело передають внутрішні вагання освіченої аристократки, її неспроможність прийняти розумом релігійний фанатизм і навіть містицизм християнського ідолопоклонства.

У зображенні відвідування храмів у дні релігійних свят, присутності на богослужіннях Гонкури щедро послугуються засобами імпресіоністичного живопису для відтворення містичної атмосфери літургії, зосереджуючи увагу на освітленні: le renforcement obscuré, l'ombre trouble de vieux carreaux verdis, un recoin de ténèbres sordide et pourri, où la saleté semblait une sainteté vierge et respectée, un flamboiement de cierges et de lampes, un autel de feu...; кольорових відтінках і нюансах: d'un noir jaune, comme flambé par la fumée des cires, le ton recuit et le teint mulâtre; на холоді золота, яким віяло від статуї Богоматері Сансовіно: l'écrasante couronne d'un dôme d'or, les diamants des oreilles, le gorgerin des pierreries de la poitrine, les bracelets d'or des poignets, le barbare resplendissement d'une impératrice cuirassée d'orfèverie byzantine, auquel s'ajoutait encore l'éblouissement du petit Jésus, que la mère portait sur elle, couronné d'or, le bras enroulé d'une cape de chapelets d'or, de médaillons d'or, de chaîne d'or, le ventre sanglé d'or, une jambe dans un jambard d'émeraudes [11, с. 156].

Однак вербальні описи зорових образів, пластичність і колористичність картин не можуть передати всієї глибини зламу світовідчуття пані Жервезе. Синестезійний ефект словесного образу Гонкури посилюють за допомогою фіксації звукових вражень. Екфрасичний опис святкового богослужіння у Вербну неділю формується через фіксацію зорових і слухових вражень; деталізація змалювання храму, священників, віруючих доповнюється звуковими ефектами, які породжують в уяві пані Жервезе фантазмагоричні візії. Літургія в Соборі святого Петра нагадує оперу: холодне й пишне освітлення, широко відкриті бронзові ворота, велич вітражів, заворожені погляди віруючих, спрямовані до престолу, де має розпочатися служба. Величність очікування дійства підсилюється тишею очікування (l'immensité était silencieuse, on n'y entendait que le bruit des pas de la foule, pareil, sur le marbre glissant, au bruit de grandes eaux qui s'y seraient écoulées) [11, с. 119]. Перший акорд співу (de ce chant et de son allégresse) відкрив величню театралізовану літургію, рисунок, послідовність, композиція, симетрія та пірамідальність якої з XVI століття вважається непорушною. Сам спів справив неймовірно враження на пані Жервезе, він вирвав її зі стану пасивного споглядання,

сколихнув і розбудив її уяву: «Un chant, tel qu'elle n'en avait jamais entendu de pareil, une plainte où gémissait la fin du monde, une musique originale et inconnue où se mêlaient les insultes d'une tourbe furieuse, un récitatif lent et solennel d'une parole lointaine de l'histoire, une basse-taille touchant aux infinis des profondeurs de l'âme» [11, с. 121]. Неймовірно зворушена жінка вражено заціпеніла: «Sous le bruit grave de cette basse balançant la gamme des mélancolies, répandant ces notes qui semblaient le large murmure d'une immense désolation, suspendues et trémolantes des minutes entières sur des syllabes de douleur, dont les ondes sonores restaient en l'air sans vouloir mourir. Et la basse faisait encore monter, descendre et remonter, dans le sourd et le voilé de sa gorge, la lamentation du Sacrifice, d'une agonie d'Homme-Dieu, modulée, soupirée avec le timbre humain» [11, с. 121]. Їй здавалося, що басом промовляє до неї сам Бог, а її минуле, її душа відповідає йому меланхолійно-надривною мелодією скрипки. У такому стані захоплення й заціпеніння пані Жервезе вбирала в себе усі звуки, які, здавалося, линули зі стін, вітражів, свічок, малюючи німу картину фізичних страждань, об яку билися, розбивалися, видихалися звуки болю її душі. У хоровому виконанні ламентатії Гонкури розчленовують різні партії голосів: «Des voix d'airain; des voix qui jetaient sur les versets le bruit sourd de la terre sur un cercueil; des voix d'un tendre aigu; des voix de cristal qui se brisaient; des voix qui s'enflaient d'un ruisseau de larmes; des voix qui s'envolaient l'une autour de l'autre; des voix dolentes où montait et descendait une plainte chevrotante; des voix pathétiques; des voix de supplication adorante qu'emportait l'ouragan du plain-chant; des voix tressaillantes dans des vocalises de sanglots; des voix dont le vif élancement retombait tout à coup à un abîme de silence, d'où rejaillissaient aussitôt d'autres voix sonores: des voix étranges et troublantes, des voix flûtées et mouillées, des voix entre l'enfant et la femme, des voix d'hommes féminisées, des voix d'un enrouement que ferait, dans un gosier, une mue angélique, des voix neutres et sans sexe, vierges et martyres, des voix fragiles et poignantes, attaquant les nerfs avec l'imprévue et l'anti-naturel du son» [11, с. 123–124]. Отже, ірраціональна природа музичного звучання розширює межі твору та виражає ілюзорне світовідчуття героїні, яка під впливом релігійного співу починає по-іншому відчувати себе й дійсність, підноситься над марнославством буденної метушні до духовного абсолюту.

Вирішальний вплив на свідомість героїні має промова священника ордену єзуїтів, «талановитого актора, міма, комедіанта й трагіка, жестикуляційне красномовство якого розливалось по паперті, а драматичний вогонь запалював навіть підлогу кафедри». Модуляції його голосу передають

дієслова: «...il déclamait, il pleurait, il sanglotait, il enflait sa voix, il la brisait, il geignait et il tonnait, en un sermon qui donnait à son publique toutes les émotions et toutes les illusions d'un débit et d'un jeu de théâtre» [11, с. 179]. Таким чином, через вербальні засоби брати Гонкури репрезентують аудіовізуальну картину дійсності, формують у читача відчуття співучасті в драмі героїні.

Подібне симфонічне тло, на якому розгортаються події та яке допомагає виразити внутрішній перелом у стосунках молодих людей, спостерігаємо в новелі І. Франка «Вільгельм Телль». Р. Голод, дослідник новаторських стильових тенденцій у творчості українського письменника, вказує на імпресіоністичні вкраплення в поезії І. Франка та відзначає звернення до зорових, слухових, тактильних відчуттів реципієнта, які в комплексі здатні трансформуватися в асоціативне враження [1, с. 88]. В основі твору – один момент стосунків молодих людей, а тому фрагментарна композиція є найбільш виправданою для вираження цього моменту. Р. Голод зауважує: «Згадаймо, що в імпресіоністичному живописі, на відміну від класичного, фон, позбавлений, як і все полотно, ґрунтовки, одночасно позбавляється й темних тонів, виходить із заганку на передній план картини, виконує повноправну, самодостатню роль поряд із центральним образом, а інколи ще й служить палітрою, на якій художник безпосередньо шукає потрібного відтінку, поєднуючи чисті кольори» [1, с. 89]. Однак у «Вільгельмі Теллі» головну роль відіграє не так живописне тло, як тло музичне – візит в оперу.

Як і в романі братів Гонкурів, прелюдію до музичної постановки відіграє освітлення, фіксація тактильних відчуттів і запахів. Перші звуки увертюри відразу заповнили серце й душу молодій дівчині: «Могучі, стрійні акорди потрясли цілим організмом молодій дівчині. Від першої хвили вона чула себе мов причарованої тими тонами і не могла звести ока з одної точки. Тони поривали її, уносили з собою» [10, с. 195]. Мелодії опери розбурхали уяву дівчини, перед її очима виринули казкові краєвиди, виблискували сріблом ріки, височили гори, звідусіль лунали пісні: «Але нараз тони затремтіли якомсь тривожно; серед загальної гармонії тут і там проривається пискливий дисонанс; чути глухі удари великого бубна, мов далекий гуркіт грому. Світло ламп мліє, тускніє – робиться якомсь душно,

понуру, мов перед бурею» [10, с. 195]. Пристрасна музика, яка передавала революційний дух організатора селянського повстання Вільгельма, викликала сильні пристрасті, готовність пожертвувати собою заради загальної справи, заради боротьби з несправедливістю: «Проразливий свист почувся з оркестру. Тони клекотіли і мішалися, як вода, кипуча в невеличкім котлі. Баси гуділи, мов громи; скрипки квилили, мов чайка над затопленим болонням; флейта свистіла, мов вітер між кручами; м'які флажеоли стогнали уривано, мов конаючий. Все тремтіло і бурлило» [8, с. 196]. Через «тінь-тінь-тінь-тінь», капання «акорд за акордом брильянтовими краплями», через риторичні запитання «Чого квилите так жалібно, скрипки-чарівниці? Чого плачеш тихесенько, флейто, протягаючи свої тони, мов тоненьке павутиння жалоби понад цілою землею?» відбувається розширення горизонтів Олиного світосприйняття, усвідомлення революційної боротьби народу за свої права, духовне очищення: «На орлиних крилах підносить музика душу слухача аж до тої підзвіздної висоти, на котрій цезають усякі особисті, самолюбні забаги, на котрій дух живе високими і чистими чуттями любові до загалу і посвячення» [10, с. 198]. Тому таким дисонансом прозвучала розважлива відповідь Володика на питання Олі про участь у народній боротьбі; вона його тепер побачила боягузливим і безхарактерним. Після духовного катарсису за допомогою музики дівчина зрозуміла справжню сутність хлопця, за якого збиралася заміж, тому несподівано гордо відмовила йому в супроводі й коханні.

Таким чином, типологічне порівняння вербальної репрезентації звукових образів у романі братів Гонкурів та оповіданні І. Франка свідчить про імпресіоністичність їх стильової манери. Письменники використовують синестезійні властивості слова для фіксації вражень, витворюють словесно-звукові симфонії, що розширюють горизонти дійсності й апелюють до ірраціонального, підсвідомого, уявного. Фантастичні картини, які виникають у свідомості героїнь під впливом музики, співу, розвивають уяву читача, спонукають його до співпереживання. Автори не пояснюють вчинків своїх героїнь, а сугестивно навіюють інтуїтивне прозріння-очищення, проектуючи його на читача.

Література

1. Голод Р. Імпресіонізм у творчості І. Франка / Р. Голод // Українське літературознавство : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 68. – С. 84–91.
2. Гонкур Э. и Ж. Дневник. Записки о литературной жизни : в 2 т. / Э. и Ж. Гонкур. – М. : Художественная литература, 1964– . – Т. 1. – 1964. – 710 с. ; Гонкур Э. и Ж. Дневник. Записки о литературной жизни : в 2 т. / Э. и Ж. Гонкур. – М. : Художественная литература, 1964– . – Т. 2. – 1964. – 749 с.
3. Гонкур Э. и Ж. Жермини Ласерте. Братья Земганно. Актриса Фостен / Э. и Ж. Гонкур ; вступ. ст. В. Шор, примеч. Н. Рыковой. – М. : Художественная литература, 1972. – 493 с.

4. Гонкур Э. и Ж. Жермини Ласерте. Братья Земганно (на французском языке) / Э. и Ж. Гонкур ; предисл. З. Потаповой, коммент. С. Высоцкого. – М. : Прогресс, 1980. – 367 с.
5. Золя Э. Эдмон и Жюль де Гонкур / Э. Золя // Золя Э. Собрание сочинений : в 26 т. / Э. Золя. – М. : Художественная литература, 1966– . – Т. 25. – 1966. – С. 521–546.
6. Кондратюк Л. Літературний імпресіонізм як дискурс взаємодії мистецтв / Л. Кондратюк // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – 2010. – Вип. 12. – С. 257–264.
7. Матвіїшин В. Українсько-французькі літературні зв'язки XIX – початку XX ст. / В. Матвіїшин. – Львів : Вища школа, вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 168 с.
8. Яцків Н. Творчість братів Гонкурів у рецепції Івана Франка / Н. Яцків // Вісник Прикарпатського університету. Серія «Філологія». – 2013–2014. – Вип. 40–41. – С. 182–186.
9. Яцків Н. Готична традиція у романі братів Гонкурів «Пані Жервезе» / Н. Яцків // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Філологічні науки (літературознавство)» / за ред. О. Філатової. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – № 1(15). – С. 258–264.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1978– . – Т. 16 : Повісті та оповідання (1882–1887). – 1978. – 511 с.
11. Goncourt E. Et J. Madame Gervaisais / E. et Jules de Goncourt ; Edition présentée, établie et annotée par Marc Fumaroli de l'Académie française. – Paris : Gallimard, 1982. – 344 p.

НАШІ АВТОРИ

Ветрова Ельвіра Сабірівна – докторант кафедри української філології Таврійської академії Кримського федерального університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук, доцент

Демчук Ангеліна Іванівна – доцент кафедри германської філології та методики викладання факультету іноземних мов Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, кандидат філологічних наук

Жихарєва Олена Олександрівна – докторант кафедри лексикології та стилістики англійської мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету, кандидат філологічних наук, доцент

Задерій Ілона Юріївна – аспірант Херсонського державного університету

Ірчишина Марина Віталіївна – аспірант Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Коваль Наталія Євгенівна – доцент кафедри германських мов та перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент

Ковбаско Юрій Григорович – доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат філологічних наук, доцент

Кравцова Ірина Ігорівна – асистент кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету

Ланге Аня – лектор ДААД Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Ланіна Ганна Миколаївна – доцент кафедри германських та романських мов Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат філологічних наук

Михайленко Валерій Васильович – професор кафедри перекладу та філології Івано-Франківського університету права імені Данила Галицького, доктор філологічних наук

Моргунова Ольга Олександрівна – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Донецького державного університету управління, кандидат філологічних наук

Оніщенко Наталія Анатоліївна – доцент кафедри німецької філології і перекладу, заступник декана з наукової роботи факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат філологічних наук

Панченко Сергій Аркадійович – докторант Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філологічних наук

Поворознюк Роксолана Владиславівна – докторант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент

Приходько Ганна Іллівна – професор кафедри англійської філології Запорізького національного університету, доктор філологічних наук, професор

Семашко Тетяна Федорівна – докторант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент

Скалевська Ганна Олександрівна – асистент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат філологічних наук

Скрипник Ірина Юріївна – доцент кафедри методики та практики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат філологічних наук

Смоляна Тетяна Альбертівна – аспірант Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Соколов Дмитро Петрович – доцент кафедри германської філології Дніпропетровського національного університету, кандидат філологічних наук, доцент

Стаднік Ірина Олександрівна – аспірант Херсонського державного університету

Суддя Антон Миколайович – старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», кандидат філологічних наук

Суїма Ірина Павлівна – доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філологічних наук

Тараненко Ольга Володимирівна – доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету, кандидат філологічних наук

Ткачівська Марія Романівна – завідувач кафедри іноземних мов і перекладу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кандидат філологічних наук, доцент

Томчаковська Юлія Олегівна – викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету, кандидат філологічних наук

Українець Людмила Федорівна – професор кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, доктор філологічних наук

Федоренко Лариса Вячеславівна – старший викладач кафедри німецької філології і перекладу Запорізького національного університету, кандидат філологічних наук

Фоменко Олена Геніївна – професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету, доктор філологічних наук, доцент

Хуторцова Маргарита Ігорівна – аспірант Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Чуча Поліна Олегівна – доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, кандидат філологічних наук

Швець Олександр Віталійович – аспірант Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Шепель Юрій Олександрович – професор кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філологічних наук, професор, академік АН ВО України

Шкворченко Наталія Миколаївна – доцент кафедри перекладу та мовознавства Міжнародного гуманітарного університету, кандидат філологічних наук

Юган Наталія Леонідівна – професор кафедри соціальних комунікацій, завідувач кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики Київського міжнародного університету, доктор філологічних наук, професор

Яцків Наталія Яремівна – завідувач кафедри французької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат філологічних наук, доцент

ЗМІСТ

Вєтрова Е. С. Мовленнєвий етикет у дзеркалі монотеїстичних вірувань українців і лезгинів.....	3
Демчук А. И. Средства вербализации сочетаемости просодических характеристик речевого голоса в современном английском языке.....	9
Жижарєва О. О. Екоконцепт <i>ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ</i> в англomовному біблійному дискурсі: наративний аспект.....	13
Задерій І. Ю. Ефект саспенсу й вирішення його драматичних репрезентацій.....	18
Ірчишина М. В. Наукова рефлексія партиципа в граматичній традиції.....	22
Коваль Н. Є. Грамматичні засоби реалізації аргументації в судовому дискурсі.....	26
Ковбаско Ю. Г. До проблеми вивчення дієслівних двоконституентних конструкцій.....	31
Кравцова І. І. Становлення англійської фразеології в спортивному дискурсі.....	36
Lange A. Comics im Deutschunterricht.....	40
Ланина А. Н. Фразеологізми с зоосемізмами, восходящие к литературным источникам (на материале русского и немецкого языков).....	44
Мукхалєнко V. V. Correlation of the intended and referential meanings.....	48
Моргунова О. О. Каузативні посесивні дієслова із семантичною ознакою кількісної характеристики об'єкта.....	54
Оніщенко Н. А. Естетична функція ептонімів-вербалізаторів концепту <i>ЛІБЕ/КОХАННЯ</i> в креолізованому жанрі скрапбукінгу.....	58
Панченко С. А. Развлекательный теледикурс в матрице дискурсов русского языка.....	63
Поворознюк Р. В. Громадський переклад у системі усного медичного перекладу.....	66
Приходько Г. І. Аксіологічні параметри фразеологічних одиниць.....	72
Семашко Т. Ф. Перцептивний і неперцептивний зміст етнокультурних стереотипів смакового модусу сприйняття.....	75
Скалевська Г. О. Особливості перекладу конкретних поезій, побудованих за принципом семантико-інтерпретаційної свободи.....	80
Скрипнік І. Ю. Етнічний стереотип як складова національної ідентичності.....	85
Смоляна Т. А. Комунікативні стратегії й тактики, реалізовані максимами Й. В. Гете в публіцистичному дискурсі.....	89
Соколов Д. П. Развитие семантики политически релевантной лексики <i>AKTIVIST</i> в немецкоязычном публицистическом дискурсе.....	94

Стаднік І. О. Опозиція «свій/чужий» у складі концепту <i>WAR/ВІЙНА</i> (на матеріалі поетичних творів, присвячених військовим подіям в Україні, та англійських перекладів).....	98
Суддя А. М. Симетрія та асиметрія контекстуальних синонімічних іменних груп у німецькомовному публіцистичному дискурсі: когнітивний аспект.....	103
Суїма І. П. Особенности формальных респонсивных предложений в английском языке.....	107
Тараненко О. В. Оцінні прагматоніми в британському та американському варіантах англійської мови.....	110
Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг і його класифікації.....	114
Томчаковська Ю. О. Лінгвокультурна адаптація концептів <i>CHARM</i> і <i>ЧАРІВНІСТЬ</i> в англійській та українській картинах світу.....	119
Українець Л. Ф. Естетика психологічно мотивованих фонетичних одиниць (на матеріалі української поетичної мови ХХ – ХХІ ст.).....	122
Федоренко Л. В. Принципи перекладу заголовків медійних текстів.....	126
Фоменко Е. Г. Скольжение темпомиров в языке Джеймса Джойса.....	130
Хуторцова М. І. «Крест святой веры» – константа русского лингвоментального пространства.....	137
Чуча П. О. Постреволюційна Україна у французькому політичному медіадискурсі.....	141
Швець О. В. Структурні типи номінативних речень у різноструктурних мовах.....	145
Шепель Ю. А. Мотивационные связи и типы отношений в словообразовательных рядах между однокорневыми производными при параллелизме.....	149
Шкворченко Н. М. Ієрархічні особливості офіційно-ділового спілкування.....	153
Юган Н. Л. Лингвострановедческий аспект обучения иностранных студентов русскому языку сквозь призму лингвокультурологического наследия В. И. Даля.....	157
Яцків Н. Я. Вербальна репрезентація звукових образів у творах братів Гонкурів та Івана Франка.....	163

Наукове видання

ОДЕСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний журнал

Випуск 6
Том 2

Виходить два рази на рік

Українською, російською, англійською та німецькою мовами

Коректор – А. Новікова
Комп'ютерна верстка – О. Данильченко

Підписано до друку 19.10.2015 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 23,96, ум.-друк. арк. 19,20.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 100 примірників. Замовлення № 1910-15.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua